መቅድም

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ምትክ የማይገኝላት የሀገሪቱ የልማት አጋር ሆና ቆይታለች፤ አሁንም ናት፡፡፡ የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን የሕዝቡን አእምሮ በማበልጸግ እና በሕዝቡ ዘንድ ያለውን የእውቀትና የክህሎት ክፍተት በመሙላት የማይናቅ አስተዋጽዖ አበርክታለች፡፡ በዚህ ረገድ የቤተ ክርስቲያን ትምህርት ቤቶች የተጫወቱትን ሚና መጥቀስ ተገቢ ነው፡፡ እነዚህ የትምህርትና የክህሎት ማሸጋገሪያ ተቋማት የቋንቋ እና ሥነ ጽሑፍ፣ የኪነ ጥበብ እና የሥነ ጥበብ ፣ የአኀዝና ተዛማጅ ዘርፎች፣ ፈጠራዎች እና ግኝቶች የልህቀት ማዕከል በመሆን አገልግለዋል፤ አሁንም አገልግሎታቸውን አላቋረጡም፡፡ ከእነዚህ ማዕከላት በፈለቁ ሊቃውንት ለትውልድ የተላለፉ ተዳሳሽ እና የማይዳሰሱ የፈጠራ እና የኪነ ጥበብ ውጤቶች እንዲሁም ግኝቶች ለቤተ ክርስቲያን ብቻ ሳይሆን ለሀገራችንም ጭምር አማራጭ የገቢ ምንጭ እና የመልካም ገጽታ ግንባታ ማዕከላት ሆነው በማገልገል ላይ ይገኛሉ፡፡ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሰንበት ትምህርት ቤቶች ማደራጃ መምሪያ ማኅበረ ቅዱሳን ጥናትና ምርምር ማዕከልም በእነዚህና በተዛማጅ ቤተ ክርስቲያን ነክ ጉዳዮች ላይ ያተኮሩ የጥናት ጽሑፎችን በማሰባሰብ መጽሔት ያዘጋጃል፡፡

ይህ የጥናት መጽሔት ዐራተኛው ሲሆን በየመስኩ የዳበረ ልምድ ባላቸው ገምጋሚዎች ተፈትሸው የቀረቡ ዐምስት የጥናት ጽሑፎችን አካቷል፡፡ ከእነዚህ ውስጥ አንዱ ብቻ በእንግሊዝኛ ቋንቋ የተጻፈ ሲሆን የተቀሩት ዐራቱ ግን በዐማርኛ ተዘጋጅተው ቀርበዋል፡፡

በዐማርኛ ከተጻፉት መካከልም የመጀመሪያው ጽሑፍ የክህነት አሠጣጥ ሥርዐትን ፎክሎራዊ ገጽታ በማሳየት ላይ ያተኮረ ነው፡፡ የሁለተኛው የጥናት ጽሑፍ አዘጋጆች የኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ምእመናን በአፍ መፍቻ ቋንቋዎቻቸው ቃለ እግዚአብሔር እንዲማሩ ለማድረግ ጥረት ብትጀምርም ምእመናኗ በሚገባ በሚረዷቸው ልሳናት ለመድረስ የምታደርገውን ጥረት ከቀደመው ይልቅ አስፍታና አምልታ ልትቀጥልበት እንደሚገባ የሚያሳስብ መደምደሚያ ላይ ደርሷል፡፡ በዐማርኛ ሥርዐተ ጽሕፈት ላይ ያተኮረው ጽሑፍም ዐማርኛ በተለይ ከግእዝ የወሰዳቸውን ቃላት ሲጠቀም ለአበዳሪው ቋንቋ ታማኝ እንዲሆን ማድረጉ ጽሑፋችን በአግባቡና በወጉ የቀረበ እንደሚያደርገው ያሳስባል፡፡ በኪነ ሕንፃ ላይ ያተኮረው ዐራተኛው ጽሑፍ ከወጥ ዐለት የተፈለፈሉ ኹለት ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ላይ ያጠነጥናል፡፡ ምንም እንኳን እነዚህ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ዕድሜ ጠገብና የዘርፉን ምሁራን ቀልብ የመሳብ ኀይል ቢኖራቸውም ያሉበት ቦታ እንኳን በመኪና በእግርም ለመድረስ አስቸጋሪ በመሆኑ ከውቅር አብያተ ክርስቲያናት ውይይቶች ርቀው እንዲቆዩ አድርጓቸዋል፡፡

የእንግሊዝኛው ጽሑፍ ከቅዱስ ያሬድ ሥራዎች አንዱ ከሆነው ከመጽሐፈ ድጓ ውስጥ የዕለተ ሰንበት መዝሙራት የተባሉትን መርጦ መዝሙራቱ ነገረ ድኅነትን ያስተምሩ እነደኾነ እንዲሁም ከሐዋርያትና አበው ትምህርት ጋር መልእክታቸው ይስማማ እንደሆን መርምሯል፡፡

የማኅበረ ቅዱሳን ጥናትና ምርምር ማዕከል በዚህ ሥራ ተሳታፊ ለሆኑት ለአማካሪ ቦርድ አባላት፣ ለጥናት ጽሑፍ ገምጋሚዎች፣ ለጥናት ጽሑፍ አበርካቾች እንዲሁም በአርትኦት ሥራ ሂደት ውስጥ የተሳተፉ ምሁራን እንዲሁም ለቋንቋ አርታእያን ልባዊ ምስጋናውን ያቀርባል፡፡ ያልተቆጠበው ድጋፋችሁ ወደፊትም እንደማይለየን ጽኑ እምነታችን ነው፡፡

Preface

The Ethiopian Orthodox Tewahido Church has remained a relevant development partner in Ethiopia since time immemorial. It has played a key role both in developing the minds of people and in filling knowledge gaps for the advancement of human kind. The immense role the Church schools are playing is worth mentioning. These institutions have served as centres of excellence for language and literature, arts and artefacts, numbers, social science disciplines, and innovations and inventions. These contributions have become alternative sources of income for and are building the positive images of the church as well as the country. The Ethiopian Orthodox Tewahido Church Sunday Schools Department Mahibere Kidusan Research Centre is documenting and sharing these contributions (information/knowledge) to readers in the form of standardized journal articles.

This journal, the fourth issue, has five scholarly and peer reviewed articles of which four are written in Amharic and the other is in English.

Among the written articles in Amharic language, the first one explores the folkloric aspect of ordination of the clergy. The second one strongly argues that despite the Church's effort to address her laity in their mother tongue, the Ethiopian Church should exert utmost effort to reach the multilingual and multicultural followers in a language that they are fluent. The third one focuses on Amharic orthography; here the writer recommends that the words borrowed from Geez into Amharic shall follow the orthographic rules of the former to ensure accuracy and consistency. The fourth article discusses the two rock-hewn Churches that have historical and architectural significance, but they remained isolated from the discussions of rock-hewn Churches partly due to their geographical inaccessibility.

Like in the third edition, the fourth issue has an article written on the works of St. Yared. The article examines whether the Hymns of Sundays/the Hymns of the Sabbath/- in Deguwa, one of the singer's books - convey Soteriology or the Theology of salvation, and these Hymns have theological conformity with patristic teaching.

Finally, Mahibere Kidusan Research Centre would like to express its appreciations to members of the advisory board, peer reviewers and editors, and scholars who have contributed research articles for publication in our prestigious journals series. Besides, the centre takes this opportunity to expresses its words of encouragement to those individuals who have assisted in the editorial process of the journal. We hope your esteemed support will be with us in the future, too.

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔ[1]

ሊያ መዝገቡ*

Abstract

Human being has social process which could enable him/her to transform from one mode of experience to the next. The process of transforming from one cumulative experience to the next transformed experience could reflect all the process, successes, challenges, merits and demerits of certain group of entities. In line with this, the Ethiopian Orthodox Tewahido Church has developed rich and prominent mode of holy orders which could enable one religious person to promote from the lower hierarchical order to the next. This transition is known as Rite of Passage. Here, a clergy or a candidate for the next hierarchical order will get the chance of advancement to a higher class or a new appointment for more religious services. This process could be affected by the religious or social practices accumulated through a long period of time. Thus, having this in mind the researcher questioned "What the holy order of the Ethiopian Orthodox Tewahido Church considers during ordination?" The researcher also tried to answer this basic question by interviewing church scholars, reviewing different existing written documents and physical observation as well.

The main objective of the research is to come up with evidence why, how, when, where, and what criteria is needed for the advancement to a higher class in the Church's hierarchy, who is the potential candidate/illegible for such holy order. By doing so this study also tries to answer the change/experience/ that a person who undergo the holy order and come up to the next hierarchical order is exhibiting.

The hierarchical holy order of the Ethiopian Orthodox Tewahido Church entitles the candidate to become more acquainted with the church's religious principles and be able to serve God and the religious community.

*ሊያ መዝገቡ በድሬዳዋ ዩኒቨርሲቲ የዐማርኛ ቋንቋና ሥነ ጽሑፍ ትምህርት ክፍል መምህርት ሲሆኑ በአሁኑ ጊዜ በዐዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የሦስተኛ ዲግሪያቸውን (ዶክትሬት) በመማር ላይ ናቸው።

[1]ይኽ ጽሑፍ በ፳፻፲ ዐ.ም. ለኢትዮጵያ ሥነ ጽሑፍና የባህል ጥናት (ፎክሎር) ትምህርት ክፍል ‹‹በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርቲያን የሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔ›› በሚል ርእስ ለኹለተኛ ዲግሪ ማሟያነት ከቀረበው የጥናት ጽሑፍ ላይ ለዚኽ የጥናት መጽሔት አመቺ እንዲኾን ተደርጎ የቀረበ ነው፡፡

፩. መግቢያ

ሹመት (advancement to a higher class) አንድ ግለሰብ ወግ መዓርጉን ከሚያይባቸው ገጽታዎች መካከል አንዱ ነው። አንድ ሰው ወግ መዓርጉን ሲያይ ማኅበረሰቡ አሜን ብሎ የሚቀበለው ለዚህ ሰው የተለያዩ ሥርዐተ ክዋኔዎች ሲፈጸሙለት ነው። በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሥልጣን የተባሉት ሦስቱ መዓርጋት ማለትም ዲቁና፣ ቅስና እና ኤጲስ ቆጶስነት ሲሰጡ የሚከወን ሥርዐተ ሢመት አለ። በመኾኑም የዚኽ ጽሑፍ ዋና ትኩረት በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔን መመርመር ሲኾን ለምርምሩ መነሻ የኾኑ ጥያቄዎች የመነጩት ከክህነት ሃይማኖታዊና ማኅበራዊ ፋይዳ አንጻር በሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔ ላይ የሚፈጸሙ ኹነቶችን ጠንቅቆ ለማወቅ ሲባል ነው። የሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ሥርዐት እንዴት? መቼና የት? በማንስ ይካሔዳል? የሥልጣነ ክህነት ዐይነቶችስ ምን ምን ናቸው? የሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔ ለምን ይጠቅማል? ሥልጣነ ክህነትን ለማግኘት መፈጸም ያለባቸው ቅድመ ኹኔታዎች ምን ምን ናቸው? በሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔ ላይ የሚፈጸሙ ድርጊቶች ወይም ክዋኔዎች ምን ምን ናቸው? ክዋኔው የሚኖረው ፎክሎራዊ[2]ገጽታስ ምንድነው? የክዋኔዎች ትእምርታዊ[3] ፋይዳስ ምንድነው? ሥልጣነ ክህነትን የተቀበሉ ግለሰቦች የአለባበስ ሥርዐትና የአኗኗር ልማድ ከሌላው ማኅበረሰብ ለምን ተለየ? የሚሉ ጥያቄዎችን በመጠየቅና ለጥያቄዎቹም መልስ በመሻት ነው። ከጥያቄዎቹም በመነሣት የሚከተሉት ነጥቦች የጥናቱ ዐላማዎችም የሥርዐተ ክዋኔው አፈጻጸም መነሻ ከየት እንደኾነና ለምን እንደሚፈጸም፣ ሥልጣነ ክህነትን የሚቀበሉ ግለሰቦች ማሟላት የሚጠበቅባቸው መሥፈርቶች ምን ምን እንደኾኑ፣ ሥርዐተ ክዋኔው ለየትኞቹ የሥልጣን ዐይነቶች እንደሚፈጸም፣ በሥርዐተ ክዋኔው ምን? ለምን? በማን? እንዴት? የት? እና መቼ? እንደሚፈጸም፣ ሥርዐተ ክዋኔው በተፈጸመላቸው ሰዎች ላይ የሚያድርባቸውን ጸጋ፣ የሚታየውን የሕይወት ለውጥ እንዲሁም ግለሰቦቹ በተለያዩ ማኅበረሰቦች ውስጥ የሚሰጡትን መንፈሳዊ፣ ማኅበራዊ እና ግለሰባዊ አገልግሎት (ፋይዳ) መጠቆምና መግለጽ ናቸው።

እነዚህን ዐላማዎች ለማሳካት በምልከታ፣ በቃለ መጠይቅ፣ በሠነድ ምርመራና በቡድን ውይይት መረጃዎች ተሰብስበዋል። ክዋኔውን ለመተንተንና ለመተርጐም

---

[2] ፎክሎር (የባህል ጥናት) የተለያዩ ብያኔዎች አሉት። በጥቅሉ የአንድን ማኅበረሰብ ዕውቀት፣ እምነት፣ ልማድ፣ ዕሴት፣ አመለካከት፣ ግንዛቤና ስሜት የሚገልጥ ስለ ሰዎች ማንነትና ስለምንኖርበት ዐለም ትርጓሜ ለመስጠት የሚያስችል ነው በማለት ሲምስና ስቴፈን ይገልጻሉ። Martha, Sims and Stephen, Martin. Living Folklore: An Introdroduction to the Study of Peple and their Tradition. (Ohio: Utah State University Press, 2005).

[3] ምልክት ማለት ነው።

ይቻል ዘንድ ሊቃነ ጳጳሳት፣ ሊቃውንተ ቤተ ክርስቲያን፣ ቀሳውስት፣ ዲያቆናት፣ የመንፈሳዊ ኮሌጆችና ትምህርት ቤቶች መምህራንና የተለያዩ ምእመናን ቃለ መጠይቅ ተደርጎላቸዋል። እንዲሁም ዲቁናን ከተቀበሉ ስድስት ዲያቆናት ጋር የቡድን ውይይት በማድረግ መረጃዎች ተሰብስበዋል። በሠነድ ምርመራውም በኩል በቤተ መጻሕፍት የሚገኙ የተለያዩ የሥርዐት መጻሕፍትና የጥናት ሥራዎች የተዳሠሡ ሲኾን ይኽ ጥናት በሚዘጋጅበት ወቅት የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን እየተሰጠ ያልነበረ በመኾኑ (ጎልድስቲን (1964፡83)[4] አንድ አጥኚ የፎክሎር ምርምር ሲያደርግ ሥርዐተ ክዋኔው በወቅቱ የማይገኝና ዘግይቶ የሚከወን ከኾነ ከዚህ ቀደም የተጠናቀሩ መረጃዎችን በመመርመር ጥናቱን ማሟላት እንደሚችል በገለጸው መሠረት) በቪዲዮ ተቀርጾና ተሰንዶ የተቀመጠ መረጃ ለጥናቱ በምንጭነት አገልግሏል።

መረጃዎች በምልከታ ሲሰበሰቡ በዐዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ሦስት አብያተ ክርስቲያናት ተመርጠዋል። የመጀመርያው ደብረ ብሥራት (ብሥራተ) ገብርኤል ቤተ ክርስቲያን ለክርስትና አነሣሥ ሥርዐት፣ ኹለተኛው ታዕካ ነገሥት በኣታ ለማርያም ገዳም የክህነትን ትምህርት አሰጣጥና የሚማሩትን የትምህርት ዐይነት ለማየት ሦስተኛው ደግሞ በመንበረ ፓትርያርክ ቅድስተ ቅዱሳን ማርያም ገዳም የዲቁና ሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔን ለመመልከት አጥኚዋ በቦታው ተገኝታለች። እነዚኽ ቦታዎች የተመረጡበት ምክንያት አጥኚዋ መረጃዎችን ለመሰብሰብ ስትነሣ መረጃዎቹ በተጠቀሱት ቦታዎች የሚገኙ በመኾናቸው፣ በተለይ ደግሞ በወቅቱ የዲቁና ሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐት በመንበረ ፓትርያርክ ቅድስተ ቅዱሳን ማርያም ገዳም ይሰጥ ስለነበረ ነው።

የሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ሥርዐት በክዋኔ ላይ ትኩረት የሚያደርግ በመኾኑም ጥናቱ የክዋኔ (performance) ንድፈ ሐሳብ ይከተላል። ይህንን ንድፈ ሐሳብ ከቀረጹት ውስጥ ሪቻርድ ቦውማን (1983) እና ዳን ቤን አሞጽ (1982) ይገኙበታል።[5] ይኽ ንድፈ ሐሳብ ተቀርጾ ስያሜውን ከማግኘቱ በፊት ዐውዳዊ (contextual) ንድፈ ሐሳብ ይባል ነበር። ዐውዳዊ ንድፈ ሐሳብ እያደገ ሲመጣ ክዋኔ (performance) ንድፈ ሐሳብ ተብሏል። የክዋኔ ንድፈ ሐሳብ በውስጡ ባህላዊና ማኅበራዊ ዐውዶችን የያዘ ነው። እነዚኽ ዐውዶች ትእምርታዊ ፍቺዎችን፣ ባህላዊ ተቋሞችንና ማኅበራዊ ግንኙነቶችን የሚያሳዩ ናቸው።

---

[4] Goldstien, Kenneth S. A Guide for Field Workers in Folklore. (London: Herbvert Jenkins, 1964), p. 83.

[5] Dan Ben Amos, "Context" in context, Journal of American Folklore, (Vol.52, No 2/4.9, 1993), P. 209-226.

የአንድ ማኅበረሰብ ባህል መኖሩ የሚታወቀው ሲከወን (perform) ሲደረግ ብቻ ነው። ክዋኔ በሕግ የሚመራ፣ የማኅበረሰብን ልማድ የሚያሳይና ትውፊት እንዲቀጥል የሚያደርግ ነው። ህልውናው የተመሠረተውም በአንድ ማኅበረሰብ ትውፊት ወይም ባህል ላይ ሲኾን የሚቀርበውም በድርጊትና በገለጻ ነው። በአንድ ማኅበረሰብ ውስጥ ያሉ ጉዳዮች ተፈጻሚነት ኖሯቸው በቅደም ተከተልና በድግግሞሽ መከወን ሲችሉ ሥርዐት ይባላሉ። ሥርዐቶች የማኅበረሰቦችን ደንብ፣ መመሪያ፣ ትውፊት፣ ባህልና ሌሎችንም ጉዳዮች ገልጸው የሚያሳዩ ናቸው። እነዚኽን የአንድ ማኅበረሰብ መገለጫ የኾኑ ዕሴቶች ገልጾ ለማሳየት ክዋኔ መሠረታዊ እና ቁልፍ የኾነ መሣሪያ ነው። ይኽ ንድፈ ሐሳብ በውስጡ በክዋኔ ጊዜ ሊኖሩ የሚችሉ ባህላዊ፣ ቁሳዊና መንፈሳዊ ትእምርቶችን የመተርጐሚያ መንገድ የኾኑ ንድፈ ሐሳቦችንም ያካተተ ነው። እነርሱም ተግባራዊ (functional)፣ መዋቅራዊ (structural) እና ትርጉማዊ (interpritative) ናቸው። ተግባራዊ ንድፈ ሐሳብ ባህል ማኅበራዊ አገልግሎትን ይሰጣል፤ በባህል ውስጥ ለማኅበረሰቡ የማይጠቅምና ዋጋ የሌለው ነገር የለም የሚል ሐሳብ አለው። መዋቅራዊው ንድፈ ሐሳብ በራድክሊፍ ብራውን (1952)[6] የተቀረጸ ሲኾን ዋና ሐሳቡም የአንድ ማኅበረሰብ ሥርዐት ከሌሎች የእምነትና የባህል ዐይነቶች ጋር ያለውን ግንኙነት ወይም ተዛምዶና ቅንጅት መመልከትና ያለውን ፋይዳ ማመልከት ነው። የትርጉማዊ ንድፈ ሐሳብ በክሊፎርድ ጊርቲዝ (1973) የተቀረጸ ሲኾን ይዞት የተነሣው ዐላማ የአንድ ማኅበረሰብ ዕሴት፣ ሥርዐትና የአኗኗር ደንብ በተምሳሌት የተበጁ ናቸውና መተርጐም አለባቸው የሚል ነው።

መረጃዎቹ ከላይ በቀረቡት የመተንተኛ መንገዶች ተተንትነው ሲደራጁ አንባቢዎች መሠረታዊ ነገሮችን እንዲይዙ ለእያንዳንዱ የሥልጣን ዐይነት ሦስት ዐበይት ጉዳዮች ቀርበዋል። የመጀመርያው ቅድመ ሥርዐተ ክዋኔ ነው። ይኽም ክህነትን ለመቀበል መሟላት ያለባቸውን መሥፈርቶች ይዟል። ኹለተኛው ክህነቱን ለመቀበል የሚከወነውን ሥርዐት የሚያሳይ (transition rite) ሲኾን ሦስተኛው ክፍል ደግሞ ድኅረ ሥርዐተ ክዋኔ ነው። ይኽም ካህናት በሹመታቸው የተሰጣቸውን ሓላፊነት የሚወጡበትና ከማኅበረሰቡ የተለየ የአኗኗር ዘይቤ የሚያሳዩበት ነው።

[6] Brown, Radcliffe A.R. Structure and Function in Primitive Society. (Great Britain at the University press: 1952).

፪÷ንድፈ ሐሳባዊ ዳራ

፪.፩. ወግ መዓርግ (Rite of Passage)

መዓርግ የአንድን ግለሰብ ሥልጣን፣ የሥራ ደረጃ፣ ከተራው ማኅበረሰብ ወይም ከወል የአኗኗር ሥልትና ዘይቤ የሚለይ ነው፡፡ መዓርግ ለሚለው ቃል ደስታ ተክለ ወልድ (1962፡954)[7] በሀብት፣ በሹመትና በመንፈሳዊ ሥራ የወጣኒ[8]፣ የማዕከላዊና የፍጹም ደረጃና ክብር የሚል ፍቺ ያቀረቡ ሲኾን የሹመትን ፍቺ ደግሞ ክብር፣ መዓርግ፣ መብት፣ የበላይነት በማለት ገልጸዋል፡፡

የሰው ልጅ ሕይወት ተከታታይነት ባላቸው ሽግግሮች ውስጥ ያልፋል እንጂ ሁልጊዜ በአንድ የሕይወት ዑደት ውስጥ ብቻ አይሽከረከርም፡፡ እነዚህ ሽግግሮች ከአንድ የዕድሜ እርከን ወደ ሌላው የዕድሜ ክልል ወይም ከአንድ ማኅበራዊ ቦታ ወደ ሌላው የሚያስተላልፉ ናቸው፡፡ ጌኔፕ የተባለው ጸሐፊ በወግ መዓርግ ውስጥ የሚካተቱ የተለያዩ ገጽታዎችን ዘርዝሮ ከእነዚኽም ውስጥ ሹመት (advancement to a higher class) አንዱ መኾኑን በሚከተለው ሐሳብ ያስረዳል፡፡

> Transition from group to group and from one social situation to the next one looked on as implicit in the very fact of existence, so that a man's life comes to be made up of beginnings: birth, social puberty, marriage, fatherhood, advancement to a higher class, occupational specialization, and death. For every one of these events there are ceremonies whose essential purpose is to enable the individual to pass from one defined position to another which is equally well defined (1960:3).[9]

ወግ መዓርግ በሰው ልጅ ሕይወት ውስጥ የአንድን ግለሰብ የዕድሜ ልክ ገጽታ የሚያመጣውን ለውጥና ሰዎች በአኗኗር ዘይቤያቸው ውስጥ ያሉበትን ደረጃ ወይም ሽግግር የሚያመለክት ነው፡፡ የወግ መዓርግ ገጽታዎችን የሚያሳዩ ኹኔታዎች በሦስት ደረጃዎች ተከፍለው ይታያሉ፡፡ ጌኔፕ (1960፤11) እነዚኽን <u>ደረጃዎችመለየ</u>ት (separation)[10] ሽግግር (transition)[11] እና መመለስ

[7] ደስታ ተክለ ወልድ፡፡ ዐዲስ ያማርኛ መዝገበ ቃላት፡፡ (ዐዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ ፲፱፻፷፪)፡፡

[8]ወጣኒ የሚለውን ቃል ደስታ ተክለ ወልድ ጀማሪ ሲሉ ይፈቱታል (1962፤ 427)፡፡

[9]Gennep, Arnold Van. The Rites of Passage. (Chicago USA: The University of Chicago press, 1960).

[10]መለየት (separation) የተለያዩ ግለሰቦች ሥልጣነ ክህነትን ለመቀበል ከማኅበረሰቡ ተለይተው በመውጣት ለክህነት የሚያበቁ መስፈርቶችን የሚያሟሉበት ደረጃ ነው፡፡

[11]ሽግግር (transition) ደግሞ ከማኅበረሰቡ ተለይተው ለክህነት የሚያበቋቸውን መስፈርቶች ካሟሉ በኋላ ከነበሩበት ደረጃ ከፍ ወዳለው የሚሸጋገሩበት ነው፡፡ ይህንን አስመልክቶ የሚፈፀመው ሥርዓት ሥልጣነ ክህነት የሚቀበሉበት የክዋኔ ሥርዓት ነው፡፡

(reincorporation)[12] በማለት የገለጻቸው ሲኾን እያንዳንዳቸው የሰው ልጅ ለወግ መዓርግ ለመብቃት የሚያልፍባቸውን የሕይወት ገጽታዎች በሒደት የሚያሳዩ ናቸው።

መዓርግ አንድ ግለሰብ ያለፈበትን ደረጃ ወይም ያለበትን ቦታና ኹኔታ የሚያመለክት ነው። አንድ ግለሰብ ለአንድ የተወሰነ ሥራ ታጭቶ ሥራውን ከመጀመሩ በፊት ለዚያ ሥራ ብቁ ኾኖ መቅረቡን ለማሳየት ሥርዐት ወይም ክብረ በዐል ይዘጋጅለታል። ሥርዐቱ ያንን ግለሰብ ከነበረበት ሕይወት ወይም የሥራ ድርሻ ወደ ተሻለው ወይም ከፍ ወዳለው መሸጋገሩን የሚያረጋግጥ ነው። የሽግግር ሥርዐቱ ተፈጽሞ፣ ለትልቅ ዐላማና ተግባር ወደ ቀጣዩ ክፍል ሲራመድ "ለወግ መዓርግ በቃ" ይባላል። ለመዓርግ መብቃት ሰዎች ከአንድ ቦታ ከፍ ወዳለው የሚሸጋገሩበት፣ የቀደመውን የአኗኗርም ኾነ የአስተሳሰብ ፍልስፍና ቀይረው ወይም አሻሽለው በዐዲስ አቅጣጫ የሚጓዙበት፣ ቀደም ከነበረው ሓላፊነት ከፍ ወዳለው ደረጃ የሚደርሱበት ወይም ከፍ ያለ የሥራ ድርሻን የሚወጡበት እንዲሁም የማሠልጠን፣ የማዘዝና የመምራት ብቃታቸውን የሚያሳዩበት ዕድል ነው።

፪÷፪÷ የሥርዐት ምንነት እና አስፈላጊነት

፪.፪.፩. የሥርዐት ምንነት

ሥርዐተ ክዋኔ ሽግግር (transition) የሚደረግበት ክፍል ነው። ሥርዐት "ሠርዐ" ከሚል የግእዝ ቃል የተገኘ ሲኾን ትርጕሙም የሕግና የትእዛዝ መጠበቂያ ደንብ፣ መመሪያ፣ ገደብ፣ አሠራር፣ መርሐ ግብር መኾኑን ደስታ ተክለ ወልድ (፲፱፻፷፪:፲፻፺፬) ገልጸዋል። የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት በመጽሐፍ ቅዱስ (ምሳ ፴÷፳፯፣ ፩ኛ ቆሮ ፲፬÷፵) እና ገላ ፩÷፲፬) ያሉትን ጥቅሶች መሠረት በማድረግ የሥርዐትን ምንነት "የመንግሥት፣ የቤተ ክርስቲያን፣ የሕዝብ ወይም የአንድ ድርጅት የአስተዳደር፣ የአመራር ወይም የአካሄድ ሕግ፣ ደንብ፣ ብያኔ" በማለት ይገልጻል።[13]

ሥርዐት "ritual" የሚለውን ቃል የሚተካ ሲኾን ብዙዎቹ የፎክሎር (የባህል

[12] መመለስ (reincorporation) ሥልጣነ ክህነቱን ከተቀበሉ በኋላ ወደ ማኅበረሰቡ ተመልሰው በመምጣት ተልዕኳቸውን የሚፈጽሙበት፣ የክህነት ሥልጣን መቀበላቸውን ለማረጋገጥ የሚያስችሉ የተለያዩ ባህላዊና ሃይማኖታዊ ሥርዓቶችን የሚከውኑበት ደረጃ ነው።

[13] የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር። የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት። (ዐዲስ አበባ፡ ባናዊ ማተሚያ ቤት፣ ፲፱፻፺፪)።

ጥናት) ተመራማሪዎች የአንድን ነገር ቅደም ተከተላዊ ሂደት መመሪያ የሚያሳይ መኾኑን አመልክተዋል፡፡ የሥርዐት ህልውና የተመሠረተው በክዋኔ (performance) ላይ መኾኑን "If there is no performance, there is no ritual" "ክዋኔ ከሌለ ሥርዐት የለም" በማለት ራፖርት (1992፣250) አስረድቷል፡፡[14]
እንዲሁም ሥርዐት አንድ ነገር ከሌላው ጋር ያለውን ተያያዥነት እና ግንኙነት የሚያሳዩ በርካታ ገጽታዎች ያሉት፣ የነገሮችን ቅንጅት ወይም መዋቅር የሚያሳይ ቅርጽ መሆኑንም ጠቁሟል፡፡ ሥርዐት የአንድን ማኅበረሰብ እምነት መሠረት ያደረጉ ሚቶች፣ አፈ ታሪኮችና ነገረ ተፈጥሮዎች የሚገለጹበት ነው፡፡ ሥርዐት ከባህል መገለጫዎች አንዱ የሆነ እና ትእምርታዊ ፋይዳ ባላቸው በልማዳዊ ድርጊቶች፣ በድግግሞሽ፣ በንግግር፣ በገለጻ ከትውልድ ወደ ትውልድ የሚተላለፍ እና በዚህም የማኅበረሰቡን አጠቃላይ ገጽታ ለማሳየት የሚያስችል ነው፡፡[15]

፪.፪.፪. የሥርዐት አስፈላጊነት

ሥርዐት የተለያዩ ፋይዳዎችን ስለሚያስገኝ ማኅበረሰቦች በእምነታቸው፣ በአመለካከታቸውና በዕውቀታቸው ላይ ተመሥርተው ሥርዐት ያበጃሉ፡፡ ሥርዐት ካሉት ፋይዳዎች መካከል ከዝቅተኛ የማኅበረሰብ አባልነት ወደተሻለው፣ ከዝቅተኛ የሥራ ቦታ ወይም ከነበረ ክብርና መዓርግ ከፍ ወዳለው እና ለታላቅ ሥልጣን እና የሥራ ሐላፊነት ማድረስ አንዱ መሆኑን ሲምስ እና ስቴፈን (2005፡100) ያሳያሉ፡፡

ራፖርት (1992፡252) ሥርዐት ኹለት ገጽታዎችን ወይም መልእክቶችን ለማስተላለፍ እንደሚረዳ ይገልጻል፡፡ የመጀመሪያው በማኅበረሰቡ ዘንድ የማይለወጡ፣ የማይቀየሩ (invariant) የተለያዩ ቀኖናዎችን፣ ሕጎችን፣ ደንቦችን መመሪያዎችን የአቋም ደረጃዎችን ማስገንዘብ ሲሆን ሁለተኛው ከዚህ በተቃራኒ በማኅበረሰቡ ዘንድ ሊሻሻሉ የሚችሉ/የሚለወጡ (variant) የተለያዩ ሕጎችን፣ መመሪያዎችንና ደንቦችን ማመልከት ነው፡፡ በዚህ ሥርዐት ውስጥ የፎክሎር የተለዋዋጭነት ባሕሪው ጎልቶ የሚታይበት ነው፡፡

ሥርዐት በአንድ ማኅበረሰብ ውስጥ ሊታዩና ሊዳሰሱ የማይችሉ እምነቶችን፣ አመለካከቶችን፣ አስተሳሰቦችን እና እሴቶችን ተጨባጭ በሆነ መልኩ ለማሳየት የሚያስችል ነው፡፡ በመሆኑም ሥርዐቱን ለሚያጠና ሰውም ሆነ ለተመልካች

[14] Rapport, Ray A. Folklore, Cultural Performances and Popular Entertaiments. (New York: Oxford University Press, 1992).

[15] ጉዳዩን በተመለከተ ሲምስ እና ስቴፈን (2005:95) Rituals are performances that are repeated, patterned and frequently include ceremonial actions that incorporate symbols, actions and repetition በማለት አብራርተው ገልጸዋል፡፡

ስለሚፈጸመው ሥርዐት ምንነት ግንዛቤ በማስጨበጥ የአንድን ማኅበረሰብ አጠቃላይ ገጽታ ለማሳየት የሚያስችል መሆኑን ሲምስና ስቴፈን (2005፡96) ገልጸዋል። ከዚኽ አንጻር የሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ሥርዐት መኖር አስፈላጊነት

- ካህናት መንፈስ ቅዱስን እንዲቀበሉ ለማድረግ
- የካህናትን የሥልጣን ደረጃ ለመለወጥ
- ካህናት በአገልግሎታቸው ምን ምን ተግባራትን ማከናወን እንደሚገባቸው ለማሳወቅ
- ካህናት እስከ ሕይወት ፍፃሜአቸው ድረስ በጥሩ ሥነ ምግባር ታንፀው ሃይማኖታዊና ባህላዊ ዕሴቶችን መጠበቅ እንዲችሉ ለማድረግ
- የተለያዩ ማኅበረሰቦችንና ግለሰቦችን በማስተማር፣ በመቀደስ፣ በመፈወስ፣ ከበሽታና ከደዌ እስራት እንዲሁም ከርኩስ መንፈስ ነጻ የሚያደርግን ኀይል ለማጐናፀፍ
- የተለያዩ ሰዎችን በነፍስም ኾነ በሥጋ መከራ እንዳይገጥማቸው ጥሩውን መንገድ ለማሳየት፣ ለመምራት፣ የተጣሉትን ለማስታረቅ፣ ክፉዎችን ለመገሠጽ፣ ከክፉ ሐሳብና መንገድ ለመመለስ እንዲሁም የሃይማኖታቸውንና የባህላቸውን ቀኖና ተከትለው ለተተኪው ትውልድ አርአያ ለመኾን ይችሉ ዘንድ የሚያስችላቸውን ጸጋ ለመስጠትና ለመሳሰሉት ጉዳዩች ነው።

፪÷፫÷ ክዋኔ (performance)

ክዋኔ ማንኛውም የፎክሎር ገጽታ በቃልና በድርጊት የሚቀርብበት ወይም የሚንፀባረቅበት ቅጥ (mode) ነው። የክዋኔን ትርጉም ደስታ ተክለ ወልድ “ብጅታ፣ ድርጊት፣ ዝግጅት”[16] በማለት የገለጹ ሲኾን ከዚኽ ትርጉም በመነሣት የቃሉ ጽንሰ ሐሳብ የአንድን ነገር አሠራር፣ አፈጣጠር፣ አቀነባበር የሚያመለክት መኾኑን እንረዳለን። ክዋኔ ባህልን ለሚቀጥለው ትውልድ ለማስተላለፍ ሥርዐቶችንና ዕሴቶችን በማኅበረሰቡ ዘንድ ለማስረጽ የሚያስችል ቁልፍ መሣሪያ ነው። የአንድ ማኅበረሰብ ምሉዕ ትውፊት የሚገለጸው በክዋኔ አማካይነት ነው። በመኾኑም ባህል ይቀጥል ዘንድ ሥርዐቶች መከወን አለባቸው።

ካፐቻን (1995፡479) የክዋኔን ጽንሰ ሐሳብ ስትገልጽ የአንድን ማኅበረሰብ ጠባይ አጠቃሎ የያዘ፣ የአነጋገር ዘዬ የሚገለጽበት፣ የተለያዩ ማኅበረሰቦች ባህልና

---

[16]ደስታ ተክለ ወልድ። ዐዲስ ያማርኛ መዝገበ ቃላት። (ዐዲስ አበባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ ፲፱፻፷፪) ፣ ገጽ 642።

ሥርዐት የሚስተዋልበት፣ የአንድን ግለሰብም ኾነ ቡድን ማንነት ገልጾ የሚያሳይ ውበት ያለው የሚያስደስትና የሚያዝናና ልማድ ነው ብላለች:: ኬሪን ባርገር (2005፡264) ደግሞ ክዋኔ የተለዋዋጭነት ገጽታ እንዳለው የድርሰትና የክዋኔን ባሕርይ በማስረዳት ይገልጻል:: ይኸውም ክዋኔ አንድን ድርሰት ህልው የሚያደርግ (ሕይወት የሚዘራበት)፣ የድርሰቱን የተለያየ ገጽታ የሚያሳይ፣ የተለዋዋጭነት ባሕርይ የሚታይበት፣ በድርሰቱ ውስጥ ያለውን እውነት ገልጦ የሚያሳይ እንጂ እንደ ድርሰቱ በቋሚነት አንድን ገጽታ ብቻ የሚያሳይ አይደለም:: ይኽም የአንድ ድርሰት ክዋኔ በከዋኙ፣ በዘመኑ፣ በጊዜው፣ በቦታውና በተለያዩ ኹኔታዎች አማካይነት ሊለዋወጥ የሚችል መኾኑን የሚጠቁም ነው::

በክዋኔ ወቅት ማን፣ ምን፣ ለምን፣ ለማን፣ መቼ፣ የት ፈጸመውና እንዴት ተፈጸመ? የሚሉት መሠረታዊ ጥያቄዎች በምልዓት መመለስ አለባቸው:: እነዚህ በዚኽ ጥናት ውስጥ ትኩረት የተሰጣቸውና የታዩ ሲኾን የጥያቄዎቹ ዐላማ ክህነት ሰጪውን፣ በሥርዐተ ክህነት ወቅት የሚባሉና የሚደረጉ ነገሮችን፣ የክዋኔውን ዐላማ፣ ክህነት ተቀባዮችን፣ ክህነቱ የሚሰጥበትን ቦታና ጊዜ እንዲሁም የአከዋወን ሥርዐተ ሒደቱን የተመለከተ ነው:: የእነዚህ ጥያቄዎች መልሶች የክዋኔን ገጽታዎችና አላባውያን ያመለክታሉ:: የክዋኔ አላባውያን (elements of performance) አንድ ክዋኔ የሚይዛቸውን ዋና ዋና ጉዳዮች የሚያሳዩ ናቸው:: የአላባውያኑ አቀነጃጀት የሚያመለክተው ቅደም ተከተላዊ ሒደትን ሲኾን የርስ በርስ ተደጋጋፊነታቸው ወይም ተያያዥነታቸው የክዋኔውን ቅርጽ ወይም መዋቅር የሚያሳይ ነው:: እነዚኽ አላባውያን የፎክሎርን ዐውድ ለማጥናት የሚያስችሉ ነገሮች ሲኾኑ የሚጠናውን ርእሰ ጉዳይ ምንነት ገልጸው የሚያሳዩ ናቸው:: ስለኾነም አንድ አጥኚ በፎክሎር ዘውጎች ላይ ጥናት ሲያደርግ እነዚህን አላባውያን መመርመር ይኖርበታል::

አንድ ማኅበረሰብ የሚመራባቸው መርኆዎች በትውፊት ላይ የተመሠረቱ ናቸው:: ኅብረተሰቡም የአኗኗር ዘዬው ፎክሎር በያዛቸውና በሚያስተላልፋቸው ዕሴቶች የሚመራ ነው:: እነዚህም የኅብረተሰቡን ባሕርያት የሚገልጹ ተብለው የሚቀመጡ ነጥቦች ሕጎች፣ ደንቦች፣ ባህላዊ ዕሴቶች፣ መመሪያዎች፣ የአኗኗር ሥልትንና የአስተሳሰብ ደረጃን ያጠቃልሉ ናቸው:: እነዚህ የአንድ ማኅበረሰብ መርኆዎች ከትውልድ ወደ ትውልድ የሚተላለፉት በመደረግ፣ በመከወንና በመገለጽ ነው:: ክዋኔ በሕግ ወይም በደንብ የተገዛ፣ የተገደበ (rule governed) እና የፊት ለፊት ተሳትፎን (face to face interaction) ማለትም የከዋኙንና የተሳታፊውን የፊት ለፊት መገናኘት የሚጠይቅ ነው:: በክዋኔ ወቅት የሚፈጸሙት ድርጊቶች ኹሉ ትእምርታዊ (symbolic) በመኹናቸው ትርጉም (interpretation) ይሰጣቸዋል::

ክዋኔው የተፈጸመበት ዐላማ በክዋኔ ወቅት የነበሩ አጠቃላይ ገጽታዎች የዚያን ማኅበረሰብ ኹኔታ የሚያመለክቱ በመኹናቸው የእነዚህ ጭምቅ ይዘት የክዋኔውን ዐላማ ወይም ተግባር (function) ያመለክታል።

፪.፫.፩. የክዋኔ ገጽታዎች

ሀ. ድርሰት- ጄፍ ቶድ (1995፡433 ድርሰት ንግግሮች፣ መዝሙሮች፣ በስሜት የሚገለጹ የፎክሎር ዘውጎች፣ በሰዎች መካከል የሚፈጠሩ ግንኙነቶች፣ ማኅበረሰቡ ስሜቱን የሚገልጽባቸውን ቁሳዊም ኾነ መንፈሳዊ ባህሎች የሚያቀርብ ወይም የሚይዝ ጽሑፍ መኾኑን ያስረዳል። ይህ ሲባል ግን ሁልጊዜ በጽሑፍ ሰፍሮ የሚገኝ ነው ማለት ሳይኾን በአንድ የክዋኔ ሥርዐት ላይ የሚቀርብን ጉዳይ የሚያመለክት የፎክሎር አላባ ነው።

በዚኽ ጽሑፍ ድርሰት የሚያመለክተው በሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔው የቀረበውን (ከፎክሎር ዘርፍ) በሀገረ ሰባዊ ልማድ ውስጥ የሚካተት ሃይማኖታዊ ሥርዐት ነው። ሃይማኖታዊ ሥርዐት ሰዎች ሃይማኖታቸውን የሚያፀኑበት፣ ከኃጢአት የሚፈወሱበት፣ የሥጋና የነፍስን ድኅነት የሚያገኙበት… በመኾኑ ይኽንን ሥርዐት እንደ ባህላቸው ቁሳዊና መንፈሳዊ ኹኔታ፣ ምድራዊውንና ሰማያዊውን ዐለም የሚተረጉሙበት መንገድ ያበጃሉ። ሰዎች የሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔውን ሲያበጁ በቃል ከትውልድ ወደ ትውልድ እንዲተላለፍ በመንገርና በመግለጽ ነው። በቃል ያለው እየተረሳ ሥርዐቱ እንዳይጎድል ደግሞ ሊቃውንተ ቤተ ክርስቲያን ፍትሐ ነገሥት፣ መጽሐፈ ዲድስቅልያና ቀሌምንጦስ በተባሉ የሥርዐት መጻሕፍት ጽፈው አስቀምጠዋል።

ለ. ቴክስቸር (texture) - ቴክስቸር የከዋኙንና የተሳታፊውን አጠቃላይ ኹኔታና እንቅስቃሴ የሚመለከት ሲኾን ጽሑፋዊ፣ ሥነ ልሣናዊ እንዲሁም አካላዊ ገጽታዎች ይስተዋሉበታል። በሥርዐተ ክዋኔው ወቅት የሚቀርበው ቋንቋ፣ ዜማ፣ ድምፀትና አጠቃላይ የአቀራረብ ገጽታ፣ የከዋኙ የአቀራረብ ሥልት እንዲሁም የተቀባዮቹ ስሜት እንዴት እንደተንፀባረቀ የሚገለጽበት መኾኑን ዳንደስ (1978፡25-26)፣ ሲምስና ስቴፈን (2005፡136) ገልጸዋል። ከዋኙና ተሳታፊው አንድን ድርሰት ሲከውኑ በራሳቸው ዘዴ ስለኾነ ክዋኔውን ለማሳመርም ኾነ ለማድመቅ ብለው ሌሎች ተጨማሪ ነገሮችን ይፈፅማሉ። ስለዚህ ዋናው የክዋኔ ገጽታ ይቀየራል። በመሆኑም ቴክስቸር በድርሰቱ ላይ ለውጥ የሚያመጣ ነው።

ሐ. ዐውድ (context) - ሜሪ ሃፎርድ (1995፡328) context “contecxere” ከሚለው የላቲን ቃል የመነጨ መኾኑን በመግለጽ ትርጉሙም “to weave together, interweave, join together, compose” ማለት መኾኑን ገልጻለች። በመኾኑም ዐውድ የአንድን ተጨባጭ ነገር እንደ ድርና ማግ ርስ በርሱ

ተጠላልፎ ወይም ተወሳስቦ ወይም የርስ በርስ ተያያዥነት ወይም ቁርኝት፣ ለማመልከት የተቀመጠ ገጽታ ነው።

በፎክሎር ዲሲፕሊን ለመጠናት የሚችሉ ኹሉ በዐውድ ላይ የተመሠረተ ጥናት ሊካሔድባቸው እንደሚገባ ጎልድስቲን (1964፡80) ያስረዳል።[17] ዐውድ የሚያነሳቸው ርእሰ ጉዳዮች ሰዋዊ የኾኑና ከሰው ህልውና ጋር የተቆራኙ በመኾናቸው ዘርፈ ብዙ አቅጣጫ አላቸው። የሰውን ዕውቀት፣ ማንነትና የማኅበረሰብ አደረጃጀት ዐውቆ ትክክለኛውን መረጃ ለማግኘት ደግሞ በቱባው (በዋናው) ማኅበረሰብ

ውስጥ ገብቶ ወይም ተቀላቅሎ ዐውዳዊ ገጽታዎችን መመርመር ያስፈልጋል።

(1993፣215) ፎክሎርን የመተርጐሚያ መንገዶች ማኅበራዊ ዐውድ (social context)[18]እና የኹኔታ ዐውድ (context of situation)[19] መኾናቸውን ማሊኖዊስኪን (1935 [1965]፣ 118) በመጥቀስ ጠቁመዋል። ማኅበራዊ ዐውድ የሚገለጽባቸው መንገዶች ባህላዊ ኹኔታዎችን የሚያንፀባርቁ በተለያዩ ግለሰቦች መካከል የጋራ የኾኑ የራሳችን የሚሏቸውና የሚያስተሳስሯቸው ነገሮች ናቸው።

ዳን ቤን አሞጽ (1993፡209) ዊልያም ባስኮም (በ1954 ዐ.ም.) ያቀረበውን ጽሑፍ ዋቢ በማድረግ አንድ አጥኚ ተግባራዊ የትንታኔ ሥልትን በመጠቀም የአንድን ነገር አገልግሎት ወይም ተግባር ለመተንተን ቢፈለግ የፎክሎርን ማኅበራዊ ዐውድ በመጠቀም ወይም በማወቅ ትንታኔ መስጠት እንዳለበት አስረድቷል። አጥኚው በዚህ ውስጥ ሊመለከታቸው የሚገቡ ነገሮችም ጊዜና ቦታ፣ የክዋኔ ቅርጽ፣ የተራኪዎች (የከዋኞች) ማንነት የአድማጮች ወይም የተሳታፊዎች ጠቅላላ ኹኔታ፣ የከዋኙና የተሳታፊዎች ግንኙነት፣ ከዋኙና ድርሰቱ ያላቸው ግንኙነት፣ በክዋኔው ጊዜ የሚታየው ጥበባዊ እንቅስቃሴ ወይም ድራማዊ የአከዋወን ሒደት፣ የአድማጮች ተሳትፎ፣ የተለያዩ የባህል ገጽታዎች የሚኖራቸው ሀገረ ሰባዊ ክፍፍል እንዲሁም የሰዎች ሥርዐትና አስተሳሰብ መኾናቸውን በዝርዝር ጠቁሟል።

---

[17] Goldstien, Kenneth S. A Guide for Field Workers in Folklore. (London: Herbvert Jenkins, 1964).

[18] ዳንደስ (፲፱፻፹፫) ገጽ ፳፯።

[19] ሲምስ እና ስቴፈን (፳፻፫) ገጽ ፻፴፯።

እንደ ቤን አሞጽ ገለጻ ዐውድ የፎክሎርን ትንተና እና ተግባር ወይም አገልግሎት ለማሳየት የሚያስችል የክዋኔ ገጽታ ነው። የፎክሎር ክዋኔ በዐውድ ሲጠና የይዘት ገለጻ፣ ትንታኔ፣ ቅርጽ፣ መዋቅር እና ድርጊት ለማሳየት ያስችላል።በመሆኑም ዐውዳዊ ትንተና ፎክሎርን ይተረጉማል እንጂ አይገልጽም። በፎክሎር ጥናት ድርሰቱን ብቻ መመልከት ርባና የለውም። ከዐውድ ውጪ የኾነ ክዋኔ የለም። በመኾኑም ትክክለኛው አካሄድ ፎክሎርን በማኅበረሰቡ ውስጥ በመመልከት መመርመር የተፈለገውን ጉዳይ ከባህሉ፣ ከማህበረሰቡና ከኹኔታው ዐውድ አንጻር መመልከት ወይም እነዚህን ጉዳዮች ከግምት ውስጥ በማስገባት ማጥናት ነው (ቤን አሞጽ 2005፡210)።

በአንድ ክዋኔ ውስጥ የፎክሎር ዘውጎች ሲገለጹ አንድን ርእሰ ጉዳይ ብቻ የሚያመለክቱ ተደርገው መወሰድ የለባቸውም። ማንኛውም የክዋኔ ድርሰት የሚተላለፈው በጽሑፍ፣ በታሪክ ወይም በባህላዊ ዐውድ ውስጥ ነው። በእነዚህ ውስጥ ሲተላለፉ በየጊዜው እንደ ዘመኑ፣ እንደ ማኅበረሰቡ አስተሳሰብ፣ ፍልስፍና፣ ርእዮተ ዐለምና የአኗኗር ዘይቤ የነበረው እንዳለ ኾኖ ዐዲስ ትርጉም ሊይዙ ወይም ሊጨምሩ ይችላሉ።

ዳን ቤን አሞጽ (2005፡210) ድርሰት ፍቺ የሚሰጠው በዐውድ ላይ የተመሠረተ ፍቺ ሲሰጠው እንደኾነ "The meaning of a text is its meaning on context" በማለት ይገልጻል። ይህም ድርሰት በዐውድ ሲጠና ወይም ሲመረመር ዐውዱ የሚተላለፈውን መልእክት የተለየ (unique) ፍቺ እንዲኖረው ያደርጋል። የተገለጸው ሐሳብ በዐጭሩ "ዐውድ ፎክሎርን የመተርጐሚያ መንገድ ነው" ወደሚል ማጠቃለያ የሚወስድ ነው። ቦውማን (1990፣88) እና ዳን ቤን አሞጽ (1993፣215) ፎክሎርን የመተርጐሚያ መንገዶች ማኅበራዊ ዐውድ (social context)[20] እና የኹኔታ ዐውድ (context of situation)[21] መኾናቸውን ማሊኖዊስኪን (1935 [1965]፣ 118) በመጥቀስ ጠቁመዋል። ማኅበራዊ ዐውድ የሚገለጽባቸው መንገዶች ባህላዊ ኹኔታዎችን የሚያንፀባርቁ በተለያዩ ግለሰቦች መካከል የጋራ የኾኑ የራሳችን የሚሏቸውና የሚያስተሳስሯቸው ነገሮች ናቸው።

ሲምስ እና ስቴፈን (2005፣110-119) እንደጻፉት የተለያዩ ሥርዐተ በዐላት[22]

[20] ማኅበራዊ ዐውዶች የቋንቋ፣ የዕውቀት፣ የዕሴትና የእምነት ሥርዐት፣ የአስተሳሰብ ደረጃ፣ የፍላጐት መጠን፣ የአለባበስ፣ የአመጋገብ፣ በጥቅሉ የአንድ ዐይነት የታሪክ ባለቤትነት የሚገለጽባቸው ናቸው፡ ፡

[21] የኹኔታ ዐውድ የከዋኙን ዕድሜ፣ ጾታ፣ ማኅበራዊ ደረጃ፣ ሥልት፣ አከዋዋን፣ መቼትና ሌሎች ከማኅበራዊ ዐውድ ባነሰ ወይም በጠበበ መልኩ የተለዩ ገጽታዎች መሠረት በማድረግ ትእምርታዊ ፍቺዎችን የምንመለከትበት የዐውድ ዐይነት ነው።

[22] ማንኛውም ሀገረ ሰባዊ ልማድ በማኅበረሰቡ ዘንድ ተቀባይነት ሲያገኝ እና ሲከወን ritual (ሥርዐተ

ከሚዘጋጅላቸው ገጽታዎች መካከል አንዱ ከነበሩበት ማኅበራዊ ቦታ ወደ ሌላው ወይም ከዝቅተኛ ወደ ከፍተኛ ደረጃ ለመሸጋገር የሚደረጉ ዝግጅቶች (initation rites) ተብለው እንደሚጠሩ ገልጸዋል። እነዚህ የሥርዐት ዐይነቶች ከአንዱ የሕይወት እርከን ወደ ሌላው የሚደረገውን ሽግግር የሚጠቁሙ ክንዋኔዎች ናቸው። ስለ "initation rite" ጌኔፕ (፲፱፻፰) እና ሲምስ (2005) ከአንድ ማኅበረሰባዊ ቦታ ወደ ሌላው ሽግግር ሲደረግ የሚፈጸሙ ዝግጅቶችን ወይም ድርጊቶችን የሚመለከት እንደኾነ ገልጸዋል። ከዚህ በመነሣት በሥልጣነ ክህነት ተዋረድ አንድ ግለሰብ የዲቁናን፣ የቅስናና የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን ለመቀበል የሚያልፍባቸው ሥርዐቶች initation rites ናቸው ማለት ይቻላል።

ሥርዐተ በዐላት እንደ ሲምስ እና ስቴፈን አገላለጽ ሥርዐቶች በግልጽና በይፋ የሚፈጸሙ እንዲሁም ደግሞ በምሥጢር የሚፈጸሙ ሥርዐተ ክዋኔዎች ያሉት ሲኾን የአንድ ቡድን አባላት የሚያደርጉትን የሽግግር ደረጃ ተመርኩዞ በሥርዐቱ ላይ የሚፈጸሙ ቅደም ተከተላዊ ቅንጅቶችን የሚመለከት መኾኑን እንዲህ በማለት ያስገነዝባሉ።

> Initiation rituals express a person's entrance into membership in a group. Group with initiation rituals are usually well defined, with clear hierarchies and structures, perhaps even laws or rules of conducts. Some initiation ceremonies and rituals are private and secret. Others are open to the public (2005:119).

፫. የሥልጣነ ክህነት ቅድመ ሥርዐተ ክዋኔ (Separation)

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የሥልጣነ ክህነት ዐይነቶች ሦስት ሲኾኑ እነርሱም ዲቁና[23]፣ ቅስና[24] እና ኤጲስ ቆጶስነት[25] በመባል

በዐል) ይባላል። ሃይማኖታዊ ሥርዐት የአምልኮ ሥርዐትን የሚመለከት ሲኾን ሥርዐተ አምልኮው ጥንት በነበረው የቤተ ክርስቲያን ሥርዐት፣ የክርስትና እምነትና መመሪያ (ሕግ) እና ስብከት ላይ የተለያዩ ትርጓሜዎችን በማከል እንዲሁም ሀገር በቀል በኾኑ የተለያዩ እምነቶች፣ ግንዛቤዎች ወይም አመለካከቶች ላይ ተመሥርቶ እንደሚከበር ዶርሰን (፲፱፻፸፪፣ ፫) ያስረዳል።

23 ዲቁና ዲያቆን (Diakonia) ከሚለው የግሪክ ቃል የተገኘ ሲኾን ትርጕሙም አገልጋይ፣ ተላላኪ፣ ረዳት ማለት ነው። ዲያቆን አገልግሎቱን ለሚፈጽመው ሰው የተሰጠ መጠሪያ ሲኾን አገልግሎቱ ደግሞ ዲቁና ይባላል።

24 ቅስና ማለት የቅስና የክህነት ስም። ቄስ ስም ነው። ካህን በቤተ ክርስቲያን አገልጋይ፣ ሥጋውን ደሙን አቀባይ ወይንም ስብከትን ሰባኪ፣ ቀዳሽ፣ ገባሬ ሠናይ ቄስ፣ ዋና ኾኖ የሚያገለግል። ተሰማ ሀብተ ሚካኤል፡ ፡ ከሣቴ ብርሃን ተሰማ የአማርኛ መዝገበ ቃላት። ፳፻፳ ገጽ ፫፻፸፫።

25 ኤጲስ ቆጶስነት የካህናት አለቃ፣ የቤተ ክርስቲያን ጠባቂ፣ መምህር ማለት መኾኑን ከሣቴ ብርሃን ተሰማ ይገልጻል። ተሰማ ሀብተ ሚካኤል። ከሣቴ ብርሃን ተሰማ የአማርኛ መዝገበ ቃላት። ፳፻፳ ገጽ ፳፻፵።

ይታወቃሉ።[26]እነዚህ የክህነት ዐይነቶች ከሚሰጡት አገልግሎት አኳያ አንዳቸው ከአንዳቸው በደረጃ የሚለያይ ሲኾን የሚመሳሰሉበት ባሕርያቸው ደግሞ መንፈሳዊ አገልግሎት መስጠት ማስቻላቸው ነው።

ሦስቱ የሥልጣነ ክህነት ዐይነቶች "ሥልጣን" ናቸው ሊባሉ የቻሉበት ምክንያት ሥልጣኑን ለመቀበል የሚደረግላቸው ጥሪ ከእግዚአብሔር ዘንድ ሆኖ በእግዚአብሔር ጸጋ የማሰር፣ የመፍታት፣ የመገዘት እና/ወይም ሥርዐተ ቤተ ክርስቲያንንና ሥርዐተ አምልኮትን የመፈጸም ብቃት ስላላቸው ነው። እነዚህ የሥልጣነ ክህነት ዐይነቶች በዘፈቀደ ለኹሉም የሚሰጡ ሳይኾኑ ለተመረጡና ፈቃደኛ ለኾኑ ወንዶች ብቻ የሚሰጡ ሰማያዊ ሹመቶች ናቸው። በመኾኑም እነዚህ ካህናት ሥልጣነ ክህነቱን ሲቀበሉ መንፈስ ቅዱስ ያድርባቸዋል።

ይህም እንደ ሥልጣን ዐይነቱ ሥርዐተ ቤተ ክርስቲያንን የመፈጸም፣ ሰዎችን ከኃጢአት የማንጻት፣ ከክፋት መንገድ የመመለስ፣ ከበሽታ የመፈወስ፣ ከተለያዩ እስራቶች (የርኩስ መንፈስ) የመፍታት እና ሌሎች በሰው አእምሮና ችሎታ ሊፈጸሙ የማይችሉ የተለያዩ ነገሮችን የማከናወን ችሎታ እንዲኖራቸው ያደርጋል።

በሥልጣነ ክህነት ውስጥ በክህነት የሚገኘውን መዓርግ ወይም ሥልጣን ለመቀበል ምን ምን ቅድመ ሁኔታዎች መሟላት አለባቸው? እነዚህን ቅድመ ሁኔታዎች ለመረዳት የዲቁና፣ የቅስናና የኤጲስ ቆጶስነት ገጽታዎችን መተንተን

ይገባል። ዲቁና ከሦስቱ የሥልጣነ ክህነት ዐይነቶች ውስጥ በመጀመሪያ ደረጃ የሚሰጥ ነው። አንድ ሰው የዲቁናን ሥልጣን ለመቀበል ከአስተዳደጉ ጀምሮ

እንዲጠብቃቸውና እንዲፈጽማቸው የሚጠበቁበት ሕጎችና ምግባሮች አሉ። መወለድ ሥልጣነ ክህነትን ለመቀበል የሚያስችል የተለየ ገጽታ የለውም። ምክንያቱም ኹሉም ሰው ይወለዳልና። ሥልጣነ ክህነትን ለመቀበል ምክንያት ወይም መሥፈርት ሊኾኑ የሚችሉ ከመወለድ በኋላ የሚኖሩ የተለያዩ ክንዋኔዎች

[26]ሊቀካህናት ክንፈ ገብርኤል አልታዬ። ሥርዐተ ቤተ ክርስቲያን። (ዐዲስ አበባ፣ ትንሣኤ ማተሚያ ድርጅት፣ ፲፱፻፹፬)።

ሲኾኑ እነርሱም ክርስትና መነሣት (ሥርዐተ ጥምቀትን መፈጸም)፣ የአብነት ትምህርት መማርና በድንግልና፣ በንጽሕናና በበጎ ምግባር መኖር ናቸው።

፫.፩÷ ሥርዐተ ጥምቀት መፈጸም (ክርስትና መነሣት)

ጥምቀት ለወንዶችም ኾነ ለሴቶች የታዘዘ ሥርዐት መኾኑን ፍትሐ ነገሥት አንቀጽ ሦስት ያስረዳል። በመኾኑም ሥርዐተ ጥምቀት ለክርስቲያን ኹሉ የሚፈጸም ሥርዐት ነው። በዚህም መሠረት ሥልጣነ ዲቁናን መቀበል የሚችሉ ኹሉ ክርስትና መነሣት አለባቸው።

ጥምቀት ከሰባቱ ምሥጢራተ ቤተ ክርስቲያን በመጀመሪያ ላይ የሚፈጸም ሲኾን የክርስትና ሕይወትን ለመጀመር በቀዳሚነት የሚፈጸም ሥርዐት ነው። በዐዲስ አበባ ከተማ በደብረ ብሥራት (ብሥራተ) ገብርኤል ቤተ ክርስቲያን ግንቦት ፳ቀን ፳፻፫ ዐ.ም. የክርስትና አነሣሥ ሥርዐተ ክዋኔ ምልከታ ሙሉ መረጃ ከተሰበሰበ በኋላ በትንታኔው የተገኘው ፍሬ ነገር ጥምቀት በሥላሴ ስም በተጸለየበት እና ከሥላሴ መወለድ ወደሚያስችል የተለወጠ ውኃ (ማየ ገቦ) መጠመቅ ነው። ወደ ውኃው ውስጥ መግባት ከክርስቶስ ጋር በሞቱ አንድ መኾን ሲኾን ከውኃው መውጣት ደግሞ ከክርስቶስ ጋር የመነሣት ምሳሌ ነው። እንዲሁም በዘመነ ሐዲስ ኢየሱስ ክርስቶስ (ዮሐ ፫÷፭) "ከውኃና ከመንፈስ ዳግመኛ ካልተወለዳችሁ ወደ መንግሥተ ሰማያት መግባት አትችሉም" በማለት አስተምሯል። በመኾኑም ሥርዐቱ ለክርስቲያኖች ኹሉ ይፈጸማል። ክርስትናውን ለመቀበል የሚፈጸሙ የተለያዩ ክንዋኔዎች በፍትሐ ነገሥት አንቀጽ አምስት ላይ ተጽፈው ይገኛሉ።

እነዚህ ክንዋኔዎች የሚፈጸሙት በቤተ ክርስቲያን ቅጥር ግቢ ውስጥ ሥርዐቱን ለመፈፀም ተብሎ በተዘጋጀ ወይም በተሠራ የክርስትና ቤት ውስጥ ነው።[27]

፫.፪. የአብነት ትምህርት መማር

የአብነት ትምህርት በዲቁና፣ በቅስናና በኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን ለማገልገል <u>የሚያስችል ትም</u>ህርት የሚሰጥበት ነው። አንድ ሰው ሥልጣነ ክህነት ለመቀበል

[27] ከተሰበሰበው ሙሉ መረጃ ለጥናቱ የሚያስፈልገው ፍሬ ነገር ብቻ ተመርጦ እንዲቀርብ የተደረገበት ምክንያት ከጥናቱ ውስንነት እንዲሁም ይኽን ጥናት ለማቅረብ ከተፈቀደው የገጽ ብዛት አንጻር ነው።

ከፊደል ጀምሮ እስከ መዝገብ ቅዳሴ፣ መዝሙረ ዳዊትን፣ መልክአ መልክእን፣ ሰዐታትን በንባብና በዜማ መማር ይጠበቅበታል፡፡ ከዚህም በተጨማሪ የቅዱሳት መጻሕፍትንና መጽሐፍ ቅዱስን መማር እንዲሁም የቅዱሳንን ገድላት በተወሰነ ደረጃ እንኳ ማወቅ ይጠበቅበታል፡፡

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የቅድስት ሥላሴ መንፈሳዊ ኮሌጅ ዲን ከኾኑት ከብፁዕ አቡነ ጢሞቴዎስ ጋር ግንቦት ፳፫ ቀን ፳፻፲፫ ዐ.ም. በተደረገው ቃለ መጠይቅ አንድ ግለሰብ የክህነትን ሥልጣን ለመቀበል ሊያውቃቸው የሚገቡ የቃል ትምህርቶች እንዳሉ ገልጸዋል፡፡ እነርሱንም አንድ በአንድ ሲያስረዱ ለቃል ትምህርቶች መግቢያ የኾኑት በስመ አብ፣ ነአኩተከ፣ አቡነ ዘበሰማያት፣ ጸሎተ ሃይማኖት... ያሉ ሲኾኑ ሌሎች ደግሞ ከሰኞ እስከ እሑድ ያሉት ውዳሴ ማርያም፣ አንቀጸ ብርሃን፣ መልክዐ ማርያም፣ መልክዐ ኢየሱስ፣ አባ ጊዮርጊስ የደረሱት ከሌሊቱ ስድስት ሰዓት ጀምሮ የሚጸለይ ሰዓታት እንዲሁም የዜማና የቅዳሴ ትምህርቶች መኾናቸውን ተናገረዋል፡፡

ዲያቆናት ማዕርገ ዲቁና ከመቀበላቸው በፊት የሚማሩት ትምህርት ምን እንደሚመስል ለመመልከት ግንቦት ፳ ቀን ፳፻፲፫ ዐ.ም. ዳግማዊ ምኒልክ መታሰቢያ ታእካ ነገሥት በኣታ ለማርያም ገዳም የቅዳሴ ትምህርት መማርያ ቦታ በመገኘት ኹኔታውን ተመልክቻለሁ፡፡

የቅዳሴ መምህሩ መምህር የማነ ብርሃን እንደነገሩኝ በዚያ ቦታ የሚማሩት የቅዳሴ ትምህርት ግብረ ዲቁና፣ መዝገብ ቅዳሴና አጠቃላይ የቅዳሴ ትምህርቶች ሲኾኑ ትምህርቱ የሚሰጠው ከሰኞ እስከ ዐርብ ጧትና ከሰዐት ነው፡፡ የተለያዩ ዝግጅቶችና ክብረ በዐላት ሲኖሩ ግን ተማሪዎች ለአገልግሎት ስለሚሔዱ ትምህርት ላይኖር ይችላል፡፡

በመምህር የማነ ብርሃን ጌታ ግራና ቀኝ የተቀመጡ ተማሪዎች የተለያዩ ዜማዎችን የሚያጠኑ ሲኾን ኹለቱ ቡድኖች ካላቸው ልምድ የተነሣ አንዱ የአንዱን ድምፁ በመስማት ትምህርቱ አይደበላለቅባቸውም፡፡ መምህሩ ለማስተማር የፈለጉትን የቅዳሴ ዜማ ሲያሰሟቸው በጥንቃቄ እየደጋገሙ በማዜም እስከ መጨረሻው የሚዘልቁት ሲኾን በዜማ የሚናገሩትን ቃል ከመጽሐፈ ቅዳሴ በማንበብ ያጠናሉ፡፡ መምህር የማነ ብርሃን የቅዳሴን ዜማ ከማስተማር ጥልቅ ችሎታቸው የተነሣ ኹለቱ ቡድኖች የሚያዜሙትን ዜማ በአንድ ጊዜ በመስማት የተሳሳተውን ለይተው ተማሪዎቹ እንዲያስተካክሉ የማድረግ ብቃታቸው ከፍተኛ መኾኑን ተመልክቻለሁ፡፡

እንደ መምህር የማነ ብርሃን ገለጻ ተማሪዎቹ በመጀመሪያ ግብረ ዲቁና የተባለውን

በግእዝ፣ በዕዝልና በዐራራይ ዜማ የሚዜም የቅዳሴ ትምህርት የሚያጠኑ ሲኾን ይዘቱም በቅዳሴ ጊዜ ዲያቆናትና ሕዝቡ የሚያዜሙትን ዜማ የያዘ ነው፡፡ ኹለተኛው ክፍል መዝገብ ቅዳሴ የሚማሩበት ሲኾን በመጀመሪያው ክፍል ከተማሩት በተጨማሪና በሥርዐተ ቅዳሴ ጊዜ "ይበል ካህን" የሚለውን ክፍል የሚያጠኑበት ነው፡፡ ሦስተኛው ደግሞ በኹለቱ ክፍሎች ውስጥ የተማሯቸውን ትምህርቶች በመምህራቸው አጋዥነት እየከለሱ ትክክለኛውን የቅዳሴ ዜማ የሚማሩበት ነው፡፡ እነዚህን ትምህርቶች ተምሮ ለመጨረስ የተማሪዎች ብቃት የሚወሰነው እንደችሎታቸው ነው፤ ከወራት ጀምሮ እስከ ዐመታት የሚቆጠር ጊዜ ሊፈጅባቸው ይችላል፡፡ በመኾኑም የጊዜ ገደብ ተሰጥቶት በዚህ ቀን ማለቅ አለበት የሚባል አይደለም፡፡

በመንበረ ፓትርያክ ቅድስተ ቅዱሳን ማርያም ቤተ ክርስቲያን ከሚያገለግለው ዲያቆን ጽጌ ረዳኢ ጋር ግንቦት ግንቦት ፱ ቀን ፳፻፫ ዐ.ም. ከተደረገው ቃለ መጠይቅ በተገኘው አስረጅ የዲቁናን ሥልጣን ለመቀበል በቅድሚያ ፊደል ከዚያም ደግሞ አቡጊዳና መልእክተ ዮሐንስን በቊጥር፣ በግእዝ፣ ከግእዝ ንባብ ወደ ውርድ ንባብ፣ ከውርድ ንባብ ወደ ቁም ንባብ እያለ እንዳጠናቀቀና ከዚያ በኋላ ወደ ብራና ጽሑፎች በማለፍ የቊጥር፣ የውርድ ንባብ እና ቁም ንባብ እንዳነበበ አስረድቶኛል፡፡ ከዚያም ዳዊትን "ፍካሬ ዘጻድቃን ወዘኃጥአን" እያለ በመጀመር ከጨረሰ በኋላ መምህሩ "አንብበው" የሚል መመሪያ ሲሰጡ መቶ ሃምሳውን የዳዊት መዝሙራት ንባባት እንደዚሁ አጠናቆ እንዳነበበ ገልጾልኛል፡፡ ከዚያ ቀጥሎ ደግሞ የሌሊት ትምህርት ሲኾን በዚያም ውዳሴዎችን ከ"በስመ አብ" ጀምሮ እስከ "መልክአ ኢየሱስ" ያሉትን በቃል አጥንቷል፡፡ እንዲሁም "ሰላም ለኪ" ብሎ የሚጀመረውን ውዳሴ ማርያም በዜማ በማጠናቀቅ ከሰኞ እስከ እሑድ ያሉትን በቃል አጥንቷል፡፡ በመጨረሻም መስተጋብዕ፣ አርባዕት፣ አርያም፣ ሠለስት ወዘተ የተባሉ የዜማ ይዘቶችን ጾመ ድጓ ጭምር በመማር የቅዳሴ ትምህርቶችንም የቤተ ክርስቲያን ሥርዐት በሚፈቅደው መሠረት አጠናቆ ማዕርገ ዲቁና እንደተሰጠው አብራርቶልኛል፡፡ክህነትን ለመቀበል የቅዳሴ ዜማ ትምህርት መከታተልና ማወቅ አስፈላጊ ነው፡፡ ምክንያቱም ቅዳሴ የሕዝቡ ኃጢአት የሚሰረይበት፣ ከበሽታቸው የሚፈወሱበት፣ ጸሎታቸው ወደ አምላካቸው የሚያርግበት፣ በተለይ ሥጋ ወደሙ የሚፈተትበት (ወይኑና ኅብስቱ አማናዊ የኢየሱስ ክርስቶስ ሥጋና ደም የሚኾንበት) በመኾኑ ይኽንን ሥርዐት ለማስፈጸም ይችሉ ዘንድ ነው፡፡[28] የቅዳሴውን ዜማ ሲማሩ የያሬድን የዜማ ሥልት ይዞ ትክክለኛውን ቅዳሴ መቀደስ ይረዳ ዘንድ የሚያስችል ትምህርት ይሰጣል፡፡

[28](ማቴ ፳፰÷፲፱-፳) የሕዝቡን ኃጢአት የማስተስረይ፣ የቅድስናን ኀዳና የማሳየት፣ (ዮሐ ፳÷፳፫)፣ (፩ኛ ጴጥ ፩÷፲፯) እና ምእመናንን የመጠበቅ (ዮሐ ፳፩÷፲፭-፲፯) ሥልጣን የተሰጣቸው በመ§ኑ አስቀድመው እነርሱ ራሳቸው የዕውቀቱ ባለቤት መኾን አለባቸው፡፡

፫.፫. ንጽሕናና መልካም ሥነ ምግባር

በቤተ ክርስቲያን ሥርዐት አንድ ግለሰብ ከማግባቱ በፊት ከሴት ጋር መገናኘት አይፈቀድለትም። ዲያቆን ለመኾን በንጽሕናና በቅድስና መኖር ያስፈልጋል።[29] ከጋብቻበፊትከሴትየደረሰወንድለሥልጣነዲቁናሊበቃአይችልም።ፍትሐነገሥት[30] ላይ ዲያቆን አንዲት ሴት ያገባ ቤተሰቦቹንና ልጆቹን በሚገባ የሚያስተዳድር ይኹን ሲል ይገልጻል። ለዚህ ጥናት ከሰበሰብኳቸው መረጃዎች እንደተገነዘብኩት በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስትያን የቅዱስ ሲኖዶስ ውሳኔ መሠረት አንድ ምእመን ትዳር ሳይመሠርት በድንግልና የዲቁና ሥልጣን ሊሰጠው ይችላል። ምክንያቱም ከክህነት ደረጃዎች የመጀመሪያው በመኾኑና ዲያቆኑ ወደፊት የጵጵስናን ሥልጣን ለመቀበል ቢፈልግ ድንግል መኾን ስለሚጠበቅበት ነው። ይህ የሚኾንበትም ምክንያት አሁን ባለው የቤተ ክርስቲያን ሥርዐት ኤጲስ ቆጶሳት ደናግላን መኾን ስላለባቸው ነው። ይኸም የኾነው ሐዋርያት በዘመነ ሐዲስ በንጽሕና ኾነው አገልግሎት ይሰጡ እንደነበር በማሰብ የእነርሱ ደቀ መዛሙርት ለመኾንና አርአያነታቸውን ለመከተል ነው። አንድ ዲያቆን ወደ ቀጣዩ የሥልጣን እርከን ለመሻገር ቢፈልግ መሥፈርቶችን ካሟላ በኋላ የቅስናን ሥልጣን ለመቀበል ይችላል።

የቅስናን ሥልጣን ለማግኘት አንድ ወንድ ያለነውር በአንዲት ሴት ተወስኖ መኖር እንደሚገባው፣ ሕይወቱ በጥሩ ሥነ ምግባር የታነጸ፣ በትምህርቱም አራቱን ወንጌላት በሚገባ ያወቀ እንዲሁም ዕድሜው ደግሞ ሠላሳ ዐመት የሞላው መኾን እንዳለበት ፍትሐ ነገሥት[31] ይገልጻል። አሁን ባለው ተጨባጭ ኹኔታ ደግሞ አንድ ዲያቆን ካህን (ቄስ)

ለመኾን ከኹለት በአንዱ አቅጣጫ መኖር ይጠበቅበታል። ግለሰቡ ዲያቆን

ከኾነ በኋላ በሥልጣኑ ምልዓት ያለው አገልግሎት በመስጠት በንጽሕና መኖር ቀጥሎም ሚስት ካገባ በኋላ ለቅስና የሚያበቁ ትምህርቶችን በመማር ዕውቀት ማግኘት ወይም በድንግልና ሳለ ገዳም በመግባት መመንኮስና የክህነት ትምህርት በመማር ቄስ መኾን ነው። የዳግማዊ ምኒልክ መታሰቢያ ታእካ ነገሥት በኣታ

---

[29] (ጢሞ ፫፥፰-፲፫) ዲያቆናት ትዕግስት ያላቸው፣ ቁጡ ያልኾኑ፣ ነውር የሌለባቸው፣ የማይሰክሩ፣ ሐሰት የማይናገሩ፣ የሚታዘዙ፣ ትጉህና ቅን መኾን እንደሚገባቸው ያስረዳል።

[30] ዐንቀጽ ፬፻፴፱ ገጽ ፳፺

[31] ዐንቀጽ ፬፻፩ ገጽ ፳፩

ለማርያም ገዳም የስብከተ ወንጌል ሓላፊ ቀሲስ ዐለም እሸት ... አንድ ዲያቆን ቄስ ኾኖ ለማገልገል ሚስት ማግባት እንዳለበት ሲገልጹ የሚከተለውን ብለዋል።

> አንድ ካህን ሚስት የሚያገባው በዲቁና እያገለገለ ሳለ ኾኖ ልክ ሚስት አግብቶ ከሠላሳ ዐመት በኋላ የቅስና ሥልጣን መቀበል ይችላል። የቅስናን ሥልጣን ለመቀበል ይኽ ዲያቆን ጋብቻውን በሥርዐተ ተክሊልና በቅዱስ ቁርባን መፈጸም አለበት እንጂ ከቤተ ክርስቲያን ሥርዐት ውጭ በኾነ ጋብቻ ቄስ መኾን አይችልም። ማግባት ያለበትም አንዴ ነው።[32]
> ቀሲስ ዐለምእሸት ከዚህ መሥፈርት በተጨማሪም ቅስና ለመቀበል ዐራቱን ወንጌላት ጠንቅቆ በማወቅ የተለያዩ ጸሎቶችን፣ ቅዳሴዎችን ማለትም ኪዳን፣ መስተብቍዕና ሊጦን የተባሉትን በቃል መያዝ ወይም ተምሮ መገኘት ይገባል።

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የቅድስት ሥላሴ መንፈሳዊ ኮሌጅ የትርጓሜ መጻሕፍት መምህር ከኾኑት ከሊቀ ማእምራን ደጉ ዐለም ካሣ ጋር ግንቦት ፲፮ ቀን ፳፻፫ ዐ.ም. በተደረገው ቃለ መጠይቅ ደግሞ አንድ ካህን የቅስና ሥልጣን ለመቀበል በቅድሚያ ለዚህ ሥልጣን የሚመረጥበት ሥነ ምግባር ሊኖረው እንደሚገባ፣ ለሕዝብ የተለያዩ ትርጓሜዎችን የሚያሳውቅበት የዕውቀት ደረጃው ከፍ ያለ፣ ብሉይና ሐዲስን ጠንቅቆ በማወቅ በተለያዩ ቋንቋዎች ተጠቅሞ ሊያስተምር የሚችል መኾን እንዳለበት ገልጸዋል። በሥነ ምግባርና በጠባይም በኩል የመጠጥ ሱስ፣ ቁጣ፣ ጥልና ጸብ የመሳሰሉትን ማስወገድ ዋና ዋና መመዘኛ ነጥቦች መሆናቸውን አስረድተዋል።
የክህነት ከፍተኛ ደረጃ የኾነውን የኤጶስ ቆጶስነት ሥልጣን ለመቀበል ወይም ለማግኘት የሚያስችሉ ኹለት አማራጮች አሉ። እነሱም፡-

፩ኛ. ንጽሕናን ጠብቆ በቅድስና ማገልገል እንዲሁም ሚስት ሳያገባ ወይም ከሴት ሳይደርስ ገዳም ሒዶ በመመንኮስ ካህን (ቄስ) መኾን

፪ኛ. የዲቁናን ሥልጣን ሳይቀበል ገዳም መግባትና መማር፣ ንጽሕናውን ጠብቆ፣ ሥርዐተ ምንኲስና መፈጸም፣ ከዚያ በኋላ ዲያቆንና ቄስ መኾን ናቸው። በኹለቱም አማራጮች ውስጥ ድንግልና፣ ምንኲስናና ክህነት አይቀሬዎች ናቸው። ክህነቱ ለአገልግሎት፣ ምንኲስናው ዐለምን ንቆ ለመተውሲኾን ድንግልናው ደግሞ ለንጽሕና፣ ክርስቶስንና ሐዋርያትን ለመምሰል ነው።

---

32 ግንቦት ፲፮ቀን ፳፻፫ ዐ.ም. ዳግማዊ ምኒልክ መታሰብያ ታእካ ነገሥት በኣታ ለማርያም ገዳም የተደረገ ቃለ መጠይቅ።

በፍትሐ ነገሥት እንደተደነገገው በምንኲስና ሥርዐት ውስጥ ከሚፈጸሙ ዐበይት ሥርዐቶች መካከል ግንዘት[33] እና ፍትሐት[34] ኹለቱ ናቸው። ይኽ የሚከናወነው ዐለምን ትተው ወደተለየ ሕይወት መግባታቸውንና እንደሞቱ ተደርገው መቈጠራቸውን ለማመልከት ነው። የቀደመውን ዐለም ትተው ዐዲስ ሕይወት መጀመራቸውን ለማመልከትም ፀጉራቸውን ተላጭተው ቆብ ያደርጋሉ፤ ወይባ (ቢጫ) ልብስ (ቀሚስ) ይለብሳሉ። ለጽጽስና መዓርግ እስኪበቁ ድረስ ቀሪ ሕይወታቸውን የሚያሳልፉት በገዳም ውስጥ በጾምና በጸሎት ነው። መነኰሳት ይኽንን መዓርግ ማግኘት ይችሉ ዘንድ በገዳም የሚኖሩ፣ ለዚህ ዐለም ብዕል የማይጓጉ ወይም ዐለምን ንቀው የተው፣ ሰማያዊውን ሕይወት ብቻ እያሰቡ የሚኖሩ መኾን አለባቸው። መነኰሳት ኤጲስ ቆጶስ ለመኾን በገዳም ውስጥ ከዝቅተኛ ጀምሮ እስከ ከፍተኛ የአስተዳደር ደረጃ (አበምኔትነት) ማገልገል ይጠበቅባቸዋል።[35] ይኽም ወደፊት ቤተ ክርስቲያንን በአግባቡ ማስተዳደር እንደሚችሉ ያስመሰክርላቸዋል። ብዙ የሕይወት ልምድ እንዲኖራቸውም ዕድሜያቸው ከሃምሳ ዐመት በታች ባይኾን ይመረጣል።[36] ከዚህ በተጨማሪም ብሉይንና ሐዲስን፣ ቅዳሴያትን ኹሉ ጠንቅቀው የሚያውቁ እንዲሁም በሥነ ምግባርና በመንፈሳዊ ዕውቀት የበሰሉ መኾን ይገባቸዋል።

፬. የዲቁና፣ የቅስናና የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐት

የዲቁና፣ የቅስናና የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐት የሚፈጸምበት ቦታ (መቼት) ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ነው። በቤተ ክርስቲያን የተለያዩ ሥርዐቶች ሲጀመሩ ቀጣዩ ሒደት የተሳካ ይኾን ዘንድ ፈጻሚዎቹና ተሳታፊዎቹ የመንፈስ ንጽሕና፣ ቅድስናና ደኅንነት ማግኘት ይችሉ ዘንድ ቡራኬ መስጠት ዘወትር የሚፈጸም ተግባር ነው። የዲቁና፣ የቅስናና የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን በሚሰጥበትም ወቅት ሥርዐቱ የሚጀመረው በጸሎተ ቡራኬ ነው። በሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ሒደት የሥርዐተ ክዋኔው ድርሰት ቃላዊ (verbal)፣ ጽሑፋዊ (written) እና ምልክታዊ (non verbal)፥ ተምሳሌታዊ (symbolic) በሆኑ ቅርጾች

[33]ግንዘት የሞተ ሰውን ወደ መቃብር ለማሰናበት ዐጥቦ በልብስ መገነዝ [መሸፈን]። (ተሰማ ሀብተ ሚካኤል፡ ፡ ከሣቴ ብርሃን ተሰማ የማርኛ መዝገበ ቃላት፣፳፻፫)፣ ገጽ ፲፩፻፹፫።

[34] ፍትሓት ማለት ቀሳውስት የሞተ ሰውን መፍታት፣ ጸሎት ማድረግ ነው። [መሸፈን]። ዝኒ ከማሁ፣ ፲፫፻፸፬።

[35]ፍትሐ ነገሥት፣ ዐንቀጽ ፳፣ ገጽ ፵።

[36]መጽሐፈ ዲድስቅልያ ዘአበዊነ ሐዋርያት። (ዐዲስ አበባ፣ ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፣፳፻፬)፣ ገጽ ፳፫።

የቀረቡ ናቸው:: እነርሱም የሚነበቡት በጽሑፍ ያሉ መመሪያዎች፣ በቃል የሚባሉት ጸሎቶችና ንግግሮች እንዲሁም ትእምርታዊ ፋይዳ ያላቸው ድርጊቶች ናቸው::

፬. ፩. የሥልጣነ ዲቁና አሰጣጥ ሥርዐት

የዲቁናን መዓርግ ይሰጥ ዘንድ የተፈቀደለት ኤጲስ ቆጶስ ነው:: የዲቁና አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔን ለመመልከት ግንቦት ፳ ቀን ፳፻፫ ዐ.ም. በመንበረ ፓትርያርክ ቅድስተ ቅዱሳን ማርያም ገዳም በአካል ተገኝቼ ነበር:: በዕለቱ ማዕርገ ዲቁናውን ይሰጡ የነበሩት ብፁዕ አቡነ ቀውስጦስ[37] ነበሩ:: ሥርዐቱም ከሌሊቱ ፲፩ ሰዐት ላይ የተጀመረ ሲኾን በሊቀ ጳጳሱ ጸሎተ ቡራኬ ተጀመሯል:: ከዚያም ዲቁና የሚቀበሉት ወጣቶች ከሊቀ ጳጳሱ ፊት ለፊት በመቆም ተራ በተራ የክርስትና ስማቸውን ተናገሩ::[38]

በመቀጠልም አቡነ ቀውስጦስ ፊታቸውን ወደ መቅደሱ፣ ሥልጣነ ዲቁና የሚቀበሉት ደግሞ ፊታቸውን ወደ እርሳቸው አዙረው ጸሎት መጸለይ ጀመሩ:: ሥርዐተ ጸሎቱ የተፈጸመው በንባብ ሲኾን ውስጣዊ ይዘቱም ዲያቆናቱ እግዚአብሔርንና ሰውን ማገልገል እንዳለባቸውና አጠቃላይ ተግባሮቻቸውን እንዲያውቁ የሚያስገነዝብ ነው::[39] ይኸም ድሆችን፣ ባልቴቶችን፣ ሽማግሌዎችን፣ እናት አባት የሌላቸውን ይረዱ እንዲሁም ለቄሱና ለጳጳሱ በአክብሮት እና በትሕትና በመላላክ አገልግሎት ይፈጽሙ ዘንድ የሚያዝ ነው::[40]

ከጸሎት በኋላ ሊቀ ጳጳሱ ሥርዐተ ዲቁናውን መፈጸም ጀመሩ:: ዲያቆናት ከዲቁና በፊት የአናጒንስጢስነት፣ የመዘምርና የንፍቀ ዲያቆንነት መዓርጋት ሊቀበሉ ይገባል::[41]

ነገር ግን በዚህ ጊዜ ብፁዕ አቡነ ቀውስጦስ ሦስቱንም መዓርጋት በዕለቱ በአንድ <u>ጊዜ ሰጥተዋል</u>::[42]

[37] በ፳፻፫ ዐ.ም. ይህ መረጃ ሲሰበሰብ ብፁዕ አቡነ ቀውስጦስ የዐዲስ አበባ ሀገረ ስብከት ሊቀ ጳጳስ፣ የኢትዮጵያ ፓትርያርክ የብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ጳውሎስ ረዳት ነበሩ::

[38] በ፳፻፫ ዐ.ም. ይህ መረጃ ሲሰበሰብ ብፁዕ አቡነ ቀውስጦስ የዐዲስ አበባ ሀገረ ስብከት ሊቀ ጳጳስ፣ የኢትዮጵያ ፓትርያርክ የብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ጳውሎስ ረዳት ነበሩ::

[39] ከተፈጸሙት ሥርዐቶች ውስጥ ረጅም ሰዐት የወሰደው ይኸ የጸሎት ሥርዐት ነው። ክዋኔውም በግእዝና በዐማርኛ ቋንቋዎች ተፈጽሟል።

[40] ዲቁና የተጀመረው በሐዋርያት ዘመን ሲኾን መሠረቱም ሐዋ ፮÷፩-፮ ላይ ያለው ቃል ነው። "ወልድ ለአብ የምክሩ መልአክና ነቢይ እንደኾነ፣ ዲያቆኑም እንደዚሁ ለኤጲስ ቆጶሱ መልእክተኛና ነቢይ ነው" ተብሎ በዲድስቅልያ እንደተነገረው የዲቁና ማዕረግ አገልግሎት ለመስጠት የሚሾሙት ነው::

[41] አንድ ምእመን ወደ ዲቁና ማዕረግ ለመድረስ ዐራት አገልግሎቶችን መፈጸም ይጠበቅበታል። እነርሱም ዐጻዌ ኆኅት፣ መዘምር፣ አናጒንስጢስና ንፍቀ ዲያቆን ናቸው።

[42] እነዚህን ሹመቶች በአንድ ቀን መስጠት የተጀመረው ኢትዮጵያ የክርስትናን ሃይማኖት ተቀብላ ጳጳሳትን ከግብጽ ታስመጣ በነበረበት ጊዜ ነበር። ይኸም የኾነበት ምክንያት ከግብጽ የሚላከው ጳጳስ አንድ ብቻ በመኾኑ ኹሉንም የሥልጣን ደረጃዎች ጊዜውን ጠብቆ ማዳረስ አስቸጋሪ ስለነበር ኹሉም በአንድ ጊዜ

ጳጳሱ እነዚህን ሥርዐቶች ሲፈጸሙ ለእያንዳንዱ ሹመት የሚኾኑ ጸሎቶችን ጸልየዋል። በእጃቸውም እያሳለሙ ቡራኬ ሰጥተዋል። ለሥርዐተ ሲመቱ የሚጸለየውን የጸሎት ምዕራፍ አንብበው ሲጨርሱና ሹመቶቹን ሲሰጡ "ወእሰይመከ ...." ብለው ስማቸውን በመጥራት ሲኾን እነርሱም ሹመቱን መቀበላቸውን ወደ ቤተ መቅደሱ እየዞሩ በመስገድ ገልጸዋል።

በሥርዐተ ክዋኔው ዲያቆናቱ ሰባት ጊዜ ወደ ምዕራብና ምሥራቅ ቦታቸውን እየቀያየሩ የተዘዋወሩ ሲኾን የዚህ ድርጊት ተምሳሌትነት ሰባቱ ምሥጢራተ ቤተ ክርስቲያንን ለማመልከት ነው።[43]

ከዚያም ጳጳሱ የዲቁና ሥልጣን ለመስጠት የሚያስችላቸውን ጸሎት ከያዙት መጽሐፍ ውስጥ ከጸለዩ በኋላ እጃቸውን በየዲያቆናቱ ራስ ላይ ተራ በተራ ጫኑ። ይኽንንም ሲፈጽሙ የቀኝ እጃቸውን በዲያቆናቱ ራስ ላይ ጭነው ከመጽሐፉ የተወሰኑ አንቀጾችን ካነበቡ በኋላ ኹለት እጆቻቸውን አደራርበው በመጫን (በአንብሮተ ዕድ) ለተወሰነ ደቂቃ ወደ ላይ እየተመለከቱ በተመስጦ ጸለዩ።

ይኽም ሥርዐት እንደተፈጸመ ጸሎት ካደረጉ በኋላ በግራ እጃቸው አገጫቸውን፣ በቀኝ እጃቸው ደግሞ መስቀላቸውን በመያዝ ግንባራቸውን፣ አገጫቸውን፣ የግራ ጉንጫቸውንና የቀኝ ጉንጫቸውን ጫን እያደረጉ በማስነካት በትእምርተ መስቀል ባረኳቸው።[44]

በሉቃስ ወንጌል (፲፩÷፪) ላይ ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ለደቀ መዛሙርቱ ምን በማለት መጸለይ እንዳለባቸው ባስተማራቸው መሠረት በቤተ ክርስቲያን ሥርዐተ አምልኮት በሚፈጸምበት ጊዜ "አባታችን ሆይ" ተብሎ እንዲጸለይ ይደረጋል። በሥልጣን አሠጣጥ ሥርዐቱም ይህ ጸሎት እንዲጸለይ ከተደረገ በኋላ ፲፪ ጊዜ "እግዚኦ መሐረነ ክርስቶስ" እንዲሉ አዘዟቸው።[45]

ሲሰጥ ቆይቷል። ይኽ ልማድም እስካሁን ቀጥሎ እየተሠራበት ነው።

[43] በእያንዳንዱ የሹመት አሰጣጥ ፍጻሜ ሥልጣነ ክህነት የሚቀበሉት አካላት ወደ ቤተ መቅደሱ ዞረው መስገዳቸው ለአምኮተ እግዚአብሔር መግለጫ መኾኑን እንዲሁም ወደተለያዩ አቅጣጫዎች መዟዟራቸው ክርስቶስ በዘመነ ሥጋዌው ወቅት በተለያዩ አቅጣጫዎች ተዘዋውሮ ማስተማሩን ለመግለጽ ሲኾን እነርሱም ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ይኽንን ተግባር ለመፈጸም ሓላፊነት የተጣለባቸው መኾኑን ለማጠየቅ እንደኾነ የቅድስት ሥላሴ መንፈሳዊ ኮሌጅ መምህር ደጉዐለም ካሣ ግንቦት ፳፮ ቀን ፳፻፫ዐ.ም. በተደረገው ቃለ መጠይቅ ገልጸዋል።

[44] በዚህ ጊዜም በግእዝ የሚጸልዩት ጸሎት ነበር። ይኽ ሥርዐትም ጸጋ እግዚአብሔርን የሚያገኙበት፣ ሥልጣነ ዲቁናውን በጳጳሱ አማካይነት የሚቀበሉበትና መንፈስ ቅዱስ ወርዶ በእነርሱ ላይ እንዲያድር የሚደረግበት መኾኑን ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል አልታዬ ገልጸውልኛል።

[45] ፲፪ ጊዜ "እግዚኦ መሐረነ ክርስቶስ" የሚለውን ጸሎት በቤተ ክርስቲያን የተገኙ ኹሉ ያደርሱታል። በቤተ ክርስቲያን ሥርዐት እግዚኦ መሐረነ ክርስቶስ ሲባል በተለምዶ ዐራቱን ጣቶች በመዘርጋት በአውራ ጣት የጣቶችን አጽቅ በመንካት ነው። የጣት አጽቆቻቸውን ከላይ ወደታች እየነኩ መውረዳቸው ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ከሰማያት ወደ ምድር መምጣቱን፣ ከዚያም ከታችኛው አጽቅ ተነስተው

ይኽ እንደተጠናቀቀም ሊቀ ጳጳሱ ዲቁና ተቀባዮቹን ወደ እርሳቸው ጠጋ እንዲሉ በማድረግ “በድፍረት ቤተ ክርስቲያን ገብቼ አገለግላለሁ፣ ንጽሕናዬን አጎድፋለሁ፣ በሥውር ኃጢአት እሠራለሁ ብትሉ በስውር የሚያይ እግዚአብሔር ኃጢአታችሁን ይይዝባችኋል። ክህነት የማይደገም ምሥጢር ነውና ክህነታችሁን የሚያጎድፍ ተግባር አትፈጽሙ። እግዚአብሔርንና ሰውን በቅንነት አገልግሉ። ይኽንን ባታደርጉ ግን ምእመናን ጭምር ይከሷችኋል። ‘ብርሌ ከነቃ አይኾንም ዕቃ ነውና ይህ አገልጋይ ሊኾን አይችልም’ በማለት ይመሰክሩባችኋል። በአንጻሩ ደግሞ መልካም አገልጋይ ከኾናችሁ ‘ለከፍተኛ መዓርግ የሚያበቃ ነው፤ እግዚአብሔርንም ማገልገል ይችላል ብለው ይመሰክሩላችኋል” በማለት ቃለ ምዕዳን ሰጧቸው።[46]

አቡነ ቀውስጦስ የዲቁናውን ሥልጣን ሰጥተው እንዳጠናቀቁ ኹሉንም ባረኳቸው። ከዚያም ቀጣዩ ክዋኔ ዲያቆናቱ ሥልጣኑን ከተቀበሉበት ቦታ ወደ ቅድስቱ በማለፍ በወንዶች መቆሚያ[47] በኩል ኹነው ሥርዐተ ቅዳሴውን የተካፈሉበት ሥርዐት ነው። በሥርዐተ ቅዳሴው መካከል ቀዳሹ ካህን ከመቅደስ በመውጣት በመስቀላቸው ባረኳቸው። የዕለቱን ወንጌል ዲያቆናቱና ምእመናኑ እንዲሳለሙ ተደረገ። ወንጌሉን የመሳለማቸው ዐላማ የተነበበውን የእግዚአብሔር ቃል አምነው መቀበላቸውን የሚያመለክት ነው።[48]

ቅዱስ ቊርባን ለማቀበል ወይም ድርገት ሲወርዱ ዲያቆናቱን ከሌሎች ቆራቢዎች ቀድመው ፊት ለፊት ተሰልፈው እንዲቆሙ በማድረግ ለቊርባን አዘጋጇቸው። ቅዱስ ቊርባን ሊቀበሉ ሲሉ ከነጠላቸው በላይ የክህነት ካባ አምጥተው አለበሷቸው።[49] ከዚያም ሥጋ ወደሙን ከምእመናን ቀድመው ተቀበሉ።[50] ሥጋ ወደሙን ተቀብለው ወደየቦታቸው ሲመለሱ ቅዳሴ ጸበል እየተቀዳ ተሰጣቸው። ሥርዐተ ቅዳሴው እንደተጠናቀቀ ዲያቆናቱ ከቤተ መቅደስ በመውጣት በመጠለያው ሥር

ወደ ላይ መውጣታቸው ወደ ሰማይ ማረጉን ያመለክታል። ዐራቱ ጣቶች ሦስት ሦስት አጽቆችን የያዙ ስለኾነ እነዚያ ሲቆጠሩ (፬x፫ = ፲፪) ይኾናሉ። ፲፪ ጊዜ እንዲባል የታዘዘበት ምክንያትም በቀን ውስጥ ፲፪ ሰዐታት ስላሉ ቀኑን ሙሉ ስንሠራው የዋልነውን ኃጢአት ይቅር በለን የሚል ትርጓሜ አለው።

[46] በሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ቃለ ምዕዳን ሥርዐተ ክዋኔው ከተፈጸመ በኋላ የሚተላልፈውን “መልእክት” የሚያሳይ ሲኾን በአጠቃላይ ዲያቆናቱ ለአገልግሎት የሚበቁበትን ኀይል ተጎናጽፈው ምን ምን ተግባራትን ማከናወን እንደሚጠበቅባቸው የሚነገርበት ምሥጢር ነው።

[47] በቤተ ክርስቲያን ውስጥ የወንዶችና የሴቶች መቆምያ ቦታ የተለያየ መኾኑ ወንዶች ሴቶችን ሴቶች ደግሞ ወንዶችን በመመልከት ሐሳባቸው ወደ ሌላ አቅጣጫ እንዳይወሰድ፣ በሙሉ ልባቸውና በንጽሕና እግዚአብሔርን ማምለክ እንዲችሉ ነው።

[48] ይኽ ሥርዐት ለምእመናን ኹሉ የሚደረግ ነው።

[49] ይኽም የሚያመለክተው ሥልጣነ ክህነት መቀበላቸውንና ለዚያም ክብር መብቃታቸውን ነው።

[50] ይኽም የኾነበት ምክንያት ማዕረጋቸው ከቆሶች በታች ከምእመን በላይ በመኾኑ ነው።

ተቀምጠው ጸዲቅ (ቁራሽ ዳቦ) ቀመሱ።[51]

ተሳታፊዎች ይኽንን ሥርዐት ሲቀበሉ ቀልባቸውን በመሰብሰብ እያንዳንዷን የጳጳሱን ድርጊት በተመስጦ በመከታተልና በመፈፀም ነው። ሥልጣነ ክህነት የተሰጣቸው ዲያቆናት በክዋኔው ንቁ ተሳታፊዎች ሲኾኑ በአካባቢው የነበሩ ሰዎች ግን ሥርዐቱን ከመመልከት በቀር ተሳትፎ ያላደረጉ በመኾናቸው "ፍዝ"[52] ተሳታፊዎች ነበሩ።

ዲያቆናቱ ሥርዐተ ሲመቱ ሲፈጸምላቸው ምን ተሰምቷቸው እንደነበር ተጠይቀው ሲመልሱ ይኽ ነው የማይባል ደስታና ክብር ተሰምቷቸው እንደነበር ገልጸዋል። ለዚህ ምክንያቱ ማንም ሰው እንደፈለገው ማግኘት የማይቻለውን ነገር ግን በእግዚአብሔር ሐሳብና ፍቃድ ብቻ የሚሰጥ ሥልጣን ማግኘታቸው እንዲሁም መንፈስ ቅዱስን የሚቀበሉበት፣ ለተለየ አገልግሎትም የተጠሩበትና የሚሰማሩበት በመኾኑ ነው።

፬.፪. የሥልጣነ ቅስና አሰጣጥ ሥርዐት

የቅስናንም መዓርግ መስጠት የሚችለው ኤጲስ ቆጶስ ነው። ኤጲስ ቆጶሱ ቅስና ሊቀበል የቀረበው ዲያቆን ከላይ በቀረበው ክፍል ላይ ያሉትን መሥፈርቶች ማሟላቱን፣ ሃይማኖታዊና ሥነ ምግባራዊ ዕሴቶችን መጠበቁን ጊዜ ወስደው መርምረው ካጠናቀቁ በኋላ የቅስናውን ሥልጣን መስጠት ይችላሉ።
ዲያቆኑ ቅስና ለመቀበል ወደ ቤተ ክርስቲያን ሲመጣ እንደ ዲቁናው ጊዜ ኹሉ ቅድመ ዝግጅቶችን ማድረግ አለበት። በሥርዐተ ክዋኔው ወቅት የሚጸለየው ለቅስና የሚያበቃ ጸሎት በሥርዐት መጽሐፉ ውስጥ ይገኛል። ጸሎቱ ክርስቶስ ለሐዋርያት ሥልጣነ ክህነትን እንዴት እንደሰጣቸውና ቀሳውስት ስለሚያበረክቷቸው አገልግሎች የሚገልጽ ነው።

ሊቀ ጳጳሱና ዲያቆናቱ ክህነቱ በሚሰጥበት ቦታ በምሥራቅና በምዕራብ አቅጣጫ

[51]አንድ ሰው ቆርቦ ከሰዎች ጋር ከመነጋገሩ በፊት ከቤተ ክርስቲያን ቅጥር ግቢ ውስጥ ሳይወጣ እህል በአፉ መቅመስ ያለበት ሥጋ ወደሙን በተቀበለበት አፉ ወሬ ማውራት የተቀበለውን ቅዱስ ቊርባን ማቅለልና ክብር አለመስጠት ነው ተብሎ ስለሚታመን ነው። ከዚህ በተጨማሪ በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ገብቶ የተቀደሰበት እህል(ጸበል ጸዲቅ) መቅመስ በረከት ነው ተብሎ ይታመናልና በረከቱንም ለመካፈል ነው፡

[52] በቤተ ክርስቲያን በማናቸውም አገልግሎቶች ውስጥ የሚሳተፉ ሦስት አካላት አሉ፤ ቀሳውስት፣ ዲያቆናትና ምእመናን። እያንዳንዳቸው በእነዚህ ሥርዐቶች ውስጥ የተመደቡላቸው "ይ.ካ."፣ "ይ.ዲ. " እና "ይ.ሕ." በሚሉ ምኅጻረ ቃላት የተገለጹ የተሳትፎ ድርሻዎች አሏቸው። በዚህ የክህነት አሰጣጥ ሥርዐትም ምእመናንን በቀጥታ የሚመለከት ባይኾንም ቢያንስ "አቡነ ዘበሰማያት"፣ "እግዚኦ መሐረነ ክርስቶስ" እንዲሁም ቡራኬ በሚሰጥበት ወቅት ደግሞ "አሜን" በማለት የሚሳተፉ መኾኑ መዘንጋት የለበትም፡
፡

በመዘዋወር ጸሎት ያደርሳሉ። ይኸም በዲቁናው ሥርዐት ላይ እንደተገለጸው ክርስቶስ ከምሥራቅ ወደ ምዕራብ ከሰሜን ወደ ደቡብ እየተዘዋወረ ማስተማሩን ለማመልከትና እነርሱም ከዚያ ጊዜ ጀምሮ የእርሱን አርአያ ፍኖት ተከትለው መንዝ እንዳለባቸው የሚያመለክት ነው። በቤተ ክርስቲያን ውስጥ ኹነው አቅጣጫቸውን እየለዋወጡ የሚዟዟሩበትን ቦታ ወይም ቤተ መቅደስ እንደ ዐለም በመቁጠር ክርስቶስ በዘመነ ሥጋዌው ወቅት በተለያዩ አቅጣጫዎች ተዟዙሮ ማስተማሩን ለመግለጽ ሲኾን እነርሱም ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ይኸንን ተግባር ለመፈጸም መንፈሳዊ ሓላፊነት የተጣለባቸው መኾኑን ለማመልከት ነው።

በሥርዐተ ክዋኔው ላይ በፍትሐ ነገሥት ዐንቀጽ ስድስት ላይ በተጠቀሰው መሠረት የቅስና ሥልጣን ሊቀበል የመጣውን ዲያቆን እንዲንበረከክ በማድረግ በአንብሮተ እድ ይባርኩታል። ሌሎች ቀሳውስትም ቀርበው ይዳስሱታል። ይኸም ሥልጣኑን የመስጠት፣ የማስተላለፍና የመባረክ መገለጫ ነው። መንፈስ ቅዱስ በላያቸው ላይ እንዲያድር ለማድረግ የሚፈጸመው ሥርዐት "ንፍኀት" ይባላል። ሊቀ ጳጳሱ "ንሣዕ መንፈሰ ቅዱሰ" በማለት በተቀባዩ ፊት ላይ "እፍ" የሚሉበት ሥርዐት ነው።[53] ከዚህ በኋላ "ቤተ ክርስቲያንን እንድታገለግል ሥልጣን ተሰጥቶሃል" በማለትም ቅስና መቀበሉን ያረጋግጡለታል። ቀጥሎም "እግዚኦ መሐረነ ክርስቶስ" ፲፪ ጊዜ እንዲል እና "አቡነ ዘበሰማያት" እንዲደግም ይደረጋል። ከዚህ በኋላ ሊቀ ጳጳሱ ቃለ ምዕዳን ይሰጣሉ። ይኽም ክህነቱን እንዳይሽር፣ ሃይማኖቱን እንዲጠብቅና ሥልጣኑ በሚያዘው ሕግና ሥርዐት መሠረት መንዝ የሚጠበቅበት መኾኑን እንዲሁም ሰውንና እግዚአብሔርን ማገልገል እንዳለበት የሚያሳስብ ነው። ከዚህ ሥርዐት ፍጻሜ በኋላ የቅስናውን ሥልጣን የተቀበለው ካህን ወደ ቤተ መቅደስ ውስጥ በመግባት ሥርዐተ ቅዳሴውን ተካፍሎ ሥጋ ወደሙን እንዲቀበል ይደረጋል።

ዲያቆን የነበረው ግለሰብ ከዚህ ሥርዐት በኋላ የቅስና ሥልጣን ተቀብሏልና የዚህ ሥልጣን (መዓርግ) መገለጫ የሚኾነውን ነጭ ጥምጥም[54] በራሱ ላይ ይጠመጥማል። በአሁኑ ወቅት ግን መሪ ጌቶች (በቤተ ክርስቲያኗ

---

[53]ፍትሐ ነገሥት ዐንቀጽ ፮። ይኽን ሥርዐት የሚፈጽሙትም ክርስቶስ ለሐዋርያት ሥልጣነ ክህነትን ሲሰጣቸው መንፈስ ቅዱስን "እፍ" ብሎ እንዲቀበሉ በማድረጉ ነው።

[54] ነጩ ጥምጥም የሚዘጋጅበት ጥሬ እቃ ጥጥ ሲኾን ተዘጋጅቶ ሲታይ የነጠላና ጋቢ ዐይነት አሠራር ያለው ነው እንጂ ለዚህ ዐላማ ተብሎ በሌላ ቀለምና ቅርጽ የሚሠራ አይደለም። ጥምጣሙ በተግባር ላይ ሳይውል እንዲሁ ተዘርግቶ ሲታይ ስስ ነው። በተለምዶ "ሻሽ" ይባላል። ይኽ ሻሽ ቀለሙ በጣም ነጭና ንጹሕ መኾን አለበት። ሻሹን ለማስጌጫ ተብሎ ነጭም ኾነ ሌላ ዐይነት ቀለም ያለው ጥለት ሊደረግበት አይገባም። በዚህ ሻሽ ጥምጣም ሠርተው በራሳቸው ላይ የማድረጋቸው ትርጉም የረድኤተ እግዚአብሔር መገለጫ ተምሳሌትነትን የያዘ ነው። እንዲሁም አንድ ካህን ከሌላው ማኅበረሰብ ተለይቶ የሚሰጠውን ክብር፣ የሥራ ድርሻውን ወይም አገልግሎቱን፣ ምእመን ወይም ካህን መኾኑን ለይቶ እንዲያውቅና አስፈላጊውን መንፈሳዊ እርዳታ ለመጠየቅ እንዲችል የሚጠቅም ነው።

መንፈሳዊ ትምህርት ቤቶች በአንዱ ያስመሰከሩት ካልኾኑ በስተቀር) ጠምጥመው አይታዩም።

፬.፫. የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን አሰጣጥ

የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን ከዲቁናና ከቅስና መዓርጋት ይበልጣል። በመኾኑም ሥልጣነ ክህነቱን ለመስጠት ከኹለቱ ሥልጣኖች ከፍ ያለ ዐውድ ይጠይቃል። ሥልጣነ ክህነቱ የሚሰጠው በኹለት ወይም ከዚያ በላይ በኾኑ ሊቃነ ጳጳሳት ወይም ፓትርያርኩ በተገኙበት ነው። የኤጲስ ቆጶስነት መዓርግ የሚሰጠው በሀገረ ስብከቱ ሊቀ ጳጳስና በሀገረ ስብከቱ ምእመናን ተወካዮች ለሚመረጡ መነኮሳት (ቆሞሳት) ነው። በምርጫው የሚሳተፉት ምእመናን ዐመት የሞላቸውና ማመዛዘን የሚችሉ ምእመናን መኾን አለባቸው። ምክንያቱም ሊያገለግሏቸውና ሊመሯቸው የሚችሉትን ጳጳሳት በአስተዳደር ብቃታቸው፣ በጥሩ ሥነ ምግባራቸው፣ በዕውቀታቸውና በሕግ (ደንብ) ወይም ሥርዐት አክባሪነታቸውና ጠባቂነታቸው መዝነው የሚበጃቸውን በመምረጥ ማቅረብ እንዲችሉ ነው[55] በሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔው ላይ ተገኝተው ሥልጣኑ የሚገባው ወይም የማይገባው መኾኑን መመስከር እንዲችሉ ሥልጣነ ክህነቱ የሚሰጥበት ቀን ሰዎች በሚሰበሰቡበት በዕለተ እሑድ በሥርዐተ ቅዳሴ ላይ እንዲሆን በፍትሐ ነገሥት ዐንቀጽ ፭ እና በዲድስቅልያ ዐንቀጽ ፳፯ ተወስኗል። ምርጫው የሚፈጸመው በመንፈስ ቅዱስ፣ በጳጳሳትና በምእመናን ነው። ጳጳሳት እንዲመርጡ ሲደረግ ለምሳሌ ዐሥር ኤጲስ ቆጶሳትን ለመሾም ተፈልጎ ከኾነ ሃያ መነኮሳት ይቀርባሉ። በኹሉም አህጉረ ስብከት ያሉ ጳጳሳት ተሰብስበው በተሰጣቸው ነጭ ወረቀት ላይ ከሃያዎቹ መነኮሳት የመረጧቸውን ዐሥር መነኮሳት ብቻ እንዲጽፉ ይደረጋል። ለምርጫ ከቀረቡት ቆሞሳት በመንፈስ ቅዱስ መመረጣቸውን የሚያረጋግጠው ዕጣ የወጣላቸው ብቻ የኤጲስ ቆጶስነትን
መዓርግ ያገኛሉ። ይኽ ሥርዐት የሚካሄደው የሚወጡት ዕጣዎች ኹሉ በመንበሩ[56] ላይ ለሰባት ቀናት[57] ተቀምጠው እንዲጸለይባቸውና እንዲቀደስባቸው ተደርጎ ነው።

ምንም እንኳ በሕዝበ ክርስቲያንና በጳጳሳት በኩል በአንደኛ ደረጃ ላይ የተመረጡ ቢኾንም መንፈስ ቅዱስ ካልተጨመረበት ሥልጣኑን መስጠት ፋይዳ እንደሌለው ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል አልታዬ ገልጸዋል። በዚህ መልኩ የተመረጡ

[55] መጽሐፈ ዲድስቅልያ ዘአበዊነ ሐዋርያት። (ዐዲስ አበባ፣ ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፣ ፳፻፬)፣ ዐንቀጽ ፴፮። ፍትሐ ነገሥት ዐንቀጽ ፴። ከቅድስት ሥላሴ መንፈሳዊ ኮሌጅ ዲን ብፁዕ አቡነ ጢሞቴዎስ ጋር የተደረገ ቃለ ምልልስ።

[56] ሹመቱ በሚሰጥበት ቤተ ክርስቲያን ውስጥ በሚገኝ መንበር ላይ ማለት ነው።

[57] ቀናቱ ሰባት መኾናቸው ሰባቱን ምሥጢራተ ቤተ ክርስቲያን ለማጠየቅ ነው።

ቆሞሳት ቀን ተወስኖላቸው ሕዝብ በተሰበሰበበት በዕለተ እሑድ በቅዳሴ ሥርዐት ላይ የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን ይሰጣቸዋል።

እሑድ ሐምሌ ፳ ቀን ፲፱፻፺፱ ዐ.ም. የብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ጳውሎስ ፓትርያርክ ርእሰ ሊቃ ጳጳሳት ዘኢትዮጵያ ሊቀ ጳጳስ ዘአኵሱም ወእጨጌ ዘመንበረ ተክለ ሃይማኖት ሰባተኛ ዐመት የሢመት በዐል በሚከበርበት ዕለት ለዐሥራ ስድስት ቆሞሳት የኤጲስ ቆጶስነት መዓርግ ተሰጥቷል። በማኅበረ ቅዱሳን በድምፅ ወምስል ክፍል በምስል ተቀርጾ የተቀመጠው መረጃ እንደሚያሳየው የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን አሰጣጥ ክዋኔ የሚከተለው ዐይነት ሒደት ነበረው።

ሥልጣነ ክህነቱን ለመስጠት ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ጳውሎስ ከሌሊቱ ዐሥራ አንድ ተኩል ሲል ዐዲስ አበባ በሚገኘው በመንበረ ፀባዖት ቅድስት ሥላሴ ካቴድራል ደረሱ። በቦታው ሲደርሱ ሦስት ጊዜ ደወል ተደወለ። የእርሳቸውን መምጣት ሲጠባበቁ የነበሩ ሕዝበ ክርስቲያን፣ ቀሳውስት፣ ዲያቆናት፣ ሊቃውንተ ቤተ ክርስቲያንና ሌሎች እንግዶች በታላቅ እልልታና ዝማሬ ተቀበሏቸው። አብረዋቸው የመጡ ጳጳሳት አቡነ ቄርሎስ፣ አቡነ ጢሞቴዎስ፣ አቡነ ገሪማ፣ አቡነ አትናቴዎስ፣ አቡነ ፊልጶስ፣ አቡነ ጎርጎርዮስ፣ አቡነ መቃርዮስ፣ አቡነ ቀውስጦስና ሌሎችም ጳጳሳት ሲኾኑ ቍጥራቸውም ዐሥራ ሰባት ነበር። ኹሉም ጳጳሳት ልብሰ ተክህኗቸውን ለብሰዋል። በዕለቱ ሥልጣነ ክህነቱን የሚቀበሉት ዐሥራ ስድስት ቆሞሳት ቤተ መቅደስ ውስጥ ገብተው ከመቅደሱ ፊት ለፊት ቆሙ። ብፁዕ ወቅዱስ አቡነ ጳውሎስም ሕዝቡን እየባረኩ ወደ መቅደስ በመዝለቅ ሦስት ጊዜ ተሳለሙ። ወዲያው ኪዳን አድርሰው የሥርዐተ ጵጵስና አሠጣጥ ሥርዐቱ ተጀመረ። በዕለቱ አቶ ዮሴፍ ወልደ መስቀል ከዐዲስ አበባ መስተዳድር፣ የውጭ ሀገር ዜጎች፣ የቅዱስ ሲኖዶስ አባላትና በዐዲስ አበባ የሚገኙ የገዳማትና የአድባራት አስተዳዳሪዎች እንዲሁም የሌሎች የእምነት መሪዎች ተገኝተዋል። በሥርዐቱ ላይ የተገኙት ሊቃነ ጳጳሳት የለበሱት ቀሚስ ከሐር የተሠራ ወርቃማ (ወደ ቢጫ የሚያደላ) ቀለም ያለው ነው። አንገታቸው ላይ ትልልቅ መስቀል አድርገው አርዌ ብርት ይዘዋል። የጳጳሳቱ አርዌ ብርት[58] ከፓትርያርኩ አርዌ ብርት አጠር ያለ ኾኖ ጫፉ ላይ ድቡልቡል ቅርጽ ያለው ነው።

ሥልጣኑን ከሚቀበሉት ከዐሥራ ስድስት ቆሞሳት አንዱ ሰማያዊ ሌላው ደግሞ

[58] ይኽ አርዌ ብርት ሙሴ ከዐለት ውኃ ያፈለቀበት፣ የኤርትራን ባሕር ለኹለት የከፈለበትና ሕዝቡን ከግብፅ ባርነት ያሻገረበት ምሳሌ ነው። በመኾኑም ምእመናኑን የመጠበቂያ ምሳሌ ተደርጎ ይታሰባል። ከዚህም በተጨማሪ ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ጴጥሮስን በዮሐ ፳፩÷፲፭ ግልገሎቼን፣ በጎቼን፣ ጠቦቶቼን ጠብቅ ብሎ በወንጌሉ የተናገረው ቃል ለእርሱ ብቻ ኾኖ የቀረ ሳይኾን የካህናትን ተግባር የሚያመለክት ነው። ግልገሎች በጎችና ጠቦቶችም የምእመናን ምሳሌዎች ሲኾኑ በትሩም ምእመናኑን በሚጠብቁበት ሕግና ሥርዐት የሚመሰል መኾኑን ይገልጻል።

ከዚህ በኋላ ሥርዐቱ ላይ የተገኙት ጳጳሳት ከኋላቸው በመኾን እየዞሩ በቀኝ እጃቸው ትከሻቸውን ጫን ጫን በማድረግ ነኳቸው። ይኽን ማድረጋቸውም ክህነትን የመስጠት፣ ሜሮን የማፍላትና የመለወጥ፣ ታቦትና ቤተ ክርስቲያንን የመባረክ እንዲሁም የማስተዳደር ሥልጣን፣ ጸጋና በረከት እንዲያድርባቸው ለማድረግ ነው።

ከዚያም በኋላ ካባና አስኬማ ቆብ በጠረጴዛው ላይ በፊት ለፊታቸው ተቀመጠና ተጸለየበት። ፓትርያርኩ በቅድሚያ ቀሚሱን ከዚያም ሞጣይቱን (በአንገት የሚጠለቅ፣ በኋላ በኩል እስከ ጀርባ፤ በፊት ለፊት በኩል ደግሞ እስከ እግር ጥፍር ድረስ የሚወርድ) ቀጥሎም ካባውን አለበሷቸው። ይኽ ሥርዐት እንደተጠናቀቀ አስኬማ ቆቡ ተደረገላቸው። ይኽ እግዚአብሔር በብሉይ ኪዳን ዘመን ካህናት ይለብሱት ዘንድ የመረጠላቸውን የአልባሳት ዐይነት[62] መሠረት ያደረገ ነው።

የለበሱት ቀሚስ ከሐር የተሠራ ወርቃማ (ወደ ቢጫ የሚያደላ) ቀለም ያለው ሲኾን የሞጣይቱና የካባው ቀለም ደግሞ ቀይ ዥንጉርጉር ነው። አክሊለ ሦኩ (ቆቡ) ደግሞ ከሐር የተሠራ ኾኖ ጥቁር ቀለም አለው።[63]

ይኽ ሥርዐት እንደተፈጸመ ከዐሥራ ስድስቱ ኤጲስ ቆጳሳት መካከል አንዱ ኹሉንም በመወከል የኤጲስ ቆጶስነት አገልግሎታቸውን በሚገባ ለመፈጸም በትጋት እንደሚሠሩ ቃል ገቡ። የሚፈጽሟቸውን ተግባራት ዝርዝር ከወረቀት ላይ እያነበቡ ቃል ኪዳን የገቡ ሲኾን ከእነርሱም ውስጥ በኒቅያ ጉባኤ በተደነገገው ሥርዐት (ጸሎተ ሃይማኖት) እንደሚያምኑ፣ አብ ወልድ መንፈስ ቅዱስ ፍጹም አንድ አካል መኾናቸውን፣ ወልድ የተወለደ እንጂ ያልተፈጠረ መኾኑን፣ ቅድስት ማርያም የአምላክ እናት መኾኗንና ሌሎችንም መሠረታዊ ትምህርቶች አምነው እንደሚያስተምሩ የሚገልጹ ናቸው። የቃል ኪዳን ሥርዐቱ ከተፈጸመ በኋላ ቅዱስ ፓትርያርኩ ከዚያን ዕለት ጀምሮ የሚጠሩበትን ስም ለተሿሚዎቹ "በስመ አብ ወወልድ ወመንፈስ ቅዱስ አሐዱ አምላክ ወእሰይመከ ብፁዕ አባ…" በማለት የሚሰሩበትን ሀገረ ስብከት ጭምር በመግለጽ ሰየሟቸው። በዚህ ጊዜ ሕዝበ ክርስቲያኑ እያጨበጨቡ "አሜን፣ አሜን" በማለት ፈቃዳቸውን ገልጸዋል።

[62] ሙሴም አሮንንና ልጆቹን በታዘዘው ሥርዐት መሠረት ለክህነት የተመረጡ ልብሶችን ያለብስ ነበር። በዘሌ ፰÷፮-፴፩፣ ዘዳ ፳፰÷፬ በዚያ ዘመን የታዘዙት ሥርዐቶች ሲወርድ ሲዋረድ ለዚህ ዘመን እየተላለፉ የደረሱ ትውፊቶች ናቸው። በዚያ ጊዜ ለአገልግሎት ሥርዐት እጀ ሰፊና እጀ ጠባብ ቀሚስ፣ ዥንጉርጉር መደረቢያ፣ መጠምጠሚያ፣ ቆብ፣ ዑሪምና ቱሚም የሚቀመጡበት የደረት ኪስ፣ መታጠቂያ፣ ኤፉድ እና የበፍታ ሱሪ ይለብሱ ዘንድ ያዝዝ ነበር። አሁን በከፊል የሚፈጸመው ሥርዐት ያንን ልማድ የተከተለ ነው። ይኽ ውስጣዊና ውጫዊ ትርጉም ያለው ሲኾን ውስጣዊ ትርጉሙ እንደ የነፍስና የሥጋን ንጽሕና፣ የእግዚአብሔርን ጸጋና ረድኤት፣ ቀሚሱ ሰፊ ነውና ታጋሽነትን፣ ቻይነትን የሚያመለክት ሲኾን ውጭያዊው እይታ ደግሞ ለሥርዐት፣ ለሞገስና ለክብር እንዲሁም ከሌሎች የማኅበረሰብ ክፍሎች ለመለየት ነው።

[63] ይኽም ኢየሱስ ክርስቶስ በዕለተ ዐርብ አይሁድ ሲሰቅሉት የእሾህ አክሊል የደፉበት መኾኑንና ስለ ሰው ልጆች ብሎ የደረሰበትን መከራ በማሰብ ንስሐ እንዲገቡ ብሎም በመከራው በመዳናቸውም ምስጋና እንዲያቀርቡ ለማሳሰብ ነው።

ከዚህ በኋላ ወንጌል ተነቦ ቅዱነታቸው እጃቸውን ታጥበው[64] ወደ ቤተ መቅደስ ሲገቡ የተሾሙት ጳጳሳትም ተከትለው ገቡ፡፡[65] ከዚህ ቀጥሎ መንፈስ ቅዱስን የሚቀበሉበት ሥርዐት ተፈጽሟል፡፡ ይኽንንም ለመፈጸም "ኪርያላይሶ" ተብሎ ከተጸለየ በኋላ ቅዱስ ፓትርያርኩ ጳጳሳቱን ወደ እርሳቸው ተራ በተራ ቀረብ በማድረግ "ንሣዕ መንፈሰ ቅዱሰ" በማለት "እፍ" አሉባቸው፡፡ ምእመናኑም "ይደልዎ፣ ይደልዎ፣ ይደልዎ" በማለትም ሥልጣነ ጵጵስናው የሚገባቸው መኾኑን መሰከሩ፡፡

የክህነት አሰጣጥ ሥርዐቱ ከተጠናቀቀ በኋላ ቤተ ክርስቲያኑ ውስጥ የነበሩት በሙሉ ወደ ውጪ በመውጣት በዐውደ ምሕረቱ ላይ ተቀምጠው የቅዱስ ፓትርያርኩ በዐለ ሢመት ተከበረ፡፡ በበዐሉ ላይም በዐለ ሢመቱን የተመለከቱ ቅኔያት፣ መዝሙራት፣ ወረቦች እና ትምህርት ቀርቧል፡፡

፫፦ ድኅረ ሥርዐተ ክዋኔ (reincorporation)

፫.፩. የዲቁና ሥልጣን ከተሰጠ በኋላ

ከዲቁና ሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐት ጋር ተያይዞ ዲያቆኑንና ሥልጣኑን በተመለከተ ትኩረት የሚሰጥባቸው የተለያዩ ሥርዐቶች አሉ፡፡ አንድ ዲያቆን ከላይ በተጠቀሰው ኹኔታ ሥልጣነ ዲቁናን ከተቀበለ በኋላ ወዲያው ወደ አገልግሎት አይገባም፡፡ ቅዳሴ ለመቀደስና የተለያዩ ምልዓት ያላቸውን የዲቁና ተግባራት ለማከናወን ምሥጢር ማየት[66] አለበት፡፡ ምሥጢሩን የሚያየው ዲቁናውን እንደተቀበለ ወዲያው አይደለም፡፡ ምሥጢር ያላየና ሙሉ አገልግሎት ያልሰጠ "ንፍቅ ዲያቆን" ይባላል፡፡ ትርጕሙም ተጨማሪ፣ ረዳት ማለት ነው፡፡[67]

በሥርዐተ ሢመቱ ላይ ዲያቆኑ የተሰጠውን ቀኖና (ጾም፣ ጸሎት፣ ስግደት… ሊኾን ይችላል) ፈፅሞ ከጨረሰ በኋላ ነው ምሥጢር ለማየት የሚበቃው፡፡

---

[64] ንጹሕ የኾነ ከቁርባኑ ይቀበል፡፡ ንጹሕ ያልኾነ ግን አይቀበል፡፡ ለሰይጣንና ለመላእክተኞቹ በተዘጋጀ በመለኮት እሳት እንዳይቃጠል፡፡ በልቡናው ቂምን የያዘ ልዩ አሳብና ዝሙት ያለበት ቢኖር አይቅረብ፡፡

[65] ወደ ውስጥ የገቡበት ምክንያት በውስጥ ኾነው ሥጋ ወደሙን መቀበል ስለሚገባቸው ነው፡፡ በዚያ ውስጥም የሜሮን አቀባብ ሥርዐት እንደሚፈጸም ገልጸውልኛል፡፡ የሚቀቡትም ራሳቸውን አምስት ቦታ ላይ ሲኾን የአምስቱ አዕማደ ምሥጢራት ምሳሌ ነው፡፡ አምስቱ አዕማደ ምሥጢራት ምሥጢረ ሥላሴ፣ ምሥጢረ ሥጋዌ፣ ምሥጢረ ቊርባን፣ ምሥጢረ ጥምቀትና ምሥጢረ ትንሣኤ ሙታን ናቸው፡፡ እነዚህን ምሳሌ በማድረግ ሜሮኑን መቀባታቸው ምሥጢራቱን አምነው በመቀበል ለሕዝቡ ደግሞ በማስተማር ምሥጢራቱን መግለጽ ይችሉ ዘንድ ነው፡፡

[66] ምሥጢር ማየት አንድ ዲያቆን ቤተ መቅደስ ገብቶ ማገልገል የሚችልባቸውን ንዋያተ ቅድሳትና አገልግሎታቸውን፣ የአገልግሎቱን ሒደት መረዳቱንና ለቅዱስ ቁርባን የውስጥ አገልግሎት መብቃቱን የሚያረጋግጥበት ሒደት ነው፡፡

[67] ፍትሐ ነገሥት ዐንቀጽ ፰፡፡

ምሥጢር ማየት የሚጀምረው ቤተ ልሔም[68] ውስጥ ካለው አገልግሎት ጀምሮ ነው። ቤተ ልሔም የሚሠራው ቤተ ክርስቲያን ቅጥር ግቢ ውስጥ በስተምሥራቅ አቅጣጫ ነው። ይኽ ሥጋ ወደሙ የሚዘጋጅበት ቤት "ቤተ ልሔም" የሚል ስያሜ የተሰጠው ኢየሱስ ክርስቶስ የተወለደው በቤተ ልሔም ከተማ በመኾኑ ነው። አንድም ቤተ ልሔም ትርጕሙም የእንጀራ ቤት[69] ማለት ስለኾነ የእርሱ ሥጋና ደም የሚዘጋጅበት ቤት በቤተልሔም ይመሰላል። ሌላም ደግሞ ኢየሱስ ክርስቶስን ያስገኘች (የወለደች) ቅድስት ድንግል ማርያም በመኾኗ ከእርስዋ የሕይወት እንጀራ ተገኝቷልና ቤተልሔም የእመቤታችን የቅድስት ድንግል ማርያም ምሳሌ ነው ተብሎ ይታመናል። በቤተልሔም ምሥጢሩን ለዲያቆኑ የሚያሳዩት ቄሰ ገበዙ ወይም እና ሊቀ ዲያቆኑ ናቸው።

ዲያቆኑም ምሥጢራትን ካየ በኋላ ለማንም መንገር እንደሌለበት፣ በጥንቃቄና በንጽሕና ማገልገል እንደሚገባው ምክር አዘል ትምህርት ይሰጠዋል። ስለ አገልግሎቱ መነጋገር ያለበትም ምሥጢር ካዩት ዲያቆናት ጋር ነው። ምሥጢሩን ሳይጠብቅ የእግዚአብሔርን ክብር አጉድሎ ቢገኝ እንደ ዳታንና አቤሮን[70] እንደ ኤሊ ልጆች (እንደ አፍኒንና ፊንሐስ)[71] የእግዚአብሔር ቁጣና መቅሰፍት እንደሚወርድበት ቄሰ ገበዙና ሊቀ ዲያቆኑ አበክረው ይነግሩታል። ከዚህ ጊዜ ጀምሮ ምሥጢሩን ጠብቆ ይኖራል። ምሥጢሩን እንዳየ ከካህናት ጋር አብሮ መሶበ ወርቁን አክብሮ ወደ ቤተ መቅደስ ይሔዳል። መሶበ ወርቁን አክብረው ወደ ቤተ መቅደስ ለመሔድ ሦስት ካህናት ያስፈልጋሉ። አንደኛው ዲያቆን ከፊት ለፊት ኾኖ ቃጭል የሚመታ[72] ኹለተኛው ደግሞ መሶበ ወርቁን የሚያከብር (የሚሸከም) ሦስተኛው ቄስ ደግሞ ጽንሐሕ ይዞ የሚያጥን ነው።

በዚህ ኹኔታ ወደ ቤተ መቅደስ ሲገቡ ምሥጢር ያየው ዲያቆን ልብሰ ተክህኖ

---

[68] ቤተልሔም የቁርባን ኅብስት የሚጋገርበት፣ ከቤተ ክርስቲያን በምሥራቅ በኩል የሚሠራ ቤተልሔም ወይም ደጀ ብርሃን ማለት ነው። ተሰማ ሀብተ ሚካኤል። ከሣቴ ብርሃን ተሰማ የአማርኛ መዝገበ ቃላት፣ ፳፻፫፣ ገጽ ፫፻፳፱።

[69] የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማህበር። የመጽሐፍ ቅዱስ መዝገበ ቃላት፣ ፲፱፻፺፪፣ ገጽ ፲፻፲

[70] ዘዳ.፲፩÷፮

[71] ፩ሳሙ.፪÷፲፪

[72] የቃጭሉ ድምጽ የቅዱስ ዮሐንስ መጥምቅን ድምፀ ቃለ ትምህርት ይወክላል። የቃጭል ድምፁ የማሰማቱ ምሥጢራዊ ትርጉም በመጽሐፍ ቅዱስ ማቴ ፫፥ ፫፣ ሉቃ ፫፥ ፫-፬ "የጌታን መንገድ አዘጋጁ፣ ጥርጊያውን አቅኑ" ተብሎ የተጠቀሰውን የቅዱስ ዮሐንስን ስብከት የሚዘክር ነው። ከዮሐንስ ቀጥሎ ጌታችን መድኃኒታችን ኢየሱስ ክርስቶስ ከቅድስት ድንግል ማርያም ተወልዶ ወደ ዐለም መምጣቱንና ማስተማሩን ለማመልከት መሶበ ወርቁን ያከበረው ዲያቆን የቃጭሉን ድምፅ ተከትሎ ወደ ቤተ መቅደስ ይገባል። ከዚህም በተጨማሪ የቃጭሉ ድምፅ አማንያንን ማንቂያ ነው። ይኽም በቤተ ክርስትያኑ ውስጥና ውጭ የተሰበሰበው ሕዝበ ክርስቲያን ቅዳሴውን በድምፅና በነቃ ሕሊና እንዲሳተፍና በጥንቃቄ ጸሎት እንዲያደርግ ለማንቃት ነው።

ለብሶ ከኾነ ያንኑ እንደለበሰ፣ ነጠላ ለብሶ ከኾነ ግን መስቀለኛ አጣፍቶ መልበስ አለበት። ይኽም የኾነበት ምክንያት የቤተ ክርስቲያን ቀኖና ወገቡን ታጥቆ ወይም አደግድጎ ወደ ቤተ መቅደስ ይግባ ብሎ ስለሚያዝ ነው። ይኽ የማይገደፍ ሁልጊዜ ተግባራዊ መኾን ያለበት ሕግና ሥርዐት ነው። ዲያቆኑ ሥርዐተ ቅዳሴውን ተከታትሎ ከፈጸመ በኋላ ይቆርባል። ከምእመኑ ተለይቶ የክህነት ሥልጣን ስለተሰጠው የሚቆርበው ቤተ መቅደስ ውስጥ ኾኖ ነው እንጂ ምእመናኑ የሚቆርቡበት ቦታ ላይ ኾኖ አይደለም። ከዚህ በኋላ ቤተ መቅደሱ ውስጥ ያሉት ሌሎች ምሥጢራት ይነገሩታል። እስከ ሦስት ቀን ድረስ እየገባ ሌሎች ሥርዐቶችን ኹሉ በጥንቃቄ እንዲያይ ይደረጋል። ለሦስት ቀንም እንዲቆርብ[73] ከተደረገ በኋላ ቤተ መቅደስ ውስጥ እንዲገባና እንዲያገለግል ይፈቀድለታል። ከዚህም በኋላ መስቀል ይዞ ዋና ዲያቆን ኾኖ መቀደስ ይችላል። በፊት ተከታይ (ንፍቅ) የነበረው ዲያቆን አሁን ዋና ዲያቆን (ሠራኢ ዲያቆን) ይኾናል ማለት ነው። ሠራኢ ከኾነ በኋላ ራሱን ችሎ መቀደስ፣ ማወደስ፣ ደሙን ማቀበል ይችላል። አገልግሎቱ በተግባር ታይቶለት ምሥጢሩን አይቷልና በቅዳሴው ሥርዐት ሙሉ አገልግሎት መስጠት ይችላል። የዲያቆን ሥራ ለቀሳውስት፣ ለጳጳሳትና ለምእመናን አገልግሎት መስጠት፣ መላላክ … ነው።

ይኽ ሲባል ግን በቤተ መቅደስ ውስጥ ያሉ ማንኛቸውንም ተግባራት የማከናወን ሥልጣን አለው ማለት አይደለም። በቤተ መቅደስ ውስጥ እንዳይፈጸሙ የተከለከሉ የተለያዩ ድርጊቶች አሉ። እነሱም ታቦት (መንበሩን) መንካትና መዳሠሥ፣ ከመንበሩ ላይ ጧፍም ኾነ እጣን ማስቀመጥና ማንሣት አይችልም። ጥናውን ወገቡ ላይ ይዞ ፍም ያመጣል እንጂ ጫፉን ይዞ አያጥንም። እጣንም ወደ ጥናው ውስጥ መጨመር አይችልም። እነዚህ የቅስና ሥልጣን ተግባሮች ናቸው። በዚህ ኹኔታ የቅስና ሥልጣን እስኪሰጠው ድረስ በእነዚህ አገልግሎቶች ፀንቶ ይቆያል።[74]

ዲያቆናት ሥልጣነ ክህነትን ከተቀበሉ በኋላ በማኅበረሰቡ ውስጥ ያላቸው ልማዳዊ አኗኗር እንደ ማንኛውም ግለሰብ በራስ ፈቃድና ምኞት ተጉዘው የፈለጉትን ማድረግ የማድረግ ሳይኾን በሕግና በሥርዐት ተወስኖ የመኖር ነው። ይኽንን ካላደረጉ ከክህነታቸው ይሻራሉ።[75]

[73]ሦስት ቀን እንዲቆርብ የሚደረግበት ምክንያት የአብ፣ የወልድና የመንፈስ ቅዱስን ሦስትነት ምሳሌን ለማመልከት ነው።

[74] ፍትሐ ነገሥት ዐንቀጽ ፳።

[75]ፍትሐ ነገሥት ዐንቀጽ ፯። ዲያቆናት ከማኅበረሰቡ ተለይተው የሚታዩበት ገጽታቸውን ለማመልከት ዲያቆን ዮሐንስና ዲያቆን ጽጌ ከራሳቸው የአኗኗር ልማድ በመነሣት የገለጹልኝ ጉዳዮች በአጠቃላይ የሚከተለውን ይመስላል። እነዚህም ጭፈራ ቤት አለመሔድ፣ ከሴት ጋር አለመገናኘት (ዝሙት አለመፈፀም)፣ አለመስከር፣ ትሑትና ታጋሽ መኾን፣ አለመጣላት፣ አልባሌ ቦታ አለመገኘትና ሌሎችም

፫.፪. የቅስና ሥልጣን ከተሰጠ በኋላ

የቅስና ሥልጣን ከተሰጠ በኋላ ኤጲስ ቆጶሱ ሥልጣኑን ለተቀበለው ካህን "... ከዚህ ቀን ጀምሮ ቅስና ተቀብሏል" በማለት የማረጋገጫ የምስክር ወረቀት ይሰጣሉ። የምስክር ወረቀቱን እንደተቀበለ ግን አገልግሎት ይጀምራል ማለት ሳይሆን እስከ አርባ ቀን ድረስ[76] በቤተ ክርስቲያኗ ቀኖና መሠረት እንዲጾም፣ እንዲጸልይና እንዲሰግድ ይታዘዛል። ይኽን እንዳጠናቀቀ ሕዝበ ክርስቲያኑን የሚባርክበት የእጅ መስቀል በማምጣት በመንበሩ ላይ ለሰባት፣ ለዐሥራ ዐራት ወይም ለሃያ አንድ ቀናት እንዲጸለይበትና እንዲቀደስበት ያደርጋል። ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል አልታዬ የእነዚህ ቍጥሮች ትርጓሜ በሰባት ቤት የተወሰነበት ምክንያት በቤተ ክርስቲያን ሥርዐት አንድ ሱባኤ ሰባት ቀናት፣ ኹለት ሱባኤ ዐሥራ ዐራት ቀናት ሲኾን ሦስት ሱባኤ ማለት ደግሞ ሃያ አንድ ቀናት[77] ማለት በመኾኑ እንደኾነ ተናግረዋል።

ቀሳውስት ቃለ እግዚአብሔርን የሚስተምሩ፣ የሚመክሩ፣ የጌታ ሐዋርያት፣ የኤጲስ ቆጶስ አማካሪዎች ናቸው ተብሎ በመጽሐፈ ዲድስቅልያ እንደተነገረው[78] ካህናት የአገልግሎት ሥራቸውን ሲጀምሩ በአለባበስ፣ በአነጋገር፣ በአካሄድ፣ በአጠቃላይ በአኗኗር ዘይቤያቸው ኹሉ ክህነታቸውን መጠበቅ ይገባቸዋል። ሕይወታቸውም በጥንቃቄ የተሞላ ሊኾን ይገባዋል። በአኗኗር ልማዳቸው ከሌላው ማኅበረሰብ እንዲለዩ የሚያደርጋቸው ሀገረ ሰባዊ የክህነት አለባበስ ሥርዐታቸው ነው። ቁርጭምጭሚታቸው ድረስ የሚደርስ ቀሚስ[79] ይለብሳሉ፤ በላዩ ላይ ነጠላ/ኩታ ይደርባሉ፤ ጥምጥም ወይም ቆብ[80] ጭንቅላቸው ላይ

በማኅበረሰባችን ዘንድ በጥሩ ሥነ ምግባር ውስጥ በማይካተቱ ጉዳዮች ላይ አለመሳተፍ ናቸው። በአንጻሩ በመንፈሳዊ ጉዳዮች ላይ መሳተፍ፣ የባህልና ወግ መገለጫዎች የኾኑን ለምሳሌ ለታላላቆች አክብሮት መስጠት፣ መጠያየቅ፣ መከባበር፣ መረዳዳት፣ መቻቻል፣ ትምህርታቸውን በአግባቡ መከታተል አዘውትረው የሚተገብሯቸው ናቸው። ዲያቆናት በጭፈራ ቤት ተገኝተው ቢጠጡ፣ ቢሰክሩና ክህነታቸውን አቅለው ቢገኙ እንኳን በእግዚአብሔር ዘንድ በማኅበረሰቡ ዘንድም ነውር መኾኑን ገልጸዋል።

[76]ቀኖናው በዐርባ ቀናት እንዲወሰን የተደረገበት ምክንያት እግዚእነ ኢየሱስ ክርስቶስ ዐርባ ቀንና ሌሊት በገዳመ ቆሮንቶስ ጾሞ መጸለዩንና ዐርባ ጊዜ መገረፉን ለማስታወስ ነው።

[77]ቀናቱ ሰባት መኾናቸው ሰባቱን ምሥጢራተ ቤተ ክርስቲያን ለማጠየቅ ነው። እንደዚሁም መጽሐፍ ቅዱስ ጥበብ ቤቷን ሠራች ሰባት ምሰሶዎችንም አቆመች በማለት ሲገልጽ ጥበብ የኢየሱስ ክርስቶስ፣ ቤት የቤተ ክርስቲያን፣ ምሰሶ የተባሉት ደግሞ የምሥጢራተ ቤተ ክርስቲያን ምሳሌዎች ናቸው። ይኽም ኢየሱስ ክርስቶስ ቤተ ክርስቲያንን ሲመሠርት እነዚህን ምሥጢራት ያካተተ መኾኑን የሚያመለክት ነው ሲሉ ሊቀ

[78]መጽሐፈ ዲድስቅልያ ዘአበዊነ ሐዋርያት። (አዲስ አበባ፣ ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፣ ፳፻፬)፣ ዐንቀጽ ፲፮ ቍጥር ፴፩።

[79]አብዛኛውን ጊዜ የሚለብሱት ቀሚስ ጥቁር ቀለም ያለው ሲኾን አልፎ አልፎ ደግሞ ነጭ ይለብሳሉ። ቀሚሱ የሥጋንና የነፍስን ንጽሕና የሚያመለክት ሲኾን ጥቁሩ የሐዘን ምሳሌ ኾኖ ክርስቶስ የተቀበለውን መከራ ለማሰብ ነው። ነጭ ሲለብሱ ደግሞ ዘመነ ፍሥሐ ማለትም በትንሣኤና በተለያዩ ክብረ በዐላት ጊዜ ደስ መሰኘታቸውን ለመግለጽ ነው።

[80]አሁን አሁን ቀሳውስት ቆብ ማድረግ ጀምረዋል። ነገር ግን ቆባቸው ከመነኮሳት ቆብ የተለየ ነው። ይኽም የካህናት ቆብ መሐሉ ክፍት

ያደርጋሉ እንዲሁም የእጅ መስቀል ይይዛሉ።

ካህናት በማኅበረሰቡ ዘንድ ከፍተኛ ተቀባይነትና ከበሬታ አላቸው። ምክንያቱም "ካህን ሲያዩት ሰው ይመስላል፤ ፀበል ሲያዩት ውኃ ይመስላል" ተብሎ እንደተነገረው አገልግሎታቸው የነፍስና የሥጋ ደኅንነትን የሚያስጥና ከእግዚአብሔር የሚያገናኝ፣ የማሰርና የመፍታት ሰማያዊ ሥልጣን ከእግዚአብሔር የተሰጣቸው በመኾኑ ነው።

ካህናት የክህነትን ሥልጣን ከተቀበሉ በኋላ ከምእምናን ጋር የሚያደርጉት የርስ በርስ ግንኙነት ቀድሞ ከነበረው ይለያል። ለምሳሌ ሰላምታ ከተለዋወጡ በኋላ መስቀል ያሳልማሉ (በመስቀል ይባርካሉ) እንጂ እንደሌላው ሰው እጅ አይጨብጡም። ይኽ የሰላምታ ልውውጥ የሚከናወነው ምእምናኑም ወደ ካህኑ በመቅረብ "ይፍቱኝ" ወይም "አሳልሙኝ" ሲሉ ካህኑ እግዚአብሔር ይፍታህ/ሽ/ በማለት በመስቀል ይባርካሉ። ምእመናኑ ካህናቱን መንገድ ላይም ኾነ ሌላ ቦታ ሲያገኙ ለመባረክ ወደ እነርሱ የሚሄዱት እግዚአብሔር ይፍታሽ/ህ/ መባልን ስለሚፈልጉና ባርኮቱ ከክፉ ነገር ይጠብቀናል ብለው ስለሚያምኑ ነው። ምእመናኑ በዓለም ውስጥ ሲኖሩ የተለያዩ ክፉ ድርጊቶችን ሊያከናውኑ ይችላሉና ወደ ካህናቱ ሄደው ሲባረኩም በውስጣቸው ያለ ስሜት "ዐውቄም ኾነ ሳላውቅ የሠራሁትን ኃጢአት ይቅር ይበሉኝ" የሚል ኑዛዜን ያዘለ ነው።

ካህናት ዲያቆናትንም ያሳልማሉ። ሲያሳልሙም "በረከተ እስጢፋኖስ (በረከተ ጳውሎስ) ይኅድር በላዕሌከ" እያሉ ነው። ካህን ሲያሳልሙ ወይም ርስ በርሳቸው ቡራኬ ሲሰጣጡ ሥልጣነ ክህነት በመቀበል የሚቀድመው ወይም በትምህርት ደረጃው ላቅ ያለው ካህን ቅድሚያ ያሳልማል። መጀመርያ የሚያሳልመው ካህን ሌላውን ተሳላሚ ካህን "ሢመተ እዴሁ ለቅዱስ ጴጥሮስ ይኅድር በላዕሌከ" ሲል ሌላኛው ካህን "ይፍቱኝ" ይላል። "ይፍቱኝ" ሲል አሳላሚው ካህንም ወዲያውኑ "እግዚአብሔር ይሲምከ ውስተ ዘለዓለም መንግሥቱ፤ እግዚአብሔር ይፍታሕ" ይለዋል።

ካህናት ሥልጣነ ክህነትን ከተቀበሉ በኋላ የሕዝበ ክርስቲያኑን ሥነ ምግባር በመቆጣጠር ረገድ ከፍተኛ ሚና ይጫወታሉ። ይኽን ተግባር የሚፈጽሙት የመቆጣጠርና የመምራት ሓላፊነትን ከእግዚአብሔር ስለተቀበሉ ነው። ይኽን ሲያደርጉም ባህላቸውንና ወጋቸውን ጠብቀው ለተተኪው ትውልድ ማስተላለፍ

ሲኾን የመነኩሴዎች ደግሞ ድፍን ነው፡፡ ይኽ መኾኑ ማዕረጋቸውን ለመለየት ነው፡፡ ከዚህም በተጨማሪ የካህናት መሐሉ ክፍት መኾኑ በትዳር ዐለም ውስጥ ያሉ መኾናቸውን ሲያመለክት የመነኩሴዎች ድፍን መኾኑ ደግሞ ድንግልናቸውን ለማመልከት ነው ሲሉ ሊቀ ካህናት ክንፈ ገብርኤል አልታዬ ገልጸውልኛል፡፡ እንዲሁም ያገቡ ካህናት ካላገቡት የሚለዩት ሱሪና ካፖርት በላዩ ላይ ደግሞ ነጠላ ደርበው በመልበሳቸውና ሻሽ በመጠምጠማቸው ነው፡፡

ይችሉ ዘንድ ዘወትር በማሳሰብ ነው። ለምሳሌ በአለባበስ፣ በአካሄድ፣ በአነጋገርና በሌሎችም የሀገርን ትውፊትና ልማድ በመጠበቅ ረገድ ትክክለኛ ሥርዐቶች ናቸው ብለው የሚያምኑባቸውን ለማስፈጸም ጥረት ያደርጋሉ። እነዚህን አለመፈጸም እግዚአብሔር የማይከብርባቸው መንገዶች ናቸው ብለው ስለሚያምኑ በረከትን እንደሚያሳጣና የእግዚአብሔር ቁጣ ሊነሣ እንደሚችል ይናገራሉ።

በሌሎችም ማኅበራዊ ጉዳዮች ለምሳሌ የተጣሉትን በማስታረቅ፣ የበደሉትን ይቅር በማለት፣ ንስሐ በመስጠት ዳግመኛ ወደ ጥፋት እንዳይገቡ በመምከር፣ እንዲሁም በመጽሐፍ ቅዱስ (ማቴ ፰፥፩-፬)፣ (ሉቃ ፭፥፲፪-፲፬)፣ (ማር ፩፥፵-፵፭) ኢየሱስ ክርስቶስ ለምጻሙን ከለምጹ እንዲነጻ ካደረገው በኋላ ወደ ካህን ዘንድ በመሔድ ራሱን እንዲያሳይ አዞታል። ራስን ለካህን ማሳየት ኃጢአትን መናዘዝና ንስሐን መቀበል ነውና ቀሳውስት የንስሐ ልጅ በመያዝ ምእመናን በመንፈሳዊ ሕይወት እንዲጠነክሩ በማድረግ፣ ሰው ሲሞት ኑዛዜን በመቀበልና ኑዛዜያቸው ተፈጻሚነትን እንዲያገኝ በማድረግ የሀገራችንን የአኗኗር ልማድ ገጽታ በጉልህ አንጸባርቀው ያሳያሉ። ካህናት ክህነታቸው እንዳይፈርስ ጥንቃቄ ማድረግ አለባቸው። አንድ ሚስት ብቻ እንድትኖራቸውም ይፈቀዳል። አጋጣሚ ባለቤታቸው በሞት ብትለይ ልክ በሞቱ በዐርባኛው ቀን መመንኮስ ይኖርባቸዋል። ሳይመነኲሱ ቀርተው ሌላ ሚስት ቢያገቡ ክህነታቸው ይፈርሳል።

፭.፫. የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን ከተሰጠ በኋላ

ካህናት የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን ከተቀበሉ በኋላ ሦስት ሱባኤ (ሦስት ሳምንታት ወይም ሃያ አንድ ቀናት) ይጾማሉ። ዘወትር ጤነኛ ይኾኑ ዘንድ ዕለት ዕለት ሥጋ ወደሙን መቀበል አለባቸው። ጳጳሳት ደናግል ናቸው።[81] ከሴት ጋር ተገናኝተው እንዳይሳሳቱ ምግባቸውን አዘጋጅቶ የሚቀልባቸው ወንድ መነኲሴ ሲኾን የላመ የጣመ መመገብ አልተፈቀደላቸውም። በሥርዐተ ክዋኔው ላይ የገቡትን ቃል ኪዳን አንድ በአንድ መፈጸምና የተሰጣቸውን ጸጋ መጠበቅ ይገባቸዋል። እነርሱ የሕዝበ ክርስቲያን መሪዎች በመኾናቸው ሃይማኖት እንዳይጠፋ ሕዝቡ እንዳይሳሳት መልካም እረኛ በመኾን ቤተ ክርስቲያንን ይጠብቃሉ። ኤጲስ ቆጶስነት ሀብተ መንፈስ ቅዱስ ስለኾነ ለዘመድ በውርስነት እንደማይሰጥ ፍትሐ ነገሥት ዐንቀጽ ፭ ቊጥር ፻፷፬ ይገልጻል።[82]

ሥልጣናቸውን ከእግዚአብሔር የተቀበሉና በክርስቶስ መንበር የሚያስተምሩ <u>በመኾናቸውም</u> መጠሪያቸውም "ኖሎት" (ጠባቂ) ነው። አኗኗራቸው ሰማያዊ

[81] መጽሐፈ ዲድስቅልያ ዘአበዊነ ሐዋርያት። (ዐዲስ አበባ፣ ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፣ ፳፻፬)፣ ዐንቀጽ ፳፫።

[82] ፍትሐ ነገሥት ዐንቀጽ ፭።

እንጂ ምድራዊ መምሰል የለበትም። በመኾኑም ቤት፣ መሬት፣ ንብረት፣ ሚስት፣ ልጅ፣ ርስት… ሳይሉ በቤተ ክርስትያን መኖር እንዳለባቸው በፍትሐ ነገሥት ዐንቀጽ ፯ እና መጽሐፈ ዲድስቅልያ ዘአበዊነ ሐዋርያት (፳፻፬) ዐንቀጽ ፴፰ ላይ ተገልጧል። ይኽንን ሥርዐት ሐዋርያት የመሠረቱበት ምክንያት ጳጳሳቱ በሀገሪቱ እንደልብ ተዘዋውረው ማስተማር፣ በአንድ ልብ ኾነው እግዚአብሔርን ማገልገል እንዲችሉ ነው።

፯. ማጠቃለያ

የክህነት ሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔ አፈጻጸም ትውፊትን መሠረት ያደረገ ሲኾን አመጣጡም የሐዲስ ኪዳን መሥራች ከኾነው ከኢየሱስ ክርስቶስ ጀምሮ እስከ ሐዋርያት፣ ከሐዋርያት ደግሞ ሰባቱ ዲያቆናት ከሰባቱ ዲያቆናት እንዲሁ ሰባ አርድእት ከዚያም ሌሎች አባቶች ሲፈጽሙበት የነበረውን ሥርዐት ተከትሎ ነው። በሥርዐተ ክዋኔው ወቅት የሚፈጸሙ ድርጊቶች፣ ለአገልግሎት የሚውሉ ቁሶች፣ ንግግሮች፣ ጸሎቶች ኹሉ ሃይማኖትን ትውፊትንና ልማድን የሚያንፀባርቁ ገጽታዎች ናቸው። ጥንት የሃይማኖቱ ተከታዮች ሲፈጽሙት የነበረው የክህነት አሰጣጥ ሥርዐት የክርስትናን ምሥጢር እንዲገልጹ ኾነው የተደነገጉ፣ ክርስቶስን ለመከተል የሚያስችሉ ገጽታዎችን በማንፀባረቅ ሲኾን ሥርዐቱ ትርጉም ይኖረው ዘንድ የማኅበረሰቡን ልማድና ዕውቀት በመመርኮዝ ነው። ይኽም ማለት ካህኑ እየኖረበት ያለውን ማኅበረሰብ ዕውቀት ግምት ውስጥ በማስገባት እንደ አመለካከታቸው፣ የአኗኗር ዘይቤያቸውና ስልታቸው የክርስትና

ትምህርት በመስጠት ሕዝቡን በጥሩ ሥነ ምግባር ማነጽ ሃይማኖታዊ እሴቶችን በማስጠበቅ ለዘላለማዊ ሕይወት ማብቃት ማለት ነው።

በመኾኑም ሥልጣነ ክህነትን የተቀበለ ግለሰብ ማስታረቅ፣ ማማለድ፣ ችግር መፍታት፣ የተለያዩ ማኅበራዊ ጉዳዮችን መምራትና ማደራጀት በአጠቃላይ በነፍስም ኾነ በሥጋ መንፈሳዊ አገልግሎቶችን መስጠት ይጠበቅበታል። የክህነት ሕይወት ከከፍተኛው የመንፈሳዊ አገልግሎት ጎን ለጎን ማኅበራዊና ግለሰባዊ የኾኑ ተግባሮችም የሚከናወኑበት ነው። ሦስቱ የሥልጣነ ክህነት ዐይነቶች በየደረጃቸው የቤተ ክርስቲያን ሥርዐትና አምልኮ ለመፈጸም ወሳኝ ናቸው። አገልግሎታቸውም በመጽሐፍ ቅዱስ ትእዛዝ መሠረት በፍትሐ ነገሥትና በመጽሐፈ ዲድስቅልያ እንደተገለጸው በሦስት ወገን ተከፍሎ የሚታይ ነው። እነርሱም ትምህርተ ወንጌልን ማስተማር (ማቴ ፳፰÷፲፱-፳)፣ የሕዝቡን ኃጢአት

ማስተስረይ፣ (ዮሐ ፳፥፳፫)፣ (፩ኛ ጴጥ ፩÷፲፯) እና ምእመናንን መጠበቅ (ዮሐ ፳፩÷፲፭-፲፯) ናቸው። እነዚህ የክህነት ዓይነቶች የሚሰጡትም እንደ ብሉይ ኪዳን ሥርዐት ለአንድ ወገን ብቻ ሳይሆን የእግዚአብሔር ጸጋና ካህናት ለመረጡት ለየትኛውም ሰው ነው። ይኽ ሲባል ግን ኹሉም ተነሥቶ ክህነትን መቀበል እፈልጋለሁ ቢል ሥርዐተ ክዋኔው የሚፈጸምለት ሳይኾን በየደረጃው አስፈላጊውን መስፈርት ማሟላቱ ታይቶ ነው። በመኾኑም ለዚህ ወግ መዓርግ ለመብቃት ሦስት ደረጃዎችን ማለትም መለየት (separation)፣ ሽግግር (transition)፣ እና መመለስ (reincorporation) የተሰኙ ደረጃዎችን ማለፍ አለበት።

፮.፩. የጥናቱ ግኝቶች

ሀ. ሥልጣነ ክህነትን መቀበል ከዝቅተኛው ማኅበረሰባዊ ቦታ ወደ ከፍተኛው የሚያሸጋግር በመኾኑና ሥልጣኑን ለመቀበል ሥርዐት የተበጀለት በመኾኑ ወግ መዓርግ ነው። የሥልጣነ ክህነቱ አሰጣጥ ትውፊታዊ መርኆዎችን የያዘ በመኾኑም ሀገረ ሰባዊ ልማድ ተብሎ ሊጠራ የሚችል ሥርዓትን የተከተለ ነው።

ለ. በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የክህነት ሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔ የሚፈጸመው ለዲቁና፣ ለቅስናና ለኤጲስ ቆጶስነት መዓርጋት ብቻ ነው።

ሐ. በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን አሁን ያለው የሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ሥርዐት መመሪያ መሠረቱ ኢየሱስ ክርስቶስ ለሐዋርያት ክህነትን የሰጠበት ሥርዐት ነው። ሥርዐቱ ሰዎች ምሥጢራትንና ሥርዓተ አምልኮትን በቤተ ክርስቲያን ለመፈጸም የሚችሉበትን ኃይል እንዲያገኙ የሚያስችል ሲኾን ቤተ ክርስቲያን የተባለውን ተቋም ለመመሥረትም እነዚህ ካህናት የግድ መኖር አለባቸው።

መ. የዲቁና፣ የቅስናና የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔዎች ተመሳሳይነትና ልዩነት አላቸው።

ተመሳስሎ

- በሦስቱም ደረጃዎች ካህናት ሥልጣነ ክህነትን ከመቀበላቸው በፊት የሚፈጽሟቸው የተለያዩ ቅድመ ሥርዐተ ክህነት ሥርዐቶች አሏቸው።

- የሦስቱም ሥርዐተ ክዋኔ በቤተ ክርስቲያን ቅጥር ግቢ ውስጥ ይከናወናል።
- በሦስቱም ሥርዐተ ክዋኔዎች ላይ የአንብሮተ ዕድ (እጅ መጫን) እና የጸሎት ሥርዐት ይካሄዳል።
- በሦስቱም ሥርዐተ ክዋኔዎች ላይ ሥልጣኑን የተቀበሉ ካህናት ለተከታታይ ቀናት ይቆርባሉ (የመቁረቢያው ቀን ቁጥር ቢለያይም)።

ልዩነት

በዲቁናና በቅስና ሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔዎች ሥልጣን የሚሰጠው በአንድ ሊቀ ጳጳስ ነው። ለሥርዐቱ ሕዝብ እንዲሰበሰብ አይደረግም፤ መርሐ ግብር አይወጣለትም። በሰጪውና በተቀባዩ ስምምነት ብቻ የመስጪያው ቀን ይወሰናል። በኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን አሠጣጥ ሥርዐተ ክዋኔ ግን መርሐ ግብሩ ለሕዝብ ይፋ ኾኖ ሊቃውንተ ቤተ ክርስቲያን፣ ምእመናን፣ የመንግሥት ባለሥልጣናትና የሃይማኖት መሪዎች በተገኙበት ይፈጸማል። ሥርዐቱ የሚፈጸመው ከኹለት በላይ በኾኑ ሊቃነ ጳጳሳትና በፓትርያርክ ነው።

- የኤጲስ ቆጶስነት ሥልጣን ከቅስናና ዲቁና ሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐት የሚለየው በአስኬማ፣ በልብሰ ተክህኖ አለባበስ፣ በአርዌ ብርት አሰጣጥ፣ በስም አወጣጥና ቃል ኪዳን በመግባት የሚከናወን በመኾኑ ነው። እንዲሁም የቅስና ሥልጣን ከዲቁና ሥልጣን አሰጣጥ ሥርዐት የሚለየው በንፍኀት፣ የቀሳውስት አንብሮተ እድ ወይም ዳሠሣ ሥርዐት የሚፈጸም በመኾኑ ነው።
- ሥልጣነ ክህነቱ ሲሰጥ ለሦስቱም የክህነት ደረጃዎች የሚጸለየው ጸሎት የተለያየ ነው። ሦስቱም ዐይነት ጸሎቶች የእያንዳንዱን ክህነት ዐይነትለመስጠት
- የሚያስችል ይዘትና ሊፈጽሙ የሚገባቸውን ተግባራት የሚያመለክቱ ናቸው።

ሠ. የክህነትን ሥልጣን ለመቀበል መሟላት ያለባቸው መስፈርቶች

ለዲቁና ➔ ድንግልና፣ ጥሩ ሥነ ምግባርና የክህነት ትምህርት

ለቅስና ➔ ዲቁና፣ ትዳር መያዝ ወይም ምንኩስናና ጥሩ ሥነ ምግባር

ለአጲስ ቆጶስነት ➔ ድንግልና፣ ጥሩ ሥነ ምግባር፣ ዲቁና፣ ቅስና፣ የአስተዳደር ብቃትና ምንኩስና ወይም ቁምስና ናቸው።

ረ. ካህናት ሥልጣነ ክህነቱን ከተቀበሉ በኋላ በአለባበስ፣ በአነጋገር፣ በአኗኗር

ዘይቤ፣ ከሌላው ማኅበረሰብ የተለየ የአኗኗር ልማድ ያበጃሉ። እነዚህ የአኗኗር ልማዶቻቸው ሃይማኖታዊና ባህላዊ ገጽታዎችን የሚያንጸባርቁ ናቸው።

ሰ. ካህናት በሥርዐተ ክዋኔው ላይ በተቀበሉት ሥልጣን መንፈሳዊና ሥጋዊ፣ ማኅበረሰባዊና ግለሰባዊ አገልግሎት ይሰጣሉ። (የሥልጣነ ክህነት አሰጣጥ ሥርዐተ ክዋኔ ካህናት አገልግሎትን መስጠት ይችሉ ዘንድ የሚያስችላቸውን ኃይል የሚሰጥ ነው።)

የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተክርስቲያን ሐዋርያዊ አገልግሎት ከልሳነ ብዙነት አንጻር: የደቡብ ኦሞን እና የጋሙጎፋን አህጉረ ስብከቶች አብነት ያደረገ አጭር የዳሠሣ ጥናት

ዲ/ን ሥዩም ኀይሌ* እና ቀሲስ ዶ/ር ሙሉጌታ ሥዩም**

Abstract

Ethiopia is a country where about 80 languages are spoken and the cultures of different ethnic groups are demonstrated. In this country, the dominant religious institution is the Orthodox Tewahido Church both in terms of history and the number of followers it has. And she is, needless to say, mother and hope to its children. Being the mother of the majority of the population from different linguistic background, the Church has to pay attention to the languages of the people. This paper, therefore, aimes at finding out the degree of attention the Church has paid to the languages of the followers, particularly to the languages found in the Southern Nations, Nationalities and Peoples of Ethiopia. It also aimes to investigate the perception of the Church scholars to the use of native languages at Church, and the challenges it has faced in promoting her mission owing to language barrier. On top of this, many of the minority languages are believed to have no orthography and hence they do not have written texts. Hence, the study tries to consider the impacts of this in expanding the service of the gospel. The paper also tries to see if there is mismatch between the number of preachers trained in native languages and the demand of congregations to get service in their mother tongue languages. Once again, the researcher has tries to investigate the endeavor that have been made so far in preparing texts in different languages, and the position of the Church in this regard compared to other religious institutions. Here, the above mentioned dioceses were taken for this study because many languages are found in this region. And to collect the required data, interviews and observations were used. Accordingly, the result indicates that the Church has not done enough with regard to bringing the minority languages to the Church services. It is also found out that some Church elites perceive local languages as unfit in gospel services, and hence there is a tendency of using Amharic and Ge'ez frequently even if they speak the local languages. This, in turn, has resulted in misunderstanding the message. Some interviewees state that many people go to the Church but do not understand what is said and hence go back home with no or little understanding of the message. Therefore, the Church has to consider its language use and should be active in translation.

*ዲ/ን ሥዩም ኀይሌ በሚዛን ቴፒ ዩኒቨርሲቲ የሥነ ልሳን መምህር ሲሆኑ በዐዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ ሦስተኛ (ዶክትሬት) ዲግሪያቸውን በመሥራት ላይ ናቸው።

**ቀሲስ ዶ/ር ሙሉጌታ ሥዩም በዐዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ባህሎች አካዳሚ ምክትል ሥራ መሪ እና ረዳት ፕሮፌሰር ናቸው።

፩. መግቢያ

፩.፩. የጥናቱ ዳራ

ይህ፩. የጥየኢትዮጵያጥናቱ ዳራር ናቸው፡፡ ስ አበባ ዩኒ ሐዋርያዊያጥናቱ ዳራር ናቸው፡፡ ስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ባህሎች አካዳሚ ምክትል ሥራ መሪ erstanding of the message. Therefore, the Church has to n, has resulted in misunder ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ኹሉ የጋራ እናት ናት፡፡ ቤተርያዊያጥናቱ ዳራር ናቸው፡፡ ስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ባህሎች አካዳሚ ምክትል ሥራ መሪ erstanding of the message. Therefore, the Church has to n, has resየኢትዮጵያጥናቱ ዳራር ናቸው፡፡ ስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ባህሎች አካዳሚ ምክትል ሥራ መሪ erst[1] ኢትዮጵያጥናቱ ዳራር ናቸው፡፡ እዝ ቋንቋና በቋንቋው የተጻፉ መንፈሳዊና ሥጋዊ ፍልስፍና፣ በሥነ ጽሑፍ፣በሥነ ጥበብ ወዘተ. ዕወቀት የበለጸጉ ጥንታዊ የብራና ጽሑፎች ለትውልድ ተጠብቀው እንዲቆዩ በማድረግ በኩል ከፍተኛ አስተዋጽኦ አድርጋለች፡ ፡ ጥንታዊትና ሐዋርያዊት የኾነችው ቤተ ክርስቲያን ሐዋርያዊ አገልግሎቷ እና ተልእኮዋ ቃለ እግዚአብሔርን በኹሉም ሀገር ሕዝብና ቋንቋ ለሰው ዘር ኹሉ ማዳረስ ነው፡፡[2] ይህንዮጵያጥናቱ ዳራር ናቸው፡፡ ስ ደግሞ የኹሉንም ሕዝብ ቋንቋ እንደ አስፈላጊነቱ መጠቀም እና በየቋንቋውም አስተምህሮዋን መተርጐም ይጠበቅባታል፡፡ ከጥናቱም የሚገኘው ውጤት ዘመናዊነትን ተከትሎ ከሚመጣው ጫና ምእመናንን ለመጠበቅ እንዲሁም አስተምህሮዋን እና አንድነቷን አጠናክራ ለመቀጠል የመፍትሔ አቅጣጫ ጠቋሚ ይኾናል፡፡ ይህን ሐዋርያዊ ተልእኮዋን ለማሳካት የአገልግሎት አድማሷንም ለማስፋት በጰራቅሊጦስ ዕለት ለሐዋርያት የዐለምን ኹሉ ቋንቋ የገለጸ መንፈስ ቅዱስን መሪዋ አድርጋ በዐለሙ ኹሉ ቋንቋ ወንጌልን ለሕዝቦቿ መስበክ እንዳለባት መጽሐፍ ቅዱስ ያስተምረናል፡ ፡ "ሁሉምዮጵያጥናቱ ዳራር ናቸው፡፡ ስ ደግሞ የኹሉንም ሕዝብ ቋንቋ እንደ አስፈላጊነቱ መጠቀም እና በየቋንቋውም አስተምህሮዋን መተርጐም[3] በመኾኑምያጥናቱ ዳራር ናቸው፡፡ ስ ደግሞ የኹሉንም የኹሉንምያጥናቱ ዳራር ናቸው፡፡ ስ ደግሞ የኹሉንም ሕዝብ ቋንቋ እንደ አቃለሉንምያጥናቱ ዳራማዳረስምያጥናቱ ዳራር ናቸው፡፡ ይኽንስምያጥናቱ ዳራር ናቸው፡፡ ስ ደግሞ የኹሉንም ሕዝብ ቋንቋ እንደ አስፈላጊነቱ መጠቀም እና በየቋንቋውም አስተምህሮዋን መያጋጠሙምያ ጥናቱ

[1] አባ ጎርጎርዮስ (፲፱፻፹፩ ዐ.ም.)፡፡ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ፡፡ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሐዋርያዊ ድርጅት ታተመ፡፡ አዲስ አበባ፡፡

[2] ራእ. ፯፥፱፡፡

[3] ሐዋሥ. ፪፥፩፡፡

ዳራር ናቸው። ስ ደግሞ የኹሉንም ሕዝብ ቋንቋ እንደ አስፈላጊነቱ መጠቀም እና በየቋንቋውም አስተምህሮዋን መተርጐም ይየመፍትሔያጥናቱ ዳራር ናቸው።ስ ደግ

፩.፪ የጥናቱ ዐላማ

የዚህጥናቱ ዐላማዳራር ናቸው። ስ ደግሞ የኹሉንም ሕዝብ ቋንቋ እ ለሐዋርያዊ አገልግሎቷ መሳካትና ውጤታማነት በሀገሪቱ ውስጥ የሚነገሩ ሀገር በቀል ቋንቋዎችን እንዴት ስትጠቀም ቆየች? በአኹኑ ወቅትስ እንዴት እየተጠቀመች ነው? ወደፊትስ እንዴት ትኩረት ሰጥታ መጠቀም አለባት? ለዚህስ ምን መሥራት ይኖርባታል? የሚሉትን ሐሳቦች ለመፈተሽ በደቡብ ክልል ብዙ ቋንቋዎች ከሚነገሩባቸው አካባቢዎች የደቡብናቱ ዐላማዳራር ናቸው። ስ ደግሞ የኹሉንም ሕዝብ ቋንቋበዳሠሣናቱ ዐላማዳራር ይኽ ጥናት የሚከተሉትን ዝርዝር ዐላማዎች ይዟል።

- ሐዋርያዊቱ ዐላማዳራር ይኽ ጥናት የሚከተሉትን ዝርዝር ዐላማዎች ይዟል። አገልግሎቷ መሳካትና ውጤታማነት በሀገሪቱ ውስጥ የሚነገሩ ሀገ
- ቋንቋዎችን ዐላማዳራር ይኽ ጥናት የሚከተሉትን ዝርዝር ዐላማዎች ይዟል። አ
- ሐዋርያዊን ዐላማዳራር ይኽ ጥናት የቋንቋያዊን ዐላማዳራር ይኽ ጥናት የሚከተሉትን ዝርዝር ዐላማዎች ይዟል።

፩.፫ የጥናቱ ወሰን

ይህ፫ የጥናየኢትዮጵያናቱ ወሰንር ይኽ ጥናት የሚከተሉትን ዝርዝር ዐላማዎች ይዟል። አገልግሎቷ መሳካትና ውጤታማነት በሀገሪቱ ውስጥ የሚነገሩ ሀገር በቀል ቋንቋዎችን እንዴት ስትጠቀም ቆየች? በአኹኑ ወቅትስአካባቢዎች መካከልጵያናቱ ወሰንር ይኽ ጥናት የሚከተሉትን ዝርዝር ዐላማዎች ይዟል። አገልግሎቷ መሳካትና ውጤታማነት በሀገሪቱ ውስጥ የቋንቋልጵያናቱ ወሰንር ይኽ ጥናት የሚከተሉትን ዝርዝርልገው በመኾኑ በዚህ ጥናት በስፋት ለማየት የጊዜና የመረጃ ውስንነት ይገድበናል።

፩.፬ የጥናቱ አስፈላጊነት

ጥናቱ የጥናቱ አስፈላጊነት ጥናት የሚከተሉትን ዝርዝርልገው በመኾኑ በዚህ ጥናት በስፋት ለማየት የጊዜና የመረጃ ውስንነት ይገድበናል ሀገር በቀል ቋንቋዎችን እንዴት ስትጠቀም ቆየች? በአኹኑ ወቅትስ እንዴት እየተጠቀመች

ነው? ወደፊትስ እንዴት ትኩረት ሰጥታ መጠቀም አለባት? ለዚህስ ምን መሥራአገልግሎት አስመልክቶ ወደፊት ጥናት ለሚያደርጉ ባለሙያዎች እንደ መነሻ ኾኖ ሊያገለግል ይችላል። በአጠቃላይ ለተለያዩ ቋንቋዎች ትኩረት ሰጥቶ መሥራት የቤተ ክርስቲያንን ሐዋርያዊ አገልግሎት ለማጠናከር እና ለማስፋፋት የራሱ አስተዋጽኦ ይኖረዋል ተብሎ ይታሰባል።

፩.፫ የጥናቱ ዘዴ

ይህ፫ የጥናቱ ዘዴፈላጊነት ጥናት የሚከተሉትን ዝርዝርልገው በመኾኑ በዚህ ጥናት በስፋት ለማየት የጊዜና የመረጃ ውስንነት ይ አገልጋዮች እና ከጉዳዩ ጋር ግንኙነት ካላቸው ካህናት፣ ምእመናን እና የማኅበረ ቅዱሳን አባላትጋር ቃለ መጠይቅ እና የቡድን ውይይት በማድረግ እና በምልከታ መረጃ ሰብስቧል፡ ፡ ኢርቱዕ በኾነ መንገድ ደግሞ ከየሀገረ ስብከቱ እና ከማኅበረ ቅዱሳን ማዕከላት የጥናቱ ዘዴፈላጊነት ጥናት የሚከተሉትን ዝርዝርልገው በመኾኑ በዚህ ጥናት በስፋት ለማየት የጊዜና የመረጃ ውስንነት ይ አገልጋዮች እና ከጉዳዩ ጋር ግንገላጭ እና አኀዛዊ ዘዴዎችን ተጠቅሟል።

፩.፬ የተዛማጅ ጽሑፎች ዳሠሣ

በዚኽ ንኡስ ርእስ ሥር የቋንቋ ምንነት እና አስፈላጊነት፣ ሰዎች ስለ ልሳነ ብዙነት ያላቸው አመለካከት፣ የቋንቋ እና የማንነት ዝምድና፣ የቋንቋ እና የሃይማኖት ዝምድና፣ በልሳነ ብዙ አገሮች የሚታዩ የቋንቋ ዕይታዎች፣ አንድን ቋንቋ ለሃይማኖታዊ አገልግሎት በማዋል ዙሪያ የተለያዩ ሃይማኖቶች አመለካከት ምን ይመስላል? እንዲሁም ሃይማኖት እና ቋንቋ በአፍሪካ የሚሉ ጉዳዮች ይዳሠሣሉ፡ ፡

፩.፬.፩ የቋንቋ ምንነት እና አስፈላጊነት

ቋንቋ ሰዎች የሚግባቡበት እና ሐሳባቸውን የሚለዋወጡበት መሣሪያ ነው። ይህ ማለት ቋንቋ የራሱ የኾነ መዋቅር ያለው ኾኖ ሰዎች መልእክታቸውን፣ ፍላጎታቸውን እና አስተሳሰባቸውን ለሌሎች የሚያካፍሉበት ድልድይ ነው። ነገር ግን ጠለቅ ብለን ስናየው ቋንቋ ከዚህም በላይ የኾነ አገልግሎትና ጥቅም እንዳለው እንረዳለን። የተለያዩ የቋንቋ ምሁራን እንደሚሉት ቋንቋ መግባቢያ ብቻ ሳይኾን የተናጋሪውን ማኅበረሰብ ባህል፣ ወግ፣ ታሪክ፣ ሃይማኖት፣ ዕውቀት፣ ወዘተ አቅፎ የሚይዝ ጭምር ነው። ስለኾነም አንድ ቋንቋ ጠፋ ወይም ከአገለግሎት

ውጭ ኾነ ማለት የማኅበረሰቡ ወግ፣ ባህል፣ ዕውቀት እና የአኗኗር ዘይቤ አብሮ ጠፋ ማለት ነው። እያንዳንዱ ቋንቋ የተናጋሪውን ማኅበረሰብ ዕውቀት፣ ልምድ እና አስተሳሰብ ወደ ገሃዳዊ ዐለም በማምጣት ሰዎች ይህን ዐለም የበለጠ እንዲረዱ እና ለችግሮችም የተሻለ መፍትሔ እንዲያፈላልጉ ይጠቅማል:: ብዙ የዘርፉ ባለሙያዎች በዚህ ሐሳብ እንደሚስማሙ ክሪስታል (Crystal) የተባለ ተመራማሪ ይገልጻል።[4] ጥያቄው ግን ኹሉም ቋንቋዎች በእርግጥ አስፈላጊ ናቸው ወይ? የሚለው ሲኾን በግንዛቤው ላይ የተለያየ አመለካከት እንዳለ ክሪስታል ጨምሮ ጽፏል።

፩.፮.፪ ሰዎች ስለ ልሳነ ብዙነት ያላቸው አመለካከት

ሰዎች ልሳነ ብዙነትን በተመለከተ ስለሚኖራቸው አመለካከት ኹለት ዐይነት ሐሳቦች ይንሸራሸራሉ። አንደኛው አመለካከት ልሳነ ብዙነት ሰው የፈጠረው ሳይኾን ተፈጥሯዊ ክስተት ነው የሚል አቋም ያለው ሲኾን እያንዳንዱ ቋንቋ ጠቃሚ ሀብት እንደኾነ ይገልጻል። በሌላ አገላለጽ እግዚአብሔር ብዙ ቋንቋዎችን በዚች ዐለም በመፍጠር ሰዎች እነዚህን ቋንቋዎች እንዲጠቀሙ እና ባህላቸውን፣ ሃይማኖታቸውን እና አስተሳሰባቸውን እንዲያንጸባርቁ አድርጓል የሚል ነው። ስለኾነም ቋንቋዎች በጠቅላላው ለሰው ልጆች የተሰጡ ውብ ሀብቶች መኾናቸውን በመግለጽ ይከራከራል።[5] ይህ አስተሳሰብ የቋንቋዎች መብዛት አካባቢን ከመቆጣጠር እንዲሁም የተለያዩ ጠቃሚ ሐሳቦችን ከማመንጨት አንጻር ያለውን ጠቀሜታ የሚያይ ሲኾን አንድ ዐይነት ሕዝብ እና አንድ ቋንቋ ብቻ ቢኖር ኖሮ የሰው ልጅ ተፈጥሮን እና አካባቢን የመቆጣጠር ዐቅሙ በጣም ዝቅተኛ ይኾን ነበር በማለት ይተነትናል።[6]

ኹለተኛው አመለካከት ልሳነ ብዙነት ለፖለቲካ ፍጆታ ሲባል ጠቃሚ እንደኾነ ይነገራል እንጂ የችግሮች ኹሉ መነሻ ነው ይላል። የዚህ አመለካከት መነሻው የባቢሎን ክስተት (Babel event) እንደኾነ ተደርጎ ይወሰዳል።[7] ይህም ማለት ዐለም ከባቢሎን ሕንፃ መደርመስ በፊት በአንድ ቋንቋ ትግባባ ነበር፤ ነገር ግን በወቅቱ የነበሩ ሰዎች በመረገማቸው ምክንያት ብዙ ቋንቋዎች ተፈጠሩ። ይህን ተከትሎ በተፈጠረው አለመግባባት ሰዎቹ ሥራቸውን ሊያከናውኑ ባለመቻላቸው

[4] Crystal, D (2000). Language Death. Cambridge: Cambridge University Press.PP.33-48.

[5] Gravelle,G (2010). Bible Translation in Historical Context: The Changing Role of Cross-Cultural Workers. International Journal of Frontier Missiology 27(1):11-19.

[6] Crystal, D (2000). Language Death. Cambridge: Cambridge University Press.PP.33-48.

[7] Babel የዚህ ቃል ትርጉም የባቢሎን ሕንፃ ከተደረመሰ በኋላ የተከሠተውን የቋንቋ መደበላለቅን የሚያሳይ ነው። መጀመርያ ሰዎቹ በአንድ ቋንቋ በመግባባት ሕንፃውን ይሠሩ ነበር። ነገር ግን እግዚአብሔር ቋንቋቸውን በደበላለቀ ጊዜ መግባባት ተስኗቸዉ ተበታተኑ። ይህ የተከሠተው በባቢሎን ስለኾነ በእንግሊዘኛዉ Babel የሚለዉ ስያሜ ተሰጥቶታል። ዘፍጥረት ፲፩፥፩-፱ በእንግሊዘኛው መጽሐፍ ቅዱስ።

ተበታተኑ በማለት ይተነትናል፡፡ ሐሳቡ የሚያጠነጥነው ልሳነ ብዙነት የርግማን ውጤት ስለኾነ የምጣኔ ሀብት እና የፖለቲካ ውሕደት እንዳይኖር ወይም በሚገባ እንዳይሠራ መሰናክል ይኾናል በሚለው ዙርያ ነው፡፡ ይህ አመለካከት እንደሚለው በአንድ ሀገር ቀውስ እና ያለመረጋጋት የሚፈጠረው በአካባቢው በሚኖሩ ቋንቋዎች ምክንያት ነው፡፡ የዚህ አመለካከት መደምደሚያው በአጭሩ ልሳነ ብዙነት እድገት እና ውሕደት አያመጣም ነው፡፡ ለምሳሌ ጥቂት የማይባሉ የአፍሪካ ቋንቋዎች የእድገት እና የውሕደት እንቅፋት ተደርገው እንደሚታዩ እና የዘመኑን ቴክኖሎጂም መግለጽ እንደማይችሉ በአንዳንድ ሰዎች እንደሚነገር ዘለዛ (Zeleza) የተባለ የቋንቋ ተመራማሪ ይገልጻል፡፡[8]

በኹለተኛው አመለካከት አብዛኛዎቹ የቋንቋ ምሁራን አይስማሙም፡፡ ብዙ ምሁራን የሚገልጹት ቋንቋ የሰዎችን አመለካከት ተሸክሞ ለተጠቃሚው ያደርሳል እንጂ በራሱ ግን የምንም ችግር መንሥኤ አይደለም የሚል ነው፡፡ ለምሳሌ አንድ ማኅበረሰብ ስለሌላው ያለው አመለካከት መጥፎ ከኾነ ቋንቋው ይህንኑ አመለካከት ያንጸባርቃል፡፡ ስለኾነም አለመግባባት ሊፈጠር ይችላል፡፡ ነገር ግን መታየት ያለበት ነጥብ ችግር የሚፈጠረው ቋንቋው በራሱ የችግር መንሥኤ ወይም ግብአት ኾኖ ሳይኾን የተናጋሪውን አመለካከት የሚገልጽ በመኾኑ ሰዎች በቋንቋው ላይ የሚያሳድሩት አመለካከት ነው፡፡ አንድ ቋንቋ ትልቅ እና ኀያል ሌላው ደግሞ ትንሽ እና ደካማ የሚል ሰው ሠራሽ እንጂ ተፈጥሯዊ ምክንያትም የለም ይላሉ፡፡[9]

፩.፮.፫ የቋንቋ እና የማንነት ዝምድና

አንድ ማኅበረሰብ ከሌላው ተለይቶ የሚታወቅባቸው የራሱ የኾኑ ዕሴቶች ሊኖሩት የሚችል ቢሆንም ዋናው እና መሠረታዊው መገለጫ ግን ቋንቋው ነው፡፡ ማንኛውም ማኅበረሰብ ዕውቅና የሚያገኘው ከባህሉ ወይም ከታሪኩ ባልተናነሰ መልኩ ከሚናገረው ቋንቋ ነው ተብሎ ይታመናል፡፡ እንዲያውም ባህሉ በራሱ የሚገለጸው በቋንቋ ነው፡፡[10] ለምሳሌ የእኛን ሀገር ተጨባጭ ሁኔታ ብንወስድ ዐማራ፣ ኦሮሞ፣ ትግሬ፣ ወላይታ ወዘተ. ብለን የምንጠራቸውን ብሔር፣ ብሔረሰቦች በአብዛኛው የምንለያቸው ከሚናገሩት ቋንቋ እንጂ ከወግ ወይም ከባህል ከሚነሣ ልዩነት አይደለም የሚል ሐሳብ አንዳንድ ሰዎች ያነሣሉ፡፡

---

[8] Zeleza,P.T.(2006).The Invensions of African Identities and Languages:The Discurssive and Dvelopment Implications.In Olaoba F.Arasnyin and Michael A.Chael A.Pemberton(eds.). Selected proceedings of 36th Annual Conference on African Linguistics.Somerville, MA:Cascadilla Proceedings Project.P.20

[9] Batibo, H.M (2005). Language Decline and Death in Africa:Causes,Consequences and Challenges.Clevedon:Maltilingual Matters.P.58

[10] Crystal, D (2000). Language Death.Cambridge:Cambridge University Press.PP.41-45.

በአጠቃላይ ሲታይ የአንድ ማኅበረሰብ ወግ፣ ባህል እና ማኅበራዊ እንቅስቃሴ በዋናነት የሚገለጸውም ኾነ ለትውልድ የሚተላለፈው በቋንቋ በኩል ስለኾነ ማንነትን በመግለጽ ከፍተኛ ድርሻ አለው፡፡

፩.፯.፬ የቋንቋ እና የሃይማኖት ዝምድና

በቋንቋ እና በሃይማኖት መካከል ጥብቅ የኾነ ግንኙነት አለ፡፡ እንደ ዘርፉ ምሁራን አገላለጽ ቋንቋ እና ሃይማኖት ‹‹ቅዱስ›› በሚለው ቃል ይቆራኛሉ። ለዚህ ማስረጃ በቅዱስ ቋንቋ የተጻፉ አንዳንድ ቅዱሳት መጻሕፍት ያሉ ሲኾን መጻሕፍቱ ደግሞ በሚመለከተው ሰው ካልኾነ በስተቀር በማይመለከተው እንዳይነኩ ተጠብቀው ይኖራሉ፡፡[11] ከዚህ በተጨማሪ አንድ ቋንቋ የየትኛው ሃይማኖት ተከታይ መገለጫ እንደኾነ የሚያሳይበት ጊዜ እንዳለም ይነገራል፡፡[12] ለምሳሌ ግእዝን ብንወስድ ከዘመነ አክሱም ጀምሮ የቤተ መንግሥት የሥራ ቋንቋ እና የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን የአገልግሎት ቋንቋ እንደኾነ መገንዘብ ይቻላል፡፡ በተለይ ከቤተ መንግሥት አገልግሎት ውጭ ከኾነበት ከ፲፱ኛው ክፍለ ዘመን አጋማሽ ወዲህ ግእዝ ሙሉ በሙሉ የቤተ ክርስቲያኒቱ ንብረት ኾኖ ቀርቷል ማለት ይቻላል፡፡[13] ግእዝ በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን በቅዳሴም ኾነ በዜማ አገልግሎቱ በሀገር ውስጥም ኾነ በውጭ ሀገራት ለሚገኙ አገልጋዮችም ኾነ ተገልጋዮች የአንድነት መግለጫ እና መግባቢያ ኾኖ እያገለገለ ይገኛል፡፡ ስለዚህ ግእዝ በቋንቋ ደረጃ የቤተ ክርስቲያኒቱን ወይም የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖትን የሚገልጽ መታወቂያ ነው ማለት ይቻላል፡፡ ዐለም የሚያውቀውም ይህንኑ ነው፡፡ ነገር ግን እዚህ ላይ መታየት ያለበት ጉዳይ ቋንቋውን ቅዱስ የሚያሰኘው ሃይማኖቱ ወይስ ራሱ ቋንቋው ነው የሚለው ነው፡፡

ከላይ የተቀመጠው ቅዱስ የሚለው ቃል አከራካሪ ሊኾን ይችላል፡፡ ለምን? ቢባል በሳይንሳዊ ዕይታ ሃይማኖትን የሚያገለግሉ ቋንቋዎች ቅዱሳን ሲኾኑ ሃይማኖትን ለማገልገል ጥቅም ላይ ያልዋሉ ቋንቋዎች ደግሞ ቅዱሳን አይደሉም ወደሚለው አቅጣጫ ሊወስድ ስለሚችል ነው፡፡ በእርግጥ እውነታው በጥልቀት ከተመረመረ ገሚሱን ቋንቋ ቅዱስ የተቀረውን ኢቅዱስ ብሎ የከፈለው ማነው? እግዚአብሔር ወይስ ሰው? በዚህ ዙሪያ ቦልክቫድዝ (Bolkvadze) በተባለ ጸሐፊ እንደተገለጸው የተለያዩ ሃይማኖቶች አንዱን ቋንቋ ቅዱስ በማለት ልዩ ትኩረት ሲቸሩት

[11] Schifman H (1996). Linguistic Culture and Language Policy.London: Rutledge. PP.55.

[12] Bolkvadze, T. (2006). Eastern Christian Traditionand the Georgian Language.In Omoniyi,Tand J Fishman (eds)Exploration in the Sociology of Language and Religion.Philadelphia:John Bnjamins publishing company.PP.60-66.

[13] Bahru Zewde (2008). Society, State and History: Selected Essays. Addis Ababa: Addis Ababa University Press.PP.82-83

ሌላውን ግን ወደ ጎን በመተው በአገልግሎቱ ቦታ እንዳያገኝ ያደርጉታል:: የዚህ ጊዜ ሃይማኖቱ የሚያጣው በዋናነት ቋንቋውን ሳይኾን የቋንቋውን ተናጋሪ ማኅበረሰብ ነው:: ይህ የሚኾነው ደግሞ ቀደም ብሎ ለመግለጽ እንደተሞከረው በቋንቋና በማንነት መካከል ቁርኝት ስላለ ነው በማለት ያስረዳል::[14] የዚህ ዐይነት አመለካከት ያለው ሃይማኖት የተናጋሪውን እና የቋንቋውን መብት (the right to language and the right of language) ስለሚነፍግ በኃይል ካልኾነ በስተቀር በመስበክ የመስፋፋት ዐቅሙ የቀጨጨ ነው ማለት ይቻላል::

ሃይማኖት የእግዚአብሔር ነው ከተባለ እና እግዚአብሔር ደግሞ የዚህ ዐይነት አመለካከት ያለው ሃይማኖት የሚሰጥ ከኾነ ፈጣሪ በራሱ በሰው ልጆች እኩልነት አያምንም ወይም ሰዎች እና ቋንቋዎቻቸው በእግዚአብሔር እይታ እኩል አይደሉም ወደሚለው ርእዮተ ዐለም ሊወስድ ይችላል:: አንዳንድ ምሁራን እንደሚሉት የዚህ ዐይነቱ ሃይማኖታዊ የቋንቋ አመለካከት የሚገነባው የተለያዩ ማኅበረሰቦች ለቋንቋቸው ዕድገት በማሰብ እና የራሳቸውን ፍላጎት ደግሞ ከሃይማኖቱ በማስጠጋት ሕጋዊ ለማድረግ በሚያደርጉት ጥረት እንጂ ከእግዚአብሔር የመጣ አይደለም::[15] በእርግጥም ነገሩ እንደዚህ ቢኾን ኖሮ ቅዱሳን ለምን የተለያየ ቋንቋ ካላቸው ማኅበረሰቦች ተመረጡ? ሰዎች የሚናገሯቸው ቋንቋዎች በእግዚአብሔር ዘንድ እኩል ናቸው፤ ሰው የሚለየው በሚናገረው ቋንቋ ሳይኾን በሥራው ነው የሚለውን ሐሳብ የተለያዩ ቋንቋዎችን ይናገሩ ከነበሩ ቅዱሳን የሕይወት ተሞክሮ ወስደን እውነታውን ማግኘት እንችላለን:: በተለያዩ አከባቢዎች ሲኖሩ የነበሩ ቅዱሳን የተለያዩ ቋንቋዎችን የሚናገሩ የነበረ ቢኾንም ኹሉም የእግዚአብሔር ልጆች ተብለዋልና::

በአጠቃላይ ሃይማኖት ከቋንቋ እድገት አንጻር ሲታይ ሃይማኖትን በማገልገል ላይ ያለ ቋንቋ እያደገ እና እየበለጸገ ይኼዳል:: የዚህ ምክንያቱ ደግሞ ሌሎች ቋንቋዎች ማግኘት ያልቻሉትን ሃይማኖታዊ ዕሴቶች እያከማቸ እና በውስጡ እያቀፈ ከትውልድ ወደ ትውልድ ስለሚተላለፍ ነው:: እነዚህን ሃይማኖታዊ ይዘት ያላቸውን የቋንቋ ግብአቶች ያካተተ ቋንቋ ነባራዊውን ኹኔታ የመግለጽ ዐቅሙ ከፍተኛ ነው:: አንድ ማኅበረሰብ ባህሉ እና ወጉ የሚታወቀው በቋንቋው እና በሃይማኖቱ ነው:: አንድ ተመራማሪ እንደሚለው አንድ ማኅበረሰብ ሃይማኖትም ይኹን የፈጠራ አስተሳሰብ ወይም ማንኛውም የባህል፣ የፖለቲካ እና

[14] Bolkvadze, T. 2006.Eastern Christian Traditionand the Georgian Language.In Omoniyi,T and J Fishman (ed)Exploration in the Sociology of Language and Religion.Philadelphia:John Bnjamins publishing company.PP.60-66.

[15] Pandharipande V.R. (2006).Ideology, Authority and Language Choice: Langusge of Rerligion in South Asia.In Omoniyi and Joshua Fishman (ed.) Exploration in the Sociology of Religion.Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.PP.141-162.

የምጣኔ ሀብት ጽንሰ ሐሳብ በቋንቋው በኩል ቢሰጡት ቶሎ ይቀበለዋል:: መናገር በማይችለው ልሳን መልእክት ቢሰጡት ግን ከመደናገር ውጭ አመርቂ ለውጥ አያመጣም:: ከዚህም አልፎ አብዛኛው የቋንቋው ተናጋሪ የኅብረተሰብ ክፍል ተሳትፎ እንዳይኖረው መከልከል እንደ ማለት ነው:: በዐጭሩ የመግባቢያው ልሳን የባዕድ ሲኾን ማኅበረሰቡ ለወጉ፣ ለባህሉ እና ለሃይማኖቱ የሚኖረው አመለካከት እየደበዘዘ ይኼዳል:: ‹‹ቋንቋ ኹሉንም ነገር የሚወክል ብሔራዊ እና ማኅበረሰባዊ ምልክት ነውና››::[16]

፩.፮.፫ በልሳነ ብዙ ሀገራት የሚታዩ የቋንቋ እይታዎች

የልሳነ ብዙነትን ሁኔታ ከሀገራዊ አንድነት እና ከምጣኔ ሀብታዊ እድገት አንጻር በኹለት ከፍሎ ማየት ይቻላል:: አንደኛው ሐሳብ አንዲት ሀገር በውስጧ የሚገኙትን ልሳናት በጠቅላላ የምታስተናግድ ከኾነ ያልተረጋጋች እና ላልተፈለገ ወጪም የምትዳረግ ይኾናል የሚል ነው:: በሌላ አባባል ሀገራት አንድ ቋንቋ ካልኾነም በጣም ጥቂት ቋንቋዎች ሲኖሯቸው ፈጣን እድገት እና ተመሳሳይ አመለካከት ያለው ማኅበረሰብ የመፍጠር እድላቸው ከፍተኛ ነው የሚል ነው:: ኹለተኛው ነጥብ ግን የዚህ ተቃራኒ ኾኖ ልሳነ ብዙነትን የሚደግፍ ነው:: የኹለተኛው አስተሳሰብ አቀንቃኞች እንደሚሉት በየትኛውም ቦታ እና ወቅት ልሳነ ብዙነት ለአንድ ሀገር እድገት እንቅፋት ኾኖ አያውቅም:: ይልቁንም የየተናጋሪው ብሔረሰብ ወግ፣ ባህል እና አስተሳሰብ የተለያየ በመኾኑ ቋንቋዎቹ የተለያዩ አካባቢ በቀል የኾኑ ግብአቶችን እያቀረቡ እድገቱን ያፋጥናሉ:: ነገር ግን ቀደም ብሎ ለመግለጽ እንደተሞከረው ሰዎች የገዛ ራሳቸው ፖለቲካዊ ግብአቶችን በመውሰድና አንድን ቋንቋ ከሌላው የተሻለ አስመስሎ በማቅረብ ልሳነ ብዙነት የብጥብጥ ምክንያት ሊኾን ይችላል ብለው ያሳብባሉ::[17]

የብዙ ሀገራት የቋንቋ ፖሊሲ እንደሚያሳየው ልሳነ ብዙነት ሳይወዱም ቢኾን የሚቀበሉት የተፈጥሮ ሐቅ መኾኑን ነው:: ለዚህም ነው ብዙ ሀገራት ልሳነ ብዙነትን እንደ አንድ ትልቅ የሀገር ርእሰ ጉዳይ በመውሰድ በፖሊሲያቸው ውስጥ የሚያካትቱት:: ነገር ግን በፖሊሲ ደረጃ የያዙት አቋም እንዳለ ኾኖ በትግበራው ላይ የሚጠበቀውን ያህል በመራመድ በኩል ከፍተኛ የኾነ ክፍተት አለ በማለት የዘርፉ ተመራማሪዎች ያስረዳሉ:: እዚህ ላይ የአፍሪካን ቋንቋዎች እንደ አብነት መውሰድ ይቻላል:: በአፍሪካ ብዙ ቋንቋዎች በመኖራቸው ምክንያት መንግሥታት

---

[16] Bomgbose, 1994.Language and Lliteracy Issues in Africa.In N Alexander and B.Busch (ed.). Literacy and Linguistic Diversity in a Global Perspective: An Intercultural Exchange with African Countries.Strasbourge: Council of Europe Publishing.PP.25-26.

[17] Batibo, H. M. (2005). Language Decline and Death: Causes, Consequences, and Challenges.Clevedon: Multilingual matters.P.58.

ልሳነ ብዙ የቋንቋ ፖሊሲ ቀርጾዋል። ይሁን እንጂ ፖሊሲው በተግባር ሲተረጐም ከሚገባው በላይ ወደ ኋላ የቀረ ነው።[18] በሃይማኖት ተቋማት ዙሪያም ቢኾን ተመሳሳይ የኾነ አሠራር አለ።

፩.፮.፯ አንድን ቋንቋ ለሃይማኖታዊ አገልግሎት በማዋል ዙሪያ የተለያዩ ሃይማኖቶች አመለካከት ምን ይመስላል?

ቋንቋን ለሃይማኖታዊ አገልግሎት በማዋል በኩል ሃይማኖቶች የየራሳቸው አመለካከት አላቸው። በዚህ ርእስ የተለያዩ ሃይማኖቶች የሚጠቀሙዋቸውን ቋንቋዎች በአጭሩ ለመግለጽ እንሞክራለን። ከእስልምና ሃይማኖት የጀመርን እንደኾነ ዐረብኛ ተወዳዳሪ የሌለው የእስልምና ቋንቋ ነው ተብሎ ይታመናል። ስለኾነም ቁርዓንን ወደ ሌላ ቋንቋ መተርጐም በፍጹም ተገቢ አይደለም የሚል አቋም በሃይማኖቱ መሪዎች ዘንድ እንዳለ ይነገራል። ወደ ሌላ ቋንቋ የተተረጐመ እንደኾነ የሃይማኖቱ ይዘት ይዛባል የሚል ሥጋት ስላላቸው ይህን ማድረግ እንደ ክህደት ይቆጠራል ብለው ይደመድማሉ በማለት ተመራማሪዎች ይገልጻሉ። የዚህ አቋም መነሻው ‹‹አላህ ነቢዩን ያናገረው በዐረብኛ ነው›› የሚል እምነት ስላለ ነው ተብሎ ይገለጻል።[19] ይህንን አቋም በመያዙ ምክንያት ደግሞ የእስልምና ሃይማኖት ለቋንቋዎች እድገት ያበረከተው አስተዋጽኦ የለም ተብሎ ይነገራል።[20]

ቡድሂዝምን እና ሒንዱይዝምን የወሰድን እንደኾነም የየራሳቸው አመለካከት ያላቸው ናቸው። እንደ አንድ ተመራማሪ አገላለጽ በደቡብ ምሥራቅ እስያ በአጠቃላይ ሲታይ አንድን ቋንቋ ለሃይማኖታዊ አገልግሎት ለማዋል ሦስት ነገሮችን ግምት ውስጥ ማስገባት የግድ ይል ነበር። እነሱም የቋንቋው ሰዋስው፣ የቋንቋው ይዘት እና የአገልግሎት አድማስ ናቸው። እነዚህ ነገሮች ግን እንደየሃይማኖቱ ዕይታ እና አመለካከት ይለያያሉ። ይህም በመኾኑ የተለያዩ ሃይማኖቶች የተለያዩ ቋንቋዎችን በመምረጥ ተጠቅመዋል።[21]

ለምሳሌ በጥንታዊው ዘመን በደቡብ ምሥራቅ እስያ ሳንስክሪት (Sanskrit)

---

[18] Bomgbose, A. (2007). Language and Literacy Issues in Africa.In L.Alexander and B. Busch (ed). Literacy and Linguistic Diversity in a Global Perspective: An Intercultural Exchange with African Countries.Strasburg:Council of Europ Publishing.PP.23-29.

[19] Salawu, A. (2007).The Spread of Revealed Religions and Its implication for the Development of Translation.Journal of Translation 3(2):29-30

[20] Sunneh, L. (1987). Christian Missions and the Western Quality Complex.The Christian Century 331-334.

[21] Pandharipande,V.R. (2006:). Ideology Authority, and Language Choice:Language of Religion in South Asia. In Omoniyi and Joshua Fishman(ed.). Exploration in the Sociology of Religion. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.P.142

የተባለው የሕንድ ቋንቋ የሒንዱይዝም ሃይማኖት ብቸኛው ሕጋዊ ቋንቋ እንደኾነ ተደርጎ ይወሰድ ነበር። ይህ ቋንቋ በሰዋስው ባሕርዩ፣ በይዘቱ እና በአገልግሎት አድማሱ ከፍተኛ እና ተወዳዳሪ የሌለው ነው ብለው የሃይማኖቱ መሪዎች ያምኑ እንደነበር ተጽፎ ይገኛል። ስለኾነም ቬዳስ (Vedase) ተብለው የሚጠሩት የሃይማኖት መጻሕፍት ኹሉም የተጻፉት በዚህ ቋንቋ ነበር። በተመሳሳይ መልኩ ፓሊ (Pali) እና የሳንስክሪት ቅልቅል (Hybrid Sanskrit) የቡድሂዝም ሃይማኖት ቋንቋዎች እንደነበሩ ይነገራል። በዚሁ አካባቢ ክርስትናን የወሰድን እንደኾነ ሡርስትን (Syriac) እና ላቲንን ብቻ ይጠቀም እንደነበር ተጠቅሷል። እዚህ ላይ መታወቅ ያለበት ጉዳይ ሒንዱይዝም የቡድሂዝም ሃይማኖት የሚጠቀምበትን ቋንቋ አይጠቀምም ነበር። ክርስትናም እነዚህን ቋንቋዎች አይቀበልም ነበር። በተጨማሪም የዐረብኛ ቋንቋ በክርስትናውም ይኹን በቡድሂዝም እና ሒንዱይዝም ውስጥ አገልግሎት ላይ ማዋል በምሥራቅ እስያ በጥብቅ የተከለከለ እንደነበር ተገልጿል። እንደ ፓንድሐሪፓንዴ (Pandharipande) አባባል ይህ አመለካከት ለተጠቀሡት ቋንቋዎች ዕድገትን ሲያጎናጽፋቸው ለተቀሩት የእስያ ቋንቋዎች ግን እድገታቸውን ገድቦ ቆይቷል። ነገር ግን የዚህ ዐይነቱ አካሔድ ሃይማኖት ከማስፋፋት አንጻር የሚጠበቀውን ያህል ሊያስኬዳቸው አልቻለም። የዚህ ምክንያቱ ደግሞ ቋንቋቸው በእኩል ያልታየላቸው ብሔረሰቦች ሃይማኖቱን በተመለከተ የነበራቸው አመለካከት ቀስ በቀስ እየተሸረሸረ በመምጣቱ ነው። ስለኾነም የሃይማኖቶቹ መሪዎች አቋማቸውን በጊዜ ሂደት ለመለወጥ ተገደዋል። በመካከለኛው ክፍለ ዘመን የሒንዱይዝም ሃይማኖት መሪዎች ቋንቋውን በተመለከተ የነበረውን የቆየ አመለካከት በመቃወም ድምጻቸውን በተደጋጋሚ ማሰማት በመጀመራቸው ብዙ ዐዳዲስ የእስያ ቋንቋዎች በእምነቱ ውስጥ ለአገልግሎት እንዲውሉ ተደርገዋል።[22] ይህም በመኾኑ ሒንዱይዝም በአካባቢው አኹን ያለበት የላቀ ደረጃ ላይ ሊደርስ ችሏል።

የአውሮፓውን የቋንቋ አመለካከት የወሰድን እንደኾነ ጉዳዩን በኹለት ከፍሎ ማየት እንደሚቻል የዘርፉ ተመራማሪዎች ያስረዳሉ። ይህም የምሥራቁና የምዕራቡ የቋንቋ አመለካከት በማለት ከፍለውታል።[23] የምሥራቁ አመለካከት የሚያጠቃልለው የኮፕቲክ፣ የሦርያ፣ የጆርጅያ፣ የአርመንያ፣ የፐርሽያ እና የመሳሰሉት የክርስትና ሃይማኖት ተከታይ ሕዝቦችን ነው። እንደ ቦልክቫድዝ (Bolkvadze) አገላለጽ ከኾነ የምሥራቁ የቋንቋ አመለካከት ሕዝቦች በራሳቸው

[22] Pandharipande, V.R. (2006). Ideology Authority, and Language Choice: Language of Religion in South Asia. In Omoniyi and Joshua Fishman(ed). Exploration in the Sociology of Religion. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. P.144-150.

[23] Bolkvadze, T. (2006). Eastern Christian Tradition and the Georgian language. In Omoniyi and Joshua Fishman (eds). Exploration in the Sociology of Religion. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. P.60.

ልሳን ሃይማኖታዊ ትምህርት ማግኘት እንዳለባቸው ያስቀምጣል፡፡ በሌላ አገላለጽ የምሥራቁ የሃይማኖት መሪዎች ለቋንቋዎች እኩልነት የቆሙ ናቸው፡፡ ድሮ በርግማን የበዙ ቋንቋዎች አኹን ግን የፈጣሪን ከሃሊነት የሚያሳዩ ናቸው ብለው እንደሚያምኑ የቦልክቫድዝ ግኝት ይተነትናል፡፡ የምዕራቡ አመለካከት ግን ከዚህ የተለየ ነው፡፡ በተመራማሪው እንደተገለጸው የምዕራቡ ክርስትና የሚያጠቃልለው ዕብራይስጥ፣ ግሪክ እና ላቲን ቋንቋዎችን የሚጠቀሙ የእምነት ተቋሞች ኹነው የምዕራቡን ዐለም የቋንቋ አመለካከት የያዙ ናቸው፡፡ እንደ ተመራማሪው ገለጻ ከኾነ የምዕራቡ አመለካከት እነዚህ ልሳናት ብቻ የክርስትናን ሃይማኖት ለመግለጽ ብቁ እንደኾኑ ያምናል፡፡ ከዚህ የተነሣ ሌሎች ልሳናት እንዳያድጉ እንቅፋት እንደኾነም ይተነትናል፡፡[24]

፩.፪.፫ ሃይማኖት እና ቋንቋ በአፍሪካ

የሃይማኖት እና የቋንቋ ግንኙነት በአፍሪካ ብዙ ዘመናትን ያስቆጠረ ሲኾን ሒደቱንም በኹለት ከፍሎ ማየት ይቻላል፡፡ የመጀመሪያው በአፍርካ የቆየው ጥንታዊ የክርስትና ሃይማኖት የተጫወተው ሚና ሲኾን ኹለተኛው ደግሞ የቅኝ ግዛትን ተከትለው የመጡ ሃይማኖቶች ያበረከቱት አስተዋጽኦ ነው፡፡

ጥንታዊ የአፍሪካ ሃይማኖቶች ለቋንቋ እድገት ከፍተኛ አስተዋጽኦ እንደነበራቸው የታሪክ መዛግብት ያስረዳሉ፡፡ ከዚህ ጥናት ጋር አብሮ የሚሔደውን የግብጽ ኮፕቲክ አርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያንን ልምድ ማየቱ ጠቃሚ ነው፡፡ ታሪክ እንደሚያስረዳው የግብጽ ቤተ ክርስቲያን የራሷ የኾነውን ኮፕቲክን እና የሱዳን የኾነውን የኑቢያን ቋንቋ ለሃይማኖታዊ አገልግሎት በማዋል ትልቅ ድርሻ ነበራት፡፡ የቤተ ክርስቲያኒቱ እድገት ጣርያ ላይ በደረሰበት ወቅት የኹለቱም ቋንቋዎች ዕድገት ከፍተኛ ደረጃ ላይ ደርሶ እንደነበር የታሪክ መዛግብት ያስረዳሉ፡፡ የራሷ ቋንቋ እንዳለ ኾኖ ቤተ ክርስቲያኒቱ ዐረብኛ እና እሱን ተከትሎ የመጣው የእስልምና ሃይማኖት ሳይጫኗት በፊት ለኑብያ ክርስትና እና ለኑብያ ቋንቋ ዕድገት ጉልሕ አስተዋጽኦ አበርክታለች፡፡ በዚህ ዙሪያ የታሪክ መዛግብት እንደሚያስረዱት ቤተ ክርስትያኒቱ የሱዳን የኾነውን የኑብያን ቋንቋ ወስዳ የራሷን ፊደል ከቋንቋው ባህርይ ጋር በማዋሐድ የቤተ ክርስቲያኗ ቋንቋ እንዲኾን ከማድረግ አልፋ የቤተ መንግሥትም የጽሑፍ ቋንቋ እንዲኾን በማድረግ ረገድ ከፍተኛ ሚና ነበራት። የራሷ ሊቃውንት ሥልጠና እንዲሰጡ በማድረግም ከፍ ያለ ሥራ መሥራቷ ተገልጿል፡፡ አንዳንድ ጥናቶች እንደሚያሳዩት የኑብያ ቋንቋ እስከ ፲፭ኛው ክፍለ ዘመን ድረስ አገልግሎት ሲሰጥ ቆይቷል፡፡ ቋንቋው ከአገልግሎት ውጭ የኾነው የዐረብ ፖለቲካ እና የዐረብኛ ቋንቋ የበላይነቱን መቆጣጠር ከጀመረ ከ፲፭ኛው

[24] Ibdi P.60-63

መቶ ክፍለ ዘመን ጀምሮ ነው፡፡[25] ከዚህ መማር የሚቻለው ቤተ ክርስትያኒቱ ይዛው የነበረው በራስ ቋንቋ የማስተማር ዘዴ የፖለቲካ እክል ባይገጥመው ኖሮ ምን ያህል ሃይማኖቱን ማስፋፋት ትችል እንደነበር ነው፡፡ በተመሳሳይ ኹኔታ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያንም የግእዝን ቋንቋ በማሳደግ ረገድ ከፍተኛ ሚና ተጫውታለች፡፡

ኹለተኛው የቋንቋ እና የሃይማኖት ግንኙነት ምዕራፍ የሚጀምረው የቅኝ ግዛትን ተከትለው ከመጡት የአውሮፓ ሃይማኖቶች መስፋፋት ጋር ነው፡፡ የተለያዩ የአውሮፓ ሃይማኖት ሰባኪዎች ወደ አፍሪካ ሰርገው የገቡት ሃይማኖታቸውን ለማስፋፋት እንደኾነ በታሪክ መዛግብት ሰፍሮ ይገኛል፡፡ ዐላማዎቻቸውን ለማሳካት በመጀመሪያ የተጠቀሙበት ዘዴ የአውሮፓን ቋንቋ በማግዘፍ እና ክብር በመስጠት የአፍሪካውያኑን ግን ዝቅ አድርጎ በመመልከት ነበር፡፡ ይህኛው አመለካከት ከቅኝ ግዛት አስተሳሰብ የመነጨ ሲኾን እስከ መጨረሻው ግን መዝለቅ አልቻለም፡፡ በ፲፱ኛው ክፍለ ዘመን ጥቂት የማይባሉ ሚስዮናውያን ከቅኝ ገዥዎች የቋንቋ አመለካከት በተቃራኒ በመቆም አፍሪካውያን በራሳቸው ቋንቋ እንዲሰበኩ የቅኝ ገዥዎችን አመለካከት በመቃወም ግልጽ የኾነ አቋም አሳይተዋል፡፡[26] እዚህ ላይ መሠመር ያለበት ጉዳይ ሚሲዮናውያኑ ይህን ያደረጉት ስለ ቋንቋዎቹ መበደል ተቆርቁረው ሳይኾን የአፍ መፍቻ ቋንቋን መጠቀም ሃይማኖትን ከማስፋፋት አንጻር የማይተካ ሚና የነበረው መኾኑን ስለተገነዘቡ ነው፡፡ በመኾኑም ሚሲዮናውያኑ የአፍሪካውያኑን ቋንቋ ወደ ጽሑፍ እንዲቀየር ጥረት አድርገዋል፡፡[27] ይህኛውን ጥረታቸውን በቅኝ ግዛት ወቅት እና ከዚያም በኋላ ባለው ጊዜ አጠናክረው ቀጥለውበታል፡፡ ይህ ጥረት ደግሞ ኹሉንም ባይባልም የተወሰኑትን ቋንቋዎች ከጥፋት ታድጓል፡፡ የቋንቋዎቹን ተናጋሪ ማኅበረሰቦችም ወደ ሃይማኖታቸው አስገብቷል፡፡

ለአብነት ያህል የአንድን ቋንቋ የጥናት ውጤት ማንሣቱ ጠቃሚ ነው፡፡ በቦትስዋና ናሮ የሚባለው ቋንቋ በተናጋሪው ማኅበረሰብ ዘንድ እንኳ ሳይቀር የተሰጠው ግምት በጣም ዝቅተኛ ነበር፡፡ የዚህ ቋንቋ ተናጋሪ ማኅበረሰብ ቋንቋው ምንም እንደማይጠቅመው ያስባል፡፡ በተቃራኒው ደግሞ በሀገሪቱ ታላላቅ የሚባሉትን እንደ እንግሊዝኛና ሰትስዋና ያሉ ቋንቋዎችን መጠቀም ነበር የሚመረጠው፡፡ ይህን የተገነዘቡት የኔዘርላንድ ተሐድሶ ቤተ ክርስቲያን ተከታዮች ከማኅበረሰቡ

---

[25]Ofcansky, T. (1992). Historical Setting: Chiristian Nubia.In Helen Chapin Metz(ed). A Country Study: Sudan.Washington D.C. P. 27.

[26]Arthur, S. (2012). The word in West Africa: An Investigation into the Relationship Between Vernacular Scriptures and the Contexualization of the Gospel in West Africa.London: London scool of theology. P.10

[27] Viriri, A. (2004). The Contribution of Missionaries to Shona Lexicography.In J.Du Plessis(ed). Lexicos 14.Stellenbosch: Uitgerwer Publisher. P350.

እና ከከፍተኛ ትምህርት ተቋማት ጋር መወያየት ጀመሩ፡፡ በውይይቱ ወቅት የተገኘውን ሐሳብ መነሻ በማድረግም ፕሮጀክት ተቀርጾ ቤተ ክርስቲያኗ የመሪነት ሚና ተጫውታለች፡፡ ፊደል ቀረጸች፤ መጽሐፍ ቅዱስ ተረጐመች፤ መንፈሳዊ ጋዜጣም አዘጋጀች፡፡ ከዚህ አልፋ የከፍተኛ ትምህርት ተቋማት አባላት መዝገበ ቃላት እና ለኹሉም የዕድሜ ክልል መማሪያ መጻሕፍትን ሲያዘጋጁ አስተዋጽኦ አበርክታለች፡፡ ከዚህ የተነሣ ቋንቋው በአኹኑ ሰዐት ተጽዕኖ ፈጣሪ ከሚባሉት የሀገሪቱ ቋንቋዎች ጎን ሊመደብ እንደቻለ ጥናቱ ይጠቅሳል፡፡[28]

ለማጠቃለል ከለይ የተገለጸው ሐሳብ የሚያስረዳው የትኛውንም ቋንቋ በመጠቀም የእግዚአብሔርን ቃል ለምእመናን ማዳረስ ተገቢ መኾኑን ነው፡፡ ማንኛውም ማኅበረሰብ በቋንቋው ሃይማኖትን ቢያስተምሩት በሚገባ ይረዳዋል፤ ወደ ተግባርም ቶሎ ይቀይረዋል፡፡ በአጭሩ አንድ ሃይማኖት የአንድን ማኅበረሰብ ቋንቋ ለአገልግሎት አዋለ ማለት ኅብረተሰቡን በቀላሉ መሳብ ቻለ ማለት ነው፡፡ አንድ ጋናዊ ሰው የተናገረውን አንሥተን ሐሳባችንን እናጠቃል፡፡ በአንድ ወቅት አንድ የጋና ክርስቲያን እርሱ የሚከተለውን ሃይማኖት በሚኖርበት ማኅበረሰብ ነገር ግን በማኅበረሰቡ በማይነገር አካን በተባለ ቋንቋ ሲሰበክ ተመልክቶ የራሱ ቋንቋ አገልግሎት ላይ አለመዋሉ ቆጭቶት ‹‹ጌታ ሆይ ስለ ኹሉም ነገር እናመሰግንሃለን፤ ነገር ግን እኔ የአካን ቋንቋ መናገር አልችልም፤ አንተም የእኔን ቋንቋ መናገር አትችልም›› ሲል እንደተናገረ አታ አኮሳህ (Atta-Akosah) ይገልጻል፡፡[29] ይህን አነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት ሊሠነዝር ይችል ይኾናል፡፡ ምክንያቱም የቋንቋ ኹሉ ፈጣሪ የኾነውን እግዚአብሔርን የቋንቋ ክህሎቱ ውሱን አድርጎ ተመልክቷልና፡፡ ነገር ግን ይህን የግንዛቤ ችግር ያመጣው ምንድን ነው? ሰዉዬው መናገር በማይችለው ቋንቋ ይሰበክ የነበረውን በአግባቡ መረዳት ስላልቻለ ነው፡፡ ከዚሁ ጋር የሃይማኖቱን ስብከት በራሱ ቋንቋ ማድመጥ እንደሚፈልግ የማንነት ጥያቄ ነው ያነሣው፡፡

፪. የኢትዮጵያነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት ሊሠነዝር ይችል ይኾናል፡፡ ምክንያቱም የቋንቋ

የኢትዮጵያኦርቶዶክስነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት ሊሠነዝር ይችል ይኾናል፡፡ ምክንያቱም የቋንቋ ኹሉ ፈጣሪ የኾነውን እግዚአብሔርን የቋንቋ ክህሎቱ ውሱን አድርጎ ተመልክቷልና፡፡ ነገር ግን ይህን የግንዛቤ ችግር ያመጣው

[28]Btibo, H.M. (2009). Language documentation as a strategy for the empowerment of Minority languages of Africa. In MasanguMatondo,Fiona Mc.Laaughli,andand Eric Postdam(eds). PP.197-201.

[29]Atta-Akosah, T. 2005. The Language Factor in African Christian Mission: Bible Translation and Biblical Interpretation in the church in Africa Today.P.2.

ምንድን[30] ርቶዶክስነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬውየኢትዮጵያነኦርቶዶክስነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት ሊሠነዝር ይችል ይኾናል። ምክንያቱም የቋንቋ ኹሉ ፈጣሪ የኾነውን እግዚአብሔርን የቋንቋ ክህሎቱ ውሱን አድርጎ ተመልክቷልና። ነገር ግን ይህን የግንዛቤ ችግር ያመጣው ምንድን ነው? ሰዉዬው መናገር በማይችለው ቋንቋ ይሰበ ርአራተኛውክስነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት ሊሠነዝር ይችል ይኾናል፡ኦርቶዶክስነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት መጠናከርስነጋገርየተለያዩስነጋገር የተመለከተ ሰው ከብዙያዩስነጋገርወደግእዝስነጋገር የተመለከተ ሰአራተኛውናስነአምስተኛውስነጋገር የተመለከተ ሰው በ ከሡርስትስነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት ሊሠነዝር ተሰዓቱትስነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት ሊሠነለዚህ ከፍተኛ አስትዋጽኦ እንዳበረከቱ ይነገራል። አንዳንድ መረጃዎች መጻሕፍተ ብሉያት ቀደም ሲል በንግሥተ አዜብ ጊዜ ከዕብራይስጥ ወደ ግእዝ መተርጐማቸውን ይጠቁማሉ።[31] ሰዓቱትስነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት ሊሠነለዚህ ከፍተኛ አስትዋጽኦ እንዳበረከቱ ይነገራል። አንዳንድ መረጃዎች መጻሕፍተ ብሉያት ቀደም ሲል በንግሥተ አዜብ ጊዜ ከዕብራይስጥ ወደ ግእዝ መተርጐማቸውን ይጠቁማሉ።ንድን ነው? ሰዉቆይታለች። ይኹንና ኢትዮጵያ የብዙ ሕዝቦች መኖሪያ፣ እና የብዙ ቋንቋዎች መነገሪያ ሀገር እንደመኾኗ መጠንቱትስነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት ሊሠነለዚህ ከፍተኛ አስትዋጽኦ እንዳበረከቱ ይነገራል። አንዳንድ መረጃዎች መጻሕፍተ ብሉያት ቤተንቱትስነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት ሊሠነለዚህ ከፍተኛ አስትዋጽኦ እንዳበረከቱ ይነገራል። አንዳንድ መረጃዎች መጻሕፍተ ብሉያት ቀደም ሲል በንግሥ ቋንቋዎች ላይ ትኩረት ሰጥተው የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉምና የስብከት አገልግሎት በስፋት መስጠታቸው በቤተ ክርስቲያን ሐዋርያዊ አገልግሎት ላይ አሉታዊ ተጽዕኖ ማሳደሩ እና ቤተ ክርስቲያን በጥምቀት የወለደቻቸውን ልጆቿንም እንድታጣ ማድረጉን የሚያሳዩ ጠቋሚ መረጃዎች አሉ።[32] አልፎቱትስነጋገር የተመለከተ ሰው በሰውዬው ላይ ትችት ሊሠነለዚህ ከፍተኛ አስትዋጽኦ እንዳበረከቱ ይነገራል። አንዳንድ መረጃ[33] ልፎቱትስነበሀገሪቱ ከሚነገሩት ቋንቋዎች ብዛት አንጻር ሲታይ እዚህ ግባ የሚባል አይደለም።

በአኹኑትስነበሀገሪቱ ከሚነገሩት ቋንቋዎች ብዛት አንጻር ሲታይ እዚህ ግባ የሚባል አይደለም። ከቱ ይነገራል። አንዳንድ መረጃዎች መጻሕፍተ ብሉያት

[30]በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን (፳፻)። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከልደተ ክርስቶስ እስከ ፳፻ ዐ.ም. ገጽ ፶፭።

[31]ገብረ ዮሐንስ ገብረ ማርያም (፲፱፻፹፰)። ክርስትና በኢትዮጵያ ክፍል አንድ። ገጽ ፩፻፳፱።

[32]የኢትዮጵያ የሕዝብ እና ቤት ቈጠራ ውጤት ዘገባ ፲፱፻፹፯ እና ፲፱፻፺፱።

[33]ገብረ ዮሐንስ ገብረ ማርያም (፲፱፻፹፰)። ክርስትና በኢትዮጵያ ክፍልአንድ።

ቀደም ሲል በንግሥ ቋንቋምበተለይ በደቡቡ የሀገሪቱ ክፍል ሚስዮናውያን ሕዝቡን በራሱ ቋንቋ እንዲጽፍ፣ እንዲያነብ እና በአጠቃላይ ቋንቋውን ለመንፈሳዊ አገልግሎት እንዲያውል ስላደረጉ እምነታቸው ተቀባይነት እንዲያገኝ የረዳው መኾኑን ጥናቶች ያመለክታሉ። ለዚህ እንደ አብነት መጥቀስ የሚቻለው በአንድ የቋንቋ ተመራማሪ በደቡብ ኢትዮጵያ በ፳፻ ዐ.ም.በማሌ ቋንቋ ላይ የተደረገ ጥናት ነው።[34] ጥናቱ የቃለ ሕይወት ቤተ ክርስቲያን በደቡቡ የሀገራችን ክፍል በተለይም ዳውሮ ዞን ቋንቋን በመጠቀም በሰፊው እንደምትንቀሳቀስ ያሳያል፡ ፡ እንደ ጥናቱ አገላለጽ የቃለ ሕይወት ቤተ ክርስቲያን የቋንቋው ኹለንተናዊ ባሕርይ በባለሙያ እንዲጠናና ለሥነ ጽሑፍ አገልግሎት እንዲውል በማድረግ ትልቅ ሚና ተጫውታለች። ጥናቱ እንደሚለው ከኾነ ቤተ ክርስቲያኗ መጽሐፍ ቅዱስን የሚተረጉም ቡድን በማቋቋም ቋንቋውን ለጽሑፍ አገልግሎት እንዲውል አድርጋለች። ከዚህም አልፉ የማሌ ቋንቋ መዝገበ ቃላት እንዲዘጋጅ በማድረግ ትልቅ አስተዋጽኦ አበርክታለች። ጥናቱ እንደሚያመለክተው ከኾነ ይህ ሥራዋ በጎሣ መሪዎችም ጭምር ተቀባይነት በማግኘቱ በማሌ ሕዝብ ውስጥ ግዙፍ ተቋም እየኾነች መምጣቷንና በየቀበሌው የእምነት ቦታዎችን እየገነባች እንደምትገኝ ይጠቁማል።[35]

በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ሃይማኖት ዙሪያ ያለው ጥናት በአጠቃላይ እንደሚያመለክተው ቤተ ክርስቲያኗ በልማቱ ዙሪያ ከፍተኛ ተሳትፎ እንዳላት ነው። ነገር ግን በቋንቋ ዙሪያ እያበረከተች ያለችው አስተዋጽኦ በኦሮምኛ እና በትግርኛ ከሚደረጉ መጠነኛ አገልግሎቶች እንዲሁም በአኹኑ ጊዜ በማኅበረ ቅዱሳን እና በጥቂት አብያተ ክርስቲያናት በኩል ከሚደረገው መጠነኛ ተሳትፎ በስተቀር ሌላ ሊጠቀስ የሚችል እንቅስቃሴ አይታይም። እዚህ ላይ አንድ የደቡብ ክልል ሰባኪ የሰጠውን ሐሳብ ቃል በቃል ማየት ይቻላል።

> በእኛ አከባቢ ቤተ ክርስቲያን ብዙ ችግሮች አሉ። በተለይ በሰባኪዎች በኩል። ሌላውን እናቆይና አኹን ስለጠየቅከው ስለ ቋንቋ ብንወያይ ያሉት ሰባኪዎች በጣም ትንሽ ናቸው። እነሱም ቢኾኑ ቋንቋ አይችሉም፤ ማለቴ አንዳንዶቹ ቢችሉም ዐማርኛ መናገር ይፈልጋሉ፤ ስለዚህ ዐማርኛን በብዛት ይጠቀማሉ። አንተም ሕዝቡን መጠየቅ ትችላለህ ምንም አይሰማም። እኔ በማኅበረ ቅዱሳን ትንሽ ሥልጠና አግኝቼ ነበር፤ እዚያ ይሻላል፤ በራሳችን ቋንቋ ስብከት እንድንለማመድ ያደርጉን ነበር፤ አልሰፋም እንጂ ጅምሩ

[34] Aswegen,J.G. 2008.Language Maintenance and Shift in Ethiopia:The Case of Maale. University of South Africa MA Thesis Unpublished.PP.90-100

[35]Ibdi PP.120-124.

ጥሩ ነው፡፡ ሳልሰማ ውዬ የምመለስ ከኾነ መኼዴ ምን ይጠቅመኛል?[36]

የመስክአከባከታችን እንደሚያመለክተው በቤተ ክርስቲያን በበዐላትና በተለያዩ መንፈሳዊ ጉባኤያት ስብከተ ወንጌል የሚከናወነውከታችን እንደሚያመለክተው በቤተ ክርስቲያን በበዐላትና በተለያዩ መንፈሳዊ ጉባኤያት ስብከተ ወንጌልቅከው ስለ ቋንቋ ብንወያይ ያሉት ሰባኪዎች በጣም ትንሽ ናቸው፡፡ እነሱም ቢኾኑ ቋንቋ አይችሉም፤ ማለቴ አንዳንዶቹ ቢችሉም ዐማርኛ መናገር ይፈልጋሉ፤ ስለዚህ ዐማርኛን በብዛት ይጠቀማሉ፡፡ አንተም ሕ[37] ሚህ ደግሞ ለብዙ የተዛባ ትርጉምና ለተሳሳተ ትምህርት ሥርጭት ይዳርጋል፡፡ የኅብረተሰቡ በቋንቋ የመማር ፍላጎት እየጨመረ በመምጣቱ ምክንያት በቅርቡ በቤተ ክርስቲያን ሥርዐተ ቅዳሴን ከግእዝ ወደ ኦሮምኛ የመተርጐም እንቅስቃሴ እና በማኅበረ ቅዱሳን የተለያዩ መጻሕፍትን ወደ ኦሮምኛ፣ ትግርኛና ሌሎችም ቋንቋዎች የመተርጐም ሥራ እንዲሁም መዝሙሮችን በኦሮምኛ፣በትግርኛና በሌሎችም ቋንቋዎች ለማዘጋጀት እየተደረገ ያለው ጥረት የሚበረታታ ነው፡፡ ከዚህም በተጨማሪ በተለያዩ በሀገሪቱ ውስጥ በሚነገሩ ቋንቋዎች በአፍ መፍቻነት የሚጠቀሙትን ምእመናን በማሰባሰብ፣ የቤተ ክርስቲያንን ትምህርትና የስብከት ዘዴን በማስጠናትና መጠነኛ ሥልጠና በመስጠት ወገኖቻቸውን በቋንቋቸው ወንጌልንና ሥርዐትን እያስተማሩ ለጥምቀተ ክርስትና እንዲበቁ ማድረጋቸው መልካም ጅምር ነው፡፡ ኾኖም ግን ጥምን ሊያረካ የማይችል ጠብታ እንጂ ቃለ እግዚአብሔርን ተጠምቶ ለሚጠባበቀው ሰፊ ሕዝብ በቂ አይደለም፡፡ በተለይ የካህናቱ ዕውቀትና የትምህርት ሥልጠና በግእዝ ቋንቋ ላይ የተመሠረተ በመኾኑ ግእዙን ትቶ በዐማርኛ ወይም በሌላ ቋንቋ ማንበብን እንዳለዋቂነት ወይም ከሊቅነት ተራ እንደ መውጣት ስለሚቆጥሩት እንደ አንድ ችግር ይታያል፡፡ በተለያዩ ጊዜያት በሀገረ ስብከቶቹ ለምልከታ በተገኘንባቸው አጥቢያዎች እንደተ መለከትነው ካህናቱ የሚቀድሱትም ኾነ ከመጽሐፍ ቅዱስ የሚያነቧውን ኀይለ ቃላት ለምእመናን የሚያደርሱት በአብዛኛው በግእዝነው፡፡ የዚህ ዋና ምክንያቱም የካህናቱ ሥልጠና በግእዝ ቋንቋ ደግሞ ለብዙ የተዛባ ትርጉምና ለተሳሳተ ትምህርት ሥርጭት ይ፡፡ንቋ ደግሞ ለብዙ የተዛባ ትርጉምና ለተሳሳተ ትምህርት ሥርጭት ይዳርጋል፡፡ የኅብረተሰቡ በቋንቋ የመማር ፍላጎት እየጨመረ በመምጣቱ ምክንያት በቅርቡ በቤተ ክርስቲያን ሥርዐተ ቅዳሴን ከግእዝ ወደ ኦሮምኛ የመተርጐም እንቻ ቋንቋ ደግሞ ለብዙ የተዛባ ትርጉምና ለተሳሳተ [38] ንቋ ደግሞ ለብዙ

---

[36]ከዲ/ን ሰሎሞን ጋር የተደረገ ቃለ ምልልስ ፳፻፰ ዐ.ም.

[37]ከብፁዕ አቡነ ኤልያስ የጋሞ ጎፋና ደቡብ ኦሞና አህጉረ ስብከቶች ሊቀጳጳስ እና ከሊቀ ኅሩያን ገሪማ ጌታነህ የጋሞ ጎፋ ሀገረ ስብከት ሥራ አስኪያጅ ጋር ከተደረገ ቃለ ምልልስ የተገኘ መረጃ ግንቦት ፲፰፣ ፳፻፰ ዐ.ም.

[38]ቃለ ምልልስ ግንቦት ፲፰፣ ፳፻፰ ዐ.ም.

የተዛባትርጉምና ለተሳሳተ ትምህርት ሥርጭት ይዳርጋል:: የኅብረተሰቡ በቋንቋ የመማር ፍላጎት እየጨመረ በመምጣቱ ምክንያት በቅርቡ በቤተ

፫. የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሐዋርያዊ አገልግሎት በጋሞ ጎፋ እና በደቡብ ኦሞ አህጉረ ስብከት ከቋንቋ ሥርጭት አንጻር

የጋሞየኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሐዋርየቋንቋኢትዮጵያ ኹኔታቋኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሐዋርያዊ አገልግሎት በጋሞ ጎፋ እና በደቡብ ኦሞ አህጉረ ስብከት ከቋንቋ ሥርጭት አንጻር በቅርቡ [39]

ተኔ ታቋ	በጋሞቋኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክር	የቋንቋ ኢትዮጵያ	በደቡብኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስ	የቋንቋ ኢትዮጵያ
፩	ባስኬቶኢ	ኦሞቲክ	ናጋቶም	ናይሎምኢትዮ
፪	ዲዚ	ኦሞቲክ	ኤርቦሬ	ኩሽቲክ
፫	ዶርዜ	ኦሞቲክ	ሐመር	ኦሞቲክ
፬	ጋሞ	ኦሞቲክ	አሪ	ኦሞቲክ
፭	ጋንጁሌ	ኦሞቲክ	ማሌ	ኦሞቲክ
፮	ጋንዛ	ኦሞቲክ	ሙርሲ	ናይሎክኢትዮ
፯	ጎፋ	ኦሞቲክ	ዲሜ	ኦሞቲክ
፰	ኮሬቴ	ኦሞቲክ	ቦዲ	ናይሎክኢትዮ
፱	ካቻማ	ኦሞቲክ	ፀማይ	ኩሽቲክ
፲	ማሎ	ኦሞቲክ	ጫራ	ኦሞቲክ
፲፩	አይዳ	ኦሞቲክ	ዳሰነች	ኩሽቲክ
፲፪	ዛይሴ	ኦሞቲክ	ሙሩሌ	ናይሎክኢትዮ
፲፫	ደራይተታ	ኩሽቲክ	ኪወጉ	ናይሎክታትዮ
፲፬	ኩሱሜ	ኩሽቲክ	ካሮ	ኦሞቲክ
፲፭	አሌ	ኩሽቲክ	በና	ኦሞቲክ
፲፮	ኮንሶ	ኩሽቲክ	ቢራሌ	

[39]በኢትዮጵያ ቋንቋዎችና ባህሎች አካዳሚ የተዘጋጀ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች መጽሔት፣፳፻፭ ኢ.ኤ.አ::

ከላይ እንደተመለከትነው በጋሞ ጎፋ እና ደቡብ ኦሞ አህጉረ ስብከት የሚነገሩ ቋንቋዎች በጣም ብዙ ናቸው:: በደቡብ ኦሞ ብቻ ከ፲፮ የማያንሱ ቋንቋዎች ይነገራሉ:: ከሀገረ ስብከቱ ሊቀ ጳጳስ፣ ሥራ አስኪያጅ እና ከሌሎች ጉዳዩ ከሚመለከታቸው አካላት ለመረዳት እንደተቻለው ከላይ የተጠቀሱትን ቋንቋዎች በአፍ መፍቻነት የሚናገሩ ወይም በየቋንቋዎቹ የሠለጠኑ በቂ ሰባክያነ ወንጌል የሉም:: ኾኖም ከየብሔረሰቡ ተማሪዎችን በመመልመል ለማሠልጠንና በየቋንቋቸው እንዲያስተምሩ ለማድረግ መጠነኛ ጥረት ይታያል:: ለምሳሌ በደቡብ ኦሞ ሀገረ ስብከት ጂንካ፣ ዳሰነች፣ ናጋቶም፣ ሐመር፣ በና፣ ፀማይ፣ ሳላማጎ፣ ማሌ፣ ደቡብ አሪ እና ሰሜን አሪ የተባሉ ወረዳዎች አሉ:: ከነዚህ ወረዳዎች ተማሪዎችን ከየብሔረሰቡ በመመልመል የአብነት ትምህርት ተከታትለው ክህነት እንዲቀበሉ ይደረጋል፡፡ ትምህርቱ በኹሉም የአብነት ትምህርት ቤቶች በዋናነት በዐማርኛ ይሰጣል፡፡በየብሔረሰቦቹ ቋንቋዎች በማኅበረ ቅዱሳን ጂንካ ማዕከል የክረምት ተተኪ ሰባኪያን ሥልጠና በወሰዱ፣ ዋናው ማዕከል እንዲሁም ጽርሐ ጽዮን ዘተዋሕዶ አንድነት ኑሮ ማኅበር ዐዲስ አበባ መጥተው የሦስት ወራት ሥልጠና በወሰዱ የአካባቢ ልጆች መጠነኛ የኾነ ትምህርት በየቦታው ይሰጣል፡፡ሌላው በጣም አበረታች ኾኖ የሚታየው አባ ኤፍሬም በሚባሉ ጠንካራ መንፈሳዊ አባት ጂንካ ተ/ሃይማኖት ገዳም የሚሰጠው አገልግሎት ነው፡፡ እስካሁን ባለው መረጃ ከጂንካ ተ/ሃይማኖት ገዳም ፴፯ ተምረው ተመርቀዋል፡፡ ከእነዚህ ውስጥም ዐሥራ አንዱ በቅዳሴ የተመረቁ ሲሆን ከመካከላቸውም ስድስቱ ቅስና ወስደው አገልግሎት ጀምረዋል፡፡ ከሠላሳ ሰባቱ ምሩቃን መካከል የተቀሩት ሃያ ስድስቱ ማዕርገ ዲቁና ተቀብለዋል፡፡[40] እነዚህ ደቀ መዛሙርት በዲቁና፣ በቅስና፣ በሰባኪነት እንዲሁም የሰንበት ትምህርት ቤትን አገልግሎት በማስፋፋትና በማጠናከር ለየብሔረሰቡ ቋንቋ ተናጋሪዎች ትምህርት ይሰጣሉ፡፡ ለምሳሌ በተወሰኑ የገጠር አብያተ ክርስቲያናት ከላይ በተጠቀሡትና በሌሎችም የብሔረሰቡን ቋንቋ በሚያውቁ በጣም ጥቂት የአርኛ፣ የሐመርኛ፣ የማሌኛ እና የፀማይ ብሔረሰቦች ቋንቋዎች ተናጋሪዎችና በአስተርጓሚዎች ትምህርት ይሰጣል:: በወረዳ ከተሞች ባሉ አድባራት ደግሞ በአማርኛ ትምህርት ይሰጣል፡ ፡ ትምህርት በአስተርጓሚ የሚሰጥባቸውም ጥቂት የገጠር አብያተ ክርስቲያናት አሉ፡፡ እስካሁን ከአጥኚዎቹ ባገኘነው መረጃ መሠረት በእነዚህ ቋንቋዎች ተዘጋጅተው የተሠራጩ ሃይማኖታዊ ጽሑፎች የሉም፡፡ ይኽ የሚያመለክተው በአካባቢው በሚነገሩ ቋንቋዎች የቤተ ክርስቲያንን ትምህርት ለማስተማር ሥርዓተ ትምህርትም ኾነ የትምህርት መርጃ ቁሳቁሶች አለመዘጋጀታቸውን ነው፡፡

---

[40]ከማኅበረ ቅዱሳን ጂንካ ማዕከል ጽ/ቤት የተገኘ መረጃ ሐምሌ ፲፱/፳፻፫ ዐ.ም.

በጋሞ ጎፋ ሀገረ ስብከትም ያለው ቋንቋን ትኩረት ያደረገ አገልግሎት ብዙም የተለየ አይደለም። በጋሞ ጎፋ ሀገረ ስብከት የመንበረ ጵጵስናው መገኛ አርባ ምንጭ፣ አርባ ምንጭ ዙሪያ፣ ጨንቻ፣ ዲታ፣ ቦረዳ፣ ምዕራብ ዐባያ፣ ቁጫ፣ ዳራ፣ ዛላ፣ ደብረ ፀሐይ፣ ደምባ ጎፋ፣ ገዜ ጎፋ፣ ባስኬቶ፣ መሎ፣ ደራሼ፣ ቦንኬ፣ ከምባና ኮንሶ የተባሉ ወረዳዎች አሉ።[41] በነዚህ ወረዳዎች በስፋት ጋሞና ጎፋ ቋንቋዎች ይነገራሉ።

በአርባ ምንጭ ከተማ በመንበረ ጵጵስናው ግቢ የአብነት መምህራንና ተማሪዎች ይገኛሉ። ከ፲፱፻፺፫ ዐ.ም ጀምሮ እስከ ፳፻፫ ዐ.ም. ድረስ በዐሥር ዐመታት ውስጥ ፲ ያህል የአብነት ተማሪዎች እንደተማሩ የሀገረ ስብከቱ ሊቀ ጳጳስ ብፁዕ አቡነ ኤልያስ ይገልጻሉ። በሳውላ ከተማም እንዲሁ ንባብና ቅዳሴ የሚማሩ የአብነት ተማሪዎች ሲኖሩ እስካሁን ፳ የሚደርሱ ተምረው ተመርቀዋል። እነዚህ ተማሪዎች ከጋሞ፣ ከጎፋ፣ ከዘይሴ፣ ከኦይዳ፣ ከደራሼ፣ ከባስኬቶ፣ ከኮንሶ ብሔረሰብ መጥተው የተማሩ ሲኾን ተመልሰው በዲቁና እና ጥቂቶቹ ደግሞ በቅስና እያገለገሉ መኾኑን የጋሞ ጎፋ ሀገረ ስብከት ሥራ አስኪያጅ ሊቀ ኅሩያን ገሪማ ጌታነህ ገልጸዋል። ቀደም ሲል ከተዘረዘሩት ፲፰ ወረዳዎች ውስጥ ሰባክያነ ወንጌል ያላቸው ዐርባ ምንጭ፣ አርባ ምንጭ ዙሪያ፣ ምዕራብ ዐባያና ቁጫ ወረዳዎች ብቻ ናቸው። በሌሎቹ ወረዳዎች ከአብነት ትምህርት ቤት የተመረቁት ቀሳውስት እና ዲያቆናት ለማስተማር ከመሞከራቸው በስተቀር ራሱን የቻለ የአካባቢውን ቋንቋ የሚያውቅ ተርጉሞ አስተርጉሞ የሚያስተምር ብቁ የኾነ ሰባኪ የለም። ስለዚህ በዕለተ ሰንበት እና በክብረ በዐላት ዐማርኛ ቋንቋን በደንብ መስማት በማይችሉ ሕዝቦች መካከል ስብከተ ወንጌል የሚከናነወነው በአስተርጓሚ ነው። ዐማርኛ በኹለቱም አህጉረ ስብከት ዋናው የመግባቢያ ቋንቋ በመኾን ያገለግላል። በኹለቱም አህጉረ ስብከት በአካባቢው ቋንቋዎች ተዘጋጅቶ ወይም ተተርጉሞ የሚሠራጭ ምንም ዐይነት የቤተ ክርስቲያን ትምህርት የለም።

ቤተ ምንጭ ዙሪያ፣ ምዕራብ ዐባያና ቁጫ ወረዳዎች ብቻቋንቋዎች ተጠቅማ ያለማስፋፋቷ የተከታዮቿ ቊጥር በጣም አነስተኛ እንዲኾን የራሱን አስተዋጽኦ አበርክቷል። በ፲፱፻፺፱ ዐ.ም. በተደረገው የሕዝብና ቤቶች ቆጠራ እንደታየው በሁለቱም አህጉረ ስብከት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ምእመናን ቊጥር በጣም አነስተኛ ነው። ለምሳሌ ቀጥሎ በተመለከተው ሠንጠረዥ እንደምንመለከተው በደቡብ ኦሞ የሚበዛው ሕዝብ የባህላዊ እምነት ተከታይ ሲኾን ከአጠቃላይ ነዋሪው ሕዝብ ውስጥ ፱.፹፯% ሳሌ ቀጥሎ ያለው

[41]ከጋሞ ጎፋ ሀገረ ስብከት ሥራ አስኪያጅ ጋር በተደረገ ውይይት የተገኘ መረጃ ግንቦት ፳/፳፻፫ ዐ.ም.

ከፍተኛ ቍጥር የፕሮቴስታንት እምነት ተከታዩ ሲኾን ፴.፵፬% ቴስታንነው:: የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ተከታይ የኾነው ምእመን ግን ፲፪.፳፫% :: የኦርቶ

በጋሞ የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ተከታይ የኾየኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ተከታይ የኾኑት ምእመናን ቍጥራቸው ከፕሮቴስታንት እምነት ተከታዮች ያነሰ ነው:: ከአጠቃላይ ነዋሪው ውስጥ የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ተከታይ የኾነው ፴፩.፶፬% ሲኾን የኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ተከታይ የኾነው ፴፩.ቋንቋውን በመጠቀም ሕዝቡን ወደ እውነተኛይቱ ሃይማኖት ለማምጣት ቤተ ክርስቲያን ሰፊ ዝግጅትና ሥራ ይጠብቃታል:: የኹለቱን አህጉረ ስብከት የሕዝብ ብዛትና የሃይማኖት ኹኔታ ቀጥሎ ከቀረበው ሠንጠረዥ እንመልከት[42]::

ተ፡ ቋው	የደቡብን በመጠቀም ሕዝቡን	ብዛት	የጋሞብን በመጠቀም ሕዝቡ	ብዛት
፩	አጠቃላይ በመጠ	፶፯፻፻፴፬፻፴፭ጠቀ%) (573,435)	አጠቃላይ35፭ጠ	፲፻፻፶፱፻፴፩፻፻፬ (፻፻፶ (1,593,104)
፪	ኦርቶዶክስ,104) ሕዝቡን ወ	፲፪.፳፫%	ኦርቶዶክስ,104) ሕዝቡን ወ	፴ ፩ . ፶ ፬ %
፫	ፕሮቴስታንት1	፴.፵፬%	ፕሮቴስታንት1	፶፫ቴስታን
፬	ባህላዊታንት104) ሕዝቡ	፶.፹፯%	ባህላዊታንት104) ሕዝቡ	፲፩ላዊታ%
፭	ሙስሊም	፩.፴፫ሊ	ሙስሊም	፬ስ

ከላይምታንት104) ሕዝቡን ወደ እውነተኛይቱ ሃይማኖት ለማምጣት ቤተ ክርስቲያን ሰፊ ዝግጅትና ሥራ ይጠብቃታል:: የኹለቱን አህጉረ ስብከት የሕዝብ ብዛትና የሃይማኖት ኹኔታ ቀጥሎ ከቀረበውምን ይመስላል? ላይምታንት104)

[42]ማዕከላዊ ስታቲስቲክስ ኤጀንሲ የ፲፱፻፺፱ ዐ.ም. የኢትዮጵያ ሕዝብና ቤት ቈጠራ ዘገባ::

ሕዝቡን ወደ እውነተኛይቱ ሃይማኖት ለማምጣት ቤተ ክርስቲያን ሰፊ ዝግጅትና ሥራ ይጠብቃታል። የኹለቱን አጠቃላይንት104) ሕዝቡን ወደ እውነ[43]።

ተ:ቃ	ከሀገረይንት104) ሕዝቡን ወደ እውነ	ጋሞገረይ	ደቡብረይን
፩	ገዳማት፣ አድባራት እና የገጠር አብያተ ክርስቲያናት	፫፻፱	፶፬
፪	ገዳማት	፭	፩
፫	አድባራት	፶፪	፭
፬	የገጠር አብያተ ክርስቲያናት	፪፻፶፪	፵፰
፭	ካህናት	፯፻፶፯	፺፭
፮	ዲያቆናት	፮፻፺፫	፻፹፪
፯	የሰንበት ት/ቤቶች	፪፻፹፱	፵፱
፰	የአብነት መምህራን	፵፩	፲
፱	የአብነት ተማሪዎች	፻፶	፻፸፪
፲	ሰባኪያን	፯	፫
፲፩	ምእመናን	)፶፪፼፻፹፰፻፶፫ዎች (522,853)	፯፼፻፹፫ (70,123)

በደቡብ123))ችክርስቲያናትጠር አብያተ ክርስቲያናትት ለማምጣት ቤተ ክርስቲያን ሰፊ ዝግጅትና ሥራ ይጠብቃታል። የኹለቱን አህጉረ ስብከት የሕዝብ ብዛትየሰንበት ት/ቤቶች፣ የካህናት፣ የአብነት መምህራን እና ተማሪዎች፣ የሰባክያነ ወንጌል እና የምእመናን ብዛት ተመዝግቦ በንጽጽር ተቀምጧል። ከዝርዝሩ እንደምንረዳው ከፍተኛ የሰባክያነ ወንጌል እጥረትብ123))ችክርስቲያናትጠር አብያተ ክርስቲያናትት ለማምጣት ቤተ ክርስቲያን ሰፊ ዝግጅትና ሥራ ይጠብቃታል። የኹለቱን አህጉረ ስብከት የሕዝብ ብዛትየሰንበት ት/ቤቶች፣ የካህናት፣ የአብነት መምህራን እና ተማሪተሟላ ሰሞነኛ (ቀሳውስት እና ዲያቆናት) ያላቸው አድባራት ብዛት ፲፪ ብቻ ሲኾን አንድ ካህን ብቻ ያላቸው አድባራት ፴፫ ናቸው። ሦስት አድባራት

[43]በ፳፻፬ ዐ.ም. እና ፳፻፭ ዐ.ም. የተደራጀ ከጋሞ ጎፋና ደቡብ ኦሞ አህጉረ ስብከቶች እና በኹለቱም ዞን ካሉት የማኅበረ ቅዱሳን አርባ ምንጭ እና ጂንካ ማዕከላት የተገኘ ውህብ።

ምንም ካህን የሌላቸው ሲኾን የቀሩት ደግሞ ከኹለት ቀሳውስት በስተቀር ዲያቆናት የሏቸውም፡፡

የኹለቱን አህጉረ ስብከት ኹኔታ ከአገልጋይ ቍጥር፣ ከአገልግሎት ቋንቋ፣ ከጽሑፍ ባህል ወዘተ. አንጻር ዘርዘር አድርገን ስንቃኝ እንደሚከተለው ይኾናል፡፡

፫.፩. የስብከተ ወንጌል አገልጋይ ቍጥር

በአጠቃላይ ከላይ ባለው ሠንጠረዥ እንደተመለከትነው በኹለቱም አህጉረ ስብከት የካህናት ቍጥር ከሕዝቡ ብዛት አንጻር ሲታይ በጣም አነስተኛ ነው፡፡ በእነዚህ አህጉረ ስብከት የሚገኙ ሰባክያነ ወንጌል ቍጥርም ቢኾን አነስተኛ ነው፡፡ ለምሳሌ በጋሞ ጎፋ ሀገረ ስብከት በመደበኛነት የሚያገለግሉ ሰባክያነ ወንጌል ስምንት ብቻ ሲኾኑ በደቡብ ኦሞ ደግሞ ሦስት ብቻ ናቸው፡፡[44] እነዚህ ሰባክያነ ወንጌል ቍጥራችው በጣም አነስተኛ ከመኾኑም ባሻገር በአካባቢው ቋንቋ በበቂ ኹኔታ የሠለጠኑ አይደሉም፡፡ ይህ ማለት ግን ኹሉም የአካባቢውን ቋንቋ ጨርሶ አይሰሙም ወይም አይናገሩም ማለት ሳይኾን ወንጌልን ማስተማር በሚችሉበት ደረጃ ክህሎትና ሥልጠና የላቸውም፤ አብዛኞቹም የአካባቢውን ቋንቋ ጨርሶ አያውቁም፡፡ ከዚህም ጋር በአካባቢው ካለው የመጓጓዣ ኹኔታ፣ ከሚከፈላቸው ደሞዝ መጠን አነስተኛነት፣ ከኑሮው ውጣ ውረድ የተነሣ ለወንጌል አገልግሎት የሚሰጡት ትኩረት አጥጋቢ ነው ለማለት አያስደፍርም፡፡

ከቅርብ ጊዜ ወዲህ አጫጭር ሥልጠናዎችን እያገኙ በተወሰኑ ቦታዎች የስብከተ ወንጌል አገልግሎት የሚሞክሩ አሉ፡፡ ለእነዚህ አገልጋዮች በቋንቋና በስብከት ዙሪያ የማጠናከሪያ ሥልጠና እየሰጡ እንዲያገለግሉ በማገዝ በኩል የጋሞ ጎፋ ሀገረ ስብከት ጥረት መበረታታት ያለበት መልካም ጅምር ነው፡፡ በደቡብ ኦሞ ሀገረ ስብከትም ቀድሞ በነበሩት ሊቀ ጳጳስ በብፁዕ አቡነ ዕንባቆብም ኾነ አኹን ባሉት ሊቀ ጳጳስ በብፁዕ አቡነ ኤልያስ ለአገልግሎቱ የተሰጠው ትኩረት፣ በሀገረ ስብከቱ ባሉ የማኅበረ ቅዱሳን አባላት እየተከናወነ ያለው አገልግሎት እንዲሁም በሀገረ ስብከቱ በበጎ ፈቃደኝነት ተነሣሥተው የስብከተ ወንጌል ኮሚቴ በመሠየም፣ ምእመናንን በማስተባበርና የስብከተ ወንጌል ማስፋፊያ ፕሮጀክቶችን በመቅረጽ በዙርያው ያለው አርብቶ አደር በቋንቋው ተምሮ እንዲጠመቅና ወደ ክርስትና እንዲመጣ እየተከናወነ ያለው ተግባር ተጠናክሮ ከቀጠለ ከፍተኛ ውጤት ሊያስገኝ ይችላል፡፡ በአዲስ አበባም የተቋቋመው የጂንካ ሥላሴ ማኅበር አባላቱን

---

[44] *የጋሙ ጎፋ ሀገረ ስብከት ሥራ አስኪያጅ ሊቀ ኅሩያን ገሪማ , እና የደቡብ ኦሞ ማዕከል ማኅበረ ቅዱሳን ጸሐፊ አቶ ደግነት ጋር የተደረገ ቃለ ምልልስ፡፡*

በማስተባበር ጂንካ አካባቢ ከሚገኙ ብሔረሰቦች የተውጣጡ የአምስት ሰባክያነ ወንጌልን ወጪ ሸፍኖ በዝዋይ ካህናት ማሠልጠኛ ገብተው እንዲሰለጥኑ ማድረጉ መልካም ተግባር ነው፡፡[45]

፫.፪. የስብከተ ወንጌል ቋንቋ

በደቡብ ክልል የሥራ ቋንቋ አማርኛ ስለኾነ አብዛኛው የስብከተ ወንጌል አገልግሎት

የሚሰጠውም በዐማርኛ ነው፡፡ ኾኖም በየገጠሩ ያሉት የተለያዩ ቋንቋዎች ተናጋሪ ሕዝቦች ከራሳቸው አፍ መፍቻ ቋንቋ ውጭ ዐማርኛም ኾነ ሌላ ቋንቋ አጣርተው ለመረዳት መቸገራቸው አገልግሎቱን ውጤታማ እንዳይኾን አድርጎታል፡፡ በዕለተ ሰንበት፣ በበዐላትና በንግሥ ወቅት የአካባቢውን ቋንቋ የሚናገሩ ቀሳውስት እና ዲያቆናት በቋንቋቸው ማስተማር ይሞክራሉ፡፡ ከሀገረ ስብከት ወይም ከወረዳው ቤተ ክህነት የሚላላኩ ሰባክያነ ወንጌል ደግሞ በአስተርጓሚ ይሰብካሉ፡፡ ለምሳሌ በጋሞ ጎፋ ሀገረ ስብከት ጎፍኛና ጋሞኛ በደቡብ ኦሞ ደግሞ አሪኛ በብዙ ነዋሪዎች ይነገራሉ፡፡ ቢያንስ ለመነሻነት በጋሞኛ፣ በከፍኛና በአሪኛ ቋንቋ አፍ የፈቱ ሰባክያነ ወንጌልን ማሠልጠንና ማሰማራት ቢቻል ብዙ ችግሮችን ማቃለል እና ለብዙዎች ቃለ እግዚአብሔርን ማዳረስ ይቻላል፡፡

በኹለቱም አህጉረ ስብከት ችግሩን ለማቃለል በአስተርጓሚ የማስተማር ሙከራዎች አሉ፡፡ ለምሳሌ ጋሞኛና ጎፍኛ በሚነገርባቸው ወረዳዎች አልፎ አልፎ፣ የኮንሶኛ፣ የደራሼኛ፣ የባስኬቶኛ እና የኦይድኛ ቋንቋዎች በሚነገሩባቸው ወረዳዎች ደግሞ በተወሰኑ በዐላት መምህር ሲጋበዝ በአስተርጓሚ ይሰበካል፡፡ በደቡብ ኦሞም በተመሳሳይ በየወረዳው በሚገኙ ቋንቋዎች በአርኛ፣ በሐመርኛ፣ በማሌኛ፣ በፀማይኛ፣ በሙርሲኛ፣ በዳሰነችኛ፣ ወዘተ. በአስተርጓሚ እንዲሁም በተወሰኑ ቦታዎች ቋንቋውን በሚናገሩ የተወሰኑ ካህናት ይሰበካል፡፡

ከቃለ ምልልስ ከተገኘው መረጃ ለመረዳት እንደተቻለው የአካባቢውን ቋንቋ በአፍ መፍቻነት የሚናገሩ ብቁ ሥልጠና ያላቸው መደበኛ ሰባኪያነ ወንጌል ባለመኖራቸው አጥጋቢ የኾነና ተሰባኪውንም በደንብ ሊያረካ የሚችል ትምህርት ለመስጠት አልተቻለም፡፡ በዚኽ ላይ ሰፊ የቋንቋዎች ልማት እና በአፍ መፍቻ ቋንቋ የመስበክ ዐቅምን የማጎልበቻ ሥልጠና አስፈላጊ ነው፡፡[46] በአንጻሩ ደግሞ የተለያዩ የእምነት ተቋማት የየአካባቢዎቹን ቋንቋ ተናጋሪዎች በማሠልጠን፣ መደበኛ ሰባኪዎች በየገጠሩ በማሰማራት የየሃይማኖታቸውን ትምህርት

[45]ከእመቤት ሥዩም (፳፻፮ ዐ.ም.) ጋር የተደረገ ቃለ መጠይቅ በአዲስ አበባ የጂንካ ሥላሴ ማኅበር አስተባባሪ

[46]አቶ ይመር አያሌው እና ዘላለም ጌታቸው ከጂንካ ማኅበረ ቅዱሳን ማዕከል፡፡ (መቼ)

በማስፋፋት ላይ ይገኛሉ፡፡ ከዚህም የተነሣ በየጊዜው የተከታያቸው ቍጥር እየጨመረ ነው፡፡[47] ከዚህ እንደምንረዳው ሰባኪያንን በአፍ መፍቻ ቋንቋቸው አሠልጥኖ በመደበኛነት ወንጌልን እንዲያስተምሩ ማድረግ ለቤተ ክርስትያን አስፈላጊ እና ጊዜ የማይሰጠው ተግባር መኾኑን ነው፡፡

የቤተ ክርስቲያኒቱ የበላይ አካላት በጉዳዩ ምን ይላሉ? የቤተ ክርስቲያኒቱ የበላይ አካላት ምእመናን በቋንቋቸው መማር እንዳለባቸው ያምናሉ፡፡ እነሱ እንደሚሉት በቋንቋ የማስተማር ሥራ የተጀመረ ነገር ያለ ቢኾንም አጥጋቢ ሥራ ተሠርቷል ማለት ግን አያስደፍርም፡፡ መርሐ ግብር ወጥቶለት፤ እንደ ማንኛዉም የቤተ

ክርስቲያኒቱ ሥራዎች ዕቅድ ተይዞለት የተሠራ ሥራ እንደሌለ ይስማማሉ፡፡ ስለኾነም ለወደፊቱ ቤተ ክርስቲያኗ ትልቅ የቤት ሥራ እንዳለባትም ይገልጻሉ። በምእመናንም በኩል ግእዝን አክብዶ የማየትና ልዩ ትኩረት የመስጠት ችግር አለ።ይህን አስመልክቶ የሰበካ ጉባኤ ጽ/ቤት አባል እና የበሀ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን አገልጋይ የኾኑት ብርሃነ ገነት አደሎ የሚከተለውን ተናግረዋል፡፡

እንግዲህ የሃይማኖት ዋና ዐላማው ሕዝቡን ከአምላኩ ማገናኘት ከኾነ ሕዝብ በሚያውቀው ቋንቋ ሃይማኖታዊ አገልግሎቶችን ማግኘት አለበት ብዬ አምናለሁ፡፡ ሕዝብ በሚያውቀው ቋንቋ ካልተማረ፣ በሚያውቀው ቋንቋ የተዘጋጁ የትምህርት እና የጸሎት መጻሕፍት ካላገኘ ሃይማኖቱን ተረድቶ አስተምህሮውን ሊተገብር አይችልም፡ ፡ ሕዝቡም የራሱን ትቶ ሌላ የሚቀበለው ለዚህ ይመስለኛል፡፡ ቤተ ክርስቲያኗ በእያንዳንዱ ቋንቋ አገልግሎቷን መስጠት ከፈለገች ማድረግ ያለባት የመጀመሪያው ነገር የሕዝቡን አመለካከት መቀየር ነው፡፡ ምክንያቱም አብዛኛው የኦርቶዶክስ ተከታይ የሃይማኖት ቋንቋ ግእዝ ብቻ ነው ብሎ ያምናል፡፡ ቋንቋው ባይገባቸውም እንኳን ሰዎች የጸሎት መጻሕፍት እና የቤተ ክርስቲያን አገልግሎት በግእዝ ብቻ መኾን አለበት ብለው ያምናሉ፡፡ ያ ካልኾነ እግዚአብሔር የሚሰማቸው አይመስላቸውም፡፡ በዚህ ዙሪያ ሰፋ ያለ ሥራ እንደሚጠብቀን ይሰማኛል፡፡[48]

ከላይ ተጠያቂው ለመግለጽ እንደሞከሩት በምእመናን ዘንድ የግንዛቤ ችግር ያለ

---

[47] የኮንሶ ቋንቋ ተናጋሪና የአካባቢው ተወላጅ ከኾኑት ከአቶ ዮናስ በቀለ ጋር የተደረገ ቃለ ምልልስ፡፡

[48] ከብርሃነ ገነት አደሎ የበሀ ጊዮርጊስ ቤተ ክርስቲያን አገልጋይ ጋር የተደረገ ቃለ ምልልስ

ይመስላል፡፡ እግዚአብሔር የኹሉም ቋንቋዎች ፈጣሪ እና የተናገርነውን ቀርቶ የምናስበውን ጭምር የሚያውቅ አምላክ ነው፡፡ በተጨማሪም በሀገሪቱ ውስጥ ያሉ ምእመናን ፍላጎት ምን እንደኾነ በዚህ ጥናት ሙሉ በሙሉ መገለጽ ባይቻልም አሁን ጥናቱ በተካኼደበት አካባቢ የሚኖሩ ሰዎች ግን ቋንቋቸው ለቤተ ክርስቲያን አገልግሎት እንዲውል ከፍተኛ ፍላጎት አላቸው፡፡ ይህንንም ቀጥሎ እንመለከታለን፡፡

፫.፫. የምእምናን ሐሳብ እና ፍላጎት

ከየብሔረሰቡ በቋንቋቸው ተምረው ለመስበክ የመጡት ሠልጣኞች ስለመጡበት አካባቢ ምእመናን ፍላጎት ሲናገሩ ምእመናኑ በቋንቋቸው ለመማር ከፍተኛ ፍላጎት እንዳላቸው ያስረዳሉ፡፡ በተመሳሳይ መልኩ አቶ ይመር አያሌውና አቶ ዘለዐለም ጌታቸው የተባሉ የጂንካ ነዋሪዎች ይህንኑ በግልጽ አስቀምጠዋል፡፡እነሱ

እንደሚሉት በጂንካ ከተማ ክረምት፣ ክረምት ከየብሔረሰቡ እየመጡ ሠልጥነው ተመልሰው በየራሳቸው ቋንቋ በማስተማራቸው ከማሌና ከአሪ ብሔረሰብ ብቻ ከኹለት እና ከሦስት ዐመታት ባልበለጠ ጊዜ ውስጥ ወደ ፰፻ የሚደርሱ ዐዲስ አማንያን ተጠምቀዋል፡፡ ይህንንም ከተጠቀሱት ሰዎች በተጨማሪ የማኅበረ ቅዱሳን የጂንካ ማዕከል ጽ/ቤት የሚያረጋግጥ ሲኾን በ፳፻፯ ዐ.ም. ጥቅምት ወር ቅዱስ ፓትርያርኩ የጂንካ መድኀኔዐለም ቤተ ክርስቲያንን በመረቁበት ዕለት ብቻ እንኳን ፲፫፻ ዐዲስ አማንያን እንደተጠመቁ እነዚህም በቋንቋቸው የመማር ዕድል ስላገኙ መኾኑን በበዐሉ ላይ የተገኙ ተጠማቂዎች ይመሰክራሉ፡፡ እነሱ እንደሚሉት ከዚህ በፊት በዐማርኛ ትምህርት እንደሚሰጥ ያውቁ እንደነበረ እና ምንም ትኩረት አይሰጡት እንደነበረ ገልጸዋል፡፡ በተለይ በአሁኑ ጊዜ ከራሳቸው ጎሣዎች በወጡ የሠለጠኑ ሰባክያነ ወንጌል በመማራቸው ይበልጥ ግልጽ እየኾነላቸው መምጣቱን እና በዚህም ደስተኛ መኾናቸውን አስረድተዋል፡፡

በአንጻሩም ምእመናን በቋንቋቸው ባለመማራቸው ምክንያት የሚከሠትን ችግርም አንሥተዋል፡፡ ለምሳሌ አንድ ስማቸውን መግለጽ ያልፈለጉ አዛውንት በቋንቋ ምክንያት እያገጠማቸው ያለውን ችግር እንደሚከተለው ተናግረዋል፡፡

> እንደምታየው እኛ ጋር ቤተ ክርስቲያን ብዙ ነው፡፡
> እኔ እዚህ ቤተ ክርስቲያን ብዙ ጊዜእመጣለሁ፡፡
> የምመጣው ግን ትምህርቱ ስለሚገባኝ አይደለም፤
> መቃብሬ እዚህ ስለኾነ መቃብሬን ለመጎብኘት

ነው፡፡ እኔ ዐማርኛ አላውቅም፡፡ ግእዝም አላውቅም፡ ፡ ቄሶቹ እኔ የማውቀውን ቋንቋ አይጠቀሙም፤ እነሱ የሚያስተምሩት በዐማርኛ ነው፤ ታዲያ እንዴት ልረዳው እችላለሁ?

ይህ የሚያሳየው በቋንቋ ምክንያት ምን ያህል ክፍተት እንደሚፈጠር ነው፡፡ አዛውንቱ በቋንቋ ምክንያት የቤተ ክርስቲያኒቱን መልእክት መረዳት ስላቃታቸው ትኩረታቸው ቤተ ክርስያኒቱ ወደማትፈልገው አቅጣጫ ኼዷል፡፡ እሳቸው የሚመላለሱት መቃብራቸውን ለማየት እንጂ ቃለ እግዚአብሔር ለማግኘት አይደለም፡፡ በተመሳሳይ አንድ እናት የስብከተ ወንጌልን አገልግሎት በምን መልኩ እንደሚያገኙ እንደሚከተለው ገልጸዋል፡፡

> ዐማርኛ አልችልም፡፡ እኔና ልጄ እሑድ ሲኾን ወይም የመድኀኔዐለም ወይም የማርያም ቀን ወደ ቤተ ክርስቲያን እንኼዳለን፡፡ ይህን የምታዩትን ልጄን ይዤ እኼዳለሁ፡፡ ተምረን እንመጣለን፡፡ ቤት ከገባን በኋላ ልጄ ይተረጉምልኛል፡፡ እሱ ዐማርኛ ይችላል፡፡

እኚህ እናት ቀበሌ ስብሰባ ሲኼዱ ወይም ላስተዳደራዊ ጉዳይ ወደ ወረዳ ሲያቀኑ መብታቸው ተጠብቆ በሚናገሩት ቋንቋ አገልግሎት ያገኛሉ፡፡ በተቀደሰው ሥፍራ ሲመጡ ግን ሦስተኛ አካል ፍለጋ ይንከራተታሉ፡፡ በዐለማዊው ቦታ ላይ ያገኙትን ያህል እንክብካቤ በቤተ ክርስቲያን ማግኘት አልቻሉም፡፡ እነዚህን ኹለት ሰዎች ለአብነት አቀረብን እንጂ ወጣቱ እና ሕፃናቱም ቢኾኑ በሚናገሩት ቋንቋ መጻሕፍት እና መንፈሳዊ አገልግሎት ለማግኘት ከፍተኛ ፍላጎት እንዳላቸው ከተደረገው ቃለ ምልልስ ለመረዳት ተችሏል፡፡ በአጠቃላይ ምእመናን በቋንቋቸው መማር በከፍተኛ ደረጃ የሚፈልጉ ቢኾንም ማግኘት ግን እንዳልቻሉ ከሰበሰብነው መረጃ ለመገንዘብ ችለናል፡፡

፫.፬. የጽሑፍ ባህልና ሌሎች ተዛማጅ ጉዳዮች

በአጠቃላይ በደቡብ ክልል ዕውቅና የተሰጣቸው ቋንቋዎች ፶፰[49] ሲኾኑ ብዙዎቹ በደቡብ ኦሞና ጋሞ ጎፋ አህጉረ ስብከት ይነገራሉ፡፡ ይኹንና በነዚህ ኹለት

[49] ዐለማየሁ ጌታቸው (፳፻፰ ዐ.ም.)፡፡ ያለፉት ሃያ ዐመታት የቋንቋዎች ልማት ጅምር. የካቲት ፳፰ ለሦስተኛው በአፍ መፍቻ ቋንቋ የመናገር ቀን የቀረበ፡፡ ገጽ ፬

አህጉረ ስብከት ከሚነገሩት ቋንቋዎች ውስጥ የጽሑፍ ሥርዐት ያላቸው በጣም ጥቂቶቹ ብቻ ናቸው፡፡ ለአብነት ያህል ከጋሞ ጎፋ ባስኬቶ፣ ኮረቴ፣ ጎፋ፣ ጋሞ የሚጠቀሱ ሲኾን በደቡብ ኦሞ ግን ጽሑፍ ላይ የዋለ አንድም ቋንቋ የለም፡፡ የአሪና የሐመር ቋንቋዎችም የፊደል ቀረጻ ሥራ የተከናወነላቸው ገና በቅርቡ ነው፡፡ እርሱም ገና በሥራ ላይ አልዋለም፡፡ ይኹንና የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር ከተለያዩ የእምነት ተቋማት ጋር በመኾን የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉም ሥራ በተወሰኑ ቋንቋዎች ላይ አከናውኗል፡፡ ለአብነት ያህል ሐዲስ ኪዳን ወደ አሪኛ፣ ማሌኛ፣ ኮረቴኛ፣ ኮንስኛ የኢትዮጵያን ፊደል በመጠቀም ተተርጉሟል፡፡

በጋሞ ጎፋ ዞን ውስጥ ከሚነገሩት ቋንቋዎች መካከልም ‹‹ቃል ለዓለም›› (word for the world) የሚባል ድርጅት በጋሞኛ እና በጎፍኛ የሐዲስ ኪዳን ትርጉም ሠርቷል፡፡[50] ከዚህም በተጨማሪ ገና ፊደል ሳይቀረጽላቸው እና የጽሑፍ ሥርዐት ሳይኖራቸው ወደ መገናኛ ብዙኃን አገልግሎት የገቡ ቋንቋዎች አሉ፡ ፡ ለምሳሌ በደቡብ ክልል ብቻ ወደ ፵፰ የሚደርሱ ቋንቋዎች ለኤፍ ኤም ሬዲዮ ሥርጭት ያገለግላሉ፡፡[51] አንድ ቋንቋ ፊደል ሳይቀረጽለት በፊደሉም ላይ ስምምነት ላይ ሳይደረስ ወደ ጽሑፍና ትርጉም ሥራ መግባት፣ በኋላ

ፊደሉ ካልቀጠለና ለትርጉም ሥራ ከተጠቀምንበት ፊደል ሌላ ፊደል ከተመረጠ የተሠሩ ሥራዎች ኹሉ ያለ ጥቅም ሊቀሩ ይችላሉ፡፡ በኹለቱም አህጉረ ስብከት የሚነገሩት ቋንቋዎች ገና ወደ ጽሑፍ ያላደጉ ስለኾነ በቋንቋዎቹ መጻፍ፣ ማስተማር እና ከሌሎች ቋንቋዎች ወደ እነርሱ መተርጐምም ከባድ ነው፡፡ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን አገልግሎቷን በእነዚህ ቋንቋዎች መፈጸም እንዳትችል ከሚያደርጓት ችግሮች መካከል አንዱ ቋንቋዎቹ ገና የጽሑፍ ሥርዐት የሌላቸው መኾኑ ነው፡፡ የቋንቋዎቹ ተናጋሪዎች በመረጡት መንገድ ፊደል ቢቀረጽላቸውና ወደ ጽሑፍ ቢያድጉ አገልግሎቱን ቀላል ያደርገዋል፡፡ እንደ ጥናቱ አቅራቢዎች እምነት ደግሞ ኹሉም ቋንቋዎች የኢትዮጵያን ፊደል ቢጠቀሙ ለመማር ማስተማሩ የበለጠ ይቀላል፡፡ የዐማርኛን ፊደል ያወቀ ሰው የሌላውን ቋንቋ ፊደል ለማጥናት ማወቅ የሚጠበቅበት ተጨማሪ ፊደሎችን ብቻ ነው፡፡ በዐጭር ጊዜ ውስጥ ፊደላቱን መለየትና በቋንቋውም ማንበብና መጻፍ ይችላል፡፡ የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ኢትዮጵያዊ ፊደልን ተጠቅመው ወደ ጽሑፍ ቢያድጉ ከማንነትና ከታሪክ አንጻርም የተሻለ ነው፡፡

---

[50] ከዶ/ር ኀይለ ኢየሱስ እንግዳሸት የኢትዮጵያ መጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር የመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉም ክፍል ዋና ሓላፊ ጋር ከተደረገ ውይይት የተገኘ መረጃ፡፡

[51] ዐለማየሁ ጌታቸው ፳፻፫ ዐ.ም. ገጽ ፰

ከላይ እንደተመለከትነው በእነዚህ አካባቢዎች የሚነገሩት ቋንቋዎች ገና ወደ ጽሑፍ ያላደጉ በመኾናቸው እና በቋንቋዎቹ የተጻፈ ሰነድ አለመኖሩ አስቸጋሪ ጉዳይ ነው። ይኹንና አንዳንድ ሰዎች እንደሚጠቁሙትም ኾነ ከመጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር ከተገኘው መረጃ እንደምንረዳው ከመጽሐፍ ቅዱስ ትርጉም ጋር በተያያዘ አንዳንድ ሥራዎች አሉ። በኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን በኩል ግን በዚህ ረገድ በየቋንቋዎቹ የተዘጋጁ ጽሑፎች አሉ ለማለት ያስቸግራል። እስካሁን ከዳሠሥናቸው ችግሮች አንጻር ስንመለከት ክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያንበቋንቋተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን በኩል ግን በዚህ ረገድ በየቋንቋዎቹየተገኘውተዋሕዶ እንደሚያሳየውዋፊደልየውዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን በኩል ግን በዚህ ረገድ በየቋንቋዎቹ የተዘጋጁ ጽሑፎች አሉ ለማለት ያስቸግራል፡ ፡ እስካሁን ከዳሠሥናቸው ችግሮች አንጻር ስንመለከት። ይኹንና አንዳንድ ሰዎች እንደሚጠቁሙትም ኾነ ከመጽሐፍ ቅዱስ ማኅበር ከ።

፬. ማጠቃለያዎችና የመፍትሔ አቅጣጫዎች

፬.፩ ማጠቃለያዎች

በዐለምም ኾነ በአፍሪካ እንዲሁም በኢትዮጵያ ያለውን ተጨባጭ ኹኔታ ሥናይ በልሳነ ብዙ ሀገራት ቋንቋን ትኩረት ሰጥቶ ሐዋርያዊ አገልግሎትን ማከናወን በጣም አስፈላጊና ወሳኝ ጉዳይ ነው። በጥናቱም ለመዳሠሥ እንደተሞከረው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሐዋርያዊ አገልግሎቷን ለማስፋፋት በምታደርገው እንቅስቃሴ ልሳነ ብዙነት ያለው አሉታዊና አወንታዊ ተጽዕኖ ከፍተኛ ነው። እህት አብያተ ክርስቲያናት ያላቸውን ልምድ ሙሉ በሙሉ ለማየት ባንችልም የግብጽን ተሞክሮ በጥሩ ጎኑ ተመልክተናል። በኢትዮጵያ ተጨባጭ ኹኔታ ቋንቋን ትኩረት ሰጥቶ ሐዋርያዊ አገልግሎትን ከመፈጸም አንጻር አብነት አድርገን የተጠቀምንባቸውን ኹለት አህጉረ ስብከት መሠረት አድርገን እንደተመለከትነው ያለው ክፍተት በጣም ከፍተኛ ነው። በእርግጥ ከዚህ ዐጭር ጥናት ለመረዳት እንደተሞከረው ቤተ ክርስቲያኗ ከጥንት ጀምሮ ከጽርዕ፣ ከሡርስት እና ከዐረብኛ ቋንቋዎች የተለያየ መልእክት ያሏቸውን ሃይማኖት ነክ መጻሕፍት ወደ ግእዝ በመተርጐም ለቋንቋው እድገት ከፍተኛ ድርሻ ነበራት። ቤተ ክርስቲያኗ ግእዝ የመግለጽ ዐቅሙ እንዲያድግ እና የተሻለ እንዲኾን ብቻ ሳይኾን ከተጠቀሡት ቋንቋዎች የወሰዳቸውን ባህል እና ሃይማኖታዊ ሕግጋት በውስጡ አቅፎ ዘመናትን እንዲሻገር የማይተካ ሚና ተጫውታለች።

ነገር ግን በሀገሪቱ ላሉ ቋንቋዎች የሰጠችው ቦታ ለግእዙ ከሰጠችው ትኩረት አኳያ ሲታይ በጣም ዝቅተኛ ነው። በእርግጥ በማኅበረ ቅዱሳን ክፍሏ እና በአንዳንድ አብያተ ክርስቲያናት በኩል የተወሰኑ መጻሕፍትን ወደ ጥቂት

የሀገሪቱ ቋንቋዎች በመተርጐሞ መልካም የሚባል ጥረት እያሳየች ነው፡፡ ቢሆንም የራስን ቋንቋ መጠቀም ሃይማኖትን ከማስፋፋት አንጻር ካለው ጥቅም እና ቤተ ክርስቲያኗ ካላት ኃላፊነት አኳያ ሲታይ ግን እስከ አኹን የተሠራው ሥራ በቂ አይደለም፤ ከዘመኑ ኹኔታ ጋርም ተጣጥሞ መሔድ የማይችል መኾኑን ጥናቱ አረጋግጧል፡፡ ኢትዮጵያ ከ፹ የማያንሱ ቋንቋዎች የሚነገሩባት ቤተ ክርስቲያን ደግሞ የእነዚህ ኹሉ ቋንቋዎች ተናጋሪዎች የኾኑ ተከታዮች ያሏት ብትኾንም በአብዛኛው አገልግሎት የምትሰጠው በግእዝ እና በዐማርኛ ነው፡፡ ሌሎች ቋንቋዎችን በመጠቀም የሠራችው ሥራ ዝቅተኛ ነው፡፡ ሕዝቡን በተገቢው መንገድ ለመስበክና የራሷ ለማድረግ ቋንቋውን ለስብከት መጠቀም ይገባታል፡፡ ይህን ማድረግ ባለመቻሏ ቤተ ክርስቲያን ብዙ ምእመናን ልጆቿን አጥታለች፡፡

በዚህ ጽሑፍ ለማየት እንደተሞከረው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሐዋርያዊ አገልግሎቷን ከማስፋፋት አንጻር በሀገሪቱ ውስጥ በተለይ በደቡብ ክልል ላሉት የተለያዩ ቋንቋዎች የሰጠችው ትኩረት ዝቅተኛ ነው፡፡ የሀገሪቱን ቋንቋዎች ለስብከተ ወንጌል ስለመጠቀም የቤተ ክርስቲያኒቱ ሊቃውንት ያላቸው ግንዛቤ፣ ዐቅም እና ልምድ በጣም አናሳ ነው፡፡ በዚህ መነሻነት ቤተ ክርስቲያን በሐዋርያዊ አገልግሎቷ አሉታዊ ተጽዕኖዎች ገጥሟታል፡፡ ብዙ ብሔር፣ ብሔረሰቦች በቋንቋቸው በሚሰጠው ትምህርት እየተሳቡ ከመምጣት ይልቅ ለቋንቋቸው ትኩረት ባለመሰጠቱ ሲርቁ በቋንቋቸው በሚሰብኩ በሌሎች የእምነት ተቋማት እየተሳቡ በመኮብለላቸው የቤተ ክርስቲያን ምእመናን ከመጨመር ይልቅ በየዐመቱ ቍጥራቸው እያሽቆለቆለ ሔዷል፡፡ ለዚህም በተለያዩ ዐመታት በተከታታይ ለሦስት ጊዜ በተደረገው የሕዝብ እና ቤቶች ቈጠራ የተገኘው ውጤት ምስክር ነው፡፡ ቀደም ብለን ከማኅበረ ቅዱሳን ተሞክሮ ለማየት እንደሞከርነው ከየቋንቋ ተናጋሪዎቹ ተመልምለው የስብከተ ወንጌል ሥልጠና ወስደው ወገናቸውን በቋንቋው ለመስበክ የተሰማሩት ሰባክያን የሚሰጡት አገልግሎት በጣም ጠቃሚ ነው፡፡ እነርሱ እንደሚሰጡት አስተያየት በእነርሱ ዐቅም እንኳ ሕዝባቸውን በቋንቋው በማስተማራቸው ብዙ ሕዝብ በማሳመን ወደ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ እምነት እንደመለሱ ይመሠክራሉ፡፡ ይህ ደግሞ የበለጠ ተጠናክሮ ቢቀጥል ሰውን በቋንቋው ማስተማር ምን ያህል ጠቀሜታ እንዳለው ለመረዳት ይቻላል፡፡ የቤተ ክርስቲያኗ አገልጋዮች በተለያዩ ቋንቋዎች የመናገር፣ የማስተማር እና የመጻፍ ክህሎት ካለው ተጠቃሚ ፍላጎት አንጻር ተመጣጣኝ አይደለም፡፡ ይህንንም በኹለት መንገድ መግለጽ ይቻላል፡፡ የመጀመሪያው በተለያዩ ቋንቋዎች በአፍ መፍቻነት የሚናገሩ ምእመናንን ከየአካባቢው መልምሎ ለስብከት በማብቃትና በማሠልጠን እንዲያስተምሩ ማድረግ አለመቻሉ ሲኾን ኹለተኛው ይህንን ጉዳይ የሚከታተል

እና የሚተገብር አካል ቤተ ክርስቲያኗ ትኩረት ሰጥታ ማቋቋም አለመቻሏ ነው፡ ፡ መጽሐፍ ቅዱስንና ሌሎች መጻሕፍትን በየቋንቋዎቹ ከማዘጋጀት አንጻርም በቤተ ክርስቲያኒቱ ያለው ዝግጅት ደካማ ነው ወይም የለም ማለት ይቻላል፡፡ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን በኹሉም ብሔር ብሔረሰብ ቋንቋዎች ወንጌልን ከማስፋፋት አንጻር ከሌሎች በሀገሪቱ ውስጥ ከሚንቀሳቀሱ የእምነት ድርጅቶች ጋር ስትነጻጸር በጣም ብዙ ይቀራታል፡፡

፬.፪ የመፍትሔ አቅጣጫዎች

ከላይ ለመግለጽ እንደተሞከረው የጥናቱ ዐላማ የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን አገልግሎቷን በመላው ሀገሪቱ ለማስፋፋት በሀገሪቱ ያለውን ልሳነ ብዙነት እንዴት እየተጠቀመችው ነው የሚለውን ጥያቄ ለመመለስ ሲኾን በቤተ ክርስቲያኗ መልካም ጅምር ቢኖርም ጅምሩን ከግብ ለማድረስ ግን ብዙ መሥራት እንዳለበት መደምደሚያ ላይ ተደርሷል፡፡ በዚህ ግንዛቤም መሠረት ጥናቱ የሚከተሉትን የመፍትሔ አቅጣጫዎች አስቀምጧል፡፡

፩. ቤተ ክርስቲያኗ አንጋፋ እና ከቋንቋ ጋር የተያያዘ ረጅም ታሪክ ያላት ናት፡፡ ስለኾነም ለሀገሪቱ ቋንቋዎች የሚገባውን ትኩረት መስጠት አለባት፡፡ ይህ ሲባል ቀስ በቀስ እንደተናጋሪው ብዛት እና ኹኔታ እያጠናች በሀገሪቱ ቋንቋዎች በመጠቀም ሃይማኖታዊ መጻሕፍትን፣ መዝሙሮችን እና ስብከቶችን ለማዘጋጀት የተጀመሩትን መልካም ግን ውስን ጅምሮች አጠናክራ መቀጠል አለባት፡፡ በመቀጠል መጽሐፍ ቅዱስን እና ሌሎች መጻሕፍትን ወደየቋንቋዎቹ መተርጐም ይገባታል፡፡ ይህም ከሚመለከታቸው የመንግሥት አካላትና ከባለሙያዎች ጋር በመተባበር ሊሠራ ይችላል፡፡ ለምሳሌ ቋንቋው ጽሑፍ ላይ ያልዋለ ከኾነ ፊደል እንዲቀረጽለት ማስደረግ፤ ከዚያም ከእያንዳንዱ ቋንቋ ተናጋሪ የተማሩ ሰዎችን በመምረጥ ማሠልጠን፡፡ ሥልጠናው ደግሞ ማካተት ያለበት መሠረታዊ የመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርትና

የትርጕም ክህሎት ነው፡፡ በተጨማሪም የቋንቋው ተናጋሪዎች ሃይማኖታዊ ትምህርት በቋንቋቸው እንዲያገኙ ማድረግ ተገቢ ነው፡፡

፪. ከላይ የተጠቀሰውን ለመተግበር ይረዳት ዘንድ ከኹሉም ቋንቋ ተናጋሪዎች የተመለመሉ ወጣቶችንና ሰባክያንን በመሰብሰብ የቤተ ክርስቲያኒቱን ሥርዐት እና ሥነ መለኮታዊ ትምህርት በሚገባ እንዲማሩ እና እንዲሠለጥኑ ማድረግ፤ በየቋንቋው እንዲሰብኩ ማድረግ ተከታታይ ሥልጠናም መስጠት ይገባል፡፡

፫. እነዚህን ወጣቶች ከስብከት ሥልጠናም በዘለለ ለዲቁና፣ ለቅስና ወዘተ.

እንዲበቁ እና ወገናቸውን በቋንቋቸው የሚያስተምሩ እና የሚናዝዙ እንዲኾኑ ማስቻል ይገባል፡፡

፬. ለሀገሪቱ በተለይ በደቡቡ የሀገራችን ክፍል ለሚገኙ የገጠር ምእመናን እና አብያተ ክርስቲያናት ከመቼውም የተሻለ ትኩረት በመስጠት የገጠሩ ምእመናን እንዲበረክቱ፣ እንዲተባበሩ እና የሃይማኖቱ ዕውቀት እንዲኖራቸው በመሥራት ለሃይማኖታቸው ዘብ እንዲቆሙ አስፈላጊ ነው፡፡ የአገልጋይ ካህናት ችግርንም ለመቅረፍ የአብነት ት/ቤቶችን በአካባቢው በማስፋፋት ኹሉን አቀፍ አገልግሎት ለመስጠት የመጽሐፍ ቅዱስ ትምህርትንና የስብከት ዘዴን ለኹሉም የአብነት ተማሪዎች በማስተማር ካህናቱን ለስብከተ ወንጌል ማብቃት ያስፈልጋል፡፡

፭. ብዙ ቋንቋዎች የጽሑፍ ሥርዐት ስላልተቀረጸላቸው እነሱን ተጠቅሞ የቤተ ክርስቲያንን ትምህርት ለማስተማርም ኾነ ለመተርጐም በጣም አስቸጋሪ ነው፡፡ ስለዚህ በሀገሪቱ ውስጥ ያሉና የሚነገሩ ቋንቋዎች የኢትዮጵያን ፊደል መሠረት አድርገው ወደ ጽሑፍ እንዲያድጉ ጥረት ሊደረግ ይገባል፡፡

፮. ካህናቱና አገልጋዮች ኹሉ በቋንቋዎች አጠቃቀም ላይ የተስተካካለ አመለካካት ሊኖራቸው ይገባል፡፡ ኹሉንም ሕዝብ በየቋንቋው መስበክ እንዲችሉ የአጭርና የረዥም ጊዜ ሥልጠና ሊያገኙ ይገባል፡፡ አስፈላጊ ኾኖ በተገኘበት ቦታ የቤተ ክርስቲያንን ትምህርት ወደተለያዩ ቋንቋዎች ለመተርጐም የትርጉም ማዕከላት ሊቋቋሙና ሊጠናከሩ ይገባል፡፡

፯. የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሐዋርያዊ አገልግሎቷን በተገቢው መንገድ ለመስጠት፣ ሥልጠናዎችን ለማከናወን፣ በተለያዩ ቋንቋዎች ትምህርቶችን ለማዘጋጀትና አሳትሞ ለማሠራጨት የሚችል በዚህ ላይ ትኩረት ሰጥቶ የሚሠራ አንድ የቋንቋ ማዕከል ያስፈልጋታል፡፡

የዐማርኛ ሥርዐተ ጽሕፈት በኢትዮጵያ ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት እይታ[1]

አምሳሉ ተፈራ*

Abstract

Different ways of writing the same word in different forms of the Amharic script brings confusion. Writing a word in different types of letters results many problems. It brings change of meaning and shows lack of consistent orthography in the language. Different scholars forwarded their proposals in relation to this topic which can be categorized into two. The first says "Amharic should have consistent orthography and preserving all existing scripts (*fidälat*) is essential". The second proposal says: "Having more than one script for the same letter in Amharic brings confusion and these similar scripts (*fidälat*) should be removed from the orthography". The objective of this article is discussing the views and analyzing arguments of the Ethiopian Orthodox Tewahido Church scholars in support of preserving all Amharic scripts.

፩. መግቢያ

‹‹ለዐማርኛ ቋንቋ ሥርዐተ ጽሕፈት መሠረቱ የግእዙ ቋንቋ እንደኾነ በማመን ዛሬም ወደፊትም ፊደላቱ በመላ ተጠብቀው መቀመጥ አለባቸው›› ብለው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ይሞግታሉ:: ሊቃውንቱ እንደሚያስረዱት ከኾነ በመጀመሪያ ፊደላትን ለሰው ልጆች የሰጠ እግዚአብሔር ነው[2]:: ምዕራባውያን ጸሓፊዎች በበኩላቸው የግእዝ ፊደላት ምንጫቸው ከደቡብ ዐረቢያ ሲኾን በኢትዮጵያ ውስጥ የተስፋፋት ግን ከክርስቶስ ልደት በኋላ በዐራተኛው መቶ ክፍለ ዘመን እንደኾነ ጽፈዋል[3]:: በሌላ በኩል ደግሞ በርካታ ጸሓፊዎች የፊደላት መመሳሰል የግድ አንዱ ከሌላው መቀዳዳትን አመልካች

---

*ዶ/ር አምሳሉ ተፈራ በአ.አ.ዩ .የፊሎሎጂ ረ/ፕሮፌሰር ሲሆኑ በአሁኑ ጊዜ በጀርመን ሀገር በሙኒክ ዩኒቨርሲቲ የድኅረ-ዱክትርና (postdoctoral research) ጥናትና ምርምር በማድረግ ላይ ይገኛሉ።

[1]ይህ ጽሑፍ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲ የኢትዮጵያ ባህሎችና ቋንቋዎች አካዳሚ ጥር ፳፱ ቀን ፳፻፮ ዐ.ም. ባደረገው ጉባኤ እና የማኅበረ ቅዱሳን የጥናትና ምርምር ማእከል ጳጉሜ ፩ ቀን ፳፻፮ ዐ.ም. ባደረገው ፮ኛ ሀገር ዐቀፍ ዐመታዊ ዐውደ ጥናት ላይ ቀርቦ ውይይት ተደርጎበታል።

[2]ሀብተ ማርያም ወርቅነህ (ሊቀ ሥልጣናት)፣ ጥንታዊ የኢትዮጵያ ሥርዐተ ትምህርት፣ (ዐዲስ አበባ፣ ፲፱፻፷፱ ዐ.ም.)፣ ገጽ ፲፮:: በሰማይ ሰሌዳ ላይ በሄኖስ አማካይነት::

[3]Schneider Roger, *Origine et dévelopment de l'écriture éthiopienne jusqu'à l'époque des inscriptions royales d'Axoum* (1955) vol. 1, pp 121-126.

ሊኾን አይገባውም ይላሉ[4]::

ከፍሬምናጦስ (አባ ሰላማ) ዘመን ወዲህ ግእዝ ከሌሎች ሴማዊ ቤተሰቦቹ በተለየ መልኩ እናት ፊደላቱን[5] ከነዋየሎቻቸው[6] በአንድ ምልክት በመወከል አናባቢንና ተነባቢን ይገልጻል:: የሥነ ልሣን ሊቃውንት ይኽን ጠባዩን ቀለማዊ[7] በማለት ይገልጡታል:: ዐማርኛ ቋንቋም የሚከተለው ይኽንኑ መንገድ ነው::

በግእዙ የሚገኙትን ፳፮[8] ፊደላት እንዳሉ በመውሰድና ሌሎች ሰባት ፊደላትን[9]በመጨመር ዐማርኛ ፴፫[10] ፊደላትን ሲይዝ (እያንዳንዱ ፊደል ሰባት አናባቢ ስላለው ጠቅላላ እናት ፊደላቱ ከነአናባቢያቸው ፪፻፴፩)[11] እንዲሁም

ተጨማሪ አራቱ ዲቃላ ፊደላት[12] ከነንዛቸው[13] ፳ ስለሚኾኑ የዐማርኛ የፊደል ገበታ በድምሩ (ዘሩ ከነንዙ) ፪፻፶፩[14] ፊደላት እንዲኖሩት አስችሎታል::

በፊደል ገበታው ላይ ተመሳሳይ ድምፅ ያላቸው የሚመስሉ [ሀ]፣ [ሐ] እና [ኀ]፤ [ሰ] እና [ሠ]፤ [አ] እና [ዐ]፤ [ጸ] እና [ፀ] ስላሉ በአጻጻፍ ረገድ በርካታ ልዩነቶች ሲከሰቱ ይስተዋላል:: እንዲሁም ራብዕ ድምፃቸው ከግእዙ ጋር ተመሳሳይነት ያላቸው የሚመስሉ [ሀ]፣ [ሐ] እና [ኀ]፤[አ] እና [ዐ]፤ ሲደመሩ እና በግእዝ መጻፍ የነበረበት ቃል በራብዕ ሲወከል ችግሩን ይበልጥ ያጎላዋል:: የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ግን መፍትሔው ጠንቅቆ ማስተማር ነው ይላሉ:: ኪዳነ

---

[4]Frantsouzoff (ፍራንሱዞፍ) Serguie, “Ethiopic Script” in Encyclopedia Ethiopica, (2010), vol. 4, pp. 581-585.

[5] Consonants (ተነባቢዎች)

6Vowels (አናባቢዎች)

[7]Syllabic .

[8]ኪዳነ ወልድ ክፍሌ (አለቃ)፣ መጽሐፈ ሰዋስው ወግስ ወመዝገበ ቃላት ሐዲስ፣ (አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ ፲፱፻፺፰ ዐ.ም)፣ ገጽ ፳፰:: ውጭ በእርግጥ ኹለቱ [ፐ] እና [ጰ] የተጨመሩት በኋላ ዘመን ከጽርዕ (ግሪክ) መኾኑን ይረዷል:: የግእዝ ቋንቋ እነዚህን ኹለት ፊደላት በኋላ የጨመረው ሕፀፅ ኖሮበት ሳይኾን [ቅዱሳት] መጻሕፍት ከተቀዱበት ምንጭ ከጽርዕ ከዮናን ለማስማማት ነው ይላሉ:: .

[9]እነዚህም ጀ፣ ዠ፣ ጨ፣ ኸ፣ ኘ፣ ሸ፣ ቸ ናቸው::

[10] ኪዳነ ወልድ (፲፱፻፺፰ ዐ.ም)፣ ገጽ ፺፩:: ውጭ ያሉትን የዐማርኛ ፊደላት ዲቃሎች ይሏቸዋል::

[11] ሀብተ ማርያም ወርቅነህ (፲፱፻፳፱: ፲፱) ተጨማሪ ማብራሪያ በማከል የግእዝ ፊደላቱን ቍጥር ወደ ፪፻፪ ያወርዷቸዋል:: ሆኖም ድምፅ ሰጪዎች እንደ ፊደል ራሳቸውን ችለው ሊቆጠሩ እንደማይገባ ያስረዳሉ::

[12]እነዚህም ጐ፣ ኊ፣ ኰ፣ ቈ ናቸው::

[13] እነዚህ የሚረቡት በአምስት እንጂ እንደ ሌሎቹ በሰባት አለመሆኑን ይገነዘቧል::

[14] Frantsouzoff (2010: 584)..

ወልድ ክፍሌ የዚኽን ምክንያት ሲያስረዱ ኹሉም ፊደላትና ሠራዊቶቻቸው[15] በመልክም በድምፅም ልዩ ልዩ ስለኾኑ አንዱ ፊደል ከሌላው እንዲሁም ግእዙ ከራብዑ ተለይቶ መጻፍ አለበት፤ ይኽን አለመጠበቅ ግን የስሕተት ስሕተት ነው ይላሉ[16]:: አምሳሉ አክሊሉም ሞክሼ ፊደላትን ጠንቅቆ ያለመጻፍ ችግር ሊወገድ የሚችለው በማስተማር ሲኾን፤ የሥነ ጽሕፈት[17] መመሪያን መጠበቅ መፍትሔ እንደኾነ አስረድተዋል[18]:: ሀገር በቀል የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ፊደላት በመላ የፈጣሪን ቸርነት የሚገልጽ ትርጉምና ከተፈጥሮ ጋር ተዛማጅ የኾነ ትንታኔ ስላላቸው ኹሉም ጠንቅቆ ሊጽፋቸው እንዲሁም ቅርስ ስለኾኑ ሊጠብቃቸው ይገባል በማለት በአጽንኦት ይናገራሉ::

የዚኽ ጽሑፍ ዐላማ በጉዳዩ ላይ የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት የሚሰጡትን ሙያዊ ትንተና በማቅረብ የትኛው ቃል በየትኛው ፊደል መጻፍ እንደሚገባውና ለምን እንደሚያስፈልግ ማሳየት ነው::

ይኽን ዐላማ ከግብ ለማድረስ እስካሁን የተሠሩ ተዛማጅ ሥራዎችን ለመዳሠሥ ተሞክሯል:: መረጃዎችም በቃለ መጠይቆችና በጥልቅ ውይይቶች ተሰብስበዋል:: ለግንዛቤ እንዲረዳ በጽሑፉ መጨረሻ ዐማርኛ ቋንቋ ከግእዝ የወሰዳቸውን ቃላት ዝርዝር የያዙ ኹለት አባሪዎች ተካተዋል::

፪. ክለሣ ድርሳናት

ስለ ዐማርኛ ፊደላት ጥናቶችና ዝርዝር ትንታኔ እንዲሁም ተመሳሳይ ድምፅ ያላቸው የሚመስሉ ፊደላት ይቀነሱ ወይም አይቀነሱ በሚሉት ሐሳቦች ዙሪያ ከረጅም ጊዜ አንስቶ ብዙ ተጽፎባቸዋል:: እስካሁን የተደረጉ ክርክሮችን በነቂስ ማቅረብ የዚኽ ጽሑፍ ዐላማ ባይኾንም የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ስለ ኢትዮጵያ ፊደላት የትመጣና አጠቃቀም የሚያስተምሩትን፣ ፊደላቱ በመላ ተጠብቀው መቀመጥ እንደሚገባቸው፣ አንድን ቃል በተለያዩ መንገዶች እንዲወከል ማድረግ የሚያስከትለውን የትርጉም ልዩነት በመጠኑ ያቀርባል::
አለቃ ኪዳነ ወልድ ታዋቂ በኾነው መዝገበ ቃላታቸው መግቢያ ላይ ስለ መዓርግ ፊደላት[19]፣ ፊደል ከናበጋዙና ከነጓዙ፣ ከግእዝ ፊደላት ስለተደቀሉ የዐማርኛ

[15]አለቃ ኪዳነ ወልድ ክፍሌ ከካዕብ እስከ ሳብዕ ያሉት የፊደላቱ አናባቢዎች:: ፲፱፻፺፰ ዐ.ም፣ ገጽ ፳፰::

[16]ዝኒ ከማሁ ፲፱፻፺፰ ዐ.ም፣ ገጽ ፮::

[17]Orthography

[18]አምሳሉ አክሊሉ፣ የዐማርኛ ሞክሼ ፊደላትን በትክክል ያለመጻፍ ችግርና መፍትሔ፣(ዐዲስ አበባ፡ ሻማ ቡክስ፣ ፳፻፪)::

[19]ፊደል (አበገደ...)፣ ስመ ፊደል (አልፍ፣ ቤት፣ ገምል፣ ድልት፣...) እና ኁልቈ ፊደል (አሐድ፣ ክልኤት፣ ሠለስት፣ አርባዕት፣...)

ፊደላትና ስለ ዐማርኛ ሰዋስው በስፋት ተንትነው አስረድተዋል[20]:: እንደ ኪዳነ ወልድ ገለጻ ከኾነ ፊደልና ጽሕፈት በመጀመሪያ የተሰጡትና የተገለጡት በአዳም[21] ዕድሜ ሲኾን እንደገናም በሦስተኛው ትውልድ በሄኖስ ዘመን ነው:: እንዲሁም የግእዝን ቋንቋ ቀዳሚነትና ለሌሎች ኢትዮጵያዊ ሴማውያን ልሣናት መገኛ እንደኾነ ሲናገሩ እንዲህ ይላሉ "ዐማርኛ፣ ትግርኛ እና ትግረ የተገኙት ከግእዝ ስለኾነ የግእዝ ልጆች ናቸው::" የግእዝ ልጆች ኾነው ሳለ ከሌሎች ሴማውያን ልሣናትና ከሮማይስጥ [ላቲን] እንዲሁም ከላቲን ዝርያ ቋንቋዎች የተጋሯቸውን ድምፆች እንዲህ ይገልጻሉ፥

> ዐማርኛ፣ ትግሬና ትግርኛ ከአባታቸው ከግእዝ ጕያ ሳይወጡ ጀ ሸ ኸ በማለት ከዐረብ ከሡርስት ከዕብራይስጥ ዠ ኘ ቸ በማለት ከሮማይስጥና ከልጆቹ ይስማማሉ:: ጨ በማለት ግን ከማንም ከማን የማይገጥሙ ብቸኞች ናቸው:: ሸን ከጥንታዊ ግእዝ ወርሰውታል፤ ጀ የዐረቦች ገ ነው፤ ዐረብ ገ ሲል ጂም ጀመል ይላል:: ከን ኸ ማለት የዕብራይስጥና ያማርኛ የትግርኛም ነው፤ በዐረብና በአሮጌው ግእዝ ግን ኸ የሚባለው ኀርም
>
> ኀ ነው እንጂ ከአፍ አልነበረም:: ሸ የሚባለውም ንጉሡ ሠ እንጂ ፥ ሳቱ ሰ አልነበረም፤ ሠውት ሠና ሳትሰ ተዛውረውና ተፋልሰው አለቦታቸው ተጥፈዋል:: መፋለሳቸውም በዚህ ይታወቃል፣ ነጋሢ ነጋሽ፥ ሢመት ሹመት፥ ሦክ ሾክ፥ የመሰለው ኹሉ[22]::

እኒሁ ሊቅ የአውሮፓውያንን ልምድ በመጥቀስ ዘመናዊ የጽሕፈት መኪና ሲመጣ የነበራቸውን ፊደል ሳያሳንሱና ሳይከፍሉ፣ እናሳንስም ሳይሉ መላውን ፊደላቸውን

---

[20]ኪዳነ ወልድ (፲፱፻፺፰ ዐ.ም)፣ ከገጽ ፳፪-፺፯::

[21]ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ ፶፪:: "ግእዝ ከላይ ከአዳም የነቃ ከታችም ከኖኅ የፈለቀ ሴማዊና አዳማዊ ቋንቋ ስለኾነ ዘሩን በኖኅ ልጆች አምሳል ሲሰፍርና ሲቈጥር ከ፳ ፊደላት አያበልጥም አያሳንስም:: ቀቲል፣ ገቢር፣ ቀዊም፣ ሐዊር፣ ሣርሮ፣ ሐድሶ፣ ሐውጾ፣ ገሥጾ፣ እያለ እንደ ወንድሞቹ እንዳረብና እንደ ሡርስት እንደ ዕብራይስጥ በ፳ ፊደላት ይሄዳል:: ..... የጐደለውንም አንዱ ካንዱ ቢወስድ ብድር አይሆንም ገንዘቡ ነውና...."

[22]ኪዳነ ወልድ (፲፱፻፺፰ ዐ.ም)፣ ገጽ ፴፱::

ከነአኃዙና ከነጓዙ አሳክተውና አስማምተው እንዳጻፉት ኹሉ፤ ኢትዮጵያዊውንም ፊደልና አኃዝ ምንም ሳያስቀሩ በዘመናዊ የጽሕፈት መኪና መጻፍ እንደሚቻል አሳይተዋል[23]:: ከታዋቂው መዝገበ ቃላታቸው በተጨማሪ ኪዳነ ወልድ (፲፱፻፵፰ ዐ.ም.)[24] "ፊደለ ሐዋርያ"[25] በተሰኘ ሌላ መጽሐፋቸው ስለ ግእዝና ዐማርኛ ፊደላት፣ ስለ ቍጥር ስሞች በግእዝና ዐማርኛ ልሣናት፣ የሴማውያን ቋንቋዎች (ሡርስት፣ ዕብራይስጥ፣ ዐረብ እና ግእዝ) ፊደላት ንጽጽር በዝርዝር ጽፈዋል:: "መዝገበ ፊደላት" በተሰኘ መጽሐፋቸው ስለ ፊደላቱ ታሪክ፣ ስለ ፊደላቱ ስምና ትርጓሜ፣ እንዲሁም ስለ ቍጥሮችና ሥርዐተ ነጥብ ሰፊ ማብራሪያ ሰጥተዋል:: የፊደላትን ትርጓሜ ሲያስረዱ [አ] - አልፍ ቀንድ የቀንድ ከብት (አብ)፣ [በ] - ቤት በቁሙ ቤት (ባዕል)፣ [ገ] - ገምል ግመል፣ ገመል (ግሩም)፣ ..... በማለት የፊደላት ስሞች ሥጋዊና መንፈሳዊ ትርጓሜ እንዳላቸው በሥጋዊ ትርጓሜና አፈታት ኹሉም የፍጥረት ስሞች ሲኾኑ በመንፈሳዊ አፈታት ግን የፈጣሪ ስሞች ወይም የስሙ ቅጥሎች መኾናቸውን ጽፈዋል[26]::

በላይ መኰንን ፊደላት ከዐማርኛ የፊደል ገበታ መቀነስ እንደሌለባቸው ከአመክንዮ ጋር ሙግታቸውን ሲያቀርቡ ተመሳሳይ ንበት[27] ያላቸው ፊደላት ከፊደል ገበታችን ላይ ይወገዱ ማለት ትልቅ ችግር ያስከትላል:: እነዚህ ፊደላት ቀደም ባለው የግእዝ ዘመን እንዲሁም በትግርኛና በትግረ ቋንቋዎች አሁንም መካነ ንባብ ስላላቸውና ስለሚደመፁ ለምን ይቀነሳሉ? ከዚህም በላይ እነዚህን

ፊደላት በመጠቀም በርካታ መጻሕፍት ተጽፈው ስለሚገኙ ፊደላቱ ይቀነሱ ቢባል እኒህን መጻሕፍት አንብቦ መረዳትን አዳጋች ስለሚያደርገው ኪሳራ እንጂ ትርፍ የለውም በማለት ይሞግታሉ[28]::

ዳንኤል ያ[ዕ]ቆብ በ፲፭ኛው ዐለም ዐቀፍ የኢትዮጵያ ጥናት ጉባኤ[29] ላይ ለእንግሊዝኛ ቋንቋ ተሠርቶና ተሞክሮ ውጤታማ የኾነውና ተመሳሳይ ድምፅ ያላቸውን ቃላት በአጻጻፍ <u>ሥርዐት ችግር</u> እንዳይፈጠር የሚረዳ መርሐ ግብር

[23]ዝኒ ከማሁ፣ ገጽ ፶፩::

[24]ኪዳነ ወልድ ክፍሌ፣ መዝገበ ፊደላት፣ የግእዝና ያማረኛ ቋንቋ መክፈቻ:: መዝገበ ፊደላት ሴማውያት ወእማንቱ ፊደላተ ግእዝ ወዐምሐራ፣ (፲፱፻፵፰ ዐ.ም.፣ ድሬዳዋ ዳግመኛ በአርቲስቲክ ማተሚያ ቤት ታርሞ በ፲፱፻፹፱ ዐ.ም. ታተመ)::

[25]እሳቸው የሰጡት ርእስ "ፊደላዋርያ" የሚል ነው::

[26]ኪዳነ ወልድ ፲፱፻፵፰ ዐ.ም.፣ ገጽ ፵

[27][በ] ይጠብቃል::

[28]በላይ መኰንን ሥዩም (ሊቀ ኅሩያን)፣ ትንሣኤ: ዐማርኛ - ግእዝ መዝገበ ቃላት፣ (ዐዲስ አበባ ፳፻፩ ዐ.ም.) ከገጽ ፲፬-፲፯::

[29]Daniel Yacob, 2007, PICES 15.

(program)[30] ለኢትዮጵያ ቋንቋዎችም ይሠራ እንደሁ በማለት በተለይ ለግእዝ ፊደላት የተሞከረ ጥናት ዐማርኛ ቋንቋን እንደ ማሳያ አድርጎ አቅርቧል፡፡ ይህ ሥራ በዐማርኛ የሚጻፉ ተመሳሳይ ቃላትን በተለያየ መንገድ ሲጻፉ የሚሠጡትን የተዘበራረቀ እይታ ከበርካታ ምሳሌዎች ጋር አሳይቷል፡፡ እንዲሁም በዅሉም ዘንድ በስፋትና በቅድሚያ ከሚታወቁት ተነባቢ[31] ፊደላት [አ፣ዐ፣ ሠ፣ሰ፣ ጸ፣ፀ፣ ሀ፣ ሐ፣ ኀ፣ እንዲሁም ኸ፤] በተጨማሪ አናባቢዎችም[32] [ለምሳሌ ዉ እና ው፣ ኘ እና ፐ፣ ፓ እና ፖ፣ ዩ እና ዪ፣ ቁ እና ቍ፣ ጎ እና ጐ ወዘተ…] ብዙዎች ስለማይጠነቀቋቸው በትክክል እንደማይጻፉ ምሳሌዎችን በማከል ዳሟል፡፡ የዐማርኛ ሜታፎንን[33] ተግባራዊ ለማድረግ ሞክሼ (ተመሳሳይ ድምፅ ያላቸው የሚመስሉ) ፊደላትንና ፍንጽቆችን መቀነስ መፍትሔ እንደሚያመጣ ጽፏል፡፡

ሞክሼ (ተመሳሳይ ድምፅ ያላቸው የሚመስሉ) ፊደላት ይቀነሱ/አይቀነሱ የሚለው ሐሳብ የውይይትና አካዳሚያዊ ክርክር ርእሰ ጉዳይ መኾን የጀመረው ከንጉሠ ነገሥቱ ዘመን አንስቶ ነው፡፡ ሐዲስ ዐለማየሁ፣ አበበ ረታ የመሳሰሉት ተመሳሳይ ድምፅ ያላቸው የሚመስሉ ፊደላት ይቀነሱ፤ ሲሉ በሌላ ወገን ደግሞ እነ መርስኤ ሐዘን፣ መንግሥቱ ለማ፣ አስረስ የኔሰው እና ሌሎች ፊደላቱ መቀነስ የለባቸውም ብለው ብዙ ምክንያት አቅርበዋል፡፡ ክርክሩ በሌሎች ምሁራንም በተለያዩ ጊዜያትና መንገዶች ቀጥሏል፡፡

ደስታ ተክለ ወልድ በመዝገበ ቃላት ዝግጅታቸው መግቢያ ላይ ስለ ዐማርኛ ቋንቋና ፊደል፣ ስለ አገባብ፣ የዐማርኛ ሰምና ወርቅ፣ ግስ፣ ወዘተ በስፋት ዘርዝረዋል፡፡ ፊደልን በተመለከተ የግእዝ ፊደላት በመላ ለዐማርኛ ሲኾኑ የዐማርኛው ግን

ለግእዙ አይኾንም ይላሉ፡፡ ኾኖም ታሪክ ነገሥትና መጽሐፈ መድኃኒት ጸሓፊዎች እንዲሁም ባለቅኔዎች ኢያዛነቁ ጽፈውታል፡፡ የደስታ ሙግት እንደሚከተለው ተቀምጧል[34]፡፡

> ከዐጤ ኃ/ሥላሴ ወዲህ ብዙ መጻሕፍት ተጽፈዋል፡፡ ሆኖም አንዳንዶች ዐማርኛውን እንጂ የፊደል አገባቡን አይጠነቀቁም፡፡ ብዙዎቹ ግን ያማርኛውንም ፊደል ጥቅም እንደሌለው ነገር ያዩታል፡፡ አዐ፣ ሀሐኀ፣ ሠሰ፣ ጸፀ ፪

[30]Double Metaphone Algorithm

[31]Consonants

[32]vowels

[33] Metaphone - የእንግሊዝኛ ቃል ሲኾን ሐሳቡ “በአንድ ቋንቋ ውስጥ ተመሳሳይ አነባበብ ኖሯቸው በፊደል አጻጻፍ የሚለያዩትን ቃላት መፈለጊያ ዘዴ” የሚል ነው፡፡

[34]ደስታ ተክለ ወልድ፣ ዐዲስ ያማርኛ መዝገበ ቃላት በካህናትና በሀገረ ሰብ ቋንቋ፣ (ዐዲስ አባባ፣ አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ ፲፱፻፷፪ ዐ.ም ፣ ከገጽ ፲፩-፲፫፡፡

> እና ፫ የኾኑበት ምክንያት ምን እንደኾነ አያስቡም፤ እንዲያው በልማድ ላንድ ቃል ባንድ ገጽ ባንድ ወይም በ፪ ዐምድ አንዱንም አንዱን፤... በማዛነቅ እየጻፉ ሲያነቡ ይኖራሉ እንጂ፤ ቢጠይቋቸውም መልሳቸው "ምናለበት" ነው። በነሱ ዘንድ የፊደል አገባብ የሚያውቅ ሰው ቢኖር እንደ ስሕተተኛ ይቈጠራል። ... ዳግመኛም ያማርኛ ፊደል ራሱን ችሎ በመነበቡ ምሉና ቅን በመኾኑ ቀንተው ተመቅኝተው እንደ ጽርዕና እንደ ሮማይስጥ ፩አ ፩ሀ ፩ሰ ፩ጸ ይበቃል፤ ብዛቱን መቀነስና መልኩን መለወጥ ይገባል እያሉ "ወዛም ገማ ቢለው የነጭ ወሬ ነው" እንዳለው ኹሉ በትውስት አንደበት ለወጣቶች ይሰብካሉ። እንዲህ ማለታቸው ያማርኛን ሥር መሠረትና ሥርዐተ ፊደል አለማወቃቸው ስላሳፈራቸው ነው። ከ፪ኛው የዓለም ጦርነት በፊት የኢትዮጵያ ጠረፍ መቀነስ ላገራችን ከጕዳት በቀር ጥቅም እንዳልሰጠ የፊደልም መቀነስ ስሕተትንና ማስነቀፍን (አያውቁትም መባልን) እንጂ፤ ዕውቀትን አያስገኝም። የግእዝና ያማርኛ ፊደል ለትግሬ ለትግርኛ ለጕራጌና ለአደርኛ ለአርጎባ ለሌሎችም በኢትዮጵያ ውስጥና ዙሪያ ላሉት የአፍሪቃ ቋንቋዎች ኹሉ ይኾናል። የፈረንጅ ቋንቋ ባማርኛ ውስጥ እየተዛነቀ መጻፉና መነገሩ እጅግ ያሳዝናል።

አስረስ የኔሰው በመጽሐፋቸው የኢትዮጵያ ፊደላት የአዳምና የመላእክት መነጋገሪያ ነበሩ ይላሉ። በዚህም ላይ ስለ ሃያ ስድስቱ የግእዝ ፊደላት ምሥጢራዊ ትርጕምና መገኛ፣ የወጡበትን ሱባኤ አካተው በሠንጠረዥ መልክ አቅርበዋል።

የግእዝ ቋንቋ ስሙ በአልፍ እንጂ በዐይን ሊጻፍ አይገባውም ይላሉ[35]። እንዲሁም የኢትዮጵያ ፊደል ከደቡብ ዐረብ የመጣ ጥንታዊው የሳባ ፊደል ነው የሚለው ሐሰት መኾኑን፤ የኢትዮጵያ ፊደላት ለአኃዝ መቍጠሪያነትም እንደሚያገለግሉ፤ ካም ቋንቋና ፊደሉን መንግሥቱን ይዞ ወደ አፍሪካ በ፲፮፻፮ ዓ.ዓ. ወደ አፍሪካ እንደመጣ[36] ወዘተ. ጽፈዋል።

<u>ሥርዐተ ጽሕፈትን</u> (Orthography) አስመልክቶ በርካታ ባይኾኑም የተወሰኑ

[35]አስረስ የኔሰው። ትቤ አክሡም መኑ አንተ?። (ዐዲስ አበባ፣ ንግድ ማተሚያ ቤት ፲፱፻፺፩ ዐ.ም.)። ገጽ ፪፻፺፰-፪፻፺፱።

[36]አስረስ (፲፱፻፺፩ ዐ.ም.)፣ ገጽ ፳።

ሥራዎችን ተመልክቻለሁ:: የዶ/ር አምሳሉ አክሊሉ ፳፻፪ ዐ.ም. አነስተኛ ጥራዝ መጽሐፍ የተሻለና መፍትሔዎችንም አመላካች ኾኖ አግኝቼዋለሁ:: ፐ/ር ዎልፍ ሌስላው (፲፱፻፸፫) በእንግሊዝኛ - ዐማርኛ መዝገበ ቃላታቸው[37] ላይ በዐማርኛ ውስጥ ያለውን በወጥነት ፊደላትን ያለመጠቀም ችግር ዳሠው መፍትሔ ያሏቸውን ሦስት አማራጮች አቅርበዋል:: እነሂም፥ ፩. ከኹለት-ሦስት አማራጭ ፊደላት ውስጥ አንዱን ብቻ ወስዶ ሌሎቹን መተው፣[38] ፪. ነባሩንና አብዛኛው የተቀበለውን ሥርዐተ ጽሕፈት መከተል[39]፣ ፫. ሥርወ ቃላትን የተከተለ አጻጻፍ መከተል[40] የሚሉ ናቸው:: ኾኖም ከሦስቱ አማራጮች የመጀመሪያ ኹለቱን እንዳልተስማሙባቸው ሦስተኛውን ግን እንደሚቀበሉ ገልጸዋል:: እኒሁ ፕሮፌሰር የዐማርኛ ሰዋስው መግቢያ[41] በሚለው መጽሐፋቸውም ይህንኑ ዳሠዋል::

ካርል ሜኖፍ ተግባራዊ ሥርዐተ ጽሕፈት ለአፍሪካ ቋንቋዎች[42] በሚለው ጽሑፋቸው ዋና ዋና መመሪያዎችን ዘርዝረው ባሳዩበት ጥናታዊ ጽሑፍ ላይ እንደገለጹት የአውሮፓ ቋንቋዎች ሥርዐተ ጽሕፈት የተቃኘው በኹለት መሠረታዊ መመሪያዎች ሲኾን እነዚህም ድምፃዊ[43] እና ሥርወ ቃላዊ[44] ተብለው ሲታወቁ ኹለቱም ጥቅም ላይ መዋላቸውን ለአፍሪካ ቋንቋዎች ግን ድምፃዊ መመሪያ እንደሚያገለግል ገልጿል::

ሮጀር ካውሊ ዐማርኛን በወጥነት መጻፍ ስለሚቻልበት ሥልት በርካታ ምሳሌዎችንና ማስረጃዎችን በመጥቀስ አቅርበዋል:: እንደ መፍትሔ ሊወሰድ የሚችለው ምንጫቸው ግእዝ የኾኑትን ቃላት በግእዙ መጠቀም፣ የዐማርኛ ቋንቋን ሥርዐተ ሰዋስው መከተል፣ በባለሙያ የተዘጋጁ መዝገበ ቃላትን መጠቀም... ወዘተ እንደኾነ ጠቅሰዋል[45]::

ባየ ይማምና ቲም ስለ ዐማርኛ ፊደል፣ ስለ ቋንቋው ሥርዐተ ጽሕፈት ጉዳይ፣ የዐማርኛው ፊደል አስፈላጊው ማስተካከያ ቢደረገለት ከሴማዊ ልሣናት በተጨማሪ

---

[37] Leslau, Wolf, English-Amharic Context Dictionary, (Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 1973), p. xii.

[38]A radical reform of the alphabet

[39]The adoption of the commonly accepted orthography.

[40]The standardization of spelling through etymology.

[41]Leslau, Wolf, Introductory Grammar of Amharic: Porta Linguarum Orientalium, N.S. no 21. Wiesbaden, (2000), P. 11.

[42] Carl Meinhof, Principles of Practical Orthography for African Languages in Africa: Journal of thr International African Institute, vol. 1, no. 2, (1928), pp. 228-239.

[43] Phonetic principle.

44 Etymological prinicple

[45] Cowely, Roger, The standardization of Amharic Spelling, JES, vol.5 no. 2, (1967), pp. 1-8.

ለማንኛውም የሀገራችን ቋንቋዎች ሊያገለግል እንደሚችል ጠቁመዋል። እንዲሁም የግእዙ ሥርዐተ ጽሕፈት ቀለማዊ[46] ሳይኾን ፊደላዊ እንደኾነ ምሳሌዎችን በማሳየት ዘርዝረዋል[47]።

፫. የዐማርኛ ፊደልና ሥርዐተ ጽሕፈት

የዐማርኛ የፊደል ገበታ በዐራት ዐይነት የተዋቀረ ነው። የመጀመሪያዎቹ ተነባቢ የሚባሉት ፴፫ ፊደላት ናቸው፣አንዳንዶች[48] [ቨ]ን በመጨመር ፊደላቱን ፴፬ ያደርሷቸዋል[49]። ከኹለተኛ ተራ (ካዕብ) እስከ ሰባተኛ (ሳብእ) ያሉትን ዋየሎች በመጠቀም ለ፴፫ ተነባቢዎች የተለያየ ቅርጸ ፊደል የሚሰጡ ናቸው። ኹለተኞቹ ዋየሎች (አናባቢዎች)[50] ሲሆኑ አእጹቀ ፊደላት ይባላሉ። ሦስተኞቹ የግእዝ ዲቃላ ፊደላት[51] ሲኾኑ ብዛታቸውም ፳ ነው። የመጨረሻዎቹ ፍንጽቅ[52] ተብለው የሚጠሩት ፳ ፊደላት ናቸው። አንዳንድ ምሁራን በሦስተኛ ደረጃ የተመለከትናቸውን የግእዝ ዲቃላ ፊደላት "ፍንጽቅ" ብለው እንደሚጠሯቸው ይረዷል።

ዐማርኛን ለሚጽፍ ሰው በተለይ አስቸጋሪ የሚኾኑት ተመሳሳይ ድምፅ ያላቸው የሚመስሉ ፊደላት ናቸው። በመሠረቱ ተመሳሳይ ድምጽ አልነበራቸውም፤ ተመሳሳይ የኾኑት ድምፃቸው ከጠፋ በኋላ ነው[53]። እነዚህም፥

- ሀ፣ ሐ፣ ኀ፣
- አ፣ ዐ፣
- ሠ፣ ሰ፣
- ጸ፣ ፀ ናቸው።

---

[46] Syllabic.

[47] ባየ ይማም እና ቲም፣ ፊደል እንደገና፣ በኢትዮጵያ የቋንቋዎችና የሥነ ጽሑፍ መጽሔት፣ ቁጥር ፺ - ገጽ ፩-፴፪፣ ፲፱፻፹፱ ዐ.ም. (፲፱፻፺፯)፣ ገጽ ፳፺።

[48]በላይ መኰንን (፳፻፩ ዐ.ም.)፣ ከገጽ ፲፬-፲፺።

[49] ባየ እና ቲም (፲፱፻፹፱ ዐ.ም.) ገጽ ፪-፫። ዐማርኛ ፳፯ ተናባቢና ፯ አናባቢ በጥቅሉ ፴፬ ፎኒሞች አሉት ይላሉ። በተጨማሪም ከሌሎች ቋንቋዎች የመጡ ፬ ተናባቢ ፎኒሞች አሉ። እነዚህም ጽ (ከግሪክ)፣ ፐ (ከእንግሊዝኛ)፣ ፅ/ጽ (ከግእዝ)፣ ዕ (ከግእዝ) ናቸው። እነዚህና ተወላጅ የኾኑት ተናባቢ ፎኒሞች ባንድ ላይ ፴፩ ይኾናሉ። ከሰባቱ አናባቢዎች ጋር ጠቅላላ የፎኒሞቹ ቁጥር ፴፰ ይኾናል። እነዚህ ፴፰ ፎኒሞች የመደበኛው ማለትም የቅይጡ ዐማርኛ ፎኒሞች ናቸው። የገጠሩ አማርኛ ፎኒሞች ቀደም ሲል የተጠቀሱት ፳፯ ተናባቢዎችና ሰባቱ አናባቢዎች ብቻ ናቸው።

[50] ኪዳነ ወልድ (፲፱፻፺፰ ዐ.ም)፣ ገጽ ፺፩። ስምንት ያደርሷቸዋል፥ ኡ፣ ኢ፣ ኣ-ዋ፣ ኤ፣ እ፣ ኦ ናቸው። ዋየሎቹን ነቁጣ ይሏቸዋል (ገጽ ፴)።

[51] በእንግሊዝኛው Diphtongs የሚባሉት ሲሆኑ ዝርዝራቸውም ቈ፣ ኈ፣ ኰ፣ ጐ ነው። ኹሉም እያንዳንዳቸው በአምስት ይደመጻሉ።

[52]በእንግሊዝኛው Labiovelars ይባላሉ። ዝርዝራቸውም፥ ሏ ሟ ሷ ሯ ሷ ሿ ቋ ቧ ቷ ቿ ኗ ኟ ዟ ዧ ዷ ጇ ጧ ጯ ጿ ፏ ናቸው።

[54]ኪዳነ ወልድ (፲፱፻፺፰ ዐ.ም)፣ ገጽ ፮።

ችግሩ በኹለት መልኩ ይከሰታል፡፡ ይኸውም የፊደላቱ ግእዝና ራብዕ ድምፆች ናቸው፡፡ በግእዝ ሊጻፍ የሚገባው በራብዕ፤ በራብዕ ሊጻፍ የሚገባው በግእዝ ሲጻፍ ይታያል፡፡ ይህም የዐማርኛውን ሥርዐተ ጽሕፈት ሕግ ወጥነት የሚያዛባው ሲኾን በይበልጥ ደግሞ የግእዝ ዐዋቂዎችን ተደጋጋሚ አስተያየት እንዲሰጡ ይጋብዛል፡፡ ኾኖም ስሕተቱ በቀላሉና በወጥነት መፍትሔ የሚሰጠው ስላልኾነ ወደ ብስጭት ሲያመራ ይታያል፡፡ ኪዳነ ወልድ ይኽን ሲያስረዱ፣

> የራብዕ ጠባዩ አፍ ማስከፈትና ቃል ማገንታት ዝርዝር ማሳየት ነው፤ ለግእዝ ግን ይህ ኹሉ የለውም፤ በ፣ ባ፣ ገ፣ጋ፣ ደ፣ዳ በድምጥና በመልክ ልዩ ልዩዎች እንደ ኾኑ፥ አዐና ሀሐኀም ከራብዖቻቸው ከኣዓ ከሃሓኃ ልዩዎች ናቸው፡፡ የራብዖች ጠባይ ከግእዞች ጠባይ እንደ መልካቸው ፍጹም ልዩ ሲኾን የመልክና የድምጥ የጠባይ አንድነት ወይም ተወራራሽነት ሳይኖራቸው በግእዝ ፈንታ ራብዕን መጣፍ የስሕተት ስሕተት ነው፤ ስሕተትም የሠለጠነበት ምክንያት ጥፈትና ትምርት ተባብረው ባንድ ሰው እጅ ስላልተገኙ ነው[54]፡፡

ይኽን ችግር ያመጣው ሥርዐትን ያለመከተልና በዘፈቀደ መመራት ነው፡፡ ይኽ ደግሞ ቋንቋውን ሥርዐት አልባ ከማሰኘቱም በላይ ተጠቃሚዎቹም አንዱን ቃል በተለያየ የፊደል ቅርጽ ተጽፎ ሲያነቡት ግር በማሰኘት የትርጉም ለውጥ ያስከትልባቸዋል፡፡ በመጻሕፍት፣ በመጽሔቶች፣ በጋዜጦች፣ በልዩ ልዩ የኅትመትና የኤሌክትሮኒክስ መገናኛ ብዙኃን ተመሳሳይ ቃላት በተለያየ መንገድ ተጽፈው እናገኛቸዋለን፡፡

፬. ሥርዐተ ጽሕፈትንና ፊደልን ባለመጠበቅ ምን ዐይነት ችግር ይፈጠራል?

በቋንቋው አጠቃቀም ረገድ የሚፈጠረውን ክፍተት በሚከተሉት ነጥቦች ማጠቃለል እንችላለን፡፡

፬.፩ አንድን ቃል በወጥነት በአንድ ፊደል ለመጻፍ ያለመቻል ችግር - በዐማርኛ የፊደል ገበታ ላይ ተመሳሳይ ድምፅ ያላቸው የሚመስሉ ተብለው የሚወሰዱት

[ሀ]፣ [ሐ] እና [ኀ]፤ [ሰ] እና [ሠ]፤ [አ] እና [ዐ]፤ [ጸ] እና [ፀ] ስላሉ በአጻጻፍ ረገድ በርካታ ልዩነቶች ሲከሰቱ ይስተዋላል:: ይህንም በምሳሌ ስናየው “መጽሐፍ” ተብሎ መቀመጥ የሚገባውን ስም በአንድ ገጽ፣ ወይም አንቀጽ ወይም መሥመር ላይ እያቀያየሩ “መፅሀፍ”፣ “መጽሀፍ”፣ “መፅኀፍ”፣ “መጽኃፍ”፣ ወዘተ እያሉ ያለጥንቃቄ እና ወጥነት መጠቀም::

፬.፪ በግእዝ መጻፍ የነበረበትን ቃል በራብዕ፣ በራብዕ መጻፍ የነበረበትን ደግሞ በግእዝ ተራ መጻፍ - ራብዕ ድምፃቸው ከግእዙ ጋር ተመሳሳይነት ያላቸው የሚመስሉ [ሀ]፣ [ሐ] እና [ኀ]፤[አ] እና [ዐ]፤ ሲደመሩና በግእዝ መጻፍ የነበረበት ቃል በራብዕ ሲወከል ችግሩን ይበልጥ ያሰፋዋል:: ከላይ የተመለከትነውን “መጽሐፍ” የሚለውን ቃል “መፅሃፍ”፣ “መፅሓፍ”፣ “መፅኃፍ”፣ “መጽሃፍ”፣ “መጽሓፍ”፣ “መጽኃፍ”፣ እንዲሁም “ጸሓፊ” ተብሎ በራብዕ “ሐ” መጻፍ የሚገባውን ቅጽል ያለማስተዋል “ፀሀፊ”፣ “ፀሃፊ”፣ “ጸሐፊ”፣ “ጸኃፊ” ወዘተ እያሉ መጠቀም ትክክል አይደለም::

፬.፫ የአናባቢዎችን ቅጥል[55] አለመለየት - ምሳሌ ዉ እና ው፤ ፓ እና ፖ፤ ዩ እና ዪ፤ ቁ እና ቍ፤ ጎ እና ጐ ወዘተ

፬.፬ ፊደላትን ማቀላቀል፦ ምሳሌ ፐ እና ኘ፣ ኖ እና ኆ ወዘተ

፬.፭ ሳድስ እና ሳልስን እያቀያየሩ መጠቀም፤

ምሳሌ፦

- ማርያም → ማሪያም፣
- ወንጌላውያን →ወንጌላዊያን፣
- ኢትዮጵያውያን→ኢትዮጵያዊያን፣
- አንባብያን → አንባቢያን፣
- ሚያዝያ → ሚያዚያ፣
- ክርስቲያን → ክርስትያን፣
- ነቢይ → ነብይ፣
- ዐቢይ → ዐብይ ወዘተ

፬.፮ መነሻና መካከለኛ ፊደላቸው [አ፣ ሀ፣ ሐ] የሆኑ ቃላት ከ[የ] ጋር ሲነገሩ ከመሠረታዊው ቃል በተለየ መጠቀም::

ምሳሌ፦

- የዐማርኛ → ያማርኛ፣
- የሀገር → ያገር፣
- አርአያነት→ አራያነት፣
- ዐውደ ዐመት → ዐውዳመት ወዘተ

[55]Diacritical signs.

፬.፯ ዲቃላና ፍንጽቅ ፊደላትን በዝርዝር የመጠቀም ዝንባሌ፣

- ገልጿል→ ገልጽዋል
- ኾኗል→ ሆኖዋል
- ጧት→ ጥዋት/ጠዋት ወዘተ

፬.፰ መሠረታዊ የቋንቋ ሰዋስው ሕግን ተግባራዊ ባለማድረግ የሚፈጠር ክፍተት

- [አ/ዐ] እና [ሀ/ሐ/ኀ] በመካከል ሲመጡ የሚፈጠረው ችግር፥
    - አርአያ→ አራያ
- በመሠረታዊ ቃሉ ላይ የሌለውን ቃል መጨመር
    - ሩቅ →እሩቅ
    - ርምጃ→ እርምጃ
    - ርባታ→ እርባታ
    - ርግጫ→ እርግጫ
    - ራስ→ እራስ
    - ሬሳ→ እሬሳ ወዘተ

ከላይ በስምንት ነጥቦች የተመለከትናቸው ዋና ዋናና ሌሎችም ጥቃቅን ችግሮች በዐማርኛ ተጽፈው በሚታዩ ሥራዎች (ማስታወቂያ፣ ጋዜጣ፣ መጽሔት፣ መጽሐፍ፣ ማስታወሻ ወዘተ) ላይ በጉልህ የሚታዩ ናቸው። በተለይ ችግሩ "ዘመናዊ ኹነናል" ብለው በሚያስቡ ሰዎች ዘንድ የተለመደ ነው፤ ፊደል መጠንቀቅ "ኋላ ቀርነት" ይመስላቸዋል። የፊደላቱን ልዩነት የሚያውቁ ግን በግዴለሽነት የሚጽፉና ባለማወቅ የሚሳሳቱ ሰዎችም በርካታ ናቸው።

፭. ዐማርኛ እንዴት ወጥ ሥርዐተ ጽሕፈት ይኑረው?

በማንኛውም ቋንቋ እንደሚታየውና ሳይንሳዊ የኾነው የቋንቋ ጥናትም እንደሚያመለክተው አንድ ቋንቋ ከሌላው ይዋሳል፣ ያውሳል፣ የራሱ ብቸኛ ባሕርያትም ይኖሩታል። በዚህም መሠረት ዐማርኛ የራሱ ብቸኛ ባሕርያት አሉት፤ ከሌሎች ቋንቋዎች የተዋሳቸው እሱም ለሌሎች ልሣናት ያዋሳቸው ብዙ ቃላት አሉ። ከሌሎች ቋንቋዎች ከተዋሳቸውና ከወሰዳቸው ቃላት ይልቅ ከግእዝ የወሰዳቸው በርካታ ናቸው። ይህም በራሱ ታሪካዊ ሒደት የተፈጠረ ሲኾን

ለምን ኾነ ለሚለው ጥያቄ ምላሹም እዚሁ ላይ ነው። ግእዝ የሀገሪቱ የንግግርም የጽሑፍም ቋንቋ ኾኖ ለበርካታ ምእት ዐመታት አገልግሏል። የቀጠለው ተረኛ ቋንቋ ዐማርኛ ኾነ። ዐማርኛ ሲጀምር ብዙ የግእዝ ቃላትንና በርካታ የሰዋስው ሕጎችን ወርሶ ነበር። በሒደት ግን የራሱን እያበረከተና ከሌሎች የቋንቋ

ቤተሰቦችም (ለምሳሌ ከአገውኛ፣ ከኦሮምኛ) እየጨመረ የአገልግሎት አድማሱን ለማስፋት ችሏል። እንዲህም ኾኖ ዛሬም ከግእዙ የተዋሳቸው ቃላት ብዛት በቀላሉ የሚታይ አይደለም። የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት የሚሞግቱት "ዐማርኛ ከግእዝ ለተዋሳቸው ቃላት የግእዙን መንገድ የተከተለ ቢኾን የበለጠ ጠቀሜታ አለው" የሚል ነው። ይህን ሐሳብ በአራት መንገድ ማየት እንችላለን።

- የመጀመሪያው - ከግእዝ ወደ ዐማርኛ በቀጥታ የተወሰዱ[56]፤
- ሁለተኛው - መሠረታቸው ግእዝ ኾኖ በዐማርኛ ውስጥ የተወሰኑ ዋየሎችን በመጨመር እና/ወይም ተነባቢ ፊደላትን በመቀነስ የተፈጠሩ[57]፤
- ሦስተኛው - ዐማርኛ ከሌሎች ልሣናት (ኦሮምኛ፣ ትግርኛ፣ ወላይትኛ፣ ጉራጊኛ፣ ሲዳምኛ፣ እንግሊዝኛ፣ ጣልያንኛ፣ ዐረብኛ፣ ፈረንሳይኛ፣ ወዘተ.... የተዋሳቸውን ቃላት በወጥነት መጠቀም እንደሚገባ የሚያሳይ ነው።
- ዐራተኛው - ዐማርኛ ውስጥ ብቻ የሚገኙትን ለይቶ በማውጣት በግልጽ ማሳየት የሚሉት ናቸው። ቀጥለን የመጀመሪያዎቹን ሁለቱን ብቻ በዝርዝር እናያለን።

፫.፩ ከግእዝ ወደ ዐማርኛ በቀጥታ የተወሰዱ ቃላት

፫. ፩. ፩ ስሞች

ሀ. የፈጣሪ - እግዚአብሔር፣ አምላክ፣ አብ፣ ሥላሴ፣ መንፈስ ቅዱስ፣ አማኑኤል፣ ወዘተ

ለ. የመላእክት - ሚካኤል፣ ሱራፌል፣ ዑራኤል፣ አፍኒን ወዘተ

ሐ. የሰው - አዳም፣ ሔዋን፣ አቤል፣ አብርሃም፣ ሣራ፣ ይስሐቅ፣ ያዕቆብ፣ ሴም፣ ሙሴ፣ አሮን፣ ኦሪት፣ ሶስና፣ ምናሴ፣ ዕዝራ፣ ነህምያ፣ ሳሙኤል፣ አዜብ፣ ሰሎሞን ወዘተ

መ. የዝምድና - አባት፣ እናት← እም፣ እኅት፣ አያት ወዘተ

ሠ. የቦታና ሀገር - እሥራኤል፣ ኢየሩሳሌም፣ ኢትዮጵያ፣ ሰማይ፣ መንግሥተ ሰማያት፣ ሀገር፣ ከነዓን፣ ኢዮር ወዘተ

ረ. የዕቃ/ነገር - መንግሥት፣ በትረ መንግሥት፣ ዐሥራት፣ ብርሃን ወዘተ.

ሰ. የመጽሐፍ ቅዱስ ክፍላት እና ስሞች -

---

[56] አባሪ አንድ እነዚህን ቃላት ያሳያል።

[57] አባሪ ኹለትን ይመልከቱ።

ሴም
ሙሴ
አሮን
ኦሪት
ዘጸአት
ዘኍልቍ
ኢያሱ
መሳፍንት
ነገሥት
ዜና መዋዕል
መጽሐፈ ነገሥት
ሶስና
ምናሴ
ዕዝራ
ነህምያ
ሳሙኤል
አዜብ
ሰሎሞን
ምሳሌ
መኃልይ
ኢሳይያስ
ሰቆቃወ ኤርምያስ
ሕዝቅኤል
ዳንኤል
ሆሴዕ
ኢዩኤል
አሞጽ
አብድዩ
ዮናስ
ሚክያስ
ናሆም
ዕንባቆም
ሐጌ
ዘካርያስ
ሚልክያስ
ማርቆስ
ሉቃስ
ዮሐንስ
ሐዋርያ
ስምዖን
ጳውሎስ
ያዕቆብ
መንግሥተ ሰማያት
ይሁዳ
ዐሥራት በኵራት
መንግሥት
ደቀ መዝሙር
ብርሃን
ወዘተ

፫.፩.፪ ቅጽሎች - ቅዱስ፣ ብፁዕ፣ ንጉሥ፣ ካህን፣ ንግሥት፣ ቅድስት፣ ንጽሕት፣ ብፅዕት ወዘተ

፫.፩.፫ ግሶች- ዐማርኛ ከግእዝ የተዋሳቸው በርካታ ግሶችና ቃላት እንዳሉ ይታወቃል፡፡ ለዝርዝሩ አባሪ አንድና አባሪ ኹለትን ይመልከቱ፡፡

፫.፪ ዐማርኛ ከግእዝ የወረሰው የሰዋስው ሥርዐት

ዐማርኛ በሰፊው አገልግሎት ላይ ከዋለበት ጊዜ አንስቶ እስከ ዘመናችን ድረስ ከ፰፻ ዐመታት በላይ ሲኾን በተለያዩ ጊዜያት በርካታ የለውጥ ሒደቶችን አሳልፏል፡፡ ኾኖም ወጥ የአጻጻፍ ሥርዐት[58] እስካሁን አልተበጀለትም፡፡ እስካሁን የሚጠቀመው የግእዙን መንገድ ነው፡፡ ለዚህ ርእስ ማሳያ የኾኑ ብዙ ምሳሌዎችን መጥቀስ ይቻላል፡፡ ሌስላው (1973: ix) ግእዝ ለዐማርኛ ቋንቋ ሥርዐተ ሰዋስውና ስያሜ ቃላት ያደረገው አስተዋጽኦ በጣም ሰፊ መሆኑን ጠቅሰዋል፡፡ ለምሳሌ፥

- በግእዙ «ቅቱል» መንገድ[59] - ንኡስ፣ እሙን፣ ጽሑፍ፤ ወዘተ

[58] Orthography

[59] Linguistically called passive participle

- ግሳዊ ስሞች[60] - አድልዎ፣ ኀልዮ[61]፣ ተጋድሎ፣ ተፅዕኖ፣ አርምሞ ወዘተ
- ዘርፍና ባለቤት[62] - ክፍለ ሀገር፣ ክፍለ ዘመን፣ ሥረ ነገር፣ ክብረ በዐል፣ ውስጠ ደንብ፣ ውስጠ ኀሊና[63]፣ ግብረ አበር፣ አንደበተ ርቱዕነት ወዘተ ናቸው።

ሌሎች ምሳሌዎችንም ብንመለከት የሚያሳዩን ዐማርኛ በከፍተኛ ኹኔታ ከግእዝ የወሰደውን እየተጠቀመ እንደሚገኝና ይኽንንም ጠብቆ ማቆየት እንዳለበት ነው። ከዚህም በተጨማሪ በግእዙ መንገድ ተጽፈው የምናገኛቸውን ቃላት በዚያው መንገድ መጠቀም ሲቻል የቋንቋውን ታሪካዊ ፋይዳ ይበልጥ ያጎላዋል።አንዳንዶች ዐማርኛ ራሱን የቻለ ቋንቋ ስለኾነ ከግእዝ ተፅዕኖ ነጻ መኾን አለበት ይላሉ። ምላሹም እውነት ነው ዐማርኛ ራሱን የቻለ ቋንቋ ነው። ኾኖም ከግእዙ የወሰዳቸውን ሰዋስዋዊ ሥርዐቶችና ቃላት፣ ታሪካዊ አመጣጣቸውን ሊያሳይ በሚችል መልኩ ቢጠቀም ተስማሚና ተመራጭ ከመኾኑም በላይ የቋንቋውን ሕግ እንዲጠበቅ ያስችላል። ይህ ደግሞ በየትኛውም ቋንቋ ያለ እውነትና ሊሠራበትም የሚገባ ነው። ከላይ እንዳየነው የአንዱ ቋንቋ ከሌላው መዋዋስም ችግር አይደለም፤ ተገቢው ነገር ግን ተለይተው መታወቅ እንዳለባቸው ነው። በዚህ መንገድ እየተጠቀሙ የሚገኙ በርካታ የዐለማችን ታላላቅ ቋንቋዎች አሉ፤ ለምሳሌ እንግሊዝኛን መጥቀስ በቂ ነው። በእንግሊዝኛ በርካታ ቃላት የሚነበቡበት ድምፅና የተጻፉበት ፊደላት የተለያዩ ናቸው[64]። ይኽም ምክንያቱ ዘመናዊው እንግሊዝኛ ቃላቱን የተዋሰባቸውን ቋንቋዎች ሥርዐት ስለጠበቀ ነው።

፲. የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንት ሆሄያትን ስለመጠበቅ የሚሰጧቸው ደጋፊ ምክንያቶች

ፊደላት ይቀነሱ የሚሉት ጉዳዩን ከሥነ ልሣን አንጻር ብቻ ያዩታል። ኾኖም ግን ነገሩ ፈርጀ ብዙ የዕውቀት መስኮችን (ታሪካዊ፣ ማኅበራዊ፣ ሃይማኖታዊ) ማየትን እንደሚጠይቅ በርካቶች ይስማማሉ። የቤተ ክርስቲያን/ክህነት ሊቃውንት የሚያቀርቧቸው ምክንያቶች እንደሚከተለው ተዘርዝረዋል።

፩. ፊደላት የፈጣሪን ቸርነት የሚገልጹና ከእሱ የተገኙ ስለኾኑ ሁሉም ጠንቅቆ

[60]Verbal nouns.

[61]በእንግሊዝኛው “theory” የሚለው ቃል ነው።

[64]ምሳሌ - gh - በሚከተሉት ሦስት ቃላት ውስጥ የሚነበበው በተለያየ ድምፅ ነው፥ night [ናይት]፣ neighbor [ኔበር]፣ እና laugh [ላፍ]።

ሊጽፋቸው ይገባል እንጂ በፍጹም ሊቀነሱ አይገባም ይላሉ::

፪. ፊደላቱ በሙሉ መንፈሳዊ፣ ተፈጥሯዊና ሙያዊ ትርጓሜ ስላላቸው ቢቀነሱ ያንን ያጣሉ:: ይኸውም፥

- ፊደል - (አበገደ...) ወይም (ሀለሐመ...) በመባል ይጠራሉ
- ስመ ፊደል - (አልፍ፣ ቤት፣ ገምል፣ ድልት፣...)
- ትርጓሜ ፊደል - (አ ብሂል አብ ፈጣሬ ኵሉ ዓለም፣... ፣ ሀ ብሂል ሀለዎቱ ለአብ፣ ለ ብሂል ለብሰ ሥጋ፣ ሐ ብሂል ሐመ ወሞተ፣...)
- ኍልቈ ፊደል - (አሐድ፣ ክልኤት፣ ሠለስት፣ አርባዕት፣...)
- አበገደ - አ=፩፣ በ=፪፣ ገ=፫ ... ፣ሀ=፭፣ ሐ=፰፣ ... ፣ሠ=፷፣ ዐ= ፸፣ ...፣ ጸ= ፺፣ ሰ=፫፻፣ ኀ=፭፻፣ ፀ= ፱፻፣ ...) በተጨማሪ ስለ ሀለሐመ... ሀብተ ማርያም ወርቅነህ (፲፱፻፷ ዐ.ም.) ተመልከት[65]::

፫. ፊደላቱ በራሳቸው ቅርስ ስለኾኑ፤ ቅርስ ደግሞ እንዳለ ተጠብቆ ለትውልድ መተላለፍ ስለሚገባው ኹሉም ሊጠብቃቸው ይገባል:: ሀገሪቱ ከምትታወቅባቸው ሀብታት አንዱ የፊደል ቅርስ ይዛ መገኘቷ ነው:: ከፊደላቱ የተወሰኑት ይቀነሱ ማለትም ቅርስን ማጥፋት ነው በማለት ይሞግታሉ::

፬. በአጠቃቀም ረገድ የሚታዩ ስሕተቶችን ማስተካከል የሚቻለው የሥርዐተ ጽሕፈትን ሕግ በማስተማር እንጂ ፊደላትን በመቀነስ አይደለም:: ፊደላት ይቀነሱ ቢባል እንኳን እስካሁን ድረስ ተጽፈው የሚገኙትን እጅግ በርካታ መጻሕፍት እንዴት አንብቦ መረዳት ይቻላል? ስለዚህ መጪው ትውልድ ከነባሩ የጽሑፍ ሀብትና ቅርስ ጋር እንዳይገናኝ ከባድ ማነቆ ስለሚኾን የማይታሰብ ነው:: እንዲሁም በርካታ ተመሳሳይ ድምፅና ለአንድ ድምፅ የተለያዩ ውክልና የሚውሉ ፊደላትን ያለምንም ችግር እየተጠቀሙ የሚገኙ እንደ ዐማርኛው ሴማዊ የቋንቋ ቤተሰብእ የኾኑ ሌሎች ልሣናት፤ እንዲሁም በርካታ የአውሮፓ ቋንቋዎች ያለ ችግር እስካሁንም እየተጠቀሙ መገኘታቸው ጥሩ ምሳሌ ነው::

፭. የሞክሼ ፊደላት በጊዜ ብዛት ድምፃቸው ቢጠፋም ፊደላቱ እስካሉ ድረስ ድምፃቸውን ማምጣት ይቻላል:: መደረግ ያለበት ርምጃም መጀመሪያ ቅርጻቸውን [መልክአ ፊደላቱን] ማስጠበቅ፤ ከዚያ ድምፀ ፊደላቱን በጥናት ላይ ተመሥርቶ ለመመለስ መሞከር እንጂ መቀነስ በፍጹም መፍትሔ አይሆንም::

፮. እስካሁን የነበረው ሥርዐተ ጽሕፈትና የፊደላት ብዛት ችግሩ ይኽን ያህልስ አሳሳቢ ነውን? ችግር ከተባለስ ለኢትዮጵያውያን ወይስ ለውጭ ሀገር አጥኚዎች? ያሉትን ዐራት ወይም አምስት ፊደላት መጠበቅ ይሻላል ወይስ

---

[65] ሀብተ ማርያም ወርቅነህ (፲፱፻፷ ዐ.ም.) ገጽ ፳፭ እና ከ፴፩-፴፪::

ለቁጥር አዳጋች የሆኑትን ሥራዎች እንደገና በዐዲስ ፊደል ለመጻፍ መነሣት?

፯. በግልጽ እንደሚታወቀው ዐማርኛ ከግእዝ የወረሰው ሙሉ ፊደል፣ እጅግ በርካታ ቃላት፣ የሰዋስው ሕግ ስላለ ይኽን እውነት ጠብቆ መጠቀም አስፈላጊ ነው።

፰. ፊደላት በሙሉ ታሪካዊ ዳራ አላቸው። ቢቀነሱ ታሪካዊ ጠቀሜታቸው ይጠፋል፤ የያዙት ትውፊትም ይቀራል። ስለዚህ ማስተማር እንጂ ማጥፋት መፍትሔ አይኾንም።

፱. ፊደላቱ ያለምክንያት ከገበታው ላይ አልተገኙም። ኹሉም አገልግሎት ይሰጣሉ። በአንዱ ፊደል የሚጻፈውን በሌላ ፊደል ብንጽፈው የትርጉም ስሕተት ያመጣል[66]። ለዚህም በርካታ ምሳሌዎችን ማቅረብ ይቻላል።

- ሠረቀ [መውጣት፣ መገኘት] - ሰረቀ [ሌብነት፣ ስርቆት]
- በዐል [መታሰቢያ ቀን፣ ክብር ማድረግ] - በአል [የጣዖት ስም]
- ሰአሊ [ጠያቂ፣ ለማኝ] - ሰዐሊ [ሥዕል የሚሥል፣ የሚቀባ]
- ትምህርት [ዕውቀት፣] - ትምሕርት [ምሕረት፣ ይቅርታ] ወዘተ

፲. የቱ በየቱ ፊደል ይጻፋል? ለሚለው ምላሽ ቀድመው የተጻፉትን የብራና መጻሕፍት መመልከት እንዲሁም ሊቃውንትን መጠየቅ መፍትሔ ነው።

ከላይ ያየናቸው ዐሥር አንኳር ነጥቦች ፊደላቱ በሙሉ ተጠብቀው መቀመጥ እንዳለባቸው የቤተ ክርስቲያን/ክህነት ሊቃውንት የሚያቀርቧቸው ናቸው።

፯. ማጠቃለያና የመፍትሔ ጥቆማ

ቋንቋ መግባቢያ ብቻ ሳይኾን መታወቂያም ጭምር ነው። ደግሞም የተማረውም ያልተማረውም፣ ከተሜውም ገጠሬውም፣ በክፉም በደግም፣ ልጅ አዋቂውም የሚጠቀምበት ስለኾነ ሥነ ልሣናዊ[67] ብቻ ሳይኾን ማኅበራዊም ጭምር ነው። የኢትዮጵያ ሊቃውንት እንደሚያስተምሩት ከኾነ ፊደላት በሙሉ ተፈጥሮን የሚገልጽ ትርጉም ስላላቸው ሃይማኖታዊ አስተምህሮን/ምሢርን ያሳያሉ። ስለዚህ በፊደሉም በቋንቋውም ላይ ሊወስኑና ሊማከሩ፣ የሚገባቸው በርካታ የኅብረተሰብ ክፍሎች እንዳሉ መዘንጋት የለበትም። የዚኽ ጽሑፍ አቅራቢ በርእሰ ጉዳዩ ላይ የተለያዩ ሊቃውንተ ቤተ ክርስቲያንን ካነጋገረ በኋላ ፊደላትን በወጥነት **ያለመጠቀም** ችግር እንዴት ሊቀረፍ እንደሚችል የሚከተሉትን ነጥቦች ያቀርባል[68]።

[66] It is not a free variation

[67] ምክንያቱም “አንድ ድምፅ በአንድ ፊደል” ብቻ መወከል ስላለበት ሞክሼ ፊደላት መቀነስ አለባቸው በማለት የመከራከሪያ ሐሳብ ሲያቀርቡ የሚታዩት በአብዛኛው የሥነ ልሣን ምሁራን (linguists) ስለኾኑ ነው።

[68] ማስገንዘቢያ፥ ይህ የጥናት መነሻ ሲኾን ሌሎች ምሁራንም ሐሳቡን በመውሰድ ጥናቱን እንዲያጎለብቱት

፩. ቃላቱ የተወሰዱበትን ኹኔታና መንገድ በማጥናት በወጥነት መጠቀም፤ ይኸም ታሪካዊና አመክንዮአዊ ነው።

፪. ዐማርኛ ከግእዝ ለወሰዳቸው ሰዋስዋዊ ባሕርያትና የትውስት ቃላት በቋሚነት የግእዙን የአጻጻፍ ሥርዐት ቢከተል ችግሩ ሊፈታ ይችላል። ይኸውም ስለ ሁለት ምክንያቶች ነው፥

ሀ. የሚፈጠረውን የትርጉም አሻሚነት ያስወግዳል፤

ለ. የቋንቋውን ታሪካዊ ዳራ ያስጠብቃል። ስለሆነም ለጥናትና ምርምር የበለጠ ምቹ ይሆናል።

፫. በዐማርኛ ፊደል የሚጽፍ ኹሉ ፊደላቱን እንዲጠነቅቅ ማስተማር፤ ለዚህም የተለያዩ አጋዥ ዘዴዎችንና መገልገያ መሣሪያዎችን መጠቀም እንጂ ፊደላትን መቀነስ መፍትሔ ተደርጎ ሊወሰድ አይገባውም። ስለዚህ የካዕብና የሳድስ፣ የሣልስና የሳድስ ፊደላትን ልዩነት ልብ ብሎ ማጥናትና መጠቀም።

፬. ከዚህም ጋር እጅግ በርካታ ፊደላት (characters) ካሏቸው እንደ ቻይና ካሉ ሀገራት ልምድ በመውሰድ ከነሱ ያነሰ ጥረት በማድረግ ብቻ ልናስተካክለው እንችላለን። ምክንያቱም የዐማርኛው ፊደላት እንደ ቻይናውያን ፊደላት ስለማይበዙ ነው።

፭. ለዚህም እንዲረዱ በባለሙያ የተሠናዱ (Authorized Dictionaries) የሥርወ ቃላት መዛግብተ ቃላት (Etymological Dictionaries) እና የሰዋስው መጻሕፍትን (Grammar books and Chrestomathy) በዐማርኛ ቋንቋ በስፋትና በተለያዩ ደረጃዎች (ለጀማሪ፣ ለመካከለኛ፣ ለጥናትና ምርምር፣ ወዘተ) ማዘጋጀት። የቋንቋው ተጠቃሚዎችም እነዚህን መጻሕፍት ሁልጊዜ በማጣቀሻነት

ሊጠቀሙባቸው ይገባል።

፮. ያሉት ፊደላት እስካሁን ድረስ ሲጻፉ ኖረዋል። በዚህም እጅግ በርካታ መጻሕፍትና የሥነ ጽሑፍ ውጤቶች ተመርተዋል። በታይፐም ኾነ በኮምፒውተር ተመዝግበው ያለምንም ችግር አገልግሎት እየሰጡ ይገኛሉ። ስለዚህ የፊደላቱ መብዛትና መመሳሰል አሳሳቢ እንዳይደለ ከግንዛቤ ማስገባት።

፯. ሥርዐተ ጽሕፈቱን ከቅድመ ትምህርት ቤት ጀምሮ በየደረጃው እስከ ከፍተኛ ደረጃ ትምህርት ድረስ በወጥነት ማስተማር፤ መምህራኑም ወጥ አቋም እንዲኖራቸው የተለያዩ ሥልጠናዎችን መስጠት።

- የፊደሉ ትምህርት አቀራረብ ደረጃ በደረጃ ቢኾን፤ ብዙ ሥርጭት የሌላቸውና በቀን ከቀን ጠቀሜታ ላይ እንብዛም የማይውሉ ፊደሎች ዘግይተው፣ በብዛት ጥቅም ላይ የሚውሉት ግን ቀድመው ቢሰጡ ተማሪዎችን ያግዛል።

የዚህ ጥናት አቅራቢ ይጋብዛል።

፰. የተለያዩ ትምህርታዊ ጉባኤዎችንና የውይይት መርሐ ግብራትን በማዘጋጀት በተለያየ ሙያ የተሰማሩ ምሁራንን፣ የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንትን፣ ተመራማሪዎችንና ልዩ ልዩ የኅብረተሰብ ክፍሎችን ማወያየት፤ በሕዝብ መገናኛ መሣሪያዎችም ተመሳሳይ መርሐ ግብራትን ማቅረብ፣ ባለሙያዎችን በመጋበዝ አስተያየት እንዲሰጡበት ማድረግ።

፱. አንባቢዎች ወጥ የኾነ ሥርዐተ ጽሕፈትን ዐይናቸው ስለሚለምደው ተግባራዊ ማድረግ በጣም ቀላል ነው። አንድን ቃል በአንድ መንገድ ብቻ መጻፍ። ለዚህም በዐማርኛ የተለመዱ የቃላት አጠቃቀሞች እንደ ጥሩ ምሳሌ ይጠቀሳሉ[69]። ለምሳሌ- እግዚአብሔር፣ አባት፣ እናት፣ ሰማይ ወዘተ

፲. በሌሎች ቋንቋዎች ያለውን የሥርዐተ ጽሕፈት ሕግ መውሰድ - ለምሳሌ የአሜሪካንን እንግሊዝኛ ታሪክ ስንመለከት የእንግሊዝኛን ቃላት በወጥነት ለመጻፍ በ፲፱፻፺ በሎረንስ ፊሊፕስ (Lawrence Philips) የተዘጋጀው ሥራ እጅግ ጠቃሚ ሲኾን እስካሁንም እየተሠራበት ይገኛል[70]። ካወጣቸው መመሪያዎች ዋና ዋናዎቹ፦

- Drop duplicate adjacent letters, except for C.
- If the word begins with ‘KN’, ‘GN’, ‘PN’, ‘AE’, ‘WR’, drop the first letter.
- Drop ‘B’ if after ‘M’ at the end of the word etc....

በዚህም መሠረት ተመሳሳይ ሕጎችን ለዐማርኛው ማውጣት። የሚከተሉትን ምሳሌዎች እንመልከት፦

- ከትምህርት ጋር የተያያዙ ቃላት በመላ በሀሌታው «ሀ» ይጻፉ [ምሳሌ- ምሁር፣ መምህር፣ ትምህርት ቤት ወዘተ...]
- ጽሑፍ ጋር የተገናኙና ተያያዥነት ያላቸው ቃላት በመላ በሐመሩ «ሐ» ይጻፉ [መጽሐፍ፣ መጽሔት፣ ጸሓፊ ወዘተ...]
- ከመካድ ጋር የተገናኙ ቃላት በ «ሐ» ይጻፉ። [ከሓዲ፣ ክሕደት]
- ከንግሥና ጋር ተያያዥነት ያላቸው ቃላት በመላ በንጉሡ «ሠ» ይጻፉ [ሕገ መንግሥት፣ ንጉሥ፣ ንግሥት]
- ከመሠልጠን ጋር የተገናኙ ቃላት በ «ሠ» ይጻፉ። [ሥልጣኔ፣ አሠልጣኝ]

---

[69]አምሳሉ አክሊሉ (፳፻፪)፣ ገጽ ፲፯።

[70]Philips, Lawrence, “Hanging on the Metaphone, Computer Language”, Vol. 7, No. 12 (1990), (December).

- ከሥዕል ጋር የተገናኙ ቃላት በ «ሠ» ይጻፉ። [ሠዐሊ፣ አሣሣል]
- ከሥን (ውበት፣ ሙያ) ጋር የተገናኙ ቃላት በሙሉ በ «ሠ» ይጻፉ [ሥነ ቃል፣ ሥነ ጽሑፍ፣ ሥነ ምግባር]
- ከመነሣት ጋር የተገናኙ ቃላት በ «ሠ» ይጻፉ። [ትንሣኤ፣ ተነሣ፣ መንሥኤ] ወዘተ....
- ከስያሜ ጋር የተገናኙ ቃላት በሙሉ በ«ሰ» ይጻፉ [ስያሜ፣ መሰየም፣]
- ከሰው [ሰብእ] ጋር የተያያዙ ቃላት በሙሉ በ«ሰ» ይጻፉ [ሰብአዊ መብት፣ ሰብአዊ ክብር]
- ከቅድስና ጋር የተገናኙ ቃላት በ«ሰ» ይጻፉ [ቅዳሴ፣ ቅድስት፣ መቀደስ]
- ከመድኃኒት ጋር ተያያዥ የኾኑ ቃላት በመላ በኀርም «ኀ» ይጻፉ [ድኅነት፣ መድኃኔዐለም]
- ከማረፍ ጋር የተያያዙ ቃላት በዐይኑ በ«ዐ» ይጻፉ [ዕረፍት፣ ዐረፈ] ወዘተ...
- ከማወቅ ጋር የተገናኙ ቃላት በሙሉ በ«ዐ» ይጻፉ [ዕውቀት፣ ዕውቅና፣]
- ከመኾን ጋር የተያያዙ ቃላት በሙሉ በ«ኸ» ይጻፉ [ኹኔታ፣ አኳኋን፣ኾነ]
- ከጸሎት ጋር የተያያዙ ቃላት በ«ጸ» ይጻፉ [ጸሎት፣ መጸለይ፣ ጸልዩ]
- ከመፈጸም ጋር የተያያዙ ቃላት በ«ጸ» ይጻፉ [ፍጻሜ፣ ፍጹም፣ ፈጸመ]
- ከዕፅ ጋር የተገናኙ ቃላት በ«ፀ» ይጻፉ [አደንዛዥ ዕፅ፣ ዕፀ በለስ] ወዘተ....

ከላይ ለቀረቡት ምሳሌዎች (“ይህን የመሰለው ቃል በዚህ መንገድ ይጻፍ” የሚለው) መሠረታዊ ምክንያቱ ዐማርኛ ከግእዝ የወሰዳቸው ቃላት በርካታ ስለኾኑ የአጻጻፍ ሥርዐቱንም (orthography) በግእዙ መንገድ ብናደርገው አንድም ታሪካዊ ሒደቱን ያሳየናል፤ በሌላም በኩል ዐማርኛ ወጥ ሥርዐተ ጽሐፈት እንዲኖረው ያደርጋል።

አባሪ አንድ

ከግእዝ በቀጥታ የተወሰዱ የዐማርኛ ቃላት (በከፊል)

፩. ሀገር
፪. ሃሌ/ሃሌታ
፫. ህልውና
፬. ሃይማኖት
፭. ሆሳዕና

፮. ለምጽ
፯. ለቅሶ
፰. ልዕልና/ ልዑል
፱. ልሣን/ ልሳነ ብዙ፣ ሥነ ልሣን/
፲. ልብስ
፲፩. ሕልም
፲፪. ሕመም፣ [ሕማማት]
፲፫. ሐመልማል
፲፬. ሐሜት
፲፭. ሐምሌ
፲፮. ሐረግ
፲፯. ሐሩር
፲፰. ሐር
፲፱. ሐሰት
፳. ሐሳብ
፳፩. ሐቅ
፳፪. ሐብል
፳፫. ሐተታ
፳፬. ሐኪም/ ሕክምና
፳፭. ሐዋርያ
፳፮. ሐውልት
፳፯. ሕመም
፳፰. ሐዘን
፳፱. ሕይወት፤ ሕያው
፴. ሕዝብ
፴፩. ሕግ
፴፪. ሐዲስ
፴፫. ሐይቅ
፴፬. ሒሳብ /ሐሰበ = ቈጠረ/
፩፻፳፮. ቀስት
፩፻፳፯. ቀደሰ[ቅዳሴ፣ ቅዱስ፣ ቅድስት]
፩፻፳፰. ቅጽል
፩፻፳፱. ቅጽበት
፩፻፳፱. ቃል [ቃለ ጉባኤ]
፩፻፴. ቆመ [ቁመት]
፩፻፴፩. ብርሃን [ብሩህ]
፩፻፴፪.በዐል [ዐመት በዐል፣ በዐለ እግዚአብሔር]
፩፻፴፫. በአል [የጣዖት ስም]
፩፻፴፬. ባሕርይ
፩፻፴፭. ባሕታዊ
፩፻፴፮. ባዕድ
፩፻፴፯. ቤት
፩፻፴፰. ቤዛ
፩፻፴፱. ብሔር
፩፻፵. ብሥራት
፩፻፵፩. ትምህርት [መምህር]
፩፻፵፪. ምሕረት [መሐረ]
፩፻፵፫. ተስፋ
፩፻፵፬. ተፅዕኖ
፩፻፵፭. ትሕትና
፩፻፵፮. ትዕግሥት
፩፻፵፯. ትዕይንት
፩፻፵፰. ትዕቢት
፩፻፵፱. ቶማስ
፩፻፶. ኀላፊ [ኀላፊነት]
፩፻፶፩. ኀሙስ [ዕለት]
፩፻፶፪. ኀይል [ኀያል፣]
፩፻፶፫. ኀምስት
፩፻፶፬. ኀምሳ
፩፻፶፭. ኀቡእ [በኀቡእ መንቀሳቀስ]
፩፻፶፮. ኀጢአት
፩፻፶፯. ኀሊና
፩፻፶፰. ኀብረት [ኀብረተ ሰብ[እ]፣ኀብረ ትርኢት፣ ማኀበር]
፩፻፶፱. ኀዳር
፩፻፷. ኀዳግ [የኀዳግ ማስታወሻ]
፩፻፷፩. ኀፀፅ

፩፻፷፪. ነሐሴ
፩፻፷፫. ነሐስ
፩፻፷፬. ነጋዴ
፩፻፷፭. ነደደ
፩፻፷፮. ነፋስ
፩፻፷፯. ረገመ
፩፻፷፰. ንጽጽር፣ [መነጽር]
፩፻፷፱. ንጽሕና፣ ንጹሕ
፩፻፸. ንባብ
፩፻፸፩. መንፈስ፣ መንፈስ ቅዱስ
፩፻፸፪. ንስሐ
፩፻፸፫. ኖኅ
፩፻፸፬. አምልኮት፣ አምላክ
፩፻፸፭. እምነት፣ ምእመን
፩፻፸፮. አማን
፩፻፸፯. አሜን
፩፻፸፰. አንቀጽ፣ ርእሰ አንቀጽ
፩፻፸፱. አእምሮ፣ [አእምሮ ቢስ]
፩፻፹. አዘዘ፣ትእዛዝ
፩፻፹፩. አይሁድ
፩፻፹፪. አዳም
፩፻፹፫. እጣን
፩፻፹፬. አፍ
፩፻፹፭. ኢትዮጵያ
፩፻፹፮. ኤርትራ
፩፻፹፯. ኢየሱስ
፩፻፹፰. ክርስቶስ
፩፻፹፱. እልፍ፣ አእላፍ
፩፻፺. እሑድ
፩፻፺፩. እሳት
፩፻፺፪. እስትንፋስ
፩፻፺፫. እስያ
፩፻፺፬. እኅት
፩፻፺፭. እግር
፩፻፺፮. እገሌ፣ እገሊት
፩፻፺፯. እግዚአብሔር
፩፻፺፰. ኦሪት
፩፻፺፱. ኦርቶዶክስ
፪፻. አሰረ [ማሰር]
፪፻፩. ክፍል፣ ክፍለ ዐለም
፪፻፪. ኪዳን
፪፻፫. ክርስቲያን
፪፻፬. ክርስቶስ
፪፻፭. ኬክሮስ
፪፻፮. ከንትሮስ
፪፻፯. ክርታስ
፪፻፰. ካህን
፪፻፱. ተዋሕዶ[መዋሐድ፣ ውሕደት]
፪፻፲. ትንቢት
፪፻፲፩. ወርቅ
፪፻፲፪. ውዳሴ
፪፻፲፫. ዐምድ፣ አዕማድ
፪፻፲፬. ዐሣ
፪፻፲፭. ዐሥር
፪፻፲፮. ዐረብ [ሀገር]

፪፻፲፯. ዐርብ [ዕለት]
፪፻፲፰. ዐቀደ፣ ዕቅድ
፪፻፲፱. ዐቢይ
፪፻፳. ዐቃቤ ሕግ፣ ዐቃቤ ሰዐት
፪፻፳፩. ዐውድ፣ዐውደ ዐመት
፪፻፳፪. ዐለም/ዓለም
፪፻፳፫. ዐመት
፪፻፳፬. ዕለት፣ ዕለተ ሰንበት
፪፻፳፭. ዕንቍ
፪፻፳፮. ዕርቅ [መታረቅ]
፪፻፳፯. ዕውር፣ መርሐ ዕውር
፪፻፳፰. እጹብ፣ እጹብ ድንቅ
፪፻፳፱. ዕፅ [አደንዛዥ ዕፅ፣ ዕፀ መስቀል፣ ዕፀ በለስ]

፪፻፴. ዘመረ፣ ዝማሬ
፪፻፴፩. ዘመን፣ ዘመነ ማቴዎስ፣ ዘመነ ሥጋዌ
፪፻፴፪. ዝናም
፪፻፴፫. የዋሕ
፪፻፴፬. ዮርዳኖስ
፪፻፴፭. ደም
፪፻፴፮. ደረሰ [ድርሰት]
፪፻፴፯. ደኀና፣ደኀንነት፣
፪፻፴፰. ድምፅ
፪፻፴፱. ግርማ [ግርማ ሞገስ]
፪፻፵. ጉልሕ
፪፻፵፩. ግብጽ
፪፻፵፪. ግስ
፪፻፵፫. ግእዝ [ቋንቋ]
፪፻፵፬. ጎህ [ጎህ ቀደደ]
፪፻፵፭. ጣዖት
፪፻፵፮. ጥምቀት
፪፻፵፯. ጢስ
፪፻፵፰. ጳጳስ፣ ሊቀ ጳጳስ
፪፻፵፱. ጰንጠቆስጤ
፪፻፶. ጰራቅሊጦስ
፪፻፶፩. ጴጥሮስ
፪፻፶፪. ጳኵሚስ
፪፻፶፫. ጳውሎስ
፪፻፶፬. ጸሎት፣ ጸለየ
፪፻፶፭. ጸበል
፪፻፶፮. ጸባኦት
፪፻፶፯. ጸናጽል
፪፻፶፰. ጻድቅ፣ ጽድቅ
፪፻፶፱. ጻሕል
፪፻፷. ጽላት
፪፻፷፩. ጽጌ
፪፻፷፪. ጽዮን
፪፻፷፫. ጾታ
፪፻፷፬. ፀሐይ
፪፻፷፭. ፅንሰት፣ ፅንስ
፪፻፷፮. ፀደይ፣ ዘመነ ፀደይ
፪፻፷፯. ፈለሰ፣ ፍልሰት
፪፻፷፰. ፍልስፍና፣ ፈልሳፊ
፪፻፷፱. ፈረስ
፪፻፸. ፋሲካ
፪፻፸፩. ፈጸመ፣ ፍጻሜ፣ ፍጹም
፪፻፸፪. ፈውስ
፪፻፸፫. ፍስሐ
፪፻፸፬. ፋርስ
፪፻፸፭. ፍትወት ወዘተ

አባሪ ኹለት

ከግእዝ ወደ ዐማርኛ ሲመጡ አናባቢ ዋየሎቻቸው የተቀየሩ፣ ተነባቢ ሆሄያቸውን የቀነሱ ወይም የጨመሩ ቃላት (በከፊል)

፩. ኾነ ← ኮነ
፪. ለበሰ ← ለብሰ
፫. ዐሳብ ← ሐሳብ
፬. ዐራስ ← ሐራስ
፭. ዐቀፈ ← ሐቀፈ
፮. መሀከል፣መካከል ← ማእከል
፯. መስኮት ← መሳክው
፰. መራ ← መርሐ [መርሐ ግብር፣ መርሕ]
፱. መብል ← መብልዕ
፲. ማረ [ምረት]← መሐረ [ምሕረት]
፲፩. መላ ← መልአ
፲፪. ምሳ ← ምሳሕ
፲፫. ምርኩዝ ← ምርጕዝ
፲፬. ሠራ [ሥራ፣ ሠራተኛ]← ሠርዐ

፲፭. ሠዋ [መሥዋዕት፣ መሠዊያ] ← ሦዐ

፲፮. ሣለ [ሥዕል፣ ሠዓሊ፣ መሣያ] ←ሠዐለ

፲፯. ሣር ← ሣዕር

፲፰. ሣቀ ← ሠሐቀ

፲፱. ሣጥን ← ሣጹን

፳. ሥር ← ሥርው

፳. ረከሰ ← ረኵሰ

፳. ራስ [ራስጌ፣ ራስ አገዝ፣ ራሱን ሳተ፣] ← ርእስ

፳. ራብ [ረኀብ]← ርኅበ

፳፩. ራቀ ← ረሐቀ

፳፪. ሰማ [መስሚያ፣ ተሰማ]← ሰምአ

፳፫. ሰነዘረ← ሰዘረ

፳፬. ሰነጠቀ ← ሰጠቀ

፳፭. ሰኞ ← ሰኑይ

፳፮. ሰከረ ← ሰክረ

፳፯. ሰካ [መሰካት]← ሰክዐ

፳፰. ሸኾና ← ሰኰና

፳፱. ሰው ← ሰብእ

፴. ብዙ ← ብዙኅ

፴፩. ኹሉ ← ኵሉ

፴፪. ቀና ← ቀንዐ

፴፫. ነሣ ← ነሥአ

፴፬. ነጻ ← ነጽሐ [ንጽሕና]

፴፭. ነጬ ← ነጸየ

፴፮. ነጠለ ←ነጸለ

፴፯. ነደደ ← ነደ

፴፰. ገፋ ← ገፍዐ

፴፱. ደነገጠ ← ደንገፀ

፵. ዳነ ← ድኅነ፣ መድኃኒት

፵፩. ዐለፈ ← ኃለፈ

፵፪. ዐደረ← ኃደረ

፵፫. ዐዲስ ← ሐዲስ

፵፬. ዐማት ← ሐማት

፵፭. እንብርት ← ሕንብርት

፵፮. እንኳን ← እንቋዕ

፵፯. እቁባት ←እቅብት

፵፰. በቀለ ← በቈለ

፵፱. በረዶ ← በረድ

፶. ኋላ ← ከዋላ

፶፩. ዐለቀ ← ኀልቀ

፶፪. ዐበጠ ← ሐበጠ

፶፫. ዐርበኛ ← ሐርበኛ

፶፬. ዐደሰ ← ሐደሰ

፶፭. ዕፍረት ← ኀፍረት

፶፮. እኽል ← እክል

፶፯. ጠራ ← ጸረየ

፶፰. ነካ ← ነከየ

፶፱. ሰፋ ← ሰፈየ[71]

፷. ኲነኔ [መኮንን፣ ኮነነ] ← ኲነኔ [መኰንን፣ ኰነነ]

፷፩. ረባ ← ረብሐ

፷፪. ፈታ ← ፈትሐ

፷፫. ያዘ← አኀዘ

፷፬. ውስጥ [ውስጠ ባዶ፣ ውስጠ ዘ፣...] ← ውስተ

፷፭. ጦም ← ጾም

፷፮. ጠላ ← ጸልአ

፷፯. ጠመደ ← ፀመደ

፷፰. ጠጕር ← ጸጕር

፷፱. ጨለመ ← ጸልመ

፸. ጨመረ ← ፀመረ

፸፩. ጬው ← ጼው

፸፪. ጫጬት ← ጻጹት

፸፫. ጨርቅ ← ጸርቅ

፸፬. ጨበጠ ← ፀበጠ

---

[71] ደስታ ተክለ ወልድ ገጽ ፵፱

፸፭. ነጋሽ ← ነጋሢ

፸፮. ሹመት ← ሢመት

፸፯. ሾክ ← ሦክ

፸፰. ጭስ ← ጢስ

፸፱. ተባት ← ተባዕት

፹. በላ ← በልዐ

፹፩. ተነሣ → ተንሥአ

፹፪. ሰባ [፸፣ ሰባኛ] ← ሰብዐ

፹፫. ስምንት ← ሰመንቱ/ሳምን

፹፬. ስኳር ← ሶከር

፹፭. ሴሰነ ← ሰሰነ

፹፮. ሳቀ ← ሰሐቀ

፹፯. ቅጠል ← ቅጸል

፹፰. ቁስል ← ቍስል

፹፱. በሳ [ብስ]← በስዐ

፺. በራ ← በርሀ

፺፩. ዐሰበ ← ሐሰበ [ሐሳብ]

፺፪. ዐንካሳ ← ሐንካሳ

፺፫. እንክርዳድ ← ክርዳድ

፺፬. እንግሊዝ ← እንግልጣር

፺፭. ካደ ← ክሕደ፣ ክሕደት፣ ከሓዲ

፺፮. ወር ← ወርኅ

፺፯. ዐረፈ ← አዕረፈ

፺፰. ዐወቀ [ዕውቀት]← ያቀ

፺፱. ደመሰሰ ← ደምሰሰ

፩፻. ጸና ← ጸንዐ

፩፻፩. ጽዋ ←ጽዋዕ

፩፻፪. ፈራ ←ፈርሀ

፩፻፫. መብሊያ ← ምብላዕ[72]

፩፻፬. መግቢያ ← ምግባእ

፩፻፭. መዝጊያ ← መዝግሕ

፩፻፮. መዘንጊያ ← ምዝንጋዕ

፩፻፯. መጻፊያ ← ምጽሓፍ

፩፻፰. መላኪያ ← ምልኣክ

፩፻፱. መምሊያ ← ምምላእ

፩፻፲. መሣቂያ ← ምሥሐቅ

፩፻፲፩. መቀቢያ ← ምቅባዕ

፩፻፲፪. ፈጨ ← ፈጽሐ

፩፻፲፫. ዘራ ← ዘረወ

፩፻፲፬. ጠባ ← ጠበወ

፩፻፲፭. አመነታ ← አመንተወ

፩፻፲፮. ቆላ [መቁላት]← ቀለወ

፩፻፲፯. ጠፋ ← ጠፍአ፣ጠፍሐ፣ ጸፍዐ[73]

፩፻፲፰. ሠራ ← ሠርዐ፣ ሰርሐ[74]

፩፻፲፱. ዐጥር ← ሐጹር

፩፻፳. ሻረ ← ሥዕረ

፩፻፳፩. እኔ ← አነ

፩፻፳፪. አንቺ ← አንቲ ወዘተ

---

[72]ቀጥሎ ያሉትን ፲ ቃላት ከደስታ ተክለ ወልድ ገጽ ፲፫ ይመልከቱ::

[73] ደስታ ተክለ ወልድ ገጽ ፶፩::

[74] ዝኒ ከማሁ::

የደብረ ገነት ናዙኝ ማርያምና የአቡነ አሮን መንክራዊ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ታሪክና ኪነ ሕንፃ ዳሠሣ ጥናት[1]

ጸጋየ እባበይ (ዲ/ን)*

Abstract

This study aims to introduce the history, architecture and conservational status of Nazugn Maryam and Abunä Aron, two of the many rock-hewn churches found in Mäqét District, North Wällo. Nazugn Maryam is a monolithic structure believed to have been built during the 4th century A.D. The externally sculpted vertical buttresses; the pointed, semi-circular, opened and false windows; and the horizontal supporter are among the architectural distinctions of this church. It also has an elaborated drainage system via south-westerly and north-easterly tunnels. Such features suggest continuity in the architectural tradition of the country and make Nazugn Maryam comparatively pertinent to the stylistic and engineering apogee attained in the rock-hewn churches of Lalibela. Abunä Aron, on the other hand, takes its name from an Ethiopian monk who built the church in the 14th century. This cave church has a complex layout constituting seven divisions. Its most amazing feature is, however, the səqurät (**ስቁረት**), a waterproof aperture on the roof of the chanting, which attests to the architectural excellence of the hewer. Despite the historical and architectural significance of the two churches, they remained isolated from the discussion of rock-hewn churches in the country partly due to their geographical inaccessibility. This study endeavours to fill the lacunae by identifying challenges related to anthropogenic and natural factors, as well as indicating the urgent need for conservation. It also provides information useful to promote the churches to believers, researchers and heritage management officials.

---

*ዲ/ን ጸጋየ እባበይ በዲላ ዩኒቨርሲቲ የታሪክና ቅርስ አስተዳደር ትምህርት ክፍል መምህር ናቸው።

[1] ይህ ጥናት የማኅበረ ቅዱሳን ጥናትና ምርምር ማእከል ባዘጋጀው ፯ኛው የጥናት ጉባኤ ላይ የቀረበና ከተሳታፊዎች የተሰጡ ሐሳቦችን፣ ለኹለተኛ ዲግሪ መመረቂያ ጥናቴ (ግርጌ ማስታወሻ ቁጥር 3ን ተመልከት) የተካተቱ ጉዳዮችንና ያልተካተቱ ጠቃሚ ሐሳቦችን በማጠቃለል ለአንባብያን ግንዛቤ ለመፍጠር እንዲያስችል ተደርጎ የቀረበ ነው።

፩. መግቢያ

፩.፩ የጥናቱ ዳራ

ሀገራችን ኢትዮጵያ ከተለያዩ የጥፋት ዘመናት አልፈው ዛሬ ላለውና ለመጭውም ትውልድ ገንዘብ የኾኑ የጥንቱን፣ የአሁኑንና የመጭውን ዘመን የሚያገናኙ የክርስትና እምነት አሻራ ያረፈባቸው የጥንታዊ ቅርሶች መገኛ ናት፡፡ ከክርስትና መገለጫ ቅርሶች መካከል ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ሰፊውን ቦታ ይይዛሉ፡፡ እነዚህ ሀብቶች በሀገራችን የነበረውን ጥንታዊ የክርስትና ኹኔታ ለዛሬውና ለመጭው ትውልድ የምናነብባቸውና የምንናገርባቸው ሕያው ምስክሮች ናቸው፡፡ በሀገራችን የሚገኙት ውቅር አብያተ ክርስቲያናት በኪነ ሕንፃ ይዘታቸው እጅግ የሚያስደንቁ ስለመኾናቸው የተለያዩ የውጭና የሀገር ውስጥ ጸሐፊዎች ገልጸዋል፡፡ ምንም እንኳን በአርኬኦሎጅና በቅርስ ባለሙያዎች የተጠኑት የትግራይና የላስታ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት የኪነ ሕንፃ ዐይነታቸውና ይዘታቸው የተገለጸ ቢኾንም በመቄትና አካባቢው ያሉ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ግን በብዙ ምሁራን ዘንድ የማይታወቁና ያልተጠኑ ናቸው፡፡

ይህ ጥናት በመቄትና አካባቢው የሚገኙትን የናዙኝ ማርያምና የአቡነ አሮን ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ታሪክ፣ ኪነ ሕንፃና ያሉባቸውን ችግሮች ይመለከታል፡፡ የጥናት ወረቀቱ በሰኔ ፲፩/፳፻፮ ዐ.ም ዐዲስ አበባ ዩንቨርሲቲ (አርኬኦሎጂና የቅርስ አስተዳደር ትምህርት ክፍል) ባቀረብኩት የኹለተኛ ዲግሪ የመመረቂያ ጽሑፍ[2] ላይ የተመሠረተ ነው፡፡ የመመረቂያ ጥናቱ በመቄት ወረዳ የሚገኙ ፲፱ ውቅር አብያተ ክርስቲያናትን በማካተት የቀረበና ለአካባቢው የመጀመሪያ የሆነ ሥራ ነው፡፡ በዚህ የመመረቂያ ጽሑፍ ከመነሻው ከተካተቱት ዋና ዋና ክፍሎች ውስጥ "Heritage Management and Conservation of the Churches፡ Challanges" የሚለው ክፍል ያልተካተተና ያልተሟላ ስለነበረ በዚህ ጥናት በማካተት ሰፋ ባለ መልኩ ስለ ኹለቱ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ብቻ ለማቅረብ ተሞክሯል፡፡ በዚህ ጥናት ኹለቱ አብያተ ክርስቲያናት ለማሳያነት የቀረቡ ሲኾን ቀሪዎቹ ደግሞ እግዚአብሔር ቢፈቅድ በቀጣይ ጥናቶች የሚገለጹ ይሆናሉ፡፡

፩.፪. የተዛማጅ ጽሑፎች አጭር ዳሠሣ

[2] Tsegaye Ebabey,A Survey of Rock Hewn Churches in Mäqet Wäräda, North Wällo, Unpublished MA Thesis,Department of Archaeology, Addis Ababa University (2014).

ጥቂት የማይባሉ ተመራማሪዎችና ጸሓፊዎች በኢትዮጵያ የሚገኙ ውቅር አብያተ ክርስቲያናትን በማጥናትና በመጻፍ የደከሙ ቢኾንም በሥራዎቻቸው ውስጥ በመቄት አካባቢ ከሚገኙት ውቅር አብያተ ክርስቲያናት መካከል የጠቀሷቸው እጅግ ውስን ናቸው፡፡ በጎትመት ደረጃ ብዙዎቹን የሀገራችን ውቅር ሕንፃዎች በማጠቃለል ዳቪድ ፊሊፕሰን[3] ለንባብ ባበቃበው ሥራው መጽሐፉን በሚያዘጋጅበት ጊዜ እየታነፀ ስለነበረውና ዛሬ በታቦተ ቅዱስ ጊዮርጊስ ስም ወርቅ ዋሻ ጊዮርጊስ ተብሎ የተሰየመውን ዋሻ ብቻ ጠቅሷል፡፡

ናዙኝ ማርያምን በተመለከተ ከገድለ አቡነ ሙሴ[4] በስተቀር ምንም ዐይነት ጽሑፋዊ መረጃ አልተገኘም፡፡ ስለ አቡነ አሮን[5] ውቅር ሕንፃዎች የሚያትቱ ጥቂት መረጃዎች ስላሉ በዚህ ክፍል ማየት አስፈላጊ ነው፡፡ አቡነ አሮን ያነፃቸው የደብረ ቀጢን ዋሻና ደብረ ዳሬት ላይ የሚገኘው ውቅር ዋሻ ቤተ ክርስቲያን በገድለ አቡነ አሮን ውስጥተገልጿል፡፡የደብረዳሬቱአቡነአሮንዋሻቤተክርስቲያንናደብረቀጢን ቡክስቶን[6] በተባለ ጸሓፊ ተጠቅሰዋል፡፡ ስለ ደብረ ዳሬት አቡነ አሮን ዋሻ በመጠኑም ቢኾን ስቴፈን ራይት የጻፈ ሲኾን ስለ ዋሻው ስቁረት የሚከተለውን ገልጿል፡፡

> ***…It was pouring with rain, without being touched by a single drop of water, although there was nothing between his head and the sky. This prodigy was now recounted to me on the spot.*[7]**
> *ዝናብ ቢዘንበበትም አንድም ጠብታ አልነካውም፤ በራሱ (በጣራው)ና በሰማዩ መካከልም ምንም ነገር የለም፡፡ ቦታው ላይ ይሄ ልዩ ነገር ገጥሞኛል፡፡*

ታደሰ ታምራት[8] ደብረ ቀጢን ዋሻ የአቡነ አሮን ማዕከል እንደነበረችና ከአዋሽ ስደት ከተመለሱ በኋላም በሦስት ዐመት ውስጥ ደብረ ዳሬት ዋሻን እንዳነፁ ገልጿል፡፡ ዳንኤል ክብረት በጻፈው የአቡነ አሮን እና የሌሎች መንፈሳዊ አባቶች <u>ታሪክና ገድል </u>በሚዘክረው መጽሐፍ ውስጥ ስለ አቡነ አሮን ታሪክና ሃይማኖታዊ

[3] D. W. Phillipson, Ancient Churches of Ethiopia: Fourth-Fifteenth Centuries. (Yale University Press, New Heaven & London. 2009) p. 121.

[4]ገድለ አቡነ ሙሴ፣ ያልታተመ የብራና መጽሐፍ፡፡ ገጽ ፪፻፺፰፡፡ (ይህ የብራና መጽሐፍ በመቄት ወረዳ ውስጥ ዐዲስ አምባ መድኃኔ ዐለም ቤተ ክርስቲያን ውስጥ የሚገኝ ሲኾን ይህም ዋድላ ወረዳ ውስጥ ከሚገኘው የጭራ መድኃኔ ዐለም ቤተክርስቲያን የተቀዳ ነው፡፡ ጥንታዊው ግን የድባ ማርያም ዳውንት ወረዳ ውስጥ ይገኛል)

[5] ገድለ አቡነ አሮን (ከገዳሙ የሚገኝ ያልታተመ የብራና መጽሐፍ)፣ ገጽ ፹፬-፹፮፡፡

[6] D. Buxton, The Christian Antiquities of Northern Ethiopia. Rossini Rassegna di Studi Etiopici, Vol. 6, No. 2, pp. 203-208. (Istituto per l'Oriente C. A. Nallino Stable, 1947).

[7] St. Wright Notes on Some Cave Churches of in the Provinces of Wallo. In: Journal of Annales D'ethiopie, Vol. II፡ 8-9. (1957).

[8] Taddesse Tamrat. Church and State in Ethiopia: 1270-1527. (Oxford University Press, London. 1972). pp. 193-194.

ክንዋኔ ገልጿል፡፡ ዋሻው ከዐለት ስለመታነጹ፣ ፲፩ አዕማድ እንዳሉት፣ ጣራው ክፍት ስለመኾኑና ቤተ ክርስቲያኑ ሕንፃ ላይ የተቀረጸውን ትእምርተ መስቀል በብርሃነ ምስል (ፎቶግራፍ) እና በግርጌ ማብራሪያዎቹ አስቀምጧል፡፡[9] ስለ ኪነ ሕንፃቸው ኹሉንም የወረዳውን ውቅር ዋሻ አብያተ ክርስቲያናት በማጠቃለል ያጠናሁትና ለዚህ ጥናትም መነሻ የኾነኝ የመመረቂያ ጽሑፌ[10] ለአካባቢው የተሻለ መረጃ ሊሰጥ የሚችል ነው፡፡ ይህ የጥናት ጽሑፍ ስለ አብያተ ክርስቲያናቱ ኪነ ሕንፃ ሰፋ ያሉ ዝርዝር ሐሳቦችን የያዘ ቢኾንም ያሉባቸውን ችግሮች ግን አጉልቶ የሚያሳይ አይደለም፡፡

፩.፫. የጉዳዩ/የጥናቱ ማብራሪያ፡- በወረዳው የሚገኙት ውቅር አብያተ ክርስቲያናት በተለይም የናዙኝ ማርያምና የአቡነ አሮን አብያተ ክርስቲያናት ዕውቅና ሳይኖራቸው ቆይተዋል፡፡ እነዚህን ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ማጥናት ያስፈለገበት ምክንያትም እስከ ዛሬ ያልተጠኑ በመኾናቸው ነው፡፡ በዚህ ጥናት ውቅር ሕንፃዎቹ መቼና በማን አማካይነት እንደታነፁ፤ የኪነ ጥበብ መገለጫዎቻቸው ምን እንደሚመስሉና ችግሮቻቸውን ለመመልከት ተሞክሯል፡፡

፩.፬. የጥናቱ ዐላማዎች

ጥቅል ዐላማ፡- የዚህ ጥናት ዋና ዐላማ የደብረ ገነት ናዙኝ ማርያምና የአቡነ አሮን መንክራዊ ውቅር አብያተ ክርስቲያናትን ታሪክና ኪነ ሕንፃ ማጥናት ነው፡፡ ከዚህ ዐቢይ ጥናት የሚመነጩ ዝርዝር ዐላማዎችም፡-

- የኹለቱን ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ታሪክና ኪነ ሕንፃ ለመግለጽ፣
- የአብያተ ክርስቲያናቱን ጥንተ መሠረትና ጊዜ ለማጥናትና ጥቆማ ለመስጠት፣
- አብያተ ክርስቲያናቱ ያሉባቸውን ችግሮቶች ለመመርመር የሚሉት ናቸው፡፡

፩.፭ የጥናቱ ጥቅም፡- ጥናቱ ስለ ናዙኝ ማርያምና ስለ አቡነ አሮን ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ታሪክና ኪነ ሕንፃ ሰፋ ያለ መረጃን እንደሚሰጥ ይታሰባል፡ ፡ አብያተ ክርስቲያናቱን ለምእመናንና ለጎብኚዎች ሊያስተዋውቅና በአካባቢው ጥናት ማድረግ ለሚፈልጉ አጥኚዎች በመረጃነት ሊያገለግልም ይችላል፡፡ ለአብያተ ክርስቲያናቱ ሙያዊ ጥበቃ ማድረግ ለሚፈልጉ አካላት ጥቆማ ይሰጣል፡፡

[9] ዳንኤል ክብረት፡፡ አራቱ ኃያላን፡ አቡነ በጸሎተ ሚካኤል፣ አቡነ ፊልጶስ፣ አቡነ አኖሬዎስ እና አቡነ አሮን። (አዲስ አበባ። ፳፻፮)። ገጽ ፩፻፳፮፣፩፻፳፯።

[10] Tsegaye Ebabey 2014.

፩.፮ የጥናቱ ዳራ፡- ጥናቱ የተካሄደበት አካባቢ በአማራ ብሔራዊ ክልላዊ መንግሥት በሰሜን ወሎ ዞን መቄት ወረዳ ውስጥ ነው፡፡ ይህን ወረዳ በምሥራቅ የጉባ ላፍቶና ግዳን፣ በምዕራብ የላይ ጋይንትና ታች ጋይንት፣ በሰሜን ቡግናና ላስታ እንዲሁም በደቡብ ዋድላና ዳውንት ወረዳዎች ያዋስኑታል፡ ፡ ፍላቂት የወረዳው ከተማ ስትኾን ከዐዲስ አበባ ፮፻፳ ኪሜ ከባሕር ዳር ፬፻፳ ኪ.ሜ፣ ከወልዲያ ፻፵፫ ኪ.ሜ እና ከላሊበላ ፺ ኪ.ሜ ርቀት ላይ[11] ከወልዲያ ወደ ጋይንት በሚወስደው የመኪና መንገድ ላይ ትገኛለች፡፡ የወረዳው አማካይ ከፍታ በ፳፻፷፻ እና በ፴፻፬፻ሜ. መካከል (ከባሕር ወለል በላይ) ነው፡፡ በመቄት ወረዳ ብዙ ያልተጠኑ ውቅር ታሪካዊ አብያተ ክርስቲያናት የሚገኙ ቢሆንም ጥናቱ የደብረ ገነት ናዙኝ ማርያምና የአቡነ አሮን መንክራዊ ውቅር አብያተ ክርስቲያናትን ብቻ የያዘ ነው፡፡ ይኽ ጥናት በኹለቱ አብያተ ክርስቲያናት ታሪክ፣ ኪነ ሕንፃና ባሉባቸው ችግሮች ላይ በማተኮር የቀረበ ሲኾን በውስጣቸው የሚገኙ ተንቀሳቃሽ ቅርሶችን አላካተተም፡፡

፩.፯ የጥናቱ ዘዴ፡- ጥናቱን ለማካሄድ ተዛማጅ መረጃዎችን መፈለግና መዳሰስ ቀዳሚ ተግባር ነበር፡፡ የአብያተ ክርስቲያናቱን አካባቢያዊ ገጽታና የኪነ ሕንፃ መገለጫ በአጠቃላይ ምልከታና የቀጥታ እይታ፣ በጽሑፍና በምስል መቅረጫ ለመሰብሰብ ተችሏል፡፡ መገኛቸውን (UTM Coordination) በGPS በመመዝገብ ካርታ ለማዘጋጀት ተችሏል፡፡ ጥያቄዎችን በማዘጋጀት ስለ አብያተ ክርስቲያናቱ ታሪክ በአካባቢው ተጠያቂ የኾኑ ሰዎችን በማፈላለግ ለመጠየቅ ተሞክሯል፡፡ ጥናቱ በዐይነታዊ መረጃዎች የትንተና ዘዴቀርቧል፡፡

፪. በወረዳው የክርስትና ሃይማኖት መስፋፋት

የክርስትና እምነት ወደ መቄትና አካባቢው መች እንደደረሰ ስንመለከት ኹለት ዐይነት ምልከታዎችን እናገኛለን፡፡ የመቄት ሕዝቦች ክርስትናን በአቡነ አሮን አማካይነት በ፲፬ኛው መቶ ክፍለ ዘመን (ከዚህ በኋላ መ.ክ.ዘ በሚል ተገልጿል) ተቀብለዋል በማለት ታደሰ ታምራት[12] የገለጹት ነው፡፡ አቡነ አሮን በበጌምድር አካባቢ ቤተልሔም ተብላ በምትጠራ ቦታ እንደተወለዱና ነገደ ሙላዳቸውም (የዘር ሐረጋቸው) ከአኵስማዉያንና

[11] የመቄት ወረዳ ማስታወቂያ ዋና ጽ/ቤትና ኢንፎርሜሽን ዴስክ ፲፱፻፺፰ ዐ/ም፡፡ መቄት ወረዳ አጠቃላይ ገጽታ (ያልታተመ)፡፡ፍላቂት፡፡ገጽ 2፡፡

[12] Taddesse 1972.pp. 193-94.

ከዛጉዌ ነገሥታት እንደኾነ ገድላቸውን ዋቢ አድርገው ብርሃነ መስቀል ደስታ[13] የገለጹት እንደሚከተለው ተቀምጧል፡፡

ካሌብ --- ገብረ መስቀል ---ይስሐቅ----ደግናዚ---ድልናኦድ

መሶበ ወርቅ + መራ ተክለሃይማኖት

ጠጠውደም ግርማ ስዩም ጃን ስዩም

ገብረ መስቀል + አመተ ማርያም

አቡነ አሮን....

ሥዕል ፩. የአቡነ አሮን የዘር ሐረግ

አለቃ ለማም[14] የአቡነ አሮን ትውልዳቸው ከላስታ ነገሥታት ወገን መኾኑን ተናግረዋል፡፡ ዳንኤል ክብረትም[15] የትውልድ ቦታቸው ታች ጋይንት ሰጎዳ ማርያም ሊኾን እንደሚችል ጠቁሟል፡፡ በማስከተልም አቡነ አሮን በተለያዩ ቦታዎች ሃይማኖትን ሲያስተምሩ ከቆዩ በኋላ የእረፍት ቦታቸውን እግዚአብሔር እስኪመራቸው ድረስ ወደ ላሊበላ (ደብረ ሮሐ) ሄደው በቤተ ጊዮርጊስ መቆየታቸውን ገልጿል፡፡[16] ታደሰ[17] አቡነ አሮን መሠረታቸውን ደብረ ቀጢን በኋላም ደብረ ዳሬት አድርገው በደንቢያና በሌሎች አካባቢዎች ክርስትናን ማስተማራቸውንና በሀገራቸው ደንቢያም ቤተ ክርስቲያን መመሥረታቸውን ገልጸዋል፡፡ ታደሰ አክለውም ደብረ ቀጢን በነበሩበት ጊዜ በንጉሥ ሠይፈ አርዕድ ከአዋሽ ወንዝ በስተምሥራቅ በኩል ለግዞት እንደተዳረጉ ጠቁመዋል፡፡ ተክለሃይማኖት የሚባል የዝቤ[18] ሀገር መኰንን ነገረ ሠሪነትና አቡነ አሮን የንጉሡን ሴት ልጅ ማመንኰሳቸው ለግዞታቸው ምክንያት እንደነበር ዳንኤል[19] አሳይቷል፡፡

ከግዞት ሲመለሱ በነጭ ቆቅ እየተመሩ መቄት አካባቢ ሲደርሱ ፀሐይ ማዘቅዘቅ

[13] ብርሃነ መስቀል ደስታ፡፡ ዜና ላለበላ፡፡ (አዲስ አበባ፣፲፱፻፶፱)፡፡

[14] መንግሥቱ ለማ፡፡ መጽሐፈ ትዝታ ዘአለቃ ለማ ኃይሉ ወልደ ታሪክ፡፡ ፲፱፻፶፱፡፡ (ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ቤት፡፡) ገጽ ፴፫፡፡

[15] ዳንኤል ክብረት፣ ፳፻፮፡፡ ፫፻፸፯፡፡

[16] ዝኒ ከማሁ፡፡ ገጽ ፬፻፡፡

[17] Taddesse 1972: 188, 193-194.

[18] ዳንኤል ክብረት ዝቤ የሚባለው ሀገር መገኛው የት እንደኾነ ማግኘት እንዳልቻለ ገልጿል፡፡ በፊት ዝቤ እየተባለ የሚጠራው ቦታ ይህ መኾኑን እርግጠኛ ባልኾንም ዛሬ ዝቤ ማርያም የሚባል ቦታ ከፍላቂት ከተማ በስተ ደቡብ በኩል የሚገኝ ሲኾን በእመምዑዝ/ ፍቅርተ ክርስቶስ ገዳም አካባቢ ነው፡፡ ከዝቤ ማርያም አጠገብም ከዐለት የተወቀረ ማለትም በ፲፱፻፸፰ ዐ/ም አባ ኀሩይ በሚባል መነኰሴ ከጠፋ ከብዙ ዘመን በኋላ እንደገና የተመሠረተ የመድኃኔ ዐለም ሕንፃ ቤተ ክርስቲያን ይገኛል፡፡

[19] ዳንኤል ክብረት፣፳፻፮፡፡ ገጽ ፬፻፯-፬፻፰፡፡

ስትጀምርባቸው "አንችም እንደሰው" በማለት ገዝተዋታል፡፡ በኣታቸው እስኪደርሱ ድረስ ፀሐይ አልጠለቀችም፡፡[20] ያችም ቦታ እስከዛሬ ድረስ አንችም[21] ተብላ ትጠራለች፡፡ ይኸም ታሪክ አቡነ አሮንን የሐዲስ ኪዳን ኢያሱ ያሰኛቸዋል፡፡[22] አቡነ አሮን በደብረ ዳሬት ባነፁት ዋሻ ቤተክርስቲያን ዕረፍታቸውን አድርገዋል፡፡[23] ከእሳቸው በፊት በአካባቢው ስለነበረው የክርስትና ታሪክ ጸሓፍያን ያሉት ነገር የለም፡፡

በሌላ በኩል በመስኩ ምሁራን ዘንድ ያልተጠና ቢኾንም ከአቡነ አሮን ቀደም ብሎ አቡነ ሙሴ በመቄትና በሌሎችም አካባቢዎች እንዳስተማሩና አያሌ አብያተ ክርስቲያናትን እንዳነፁ ገድለ አቡነ ሙሴ ይገልጻል፡፡ ገድሉ አቡነ ሙሴን አቡነ ሰላማ ቀዳማዊ ከዐረፉ በኋላ ከግብጽ አስቄጥስ ገዳም በምንኩስና በነበሩበት ወቅት በአብርሃና አጽብሐ ዘመነ መንግሥት ለኢትዮጵያ ጳጳስ ይኾኑ ዘንድ እንደተመረጡ ይገልጻል፡፡

> "…ወእምዝ ኀሠሠ መንገለ አስቄጥስ ብእሴ መንፈሳዊ ዘይከውን ለሢመት ወነሪየ እምነ መነኮሳት ዘገዳመ አስቄጥስ ወበህየ ረከቦ ለዝንቱ ብፁዓዊ ሙሴ ጻድቅ፡ ወመነኮሳትሂ ሠምሩ በሢመተ አቡሁ ወበዘዚአሁ፡፡… በዘመነ መንግሥቶሙ ለአብርሃ ወአጽብሐ፡፡…"[24]
>
> …ከዚህም በኋላ በአብርሃና አጽብሐሃ ዘመነ መንግሥት ጊዜ ለሹመት የሚኾን መንፈሳዊ ሰውን ከአስቄጥስ ገዳም መነኮሳት ፈለገ፣ መረጠም፡ ፡ ብፁዕ የሚኾን እውነተኛ ሙሴንም አገኘው[25]፡፡ መነኮሳቱም የእርሱን ሹመት ወደዱ፡፡

ብፁዓዊ ሙሴም ክርስትናን እያስተማሩ አብያተ ክርስቲያናትን አነፀዋል፡፡ ናዙኝ ማርያምን እንዳነፁ ገድላቸው እንዲህ ይገልጻል፡፡ "ወእምዝ በጽሐ ኀበ ምድረ ወሎ … ወዐደወ ፈለገ ዞጋ ወሐነፀ በምድረ ናዙኝ፡፡…"[26] "ከዚያም ወደ ወሎ

[20]Tseagey 2014: *18 & 19.*

[21]አንችም ራስ ተፈሪ (የኋላው ቀዳማዊ ኃይለ ሥላሴ) እና ራስ ጉግሳ ወሌ በ፲፱፻፳፫ ዐ/ም ጦርነት ያደረጉባት ቦታ ናት፡፡

[22]የእስራኤል መሪ የነበረው ኢያሱ በብሉይ ኪዳን አሞራውያንን በተዋጋ ጊዜ ፀሐይና ጨረቃን ገዝቶ አስቁሟልና ተአምሩ ስለሚመሳሰል በዚህ ተሰይመዋል (ኢሳ. ፲፥፲፪-፲፫)፡፡

[23]ከቄስ ቢተው ወልዴ (የቤተ ክርስቲያኑ አገልጋይ ጋር በ፬/፩/፳፻፮ ዐ.ም የተደረገ ቃለ መጠይቅ፡፡)

[24]ገድለ አቡነ ሙሴ፡፡ ገጽ ፻፵፰፡፡

[25]አቡነ ሙሴን የመረጧቸው በመንበረ ማርቆስ ላይ የነበሩት ጳጳስ አቡነ አትናቴዎስ ናቸው፡፡

[26]ገድለ አቡነ ሙሴ፡፡ ገጽ ፻፶፩፡፡

ምድር ደረሰ፡፡... የዞጋን ወንዝም ተሻገረ፡፡ በናዙኝ ምድርም አነፀ፡፡”

በሀገራችን የጳጳሳት ታሪክ ከአባ ሰላማ ቀዳማዊ ቀጥሎ የተሾሙት አባ ሚናስ ናቸው፡፡[27]አባ ሚናስ (የሢመት ስማቸው) እምብዛም የማይታወቀው ሌላው ስማቸው አቡነ ሙሴ ነው፡፡ በገድላቸው በስፋት የተጠራው ቅዱሳን መላእክት ያወጡላቸው ስማቸው አቡነ ሙሴ የሚለው ነው፡፡ የአኵስም ሕዝቦችም ካልዕ ሰላማ[28] ብለው እንደ ሰየሟቸውም ገድሉ ይገልጻል፡፡ ደሴ ቀለብ[29] ፍሬምናጦስ (አባ ሰላማ ቀዳማዊ) ካረፉ በኋላ ወደ ኢትዮጵያ በመምጣት ዳግም ሰላማ የተባሉት አቡነ ሙሴ ክርስትናን በበጌምድር ያስተማሩ መኾናቸውን በማስቀመጥ በመካከለኛው ዘመንም ዳግም ሰላማ የሚባሉ እንደነበሩና አንዳንድ ሰዎችም በላስታ የነበሩት ናቸው የሚሉም እንዳሉ አስቀምጧል፡፡ ይኽ የስም ተመሳሳይነት ቢኾን እንጅ አቡነ ሙሴን መኾን የለበትም፡፡ መርቆርዮስ አረጋ[30]አቡነ ሰላማ ካልእ የተባሉት በገዳማቸው እንዳረፉና (መቼ እንዳረፉ ባይገለጽም) አቡነ ሙሴ

ደግሞ ዲባ መቅደሰ ማርያም[31] ኾነው እንደተሰወሩ ገልጸዋል፡፡አባ ሚናስ ሌላው ስማቸው ስለመኾኑ በስማቸው የሚጠራ ቤተ መቅደስ (ቤተ ሚናስ) የድባ ማርያም ዋሻ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ እንደሚገኝ ለማረጋገጥ ተችሏል፡፡ በመኾኑም አቡነ ሙሴ አባ ሚናስ ወይም ካልዕ ሰላማ ተብለው ይጠሩ እንደነበር መረዳት ይቻላል፡፡ እርሳቸውም በዐራተኛው መ.ክ.ዘ ክርስትናን በማስፋፋት ከፍተኛ ሚና የነበራቸውና ከ፰፻ ዐመት ዕድሜ በላይ እንደቆዩም ይነገርላቸዋል፡፡ እጅግ በርካታ

አብያተ ክርስቲያናትን በተለያዩ አካባቢዎች አንፀዋል፡፡ እጅግ ብዙ ታሪክ ያላቸው እኚህ ጻድቅ ብዙ አይታወቁም፡፡

---

[27]Sergew Hable Sellasie. *Ancient and Medieval Ethiopian History to 1270.*(United Printers, Addis Ababa፡ Ethiopian Orthodox Church. 1997). *1972. The Church of Ethiopia: A Panorama of History and Spiritual Life. (*Addis Ababa). Lule Melaku. *History of the Ethiopian Orthodox Tewahedo Church.* Part I.(Addis Ababa.2008).

[28]ካልዕ ሰላማ የሚለው ስም በገድሉ ውስጥ አንድ ጊዜ ብቻ ተጠቅሷል፡፡

[29]ደሴ ቀለብ፡፡ ታሪከ ነገሥት፡ ...ከምኒልክ ፩ኛ እስከ ምኒልክ ፪ኛ፡፡ (ማኅበረ ቅዱሳን፣ ዐዲስ አበባ፡፡ ፳፻፯) ገጽ፪፻፲፰፡፡

[30]መርቆርዮስ አረጋ፡፡ የቅዱሳን ታሪክ፡፡ ፫ኛ መጽሐፍ፡፡ (አስግ ሉሲ ማተሚያ ድርጅት፣ አዲስ አበባ፡፡ ፳፻፯)፡፡ ገጽ፷፯፡፡

[31]የድባ ወይም ዲባ መቅደሰ ማርያም ዳውንት ውስጥ ቆላማ አካባቢ የሚገኝ ገዳም ሲኾን አቡነ ሙሴ በመጨረሻ ጊዜያቸው በዋሻ ውስጥ ያነፁትና በውስጡም ብዙ አብያተ መቃድስ ያሉት ሕንጻ ነው፡፡ የድባ መቅደሰ ማርያም የአቡነ ሙሴ የመጨረሻ ውቅር ሕንፃቸው ሊኾን እንደሚችል የሚያስረዱን ነገሮች አሉ፡፡ የአቡነ ሙሴ መታሰቢያ የሚኾን ቤተ መቅደስ መገኘቱ፣ የዋሻው ውስጣዊ ኪነ ሕንፃና እቅድ እጅግ የተራቀቀ መኾኑና ጥንታዊ የሚባለው ገድላቸው በገዳሙ መገኘቱ ናቸው፡፡ ገድላቸውም የተሠወሩት የድባ መቅደሰ ማርያም ውስጥ መኾኑን ይናገራል፡፡

፫.የውቅር አብያተ ክርስቲያናት ጥንታዊነትና ዕድገት

በሀገራችን ከዐለት ድንጋይ የተወቀሩ ዋሻዎችን ለተለያየ ተግባር ማዋል የቆየ ታሪክ አለው፡፡[32] ነገር ግን ኢትዮጵያ ውስጥ ውቅር አብያተ ክርስቲያናትን ለመንፈሳዊ አገልግሎት ማዋል እያደገ የመጣው የክርስትና እምነትን መሠረት አድርጎ ነው፡፡[33] ክርስትና በ፬ኛው መ.ክ.ዘ. የመንግሥት ሃይማኖት ኾኖ መታወጁ ይበልጥ አብያተ ክርስቲያናት በየግዛቱ እንዲስፋፉ መንገድ ከፍቷል፡፡ የውቅር ቤተ ክርስቲያን ሥራም በሰፊው መስፋፋት ጀምሮ እስካሁንም በአንዳንድ ቦታዎች እየታነፀ ይገኛል፡፡[34] ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ሥርጭታቸውም ኾነ ዐይነታቸው የሚበዛው በሰሜኑ የሀገራችን ክፍል ሲኾን ወደ ማዕከላዊ ኢትዮጵያ ስንመጣ እየቀነሰ እንደሚመጣ ዳቪድ ፊሊፕሰን[35] ገልጿል፡፡ ሥርጭቱም በሚከተሉት ምክንያቶች ሊኾን ይችላል፡፡

የክርስትና ትምህርት ወደተለያዩ የሀገራችን ክፍሎች መስፋፋት የጀመረው አኵስምን ማእከል አድርጎ ስለነበር በሰሜናዊው ክፍል ለብዙ ጥንታውያን አብያተ

ክርስቲያናት መመሥረት ምክንያት ነበር፡፡[36]ለዚህም በሀገራችን የመጀመሪያዋ እናት ቤተክርስቲያን የአኵስም ጽዮን ማርያም ቤተ ክርስቲያን የታነፀችው በሰሜን ኢትዮጵያ ነው፡፡[37] በ፮ኛው መ.ክ.ዘ. መገባደጃም ፱ቱ ቅዱሳን የመጡት በዚሁ አካባቢ ነበር፡፡ ብዙ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት የታነፁት በዚሁ አካባቢ መኾኑም ለዚህ ነው፡፡

የክርስትና ትምህርት የአምልኮ ቦታዎችን በመወሰን ረገድ የራሱ ድርሻ አለው፡፡ ብዙ የኢትዮጵያ ገዳማት የሚገኙት በተራራማና ገደላማ አካባቢዎች መኾኑ ከዚህ ጋር

ይያያዛል፡፡ ይህም መጽሐፍ ቅዱሳዊ ይዘት አለው፡፡ ጌታችን በደብረ ታቦር ብርሃነ መለኮቱን ሲገልጽ የተመለከቱት ደቀ መዛሙርት በዚያ መኖር እንደ ሻቱ[38] በኋላ

---

[32]R. Pankhurst, *Caves in Ethiopian History*: *With a Survey of Caves in the environs of Addis Ababa,* Ethiopia Observer, Vol.16 No. 1, pp. 15-35 (1973.); Tekle Hagos. *The Ethiopian Rock Arts:The Fragile Resource*. (Authority for Research and Conservation of Cultural Heritage, Addis Ababa. 2011).

[33]N. Finneran, *The Archaeology of Ethiopia*. (Routledge, London. 2007); Phillipson 2009.

[34]Finneran 2007; Phillipson 2009:*120*.

[35]Phillipson 2009: *118*.

[36]Sergew 1972.

[37]Buxton, D. & Mathews, D. *Reconstruction of Vanished Axumite Buildings*. From Rassegna di studi Etiopici.Vol.25.(Roma. 1974). *pp.53-77*.

[38]ሉቃ. ፱፥፳፰-፴፫፡፡

የተነሡ ቅዱሳንም ኑሯቸውን በእንደዚህ ዐይነት ቦታ ላይ አድርገዋል፡፡

ጌታችን ኢየሱስ ክርስቶስ በቆሮንቶስ ምድረ በዳ የፈጸመው[39] የጽድቅ ሥራም ለመናንያን ንጽሕናቸውን ጠብቀው ከዐለም ርቀው ከአምላካቸው ጋር ብቻ መኖር እንደሚችሉ አብነት ኾኗቸዋል፡፡ በኢትዮጵያ የተነሡ ወይም ከውጭ የመጡ ቅዱሳንም በኣታቸውን በቀላሉ ሰው በማይደርስባቸው አካባቢዎች አድርገዋል፡፡ ይህም የተለያየ ጥቅም ያለው ሲኾን በሃይማኖታዊ እይታ ግን በድካምና በውጣ ውረድ ጽድቅ እንደሚገኝ ያመለክታል፡፡[40] ለዚህ ደግሞ ተራራማውና ገደላማው የሰሜኑ አካባቢ ለሃይማኖት አባቶች ገዳማዊ ሕይወትን ለመመሥረት ምቹ ኹኔታ ነበር፡፡ ለምሳሌ ደብረ ዳሞ እና አባ ሰላማ ከሳቴ ብርሃን ገዳማትን መጥቀስ ይቻላል፡፡

በሌላ በኩል ደግሞ አብያተ ክርስቲያናትን ከዐለት የማነፅ ተግባር መጽሐፍ ቅዱሳዊ መሠረት ያለው ነው፡፡ ለምሳሌም የሚከተለውን እንመልከት፡፡

> "….ዮሴፍም ሥጋውን ይዞ በንጹሕ በፍታ ከፈነው፣ ከዐለት በወቀረው በዐዲሱ መቃብርም አኖረው፡፡ በመቃብሩም ደጃፍ ታላቅ ድንጋይ አንከባሎ ሄደ፡፡"[41]

በዚህ ሁኔታም በቀላሉ ሊወቀሩ የሚችሉ ዐለቶች በብዛት በሚገኙባቸው አካባቢዎች ብዙ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ተመሥርተው እንደሚገኙ ተገልጿል፡፡[42]በመኾኑም የመቄትን አካባቢ ስንመለከት እጅግ ገደላማና ተራራማ ቦታዎች ያሉበት በመኾኑና በአካባቢው የሚገኙት በቀላሉ ሊወቀሩ የሚችሉ አለቶች (ignimbrite and sandstone sedimentary rocks)[43] በብዛት መገኘታቸው ብዙ ሕንፃዎችን ለማነፅ አስተዋጽኦ ያደረጉ ምክንያቶች ናቸው ማለት ይቻላል፡፡

በመጨረሻም ፖለቲካዊ ክስተት ለአብያተ ክርስቲያናት ምሥረታ አስተዋጽኦ ነበረው፡፡ ለምሳሌ የቤጃዎችና የሙስሊሞች ጥቃት ተፅዕኖን ለመሸሽ ሲሉ የሃይማኖት አባቶች ቤተ ክርስቲያኖችን ሰው በቀላሉ ከማያያቸውና ከማይደርስባቸው ቦታዎች ላይ እንደመሠረቱ መረዳት ይቻላል፡፡[44]

[39]ሉቃ. ፬፥፲፫፡፡

[40]Mengistu Gobeze. *Rock Hewn Churches in and around Lalibela: Archaeological and Geological Study*. Unpublished MA Thesis. Department of Archaeology, Addis Ababa University (2004).

[41]ማቴ ፳፯፥፶፱-፷፡፡

[42]Mengistu Gobeze. 2004.

[43]Tsegaye 2014.

[44] J. S. Trimingham *Islam in Ethiopia*. (Oxford University Press, 1952).

ከሥርጭታቸው ጋር ተያይዞ መታየት ያለበት የአሠራር ሥልታቸውና ጥበባቸው ነው፡፡ በዚህ በኩል ኹለት ዐይነት እይታዎች አሉ፤ ውጫዊና ውስጣዊ ተፅዕኖዎች፡፡ ውጫዊ ተፅዕኖውን በማጉላት ከቀደመው የመካከለኛው ምሥራቅ የክርስትና ሥርዓት ጋር የሚያያይዙት አሉ፡፡[45] ታላላቅና አስደናቂ የኾኑ ቅርሶችን ነጮች ሠሯቸው[46] እስከማለት የሚደርሱም አሉ፡፡ ይህም የውቅር አብያተ ክርስቲያናት ጥንተ መነሻ ኢትዮጵያ አይደለም ወደሚል ድምዳሜ ሊያደርስ ይችላል፡፡ ነገር ግን ኹሉ ነገር መሠረቱ ኢትዮጵያ ውስጥ ብቻ ነው ማለትም አይቻልም፡፡ ምክንያቱም ሀገራችን ከውጭው የክርስትና ዐለማት ጋር የጠበቀ ግንኙነት የነበራትና ብዙ ቅዱሳን አባቶችም ወደ ሀገሪቱ ስለመጡ ነው፡፡ በሕንፃዎቹም ላይ ያለው የ'ባሲሊካን'[47] ቅርጽ ሀገራችን ከውጭው ዐለም ጋር ያላትን ግንኙነት ሊያስረዳ ይችላል፡፡ ነገር ግን ይህ የአሠራር ስልት የአኵስማውያንን ባህል መሠረት አድርጎ ያደገ መኾኑና ከክርስትና መግባት በፊትም በሀገራችን እንደ ነበር ተገልጿል፡፡[48] መስኮቶች፣በሮችና ዐምዶች ሥሪታቸው የአኵስማውያንን ሐውልት ቅርጽ እንዲይዝ ተደርጎ መኾኑ ግልጽ ማስረጃ ነው፡፡

የመጀመርያው የአኵስም ጽዮን ሕንፃ በዮዲት (ጉዲት) አማካኝነት ጉዳት ከደረሰበት[49] በኋላ እስከ ፲፮ኛው ክፍለ ዘመን ድረስ የመጀመሪያ/ጥንታዊ ንድፉ (the original plan) ቆይቶ በኢማም አሕመድ ግራኝ ጦር አማካኝነት ሙሉ በሙሉ ወድሟል፡፡ ፍራንሲስኮ አልቫሬዝ ስለ አኵስም ጽዮን ባሰፈረው መረጃ መሠረት ጥናት ያደረጉ ምሁራን[50] ቤተመድኃኔ ዐለም (ላሊበላ) ጥንታዊውን የአኵስም ጽዮን ቤተ ክርስቲያን ቅርጽ እና ዕቅድ እንደያዘ አትተዋል፡፡ ከላሊበላ አብያተ ክርስቲያናት ትንሽ ቀደም ብሎ የተሠራው ይምርሐነ ክርስቶስ የደብረ ዳሞ ገዳምን የአሠራር ስልት እንደያዘ ተገልጿል፡፡[51] እነዚህን ጉዳዮች መዳሰሳችን መቄት ወረዳ ስለሚገኙት ናዙኝ ማርያምና አቡነ አሮን ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ለመመልከትም ስለሚረዳን ነው፡፡

፬. የውቅር አብያተ ክርስቲያናት ሥርጭት በመቄት ወረዳ

---

[45]D. Buxton, *The Abyssinians*. In: African Historical Studies, Vol. 4, No.4. (Boston University African Studies Center, 1970).*pp.463 & 464.*

[46]ግራኃም ሀንኮክ፡፡ታቦተ ጽዮንን ፍለጋ (በጌታቸው ተስፋ የተተረጎመ)፡፡ ዐራተኛ እትም፡፡ (ሜጋ አሳታሚና ማከፋፈያ ኃ/የተ/የግ/ማኅበር፣ አዲስ አበባ፡፡ ፳፻)፡፡ ገጽ ፳፰-፴፡፡

[47]የዐራት ማእዘን ቅርጽ ያለው የሕንፃ ንድፍና ከ፬ኛው ክ/ዘ ጀምሮ በውጭ ክርስቲያኖች ዘንድ ለአምልኮነት የሚመረጥ ነበር፡፡

[48]Pearce 1970.

[49]Sergew 1972: *227.*

[50]Buxton & Mathews 1974.

[51]Mengstu Gobeze. *Yimrhane Kirstos: A Bridge Between Axum and Lalibela Civilization*. (Ymirhane Kiristos Church Parish Council,2011).

በሸደሆ መቄት ገደላማ እና ተራራማ አካባቢዎች ፲፱ የሚኾኑ ጥንታዊ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ተሠራጭተው ይገኛሉ፡፡[52] ሌሎች በቅርብ ጊዜ የታነፁና በመታነፅ ላይ ያሉ አብያተ ክርስቲያናትም አሉ፡፡ ከታነፁት ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ውስጥም ፲፬ቱን አቡነ ሙሴ ያነፁአቸው ሲኾን ፪ቱን ደግሞ አቡነ አሮን አንፀዋቸዋል፡፡ አካባቢው የመጓጓዣ አማራጭ የሌለበት በመኾኑ ወደ ውቅር አብያተ ክርስቲያናቱ በእግር ተጉዞ ለመድረስ ቀላል የማይባል ፈተና አለው፡፡ አቀበት መውጣትና ቁልቁለት መውረድ፣ ሸለቆዎችን ማቆራረጥና ረጅም መንገድ መጓዝን ይጠይቃል፡፡ አብያተ ክርስቲያናቱ በተራሮችና ኮረብቶች የተከለሉ ቢኾኑም ከተራራው በስተጀርባ ግን የእግዚአብሔር ድንቅ ሥራ በአባቶቻችን ጥበብ የተገለጸባቸው ውቅር አብያተ ክርስቲያናት በመኾናቸው ትኩረትን የሚሹ ናቸው፡፡ ሙሉ ዝርዝራቸው በሠንጠረዥና ሥርጭታቸው በካርታ ተመልክቷል፡፡

ተ.ቁ	የቤተ ክርስቲያኑ ስም	መገኛ ቀበሌ	አስተዳደራዊ ደረጃ	ሐናጺ	ተ.ቁ	የቤተ ክርስቲያኑ ስም	መገኛ ቀበሌ	አስተዳደራዊ ደረጃ	ሐናጺ
፩	ደብረ ቀጢን ማርያም	ደብረ ከርቤ	ደብር	አቡነ አሮን	፲፩	አዲስ አምባ መድኃኔ ዐለም	ወቄጣ	ገዳም	አቡነ ሙሴ
፪	አቡነ አሮን መንክራዊ	“	ደብር/ ገዳም	“	፲፪	ጠምበቆት መድኃኔዐለም	አቃት	ደብር	“
፫	ግብፃዊት አቦ	ደንከና	ገጠር	ሠላስ ደናግላን	፲፫	አቃት ማርቆስ	“	“	“
፬	ቁራቁራ ማርያም	“	“	“	፲፬	ግራር ማርያም	ቦያ	ገጠር	“
፭	አበከና አቦ	እስታይ ሽ	“	“	፲፭	ዝጀ ማርያም	ጥምጥ ማት	ደብር	“
፮	ናዙኝ ማርያም	አይማጥ	ደብር	አቡነ ሙሴ	፲፮	ደብረ ሲና ማርያም	ጣጃ	ገጠር	“
፯	አፅማድ ሥላሴ	“	ገጠር	“	፲፯	የዶጋ አቦ	“	“	“

[52] Tsegaye 2014፡*24*.

፰	ቤተ ሐራ ኢየሱስ	ኩሪሳ	“	“	፲፰	ዱፍቲ ገብርኤል	ሐመሲት	“	“
፱	ዋሻ ሚካኤል	ወርካየ	“	“	፲፱	ዱፍቲ መድኃኔ ዐለም	“	ደብር	“
፲	ዳስንጃ መድኃኔ ዐለም	ዝቤ	“	“					

ሰንጠረዥ ፩. የመቄት ወረዳን የውቅር አብያተ ክርስቲያናት ዝርዝር የሚያሳይ ሠንጠረዥ [53]

[53]ዝኒ ከማሁ፡፡

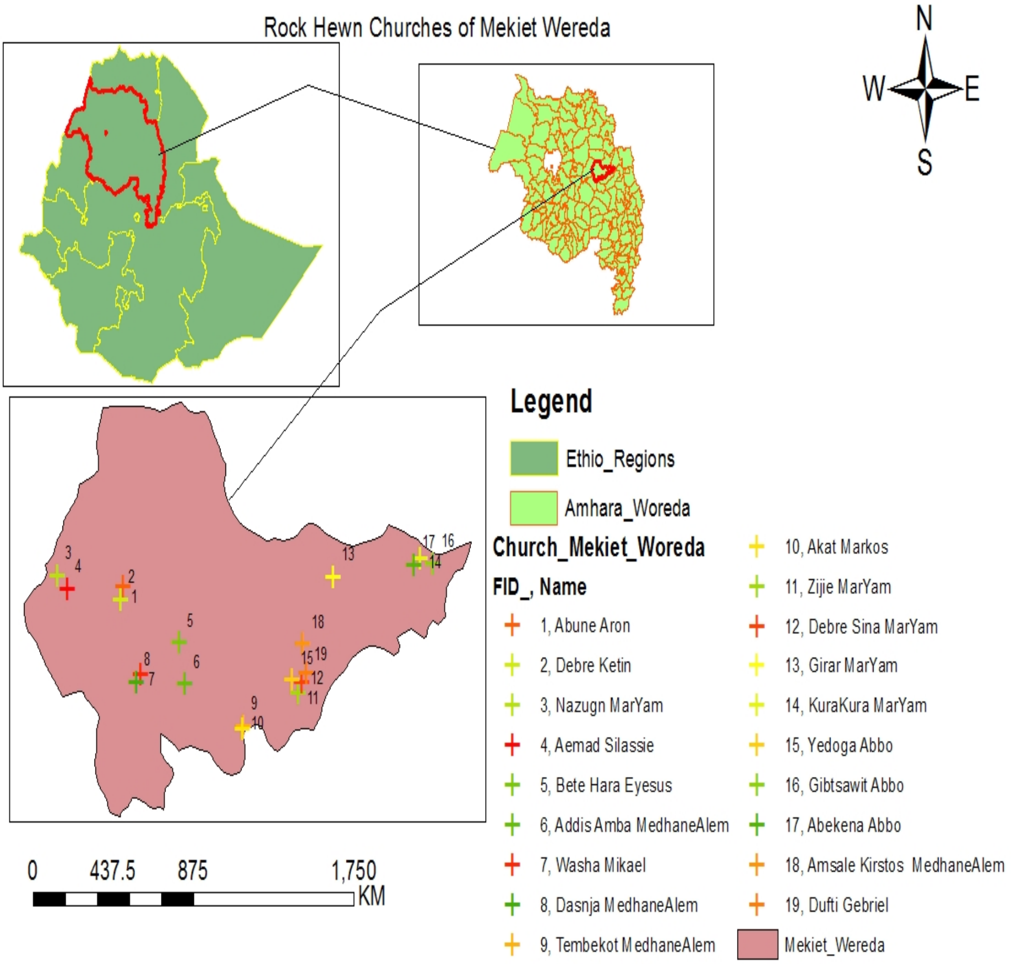

ካርታ ፩. የመቄት ወረዳ ውቅር አብያተ ክርስቲያናትን ሥርጭት የሚያሳይ ካርታ[54]

፫. የኹለቱ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ኪነ ሕንፃዊ ሐተታ

በዚህ ክፍል የናዙኝ ማርያምና የአቡነ አሮን ውቅር አብያተ ክርስቲያናት የኪነ ሕንፃ ገለጻ የቀረበ ሲኾን የናዙኝ ማርያም ውቅር ቤተ ክርስቲያንን አስቀድመን እንመለከታለን፡፡

[54]Tsegaye 2014:25

፳.፩ ደብረ ገነት ናዙኝ ማርያም ውቅር ቤተ ክርስቲያን

ናዙኝ ማርያም ውቅር ቤተክርስቲያን በሰሜን ወሎ ዞን መቄት ወረዳ ውስጥ በአዕማጥ (አዕማድ) ቀበሌ ዐሥር ከፍላቂት ከተማ በስተምዕራብ ፴ ኪ.ሜ ርቀት ላይ ይገኛል። ከወልዲያ ወደ ጋይንት በሚወስደው መሥመር ፲፰ ኪ.ሜ ይርቃል፡ ፡ በዚሁ መሥመር ላይ ከተመሠረተችው የደብረ ዘቢጥ ከተማ በመነሳት ወደ ምዕራብ አቅጣጫ ሜዳማውን አካባቢ በመያዝ ኹለት ሰዐት ያህል የእግር መንገድ የሚወስደውን ገደላማና አቀበታማ ቦታ በማለፍ ከቦታው መድረስ ይቻላል። ቤተ ክርስቲያኑ ከዞጋ ወንዝ በስተምሥራቅ በኩል ይገኛል። የቤተ ክርስቲያኑ የቦታ መገኛም (UTM Coordination) 0453588 ምሥራቅና 1310423 ሰሜን እንዲሁም በ2225 ሜትር ከባሕር ወለል በላይ ከፍታ ያለው ነው::

ብርሃነ ምስል ፩. የናዙኝ ማርያም ውቅር ቤተ ክርስቲያንና አካባቢው

ቀደም ሲል እንደተገለጸው የደብረ ገነት ናዙኝ ማርያም ውቅር ቤተ ክርስቲያን በዐራተኛው መ.ክ.ዘ. በአቡነ ሙሴ አማካይነት ታነፀ። ቤተ ክርስቲያኑ የተፈለፈለው ከቀይ ዐለት[55] ሲኾን ጋይንት ውስጥ ከሚገኘው መሰና መድኃኔ ዐለም ጋር ተመሳሳይነት አለው።[56] ግቢው በወይራ፣ በሐበሻ ጽድ፣ በዋርካ፣ በቁልቋል፣ በታሎ፣ በጨጬ፣ በመረዝና በሌሎች ዛፎች ተሸፍኗል።

በኢማም አሕመድ ግራኝ ጦርነት ምክንያት እንደወደመ የሚነገርለት ግንብ ከዐለቱ ሕንፃ በስተምዕራብ በኩል ይታያል።[57] ቤተ ክርስቲያኑ ዐራት ማዕዘን

[55]A redish sedimentary rock, consolidated from quartz, mica and tiny particles.

56Tsegaye 2014፡ *39*

[57]ከቄስ ደስታው ጸጋየ (የቤተ ክርስቲያኗ አገልጋይ) ጋር በ፪/፩/፳፻፯ ዐ/ም የተደረገ ቃለ መጠይቅ።

ቅርጽ ያለው ጥንታዊ የሥልጣኔ አሻራን የሚመሠክር ሙሉ ወጥ ውቅር ሕንፃ ሲኾን በውጭ በኩል ፲፭ ሜ. ርዝመት፣ ፲ ሜ. ወርድና ፲ ሜ. ቁመት አለው፡ ፡ ሕንፃው በሁሉም ገጹ ከዋናው ዐለት ሲኾን የሐናፅያኑን ልዩ የምሕንድስና ጥበብና ችሎታ የሚያሳዩ የውኃ መፋሰሻ እንዲሁም የሰው መተላለፊያ የነበሩ መሿለኪያዎች በደቡብ ምዕራብ (በስርቆት ምክንያት በቅርብ ጊዜ ተዘግቷል) እና በሰሜን ምሥራቅ ገጽ በኩል ይገኛሉ፡፡ የደብሩ አገልጋዮች እንደሚሉት መሿለኪያዎቹ በእግዚአብሔር ርዳታ ከዞጋ ወንዝ ተጠልፎ የመጣ ውኃ የሚገባባቸውና የተቆፈረውን አፈር እያጠበ የሚወጣባቸው ነበሩ፡፡[58] ቤተ ክርስቲያኑ ዙሪያውን በዐለቱ ገደልነት የታጠረ ሲኾን አንድ መግቢያ ብቻ አለው፡ ፡ ይህም ቅርብ ጊዜ የተዘጋጀ እንጅ የመጀመሪያው በር አይመስልም፡፡ምክንያቱም የመጀመሪያው በር የተዘጋው መሿለኪያ ሳይኾን አይቀርም፡፡

ብርሃነ ምስል ፪. የሰሜንና ምዕራብ ገጽ እይታ፤ ብርሃነ ምስል ፫. የምሥራቅ ገጽ እይታ

ቤተ ክርስቲያኑ ፲፮ የማይከፈቱ መስኮቶች (false windows) ሲኖሩት ዐምስቱ በደቡብ፣ ዐምስቱ በሰሜን፣ ሦስቱ በምሥራቅ እና ሦስቱ በምዕራብ በኩል ይገኛሉ፡፡ በተጨማሪም አንድ ክፍት መስኮት (opened window)በምሥራቅ በኩል ይገኛል፡፡ አብዛኛዎቹ የተጎዱ ቢኾኑም አልፎ አልፎ የሚታየው የኪነ ሕንፃ ቅሪታቸው ስለ ጠቅላላ መስኮቶቹ የኪነ ሕንፃ ጥበብ ግንዛቤ የምናገኝባቸው ናቸው፡፡ በንጽጽር ደረጃ በተሻለ መልኩ ኪነ ሕንፃቸው ተጠብቆ የሚገኙት መስኮቶች በምሥራቅና በደቡብ ገጽ በኩል ይገኛሉ፡፡ በሰሜን በኩል ያሉት መስኮቶች በደቡብ በኩል ከሚገኙት ትይዩ ናቸው፡፡ በምሥራቅ በኩል የሚገኙት ደግሞ በምዕራብ ገጽ

---

[58]ከቄስ ምትኩ ጸጋየ (የቤተ ክርስቲያኗ ሊቀ መንበር ጋር በ፪/፩/፳፻፮ ዐ/ም የተደረገ ቃለ መጠይቅ፡፡)

ከሚገኙት ትይዩ ናቸው፡፡ የሰሜንና የደቡብ እንዲሁም የምሥራቅና የምዕራብ ገጽ መስኮቶች በቁጥር ተመሳሳይ ናቸው፡፡ በምዕራብ ገጽ የሚገኙት መስኮቶች የኪነ ሕንፃ ይዘታቸው ጠፍቷል ማለት ይቻላል፡፡ በደቡብ ገጽ ከነበሩት ዐምስት መስኮቶች ደግሞ አንዱ ሙሉ በሙሉ በጥገና ምክንያት ተደፍኗል፡፡ የኾነ ኾኖ ሕንፃው ሲታነፅ መስኮቶቹ በቁጥር ፲፯ እንደኾኑና በኪነ ሕንፃ ይዘታቸው ተመሳሳይ እንደኾኑ መረዳት ይቻላል፡፡

ከመስኮቶቹ በታች የሕንፃውን ወገብ መሐል ለመሐል ጠምጥሞ የሚያልፍ ከዐለት የተቀረጸ በአካባቢው አጠራር መቀነቻ ተብሎ የሚጠራ መሥመር አለ፡፡ ቆብ የመሰለው የጣራው ጫፍ ደግሞ መስኮቶቹንና ግድግዳውን ከዝናብ ለመከላከል የተሠራ ነው፡፡ ከብዙ ቦታ ላይ ግን ጉዳት ደርሶበታል፡፡ በምሥራቅ በኩል የሚገኘው የውኃ አሸንዳ በዚሁ ክፍል ለሚታየው የሕንፃው ጎን መሸርሸር ምክንያት ኾኗል፡፡ የደቡብ ገጹ የተወሰነ ጎኑ በድንጋይና ሲሚንቶ የተጠገነ ሲኾን በጥገናው ምክንያትም ብዙ ኪነ ሕንፃዎች ጠፍተዋል፡፡

ቤተ ክርስቲያኑ ሦስት በሮች ሲኖሩት ኹለቱ በስተ ሰሜንና አንዱ በስተ ደቡብ (የሴቶች መግቢያ) በኩል ይገኛሉ፡፡ በምዕራብና ደቡብ በኩልም ትንንሽ መስቀለኛ መስኮቶች ይገኛሉ፡፡ በደቡብ ገጽ በኩል ቤተልሔም አለ፡፡ ከዐለት ተሠርቶ የነበረው ቀደም ሲል የፈረሰ ሲኾን አሁን ያለው ከዐለቱ ትንሽ ገባ ብሎ ዐዲስ የተሠራና ጣራው በተወሰነ መልኩ በሣር ክዳን የተሸፈነ ነው፡፡ ወደ ውስጥ ስንገባ ቤተ ክርስቲያኑ ሦስት ክፍሎች ማለትም ቅኔ ማኅሌት፣ ቅድስትና መቅደስ ያሉት ሲኾን እነዚህም በዐራት አዕማድ የተከፋፈሉ ናቸው፡፡ ውስጣዊው የሕንፃው ክፍል እንደ ውጬኛው ገጽ በሚስብ መልኩ የታነፀ አይደለም፡፡ ሕንፃውን ለመፈልፈል የተጠቀሙበት መሣርያ ምልክቱ ከጣራውና ግድግዳው ክፍል ላይ ይታያል፡፡ ከቤተ መቅደሱ ውስጥ አንድ የድንጋይ መንበር ሲኖር ከመንበሩ በላይ ካለው ጣራም ዐምደ ወርቅ ይገኛል፡፡ ይኽም በተለምዶ ዐምደ ወርቅ ተባለ እንጅ ከመሠረቱ (ከቤተ ክርስቲያኑ የዐለቱ ወለል) ጋር የተያያዘ ዐምድ አይደለም፡፡ ከጣራው ላይ እንደ ምልክት የተቀመጠች የክብ ቅርጽ ያላት ትንሽ ጉጥ የምትመስል የጣራው አካል ትገኛለች፡፡

፫.፪ አቡነ አሮን መንክራዊ ውቅር ዋሻ ቤተ ክርስቲያን

ይኽ ገዳም በመቄት ወረዳ ቀበሌ ዐራት ውስጥ ይገኛል፡፡ ከፍላቂት ከተማ ፲፱ ኪ.ሜ. ርቀትና ከአግሪት ከተማ በስተሰሜን ሰባት ኪ.ሜ.ይርቃል፡፡ 2713 ሜ.

ከባህር ወለል በላይ ከፍታ ያለው ሲኾን በ0465180 ምሥራቅና 1309086 ሰሜን (UTM Coordination) ላይ ይገኛል፡፡ አካባቢው ተራራማ፣ በተፈጥሮ ደን የተሸፈነና በውስጡ ብዙ የዱር እንስሳትን የያዘ ሲኾን እጅግ ማራኪ እይታ አለው፡፡ የቤተ ክርስቲያኑ በዚህ ቦታ መኖር የአካባቢውን የሥነ ምኅዳር ገጽታ በመጠበቅ በኩል ከፍተኛ ድርሻ አለው፡፡ ዋሻው ደብረ ዳሬት ወይም ደብረ ፋራን እየተባለ ከሚጠራው የተራራው ጫፍ ላይ በኢትዮጵያዊው መነኩሴ አቡነ አሮን በ፲፬ኛው መ.ክ.ዘ. እንደታነፀ ቀደም ሲል ተገልጿል፡፡ ዋሻው ሴቶች የማይገቡበት ሲኾን በስተምዕራብ በኩል ሴቶችም ወንዶችም የሚሳለሙበት የቅድስት ሥላሴ ቤተ ክርስቲያን ተሠርቷል፡፡ ደብረ ዳሬት ያለው ይህ የዋሻ ቤተ ክርስቲያን በደቡብ በኩል አንድ መግቢያና ብዙ የተለያዩ ክፍሎች አሉት፡፡ ከመጀመርያው በር ስንገባ ሰፋ ያለ ቦታ (anteroom) አለ፡፡ ወደ ውስጥ ስናልፍ ጣራው ክፍት ኾኖ እናገኘዋለን፡፡ ይኽም የመጀመርያው ስቁረት[59] በመባል ሲታወቅ ዝናብ ያስገባል፡፡ በስተምሥራቅ በኩል የንብረት መቀመጫ ፎቅ ሲገኝ የተወሰነ የጣራው ክፍል በሳር የተሸፈነ ነው፡፡

ብርሃነ ምስል ፬. ሀ የደብረ ከርቤ ተራራ ደቡባዊ እይታና ደብረ ቀጢን ማርያም፣ ለ. ደብረ ዳሬት

የመጀመሪያውን ስቁረት እንዳለፍን ወደ ዋሻው ውስጣዊ ክፍሎች የሚያስገቡ ኹለት ተመሳሳይና የተያያዙ በሮችን እናገኛለን፡፡ ዋሻው ቅኔ ማኅሌት፣ ቅድስት፣ መቅደስና ሌሎች ክፍሎችም አሉት፡፡ ዐራት ማዕዘን ቅርጽ ያላቸውና የዋሻውን

[59]ስቁረት ማለት የግእዝ ቃል ሲኾን ክፍተት፣ የተከፈተ፣ የተበሳ ማለት ይሆናል፡፡

ክፍሎች የሚለያዩ ፲፬ አዕማድ ሲኖሩ ርስ በርሳቸው በቅስት ቅርጽ (arch shaped) የተገናኙ ናቸው፡፡ መቀነቻዎች (capitals) አላቸው፡፡

ቅኔ ማኅሌቱ ከኹሉም ክፍሎች ይሰፋል፡፡ በውስጡ እጅግ አስደናቂ የኾነው የሕንፃው ጥበብ ይታያል፡፡ ይኽም ኹለተኛው ስቁረት ተብሎ ይጠራል፡፡ አራት ማዕዘን ቅርጽ ያለው ክፍተት ነው፡፡ በዚህ ስቁረት ከብርሃን በስተቀር ዝናብ አልፎ አይገባም፡፡ ይኽም ከሃይማኖታዊ ይዘቱ በስተጀርባ በጊዜው የነበረውን የኪነ ሕንፃ ጥበብና ስልት ያስረዳል፡፡ ስለዚህ አስደናቂ ሥራም ቀደም ሲል እንደተመለከትነው በ፲፱፻፶ዎቹ ከውጭ ሀገር መጥቶ ቤተ ክርስቲያኑን የጎበኘው ስቴፈን ራይት[60] የተባለው ጸሓፊ ጽፏል፡፡

ብርሃነ ምስል. ፳ የአቡነ አሮን ዋሻ ቤተ ክርስቲያን አስደናቂው ስቁረት

ይህን አስደናቂ የአቡነ አሮን ሥራ ገድላቸው እንዲህ ይገልጸዋል፡፡

> *“ወኀበ እንተ ውስጥሰ ስቁረተ መቅደስ አልቦ ዘይወርድ ነጥበ ዝናም ምንተኒ ዘእንበለ እግረ ምዕዛረ ፀሐይ ባሕቲቱ እም አሜሃ ወእስከ ማኅለቅታ ለዓለም ወንሕነኒ ይደልወነ ንበል ዝ ነገር መንክር ወመድምም፡፡”*[61]
>
> ወደ መቅደሱ ስቁረት ውስጥም እስከ ዐለም ፍጻሜ ድረስ ከፀሐይ ጮራ በስተቀር የሚወርድ የዝናም ነጠብጣብ ምንም የለም፡፡ እኛም ይኽ ነገር የሚያስገርምና የሚያስደንቅ ነው ማለት ይገባናል፡፡

---

[60]Wright 1957.

[61]ገድለ አቡነ አሮን በቤተ ክርስቲያኑ የሚገኝ የብራና መጽሐፍ፡፡ ገጽ ፹፯፡፡

የቤተ ክርስቲያን ሊቃውንትም በቅኔ ያወድሱታል፡፡ ለምሳሌ ያኽልም አለቃ ለማ[62] ስለ ስቁረቱ የተቀኙትን ቅኔ መንግሥቱ ለማ[63] እንደሚከተለው አስቀምጠውታል፡፡

ግእዝ

አነ ወዝናም እንዘ ንጹሐን እምነውር ወእንዘ በቀል አልብነ፤

አሮን እምበዊአ ቤቱ በከንቱ ከልአነ፤

እስመ እመ ዐረግነ ላዕለ ወእመ ታሕተ ወረድነ፤

ዘምስለ አቡነ አሮን ያስተሳልመነ፤

አረጋዊ ኢተረክበ ለነ

አማርኛ

እኔና ዝናም ከነውር ንጹሐን ስንኾን በቀልም ሳይኖርብን

አሮን ወደ ቤቱ ከመግባት በከንቱ ከለከለን

ወደ ላይ ብንወጣ ወደታች ብንወርድም፤

ከአባታችን ከአሮን ጋር የሚያስታርቀን፤

ሽማግሌ አልተገኘልንም፡፡

ቤተ መቅደሱ ሦስት ክፍሎች ሲኖሩት ከቅድስቱ ጋር የሚለያየው በአዕማድ ነው፡፡የመጀመርያው መቅደስ (በደቡ ብበኩል ያለው) የአቡነ አሮን ነው፡፡ መሐል ላይ ያለው የእመቤታችን ሲኾን በሰሜን ጥግ ያለው ደግሞ የሐዋርያት ቤተ መቅደስ ነው፡፡ የአቡነ አሮን መቅደስ ጣራው ላይ ጉልላት ሲኖረው የሐዋርያት መቅደስ ደግሞ ትልቅ የመስቀል ቅርጽ አለው፡፡ የእመቤታቸን ቤተመቅደስ ጣራ ምልክት የለውም፡፡ ከቤተ መቅደሶቹ በስተደቡብ በኩል የተለያዩ ክፍሎች ሲኖሩ የጸሎት ቦታ በመኾን ያገለግላሉ፡፡ ከእነዚህ ክፍሎች አንዱ በምሥራቅ በኩል ይገኛል፡፡

---

[62]አለቃ ለማ ያደጉት አቡነ አሮን አካባቢ ቢኾንም ቤተ ክርስቲያኑን ረግጠውት የማያዉቁት መኾኑን በቅኔ የገለጹበት መንገድ ነው፡፡

[63]መንግሥቱ ለማ ፳፻፫ ገጽ ፪፻፵፯፡፡

ይኽ ክፍል ቤተ መቅደስ እንደነበረ የሚያሳይ ጉልላት አለው፡፡

በስተደቡብ በኩል ደግሞ በአዕማድ የተከፋፈሉ ኹለት ቦታዎች አሉ፡፡ በስተምሥራቅ በኩል ያለው ቦታ አቡነ አሮን ሥራ የጀመሩበት እንደኾነ ይነገራል፡፡ በዚኽ ክፍል አንድ በር ሲኖር ከዚህ አጠገብም ሕንፃው (ግድግዳው) ላይ የተቀረጸ የመጾር መስቀል ቅርጽ ያለው በአበባ ያጌጠ መስቀል ይገኛል፡፡ ይኽም አቡነ አሮን ጸሎት ያቀርቡበት የነበረ ነው፡፡ በዚሁ ክፍል አካባቢም "የቆቅ ምዳብ" ሲኖር አቡነ አሮን ከግዞት ሲመለሱ ወደ ደብረ ዳሬት ከፊት ከፊት እየመራች የመጣች ነጭ ቆቅ ያረፈችበትንና እርሷንም የሚያስታውስ እንደኾነ ይነገራል፡፡[64]

ብርሃነ ምስል ፺ ሀ. የአቡነ አሮንን ጉድብና ነጭ ጭራ የያዘ ካህን በክብረ በዓል ጊዜ፣ ለ. አቡነ አሮን ያነፁት ግድግዳ ላይ የተቀረጸ ትእምርተ መስቀል

የአቡነ አሮን ሕንፃ በሰው እጅ የታነፀ መኾኑ እና አካባቢያዊ የሕንፃ መሣርያ (ምሳሌ መጥረቢያ) የተጠቀሙ ስለመኾናቸው የመሣርያው ምልክት ከጣራው ላይ ይታያል፡፡ ሕንፃውን ለመፈልፈል የተጠቀሙባትን መሣርያ ቅዱስ ገብርኤል ለአቡነ እንደሰጣቸው የሚነገር ሲኾን ጉድብ ተብላ ትጠራለች፡፡ ጉድብ እጅግ የተቀደሰች በመኾኗ እየታጠበች ውኃው (ጸበሉ) ለሕሙማን ይሰጣል፤ በዚህም ብዙ ሕሙማንን ይፈወሳሉ፡፡ አቡነ አሮን ይጠቀሙባት የነበረች ነጭ ጭራም

[64]Tsegaye 2014: 31

ከጉድብ ጋር አብራ በዚሁ ስፍራ ትገኛለች። ጉድብና ጭራቸው በክብረ በዓላት ጊዜ ብቻ ይወጣሉ።

፭.፫ የኹለቱ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ኪነ ሕንፃዊ ትንታኔ

የኢትዮጵያ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት የታነፁበትን ጥበብ መሠረት በማድረግ ሙሉ ወጥ ወይም ከፊል ውቅር አብያተ ክርስቲያናት (monolithic or semi-monolithic rock hewn churches)፣ የዋሻ አብያተ ክርስቲያናት (rock hewn cave churches) እና በተፈጥሯዊ ዋሻ ከለላ ውስጥ የተገነቡ አብያተ ክርስቲያናት (built up cave churches) በመባል ይከፈላሉ።[65] ሙሉ ወጥ ውቅር ቤተ ክርስቲያን በኹሉም ገጹ ከዋናው ዐለት ጋር በጠቢባኑ ሥራ የተለየ ሲኾን ዙሪያውን በተለያየ መጠን ክፍት ቦታ እንዲኖረው ተደርጎ የታነፀ ነው። ለአብነት ያኽልም ከቅዱስ ላሊበላ ድንቅ ውቅር ሕንፃዎች ቤተ ጊዮርጊስንና ቤተ ማርያምን መጥቀስ ይቻላል። ከፊል ውቅር ቤተ ክርስቲያን ደግሞ በተወሰነ ጎኑ ከዋናው ዐለት ጋር የተያያዘ ነው። ለምሳሌ ቤተ አባ ሊባኖስ (ላሊበላ) እና በላሊበላ ዙሪያ የሚገኙት አሸተን ማርያምና ብልባላ ጊዮርጊስ ይጠቀሳሉ።

የዋሻ ቤተክርስቲያን ከዐለት ውስጥ ተወቅሮ የሚሠራ ሲኾን አብዛኛዎቹ የሀገራችን ውቅር ሕንፃዎች የዋሻ ናቸው። ከ፲፰ በላይ የሚኾኑ የመቄት ወረዳ ውቅር አብያተ ክርስቲያናትም የዋሻ ናቸው። በተፈጥሮ ዋሻ ውስጥ የተገነባ ቤተ ክርስቲያን ለብዙ ጊዜ ይቆያል ተብሎ የታመናል። ለምሳሌ ያኽልም ይምርሐነ ክርስቶስን፣ እመኪና መድኃኔ ዐለምንና እመኪና ልደታ ማርያምን (ላስታ አካባቢ የሚገኙ) መጥቀስ ይቻላል። የናዙኝ ማርያም ቤተ ክርስቲያን ከሙሉ ወጥ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ይመደባል። የአቡነ አሮን ቤተ ክርስቲያን ደግሞ ከዋሻ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ምድብ ውስጥ ነው።

ናዙኝ ማርያም ሙሉ ወጥ ውቅር ቤተ ክርስቲያን ሐናፅያኑ ከላይ ወደ ታች የአወቃቀር ዘዴን በመጠቀም ያነፁት ሕንፃ ነው። ሙሉ ወጥ ውቅር ሕንፃዎች የሚታነፁት ከመሠረታቸው ሳይኾን ከጣራቸው ነው። ውስጣዊ ክፍሎችን ለማነፅ አግድምም ሊጠቀሙ ይችላሉ።

የአቡነ አሮን ዋሻ ቤተ ክርስቲያን ከመሠረቱ ተጀምሮ የታነፀ ነው። የጣራው ክፍል የሰው እጅ ያልነካው ዐለት ነው። ይኸም ሕንፃው የተጀመረው የመግቢያ በሩን ከማነፅ ጀምሮ እንደነበርና ውስጣዊ ክፍሎቹ ወደላይና ወደታች በማስፋትና

[65] Gersetr, G. *Churches in Rock: Early Christian Art of Ethiopia*. (Phaidon Press Ltd., London. 1970).

በመከፋፈል እንደታነፁ መገንዘብ ይቻላል፡፡

እነዚኽን ውቅር አብያተ ክርስቲያናት እርስ በርሳቸውና ከሌሎች የተወሰኑ የሀገራችን ውቅር ሕንፃዎች ጋር በንጽጽር ለማየት ይቻላል፡፡ የበሮችን ሥሪት ስንመለከት የኹለቱም አብያተ ክርስቲያናት ዐራት ማዕዘን ቅርጽ ያላቸው ናቸው፡ ፡ የአቡነ አሮን በሮች ከእንጨት የተሠራ ጉበንና የቅስት ቅርጽ አላቸው፡፡

የናዙኝ ማርያም መስኮቶች ቅስት ያላቸውና ከቅስታቸው መሐል ላይ ስንጥቅ የመሰለ ቅርጽ (pointed feature) ሲኖራቸው ላሊበላ ውስጥ ቤተ አባ ሊባኖስ እና ሰሜን ጎንደር ውስጥ ዞዝ አምባ ጊዮርጊስ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ላይ የሚገኙትን መስኮቶች ይመስላሉ፡፡[66] መቄት ወረዳ ውስጥም አበከና አቦና ግብፃዊት አቦ ዋሻ አብያተ ክርስቲያናት ተመሳሳይ መስኮቶች ይገኛሉ፡፡ ናዙኝና ግብፃዊት ላይ የተከፈቱና ያልተከፈቱ መስኮቶች ሲገኙ አበከና ላይ ኹሉም የተከፈቱ ናቸው፡፡ አቡነ አሮን በምሥራቅ በኩል ዐራት ማዕዘን የኾኑ መስኮቶች ሲኖሩ የተለየ ኪነ ሕንፃዊ መገለጫ የላቸውም፡፡

በኹለቱ አብያተ ክርስቲያናት የአኵስማውያንን የአሠራር ስልት የያዘ የበር ወይም የመስኮት ቅርጽ ባይኖርም በሌሎች የአቡነ ሙሴ ሕንፃዎች እናገኛለን፡፡ ለምሳሌ መቄት ወረዳ የሚገኘው የግራር ቅድስት ማርያም ዋሻ ቤተ ክርስቲያን መስኮቶቹ በዐራቱም ማዕዘናቸው ወጣ ወጣ ብለው የታነፁ (corner posts) ኪነ ሕንፃዎች አላቸው፡፡ ይህም የተሠሩት በተመሳሳይ ጊዜ በአቡነ ሙሴ በመኾናቸው ከአኵስማውያን የመስኮትና የበር አሠራር ጥበብ ጋር ይመሳሰላሉ፡፡የተለያየ የአሠራር ጥበብ መኖሩ ግን የተለያየ ስልት ይጠቀሙ እንደነበር ያስረዳል፡፡

የኹለቱም አብያተ ክርስቲያናት አዕማድ ዐራት ማዕዘን ናቸው፡፡ ልዩነታቸው የናዙኝ ማርያም ቅስቶችና መቀነቻዎች (archs and capitals) የላቸውም፡፡ እንደናዙኝ ያሉ አዕማድ የዶጋ አቦ ዋሻ ቤተ ክርስቲያን (መቄት) ውስጥ ይገኛሉ፡፡ የአቡነ አሮን አዕማድ ግን ቅስቶችና መቀነቻዎች አላቸው፡፡ ቅስትና መቀነቻ ያላቸው አዕማድ ሲገናኙ የአኵስማውያንን የሐውልት ቅርጽ ይይዛሉ፡፡ እነዚህ አዕማድ ላሊበላ ውስጥ ከሚገኙ አዕማድ ጋር ተመሳሳይ መኾናቸውን ስቴፈን ራይት[67] ቢያስቀምጥም የአቡነ አሮን ቅስታቸው በኹለቱ ገጻቸው ብቻ ነው፡፡ በላሊበላ የሚገኙት ግን በዐራቱም ገጻቸው በቅስት የተገናኙ ናቸው፡፡

በናዙኝ ማርያም ዉጫዊ ገጽታ ላይ የሚታዩት ኪነ ሕንፃዊ መገለጫዎች የውቅር

---

[66]Phillipson 2009: *144*; Mercere, J. & Lepage, C. *Lalibela Wonder of Ethiopia: The Monolithic churches and Their treasures*.(Paul Halberton Publishing, London. *2012). p.101.*

[67]Wright 1957.

አብያተ ክርስቲያናት አጥኝዎችን ትኩረት የሚስቡ ናቸው፡፡ ቤተ ክርስቲያኑ ሙሉ ወጥና ዐራት ማዕዘን ውቅር ሕንፃ መኾኑ ላሊበላ ውስጥ ከሚገኙት አብያተ ክርስቲያናት ጋር ያመሳስለዋል፡፡ የሕንፃውን ወገብ ጠምጥሞ መሐል ለመሐል የሚያልፈው የዐለት መሥመር ወይም መቀነቻ[68](rock girdle or horizontal layer) እና ወደ ታች የታነፁ ሰፋፊ መሥመሮች (vertical buttresses) ለግድግዳው ጌጥ ኾነዋል፡፡ መቀነቻው ከቤተ አማኑኤል (ላሊበላ) እና ቋሚ መሥመሮቹ ቤተ አባ ሊባኖስ (ላሊበላ) እና ዞዝ አምባ ጊዮርጊስ (ሰሜን ጎንደር ውስጥ) ጋር ይመሳሰላል፡፡ እነዚህ መሥመሮችም በአበከናና ግብፃዊት ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ላይ ይታያሉ፡፡

ብርሃነ ምስል.፳ የሕንፃ መቀነቻዎች እና ወደታች የተሠመሩ መሥመሮች እይታ፡ ሀ. ናዙኝ ማርያም፣ ለ. ቤተ አማኑኤል (ላሊበላ)፤ ሐ. ቤተ አባ ሊባኖስ (ላሊበላ)

በናዙኝ ማርያም ቤተክርስቲያን ሰሜን ምሥራቅና ምዕራብ አቅጣጫ የተሠሩት የውኃ መፋሰሻዎች የምህንድስናውን ጥበብ የሚያጎሉ ሲኾኑ በላሊበላ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት በስፋት የሚታዩ ገጽታዎች ናቸው፡፡ በምዕራብና በደቡብ በኩል ያሉት ትንንሽ መስቀለኛ መስኮቶች ላሊበላ ቤተ መስቀልና ቤተ ማርያም እንደሚገኙት ዐይነት ናቸው፡፡ ናዙኝ ማርያም ያለው የድንጋይ መንበር የአቡነ ሙሴን የሕንፃ ተመሳሳይነት ያሳየናል፡፡ የድንጋይ መንበር በመቂት ውቅር አብያተ ክርስቲያናት የተለመደ ነው፡፡ በሌሎች አካባቢዎችም ለምሳሌ በጋይንት መሠና መድኃኔ ዐለምና ጠፉ ቤተ ክርስቲያን፤ በፋርጣ ውቅሮ መድኃኔ ዐለም ውስጥ እንዲሁም በዋድላና ዳውንት የአቡነ ሙሴ ሕንፃዎች ውስጥ ይገኛል፡፡ በትግራይም

[68]የእናቶች መቀነት(መታጠቂያ) ከጌጥም ባሻገር ወገባቸውን እንደሚደግፍላቸውኹሉ ይኽ ዐምድም ሕንፃውን ከማስዋብ በተጨማሪ ያበረታዋል ለማለት በአካባቢው መቀነቻ ተብሏል፡፡

ለምሳሌ በማርያም ደብረ ጽዮን[69] ይገኛል፡፡ አቡነ አሮን ቤተ ክርስቲያን ውስጥ የሚገኘው የጉልላት ቅርፅ በናዙኝ ማርያም ባይኖርም በአካባቢው በሚገኙት የአቡነ ሙሴ ሕንፃዎች በብዛት ይገኛል፡፡ ይህንን ጥበብም አቡነ አሮን በዙሪያቸው ካሉት የአቡነ ሙሴ ሕንፃ ተመልክተው የሠሯቸው ሳይኾኑ አይቀሩም፡፡ በእርግጥ ጉልላት በውጭ ጥንታዊ አብያተ ክርስቲያናት የተለመደ እንደነበር ይታወቃል፡፡ አቡነ ሙሴም ከውጭ ስለመጡ በነበሩበት አገር የሚያውቁትን ይህን ጥበብ ተግብረውት ሊኾን ይችላል፡፡

የአቡነ አሮን ቤተ ክርስቲያን የሐዋርያት ቤተ መቅደስ ጣራ ላይና አቡነ አሮን ይጸልዩበት የነበረው የግድግዳ ላይ የመስቀል ቅርጾች (cross engravings) የሕንፃው የክርስትና መገለጫዎች ናቸው፡፡ ግድግዳው ላይ የሚገኘውን መስቀል ልዩ የሚያደርገው በአበባ የተጌጠና የመጾር ቅርጽ ያለው መኾኑ ነው፡፡ ግድግዳቸው ላይ ቀላል የንድፍ ስልትን (simple design method) የሚጠይቅ የመስቅል ቅርጽ ካላቸው የመቄት ውቅር አብያተ ክርስቲያናት (ለምሳሌ ቤተ ሐራ ኢየሱስ፣አበከና አቦ እና ዋሻ ሚካኤል) ይለያል፡፡

የአቡነ አሮንን ቤተ ክርስቲያን እጅግ ልዩ የሚያደርገው ስቁረቱ ነው፡፡ በመቄት የሚገኙ ሌሎች አብያተ ክርስቲያናት (ለምሳሌ አዕማድ ሥላሴ) ስቁረት ቢኖራቸውም አሠራራቸው ኃደል ያለ በመኾኑ ዝናብ አይገባባቸውም፡፡ ዐራት ማዕዘን ቅርጽ ያለው ኹለተኛው የአቡነ አሮን ስቁረት ግን ኃደል ያለ ሳይኾን በአናቱ ላይ የፀሐይ ብርሃን እንዲያስገባ ተደርጎ የተሠራ በመኾኑ ዝናብ መግባት ነበረበት፡፡ በመኾኑም ዝናብ አለመግባቱ ተአምር ከመኾኑም ባሻገር የአቡነ አሮንን የኪነ ሕንፃ ጥበብ ረቂቅነት ያስረዳል፡፡ የውቅር ሕንፃ ቤተክርስቲያን ጥበብ ላሊበላ ላይ እንደተገለጸ የስቁረት ከፍተኛ ጥበብም በአቡነ አሮን ላይ ተገልጿል፡፡

፫.፬ የኹለቱ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት የታነፁበት ጊዜ ጥንተ ነገር ዐጭር ምልከታ

ብዙ ባለሙያዎች የሀገሪቱን የውቅር አብያተ ክርስቲያናት ጥንተ ነገር የትግራይና የላስታን አካባቢ መሠረት አድርገው የተለያዩ ትንታኔዎችን ሰጥተዋል፡፡ በላሊበላ ዙሪያ ያሉት ውቅር አብያተ ክርስቲያናት የተመሠረቱት ከስድስተኛው መቶ ክፍለ ዘመን ጀምሮ መኾኑን ሃይማኖታዊ ምንጮች ያስረዳሉ፡፡[70]የላሊበላ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት በሃይማኖታዊ ምንጮቻቸው ሳይኾን ደረጃ በደረጃ (በአምስት

[69]Phillipson 2009:*106.*

[70] Natnael Ketema.*Archaeological Study of Rock Churches in Lasta, North Wello.* Unpublished MA Thesis. Department of Archaeology and Heritage Management, Addis Ababa University.(2012).

ደረጃዎች) ከስምንተኛው መ.ክ.ዘ. ጀምሮ እያደጉ እንደመጡ ዳቪድ ፊሊፕሰን[71] ገልጿል፡፡

አቡነ አሮን ዋሻ ቤተ ክርስቲያን በ፲፩ኛው መ.ክ.ዘ.[72]የታነፀ መኾኑ አሻሚ አይደለም፡፡ አካባቢያዊ ምንጭንና ኪነ ሕንፃዊ ይዘቱን በመመልከት ናዙኝ ማርያም ውቅር ሕንፃ በአቡነ ሙሴ በዐራተኛው መ.ክ.ዘ. የታነፀ መኾኑን እንረዳለን፡፡ ለዚህም ትውፊታዊና የተጻፉ መረጃዎች እንዲሁም ህያው ሆኖ የሚገኘው ዉቅር ሕንፃ (ቤተ ክርስቲያን) ማስረጃ ይሆኑናል፡፡ አቡነ ሙሴ ደግሞ በዐራተኛው መ.ክ.ዘ. የኢትዮጵያ ጳጳስ እንደነበሩ ቀደም ሲል አይተናል፡፡ ሕንፃውም በአኵስማውያን ዘመን የታነፀና በሀገሪቱ የውቅር ሕንፃ አብያተ ክርስቲያናት ታሪክ ቀዳሚ ሊባል የሚችል እንደኾነ መገመት ይቻላል፡፡

ናዙኝ ማርያም በዐራተኛው መ.ክ.ዘ. እንደታነፀም ኪነ ሕንፃዎቹ ፍንጭ ሊሰጡን የሚችሉ መረጃዎች ናቸው፡፡ በናዙኝ ማርያም ላይ የሚታዩት የክርስትና መገለጫዎች አነስተኛ ናቸው፡፡ አብዛኛዎቹ በኋላ ጊዜ የተሠሩት ሕንፃዎች የጎላ የክርስትና መገለጫ አላቸው፡፡ ከዚህ ልዩነት በመነሣትም ናዙኝ ማርያም ቀዳሚ ልትኾን ትችላለች ማለት ይቻላል፡፡ ቀደም ሲል እንዳየነው መቄት ተራራማ እና ገደላማ ገጽታ የበዛበትና በቀላሉ ሊታነፁ የሚችሉ ዐለቶች በብዛት የሚገኙበት በመኾኑ አካባቢውን ተመራጭ አድርጎት ነበር ማለት ነው፡፡

የናዙኝ ማርያም መስኮቶች የአሠራር ስልትና በግድግዳው ላይ የተቀረጹት አግዳሚና ቋሚ መሥመሮች ለላሊበላ ውቅር ሕንፃዎች መሠረት ሊኾኑ ይችላሉ፡፡ የአኵስማውያንን ሐውልት ቅርጽ በመያዝ የሚሠሩት በተለይ አቡነ አሮንና በብዛት በሌሎች የአቡነ ሙሴ ሕንፃዎች የሚገኙት አዕማድም የአሠራር ባህሉን ያጎሉታል፡፡ ናዙኝ ማርያም ያሉት በዐለቱ ውስጥ የተቆፈሩት መተላለፊያዎች[73]ቅዱስ ላሊበላ አብያተ ክርስቲያናቱን ሲያንፅ ለቀረፃቸው የዉኃ መፋሰሻና መተላለፊያዎች ስልት ቀዳማዊ መሠረቶች ሊኾኑ እንደሚችሉ መገመት ይቻላል::

የናዙኝ ማርያም የባሲሊክን ቅርጽ (basilican structure) እና የአቡነ አሮን የቤተ

---

[71]Phillipson 2007□ 178-180.

[72]Taddesse 1972;ዳንኤል ክብረት ፳፻፰፡፡

[73]በምዕራብ በኩል ያለው መተላለፊያ ተዘግቷል፡፡ በሰሜን ምሥራቅ በኩል ያለው ደግሞ ለጎርፍ መውጫነት ብቻ እያገለገለ ይገኛል፡፡

መቅደስ ጉልላቶች በንጉሥ ቆስጠንጢኖስ ዘመን እጂግ የተለመዱ ነበሩ፡፡[74] ይኽ የሚያሳየው ምናልባትም ሀገሪቱ በዚያን ጊዜ ክርስትናን ከተቀበሉ ግዛቶች ጋር ግንኙነት ስለነበራትና በወቅቱ ወደ ሀገሪቱ የመጡ የሃይማኖት አባቶች (ለምሳሌ አቡነ ሙሴ) ይዘዋቸው ገብተው ሊሆን እንደሚችል ነው፡፡ ይኽም በዐራተኛው መ.ክ.ዘ. መኾኑ ነው፡፡

በአጠቃይ ቤተ ክርስቲያንን ከዐለት ፈልፍሎ የመሥራት ጥበብ የአካባቢው የቆየ ታሪክ ሲኾን እስከ ዛሬ ድረስም ባህሉ ተጠብቆ እንዳለ በወረዳው እየታነፁ ያሉ ውቅር ሕንፃዎች (ለምሳሌ ጋሸና አካባቢ[75]) ጉልህ ማስረጃዎች ናቸው፡፡ ባህሉም በብዛት የሀገሪቱን የኪነ ሕንፃ ጥበብ መሠረት አድርጎ እያደገ የመጣና በአካባቢው በሚገኙ መሣሪዎች የታገዘ መኾኑን መገንዘብ ይቻላል፡፡ ለዚህም የአቡነ አሮን ጉድብ ጥሩ ምሳሌ ትኾናለች፡፡

፯. የናዙኝ ማርያምና የአቡነ አሮን ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ችግሮች

ቅርሶችን መንከባከብ የተፈጥሮ ሀብቶችን ከመንከባከብ ተለይቶ መታየት እንደሌለበት ብዙዎች ይናገራሉ፡፡[76] በዚህም መሠረት የእነዚህን አብያተ ክርስቲያናት ችግሮቻቸውን መለየት ለቀጣይ መፍትሔ ተኮር ተግባራት አስተዋጽኦ ያለው ቀዳሚ ሥራ ነው፡፡ የአብያተ ክርስቲያናቱን ድንቅ የኪነ ሕንፃ መገለጫቸውን ማጥናት ብቻ ሳይኾን በኪነ ሕንፃቸው ቀጣይነት ላይ እንቅፋት የኾኑ ችግሮችን ማጥናትና ለችግሮቹም መፍትሔ ይፈለግ ዘንድ ይህ ጥናት ያሳስባል፡፡ በዚህ ጥናት የተደረገው ለችግሮቹ ተጨባጭ መፍትሔ ለማምጣት ሳይኾን ችግሮቹን አጉልቶ ማሳየትና ጥቆማ መስጠት ነው፡፡ ምክንያቱም ለአንድ ቅርስ የጥገና መፍትሔና እርምጃ ከመወሰዱ በፊት በጥናት በማስደገፍ ስለችግሮቹ ኹኔታ በስፋት ማሳየትና ጥቆማ መስጠት ቀዳሚው እንቅስቃሴ ቢኾን የተሻለ በመኾኑ ነው፡፡

---

[74]Stephenson, D. *Visions of Heavon: The Dome in European Arrchitecture*.(Princeton Architectural Press,2005).pp.164-165.

[75]ጋሸና አካባቢ የሚገኘው ዐዲስ እየተፈለፈለ ያለው ውቅር ሕንፃ በ፳፻፫ ዐ/ም በመርጌታ ገብረ መስቀል ተሰማ አማካይነት የተጀመረ ሲኾን ጥር፲ ቀን፳፻፮ ዐ/ም ሄጄ እንዳየሁት እስካሁን በሀገራችን ከታነፁት የውቅር ሕንፃ ዐይነቶች በቅርጽም ኾነ በኪነ ሕንፃ ልዩነት ያለው ነው፡፡ የበሮቹ ንድፍ ግን ጋይንት ውስጥ ከሚገኘው ጠፉ ቤተ ክርስቲያን ውስጥ ካለው የበር አሠራር ሥልት ጋር ያመሳስለዋል፡፡

[76]Timothy, D. J. & Nyaupane, G. P. *Cultural Heritage and Tourism in Developing World: A Regional Perspective*. (Routledge, London & New York.2009).p.20.

የናዙኝ ማርያምና የአቡነ አሮን ውቅር አብያተ ክርስቲያናት በተለያዩ ምክንያቶች የተለያዩ ችግሮች ተደቅነውባቸው ይገኛሉ፡፡ በቅርሶች ላይ እየደረሱ ያሉትን ችግሮች ተፈጥሯዊና ሰው ሠራሽ በማለት ልንከፋፍላቸው እንችላለን፡፡ እዚህ ላይ ችግሩ የሚያመዝነው በናዙኝ ማርያም ውቅር ቤተ ክርስቲያን ላይ በመኾኑ የጥናቱ ትኩረት ቅድሚያ የሚሰጠው ለዚህ ቤተ ክርስቲያን ይኾናል፡፡

፯.፩ የናዙኝ ማርያም ውቅር ቤተ ክርስቲያን ችግሮች

ተፈጥሯዊ ችግሮች፡- ከተራራ በስተጀርባ የሚገኘውና በአሠራሩ ድንቅ የኾነውን የናዙኝ ማርያም ውቅር ቤተ ክርስቲያን ችግር ከአካባቢው ምእመናን በስተቀር የሚያውቀው የለም፡፡እነርሱም ኢታርእየኒ ሙስናሃ ለኢየሩሳሌም (የኢየሩሳሌም ጥፋቷን አታሳየኝ) እያሉ የቻሉትን ጥገና ቢያካሒዱም ጥገናው ችግር እየኾነባቸው ምን ማድረግ እንዳለባቸው ግራ በመጋባታቸው በጥልቅ ሐዘን ላይ ይገኛሉ፡፡ የቻሉትን ርምጃ ለመውሰድ ቢጥሩም ችግሩ በአብዛኛው ተፈጥሯዊ በመኾኑ እየባሰ እየቀነሰ የሚሄድ አልሆነም፡፡

በላሊበላ ዙሪያ ያሉ ውቅር ሕንፃዎች በተወሰነ ደረጃ በመጠናታቸው ችግራቸው ተለይቷል፡፡ይህም የአየር ንብረት መለዋወጥ መኾኑ ተጠቁሟል፡፡ በዓለቱ ላይ የሚዘንበው ዝናብ የጨዋማነት ባሕርይ ስለሚፈጥር (the formation of salt crystallization) ዐለቱን በቀላሉ ወደ ዱቄትነት ይቀይረዋል፡፡ በተጨማሪም ከፍተኛ የፀሐይ ሙቀት ለሕንፃዎቹ መሰነጣጠቅና መፈራረስ ምክንያት ኾኗል፡፡ [77]በተመሳሳይ ሙሉ ወጥ ውቅር የኾነው ናዙኝ ማርያም ውቅር ቤተ ክርስቲያን የዚህ ችግር ሰለባ መኾኑ አልቀረም፡፡ አካባቢው በክረምት ወራት በረዶ የተቀላቀለበት ከፍተኛ ዝናብ የሚዘንብበት ሲሆን በበጋ ወቅት ደግሞ ቆላማ በመኾኑ የፀሐዩ ሐሩር ችግሩን አባብሶታል፡፡

በስተምዕራብ ያለው የሕንፃው ገጽ ሙሉ በሙሉ የኪነ ሕንፃ መገለጫዎቹን አጥቷል፡፡ ነሐሴ ፲፪ ቀን ፳፻፫ ዐ.ም. በዘነበው ከባድ ዝናብ እንደአጥር የሚያገለግለው የዐለቱ ክፍል ፈርሷል፡፡ ሕንፃው ልዩ ኾኖ ሳለ ውበቱን ያጣው፣ብዙ መስኮቶቹ የጠፉትና የተበላሹት በተፈጥሮ ኃይል ምክንያት ነው፡፡ በእውኑ የ፲፮፻ ዐመት ታሪክ ያለው መኾኑ ምስክር የሚሰጥለት እና የኢትዮጵያውያንን ምንነትና ጥንታዊ የጥበብ ሥራ የሚያሳይ ሕንፃ በነበር ብቻ ሊቀር የተቃረበ ይመስላል፡፡

---

[77]Mengistu 2004; Delmonaco *et al*. 2010.

ብርሃነ ምስል ፷. ዝናምና ፀሐይ የተፈራረቀበት የናዙኝ ማርያም ሕንፃ-የምዕራብ ገጽ

ሰው ሠራሽ ችግሮች[78]:- በናዙኝ ማርያም ውቅር ቤተ ክርስቲያን ላይ እየደረሱ ካሉ ሰው ሠራሽ ችግሮች ዋና ዋናዎቹ ጥገናና ተያያዥ ጉዳዮች፣ ጦርነት፣ ዝርፊያና የመሳሰሉት ናቸው።

ከጥገና ጋር ተያያዥ የኾኑ ችግሮች ኹለት ዐይነት ናቸው። አንዱ ጉዳት በደረሰባቸው ቅርሶች ላይ ጥገና አለመደረጉ ሲኾን ሌላው ደግሞ ከዚህ በፊት የተካሔዱ ጥገናዎችና አሉታዊ ተፅዕኗቸው ነው። ከዚህ በፊት የተካሔዱ ጥገናዎች በሒደታቸውም ኾነ በክንውናቸው ተገቢ ያልኾኑ ናቸው። ይህም ማለት በጥገናና ቅርስ እንክብካቤ ያልሰለጠኑ ግለሰቦች ወይም የአካባቢው ሰዎች ቅርሶችን ከጥፋት ለመታደግ ሲሉ የሚያደርጓቸው ልማዳዊ፣ ጊዜውን ያልዋጁና ሙያዊ ያልኾኑ የቅርስ ጥገናዎች ማለት ሊኾን ይችላል። የዚህ ዐይነት የጥገና ሒደት በሒደቱም ኾነ ለጥገና በሚጠቀሙባቸው መሣሪያዎችና ነገሮች ለቅርሱ በሚስማማ መልኩ ያልኾነና የቅርሱን ጥንታዊ ሕልውና፣ የኪነ ጥበብ ይዘቱንና ታሪካዊ ዳራውን በሚያጠፋ መልኩ ነው። ናዙኝ ማርያም ቤተ ክርስቲያን ጣሪያ ላይ የተደረገው ጥገና በ፲፱፻፶፫ ዐ/ም እንደኾነና በግድግዳው ላይ የሚታየው ጥገና ደግሞ በ፲፱፻፹፫ ዐ/ም በአካባቢው ኅብረተሰብ ተሳትፎ አማካይነት እንደነበር

[78]ሰው ሠራሽ ችግር ሰዎች አውቀውም ኾነ ሳያውቁ የሠሯቸውና ያልሠሯቸው ጉዳዮችን ይመለከታል።

የደብሩ ካህናት ይናገራሉ።[79] በኹለቱም የጥገና ጊዜያት በመስኩ የሠለጠኑ ሰዎች የተካተቱበት ሳይኾን በአካባቢው ምእመናን በጎ ፈቃድ ብቻ የተከናወነ ነው። ጥገናዎቹ ተገቢና ሙያዊ አለመሆኑን የተናገርኩበት ዋና ምክንያት ጥገናዎቹ በመስኩ የሠለጠኑ የቅርስ ጥገና ባለሙያዎች ያልተካተቱበትና በአካባቢው ኅብረተሰብ ብቻ የተከናወኑ በመኾናቸው ነው።

በተጨማሪም ለጥገናዎቹ የተጠቀሙባቸው ቁሳቁሶች እና ግብዐቶች ከቅርስ ክብካቤ አንጻር ተገቢ ስላልኾኑ ነው። ለምሳሌ የተጠቀሙባቸው ስሚንቶና ድንጋይ[80] ለጥገና አገልግሎት የሚውሉ አይደሉም። ቤተ ክርስቲያኑ የታነፀበት ዐለት አሸዋማ ባሕርይ ያለው ቀይ ዐለት (a red sedimentary sandstone) በመኾኑ በክብደትም ኾነ በጥንካሬ የስሚንቶውና የጥቁሩ ድንጋይ (basaltic stone) በእጅጉ ያመዝናል። ይህም በመኾኑ ከጣራው ላይ ያለው ድንጋይና ሲሚንቶ ዋናውን ዐለት እንዲሰነጠቅ በማድረግና ከግድግዳው ላይ የተሰኩት የዋናው ዐለት ዐይነት ያልኾኑ ድንጋዮች ዋናውን የሕንፃውን ዐለት እንዲናድ እያደረጉት መኾኑ በግልጽ ይታያል። የተደረገው ጥገና ችግሩን ከመቅረፍ ይልቅ እንዲባባስ እያደረገ ያለ ነው።

ብርሃነ ምስል ፲. በድንጋይና ሲሚንቶ የተደረገ ጥገና፣ የናዙኝ ማርያም ውቅር ሕንፃ ደቡባዊ ገጽ

---

[79]ቄስ ምትኩ ጸጋየ፣ ቄስ ደስታው ጸጋየ።

[80]ለጥገና የዋለው ዐለት ዐይነቱ ጥቁር ጠንካራ ድንጋይ (black basaltic stone) ሲኾን የሕንፃውን ዐለት ዐይነት ድንጋይም አልፎ አልፎ ለጥገናው ውሏል።

በጥቅሉ ስንመለከተው ከዚህ በፊት የተደረጉት ጥገናዎች ዐራት ዐይነት ችግሮችን እያስከተሉ ነው።[81] እነዚህም የሕንፃዎቹን ኪነ ሕንፃዊ ለዛ ማደብዘዝ ወይም ማጥፋት፤ ዐዲስ ታሪካዊ ይዘት እንዲፈጠር ማድረግ፤ የቅርሶቹን ችግር የበለጠ በማባባስ ሌላ አደጋ መደቀንና በወደፊት የቅርስ ጥገናና እንክብካቤ ሒደት ውሳኔ ላይ እንቅፋት መፍጠር ናቸው። ዐዲስ ታሪካዊ ይዘት የሚፈጠርበት ኹኔታ ማለት አንድ ቅርስ በሚጠገንበት ወቅት ታሪካዊ ዳራው ሳይጠበቅ የነበረውን ጥንታዊና ታሪካዊ ፋይዳውን በማጥፋት የቅርብ ጊዜ ታሪክ እንዲፈጠር ወይም እንዲደረብ በማድረግ ነው።

ጦርነቶች ለብዙ የሀገራችን ጥንታዊ ቅርሶች ውድመትና ጥፋት ምክንያቶች ናቸው። ባለፉት ጊዜያት ከተከሰቱ ጦርነቶች መካከል የኢማም አሕመድ (አሕመድ ግራኝ) ጦርነት የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ቤተ ክርስቲያንን ዒላማ ያደረገ ነበር።[82] ለብዙዎቹ የመቄትና የሌሎችም አካባቢዎች ቅርሶች ችግር በታሪክ ደረጃ በቀደምትነት የሚነሣው ይኸ ጦርነት ነው።[83] ለዚኽም ግልጽ ምሳሌ የሚኾኑን አኵስም ጽዮን ማርያም[84]፣ ለብዙ ዘመናት ተዳፍኖ ቆይቶ በ፲፱፻፷፫ ዐ/ም የተገኘው የጠምበቆት መድኃኔ ዐለም ዋሻ ቤተ ክርስቲያን፣ በ፲፱፻፷፯ ዐ/ም አገልግሎት የጀመረው የዳስንጃ መድኃኔ ዐለም ዋሻ ቤተ ክርስቲያን (መቄት ወረዳ ውስጥ ይገኛሉ)፣ ጠፉ ሙሉ ወጥ ውቅር ሕንፃ (ጋይንት ውስጥ የሚገኝ ሲኾን ውድማው ጊዮርጊስ ተብሎ የተጠቀሰው) ይጠቀሳሉ።[85] ናዙኝ ማርያም ውቅር ሕንፃ ጎን ከአህመድ ግራኝ ጦርነት በፊት የተገነባ ቤተ ክርስቲያን (የዐለት ያልኾነ-masonary) የነበረ ሲኾን በጦርነቱ ጊዜ እንደወደመ ለምስክርነት ፍርስራሹ (መሠረቱ) ከሕንፃው በስተምዕራብ በኩል ይገኛል።

የቅርስ ዘረፋ በእጅጉ የተስፋፋም ከመኾኑም የተነሣ የናዙኝ ማርያም ቤተ

[81]ናዙኝ ማርያም ላይ የተከናወኑትን ጥገናዎች ስተች የሥራውን ሒደትና ተፅዕኖውን እንጅ የአካባቢው ምእመናን ያደረጉትን ጥረት ላለማመስገን አይደለም። ልማዳዊ/ባህላዊ የቅርስ ጥገና ሒደት በአፍሪካም ኾነ በሀገራችን ደረጃ የቆየ የቅርስ ጥበቃ ዘዴና እስካሁንም ድረስ የሚደረግ እንቅስቃሴ ነው። ናዙኝ ማርያም ላይም ኾነ ሌሎች ጥንታዊ ቅርሶች ላይ በተደረጉ አካባቢያዊ ጥረቶች ኅብረተሰቡ ሊወቀስ አይገባውም። በየጊዜው የሚደርስበትን አደጋ እያዩ ዘወትር ከመጸለይም በተጨማሪ የቤተ ክርስቲያኑ ሕንፃ ዐይናቸው እያየ እንዳይፈርስ ለማዳን ሲሉ ያለማንም ረዳትነት በበጎ ፈቃዳቸው ያደረጉት ነው። ይህ ኅብረተሰብም ነው ይህንና ሌሎች መሰል ብርቅየ ቅርሶችን የፈጠረውና ለዚህ ትውልድ እንዲደርሱ ከፍተኛውን አስተዋጽኦ ያደረገው። ይልቁንም እንደነዚህ ዐይነት ቅርሶች ለመጥፋት ሲቃረቡ ቅርሶቹን ተዘዋውሮ ለመመዝገብ፣ ለማጥናትና ለማስተዋወቅ ብዙ ጥረት ያላደረጉትን የቅርስ ጥበቃና እንክብካቤ ባለድርሻ አካላትና ባለሙያዎች የታሪክ ተወቃሽ ያደርጋል።

[82]Taddesse 1972:301.

[83] Taddesse 1972; Buxton & Mathews 1974; Tsegaye 2014.

[84]Buxton & Mathews 1974.

[85]Tsegaye 2014: *57& 76.*

ክርስቲያንም በተለያየ ጊዜ የዝርፊያ ሙከራ የተካሄደበት መኾኑን የአካባቢው ሰዎች ይናገራሉ፡፡ ለዚኽም ነው በስተምዕራብ በኩል ከጥንት ጀምሮ በዋናው ዐለት መሐል ተፈልፍሎ የተሠራው ዝግ እንዲኾን የተደረገው፡፡ ይኽ ደግሞ የቤተ ክርስቲያኑ ኪነ ሕንፃ አንዱ መገለጫና መተላለፊያ እንደነበር ቀደም ሲል የተመለከትነው ነው፡፡

፮.፪ የአቡነ አሮን ገዳም ችግሮች

አቡነ አሮን ገዳም ላይ የሚታዩት ችግሮች እንደ ናዙኝ ማርያም ከፍተኛ ባይኾኑም ተፈጥሮአዊዉም ኾነ ሰው ሠራሽ የሆኑት ችግሮች ለገዳሙ ህልውና አሳሳቢ መኾናቸው ግልጽ ነው፡፡

ተፈጥሯዊ ችግሮች፡- አቡነ አሮን ገዳም በመጀመሪያው በር ሲገባ የሚገኘው የመጀመሪያው ስቁረት ዝናብ ያስገባል፡፡ ጣራው ላይ ያለው የተራራው ዐለት ስላልተነካና ውፍረት ስላለው እንዲሁም በሣር የተሸፈነ ስለኾነ ጉዳቱን የቀነሰው ይመስላል፡፡ ኪነ ሕንፃዊ ይዘቱን ስንመለከት እንደተገለጸው የሚገባው ዝናብ ከዐለቱ ክፍል ማለትም ከኹለተኛው በር አካባቢ ላይ በመኾኑ ለቤተ ክርስቲያኑ አስጊ ነው ማለት ይቻላል፡፡ በኹለተኛው በር አካባቢ የሚገኘው የሕንፃው ክፍልም በዝናብ መጎዳቱ አልቀረም፡፡ ይኽ የሕንፃው ክፍል ጥገና የተደረገለትም በዚሁ ምክንያት ነው፡፡ በዝናብ አማካኝነት ከተጎዳው ክፍልም በተጨማሪ ውስጣዊ የጣራው ክፍል ተሰነጣጥቆ የሚታየው ከጣራው ላይ የሚገኙት ሣርና ሌሎች ቁጥቋጦዎች ሥራቸው ወደ ዐለቱ ሠርሥሮ ስለሚገባ ሳይኾን አይቀርም፡፡

ሰው ሠራሽ ችግሮች፡- አቡነ አሮን ገዳም ላይ በሰዎች ተግባር ምክንያት የተፈጠሩ ችግሮች እምብዛም ቢኾኑም አልፎ አልፎ የተከሰቱትን ለማቅረብ ተሞክሯል፡፡ ከጥገና ጋር በተገናኘ የከፋ ተግባር ነው ባይባልም በኹለተኛው በር መግቢያ አካባቢ ያለው የሕንፃው ክፍል በድንጋይና በጭቃ ናስ ተደርቦ የተገነባ ነው፡፡ ይህም የሕንፃውን ጥንታዊ ውበት እንዲደበዝዝ አድርጎታል፡፡ ቤተ ክርስቲያኑን አደጋ ላይ ጥሎት የነበረ እንደ ዋነኛ ችግር የሚነሣው በግዴለሽነት ምክንያት የተፈጠረ የእሳት ቃጠሎ ነበር፡፡ ይህም አንዳንድ ሥነ ምግባር የጎደላቸው በገዳሙ ይኖሩ በነበሩ ሰዎች ምክንያት ከስድስት ዐመት በፊት የተፈጠረ ነበር፡፡ የእሳት አደጋው በአንድ ተማሪና መነኵሴ ጸብ የተነሣ ሲኾን ተማሪው የመነኵሴውን ጎጆ ለማቃጠል ሲል በፈጸመው ተግባር ነበር፡፡ እሳቱ ጎጆውን ከማቃጠልም አልፎ በገዳሙ ዕድሜ ጠገብ ዛፎች ላይ ቃጠሎ አድርሷል፡፡

[86] የተቃጠሉት አፀዶችም በገዳሙ ዙሪያ በስተሰሜንና ምሥራቅ በኩል የእሳት ትራፊ ኾነው ይታያሉ። የእንደነዚህ ዐይነት ሰዎች በቤተ ክርስቲያን ውስጥ መኖርም በወረዳው እየተካሄደ ላለው ከፍተኛ የዝርፊያ ተግባር እንደ መሣሪያነት ኾኖ ለያገለግሌ ይችላል።

በጥቅሉ በናዙኝ ማርያምና በአቡነ አሮን ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ላይ እየደረሱ ያሉት ችግሮች ከላይ የተገለጹት ናቸው። በተጨማሪም አካባቢው በቀላሉ ለመድረስ አስቸጋሪ በመኾኑና በአካባቢው ቅርሶችን የሚያጠና የተደራጀ ተቋም ባለመኖሩ ለኹለቱም አብያተ ክርስቲያናት የቅርብ ክትትል የተደረገበት ኹኔታ የለም።

ማጠቃለያ

የደብረ ገነት ናዙኝ ማርያምና የአቡነ አሮን መንክራዊ ገዳም ውቅር አብያተ ክርስቲያናት በሕንፃዊ ይዘታቸው ልዩ የኾነ ጥበብ አላቸው። ናዙኝ ማርያም ፍጹም ሙሉ ወጥ ውቅር ሕንፃ ሲኾን ሃይማኖታዊ ምንጮችንና የሕንፃውን ጥበባዊ ክዋኔ በመመልከት ከ፲፮፻ ዐመታት በላይ ዕድሜን ሊያስቆጥር እንደሚችልና የአኵስማዊያን ዘመን ሕንፃ እንደኾነ መረዳት ይቻላል። በኪነ ሕንፃ ይዘቱ ላሊበላ ውስጥ ከሚገኙት አብያተ መቃድስ ጋር ብዙ የሚመሳሰሉ መገለጫዎች አሉት። ከኹሉም በላይ ግን ትውልድ ሳያውቀው እየገጠሙት ባሉት ተፈጥሮአዊና ሰው ሠራሽ ችግሮች ምክንያት እየተጎዳ ያለውን ይኽን ጥንታዊ ሕንፃ ለማስተዋወቅና ጊዜው የሚፈቅደውን እንክብካቤ ለማድረግ የኹሉም ኢትዮጵያዊ ኃላፊነት ነው።

የአቡነ አሮን ገዳም ደግሞ የ፲፬ኛው ክፍለ ዘመን ውቅር ዋሻ ሲኾን ጣራው ክፍት ኾኖ መሠራቱ ለምእመናን የአምላክ ሥራ በወዳጆቹ ላይ መገለጹን ይመለከቱበታል። ከሃይማኖቱ በስተጀርባ ደግሞ የአቡነ አሮን የእጅ ጥበብ የተገለጸበት በመኾኑ ትኩረትን የሚስብ ነው።ውስጣዊ ክፍሎቹ ውስብስብ መኾናቸው የኪነ ሕንፃዊ ንድፍን መራቀቅ ያመለክተናል። ከዚህ በተጨማሪም በሐረግ ጌጥ የታነፀው የመጾር ቅርጽ ያለው የግድግዳ ላይ መስቀል ድንቅ ጥበብ የተገለጸበት ነው ማለት ይቻላል።

የናዙኝ ማርያምና አቡነ አሮን መንክራዊ ውቅር አብያተ ክርስቲያናት ለዘመናት የውጭም ኾነ የሀገር ውስጥ አጥኚዎች ያልሔዱባቸው ምናልባትም በአቀማመጣቸው ኹኔታ ምክንያት ሊኾን ይችላል። ምክንያቱም ከተራራ

[86] ቄስ ቢተው ወልዴ፡ የገዳሙ አገልጋይ ጋር መስከረም ፬/፳፻፲0/ም የተደረገ ቃለ መጠይቅ።

በስተጀርባ ተሰውረው ያሉ በመኾናቸው በየት እንዳሉ ብዙዎች አያውቁም ነበር ማለት ነው። ቢያዉቁም ያንን ውጣ ውረድ ማለፉ ከብዷቸው ይኾናል። የኾነ ኾኖ ይህ ጽሑፍ ለአጥኚዎችና ለምእመናን መሠረትና ጠቃሚ መረጃ ይኾናቸዋል።

ጥቆማዎች

የእነዚህን አብያተ ክርስቲያናት የአሠራር ጥበብ ለትውልድ እንዲታወቁና ለመስህብነት መዳረሻ እንዲሆኑ የሚከተሉት ነጥቦች ቢተገበሩ መልካም ነው በማለት ቀርበዋል።

ተቋማዊ ምዝገባዎችን ማካሔድና ክትትል ማድረግ፡- የወረዳውና ሌሎች የሚመለከታቸው ተቋማት ከአካባቢው ማኅበረሰብና ከአብያተ ክርስቲያናቱ አካላት ጋር በመወያየት እነዚህን ቅርሶች በዘመናዊና በተደራጀ መልኩ መዝገቦ ማስቀመጥና ለከፍተኛ የቅርስ እንክብካቤና ጥበቃ ተቋማት ማሳወቅ ይኖርባቸዋል። ብሔራዊ ቅርስ ኾነው እንዲመዘገቡ ሰፋ ያለ ጥረት ማድረግ ያስፈልጋል። በወረዳው የሚካሔደው የጦፈ የቅርስ ዘረፋና ሕገ ወጥ የቅርሶች ዝውውር ክትትል ሊደረግበት ይገባል። በየአብያተ ክርስቲያናቱ የሚገኙትን ቅርሶች መዝግቦ መያዝና አስፈላጊውን ጥበቃና ክትትል ማድረግ ለነገ የሚተው ተግባር አይደለም።

ተጨማሪ ጥናቶችን ማካሔድ፡- በመቄት አካባቢ ምንም ዐይነት ጥናት ያልተካሔደ በመኾኑ ሙያው የሚመለከታቸው ምሁራን ጥናት ቢያካሒዱ የተሻለ ነው። ናዙኝ ማርያምንና ሌሎች ከዐሥር በላይ የሚኾኑ አብያተ ክርስቲያናት በአቡነ ሙሴ አማካኝነት በዐራተኛው መ.ክ.ዘ. የታነፁ እንደኾኑ ስለሚታመን ኪነ ሕንፃቸውን ማጥናት ብቻ ሳይኾን ገድለ አቡነ ሙሴም ራሱን የቻለ ጥልቅ ጥናት ይጠይቃል።

ሙያዊ እንክብካቤ ማድረግ፡- ደብረ ገነት ናዙኝ ማርያም የተለየ ትኩረት እንዲሰጣትና እየደረሱባት ያሉት ሰው ሠራሽና ተፈጥሯዊ ችግሮችና ተፅዕኖዎቻቸው ላይ ያተኮረ ጠለቅ ያለ የዳሰሳሣና መፍትሔ ተኮር የጥናት ወይም የውይይት መድረክ ቢፈጠር የተሻለ እንደኾነ በዚህ ጥናት ማስተዋል ይቻላል። ለዚኽም በመስኩ ሥልጠና ያላቸውን አካላት በማወያየት ለሕንፃው የጥበብና የዐለት ዐይነት ተስማሚ የኾነ የጥገና መንገድ መቀየስና መተግበር ይቻላል። በአካባቢው ያለውንም የባህላዊ ቅርስ ጥገና ሒደት ዘመኑ ከሚፈቅደው የቅርስ እንክብካቤ ጋር በማቀራረብ ጥንታዊ ቅርሶችን ማዳን ይገባል።

ማስተዋወቅ፡- እነዚህን አብያተ ክርስቲያናት ኪነ ሕንፃዊ ይዘታቸውን ማጥናት ብቻ ሳይኾን ከዘመኑ የመስህብነት ሀብት አብያተ ክርስቲያናቱም ይኹኑ የአካባቢው ኅብረተሰብ ተጠቃሚ እንዲኾን የወረዳውም ኾነ ሌሎች የየደረጃው የባህልና መስህብ መሥሪያ ቤቶች ትኩረት ሊሰጡት ይገባል፡፡ በተለይም የወረዳው የቱሪዝምና ባህል ጽ/ቤት እነዚህን አብያተ ክርስቲያናት በአካባቢው ከተጀመረው የኅብረተሰብ አቀፍ ቱሪዝም (community based tourism) እንቅስቃሴ ጋር የሚገናኙበትን መንገድ ቢያመቻች የተሻለ ነው፡፡ የቤተክርስቲያን አካላትም ለምእመናን የማስተዋወቅ ኃላፊነት አለባቸው፡፡ ናዙኝ ማርያም የዕለት አገልግሎት ለመስጠት ጧፍ እንኳን እስከማጣት የደረሰ ቤተ ክርስቲያን ነው፡፡ ይህን ችግር ለምእመናን ከማሳወቅ በተጨማሪ ቀጣይ ጥናት በማድረግና በማስተዋወቅ ረገድ ማኅበረ ቅዱሳን የበኩሉን አስተዋጽኦ ማድረግ ይጠበቅበታል፡፡

የመገናኛ አውታሮችን መዘርጋት፡- አብያተ ክርስቲያናቱንና የአካባቢውን ተጠቃሚነት ለማረጋገጥ መንገድና ሌሎች አስፈላጊ ጉዳዮች መኖራቸው ግድ በመኾኑ በተለይ መኪና ሊገባባቸው የሚችሉ መንገዶች ይሠሩ ዘንድ ለሚመለከተው አካል ማሳወቅ ይገባል፡፡ የኅብረተሰብ አቀፍ ቱሪዝምም ከነዚህ ቦታዎች መድረስ ያልቻለው መንገዱ ለመኪና ይቅርና ለፈረስና ለበቅሎ እንኳን አዳጋች በመኾኑ ነው፡፡ ስለዚህ ወደዚህ ቅርስ የሚያደርስ መንገድ እና ሌሎች መሠረተ ልማቶች እንዲሟሉለት ማድረግ ይገባል፡፡ ለዚህም መንግሥትና የኢትዮጵያ ቤተ ክርስትያን በቅንጅት መሥራት ይኖርባቸዋል፡፡

በአካባቢው ዘመኑን የዋጀ የቅርስ ማስቀመጫ ቤት እንዲኖር ጥረት ማድረግ፡- በእነዚህ አብያተ ክርስቲያናትም ኾነ በሌሎቹ የወረዳው ታሪካዊ አብያተ ክርስቲያናት የሚገኙ ቅርሶችን ከጥፋት ለመታደግና ለጥቅም ከማዋል አንጻር ከኅብረተሰቡ ጋር በመወያየት ዘመኑን የዋጀ የቅርስ ማስቀመጫ ቤት መዘጋጀት ይኖርበታል፡፡ ይህም በሣር፣ በእንጨትና በጭቃ የተሠሩ እቃ ቤቶች ከጥቅማቸው ይልቅ ጉዳታቸው ስለሚያመዝን የአካባቢውን ኅብረተሰብና በጎ አድራጊ ግለሰቦችን ወይም ማኅበራትን ችግሮቹን በማወያየት መፍትሔ መፈለግ ይቻላል፡፡ ይህ ካልኾነ ደግሞ በወረዳው ቢያንስ አንድ ቤተ መዘክር እንዲሠራ ቢደረግ የተሻለ ነው፡፡ ይህ ከኾነም ታሪካዊ የኾኑ ቅርሶች ከተለያዩ አብያተ ክርስቲያናት በማሰባሰብ ከጥፋት ከመታደግም በተጨማሪ ለጎብኚዎችና ለአጥኚዎችም ምቹ ኹኔታ ሊፈጥር ይችላል፡፡

ሌሎች ተያያዥ ጥናቶችን ማድረግ፡- በአብያተ ክርስቲያናቱ ዙሪያ የሚገኘው የደን ሽፋን ለአካባቢው የሥነ ምኅዳር ሕልውና መጠበቅ ትልቅ አስተዋጽኦ ያለው በመኾኑ በሙያው የሚመለከታቸው አካላት ጥናት ቢያካሒዱ የተሻለ ነው፡፡

SELECTED SOTERIOLOGICAL THEMES IN SAINT YARED'S HYMNS OF THE SABBATH[1]

Tsehaye Dedimas (Deacon)*

አጠቃሎ

"ኦሪየንታል ኦርቶዶክስ አብያተ ክርስቲያናት" እየተባሉ ከሚጠሩት ጥንታውያን አብያተ ክርስቲያናት አንዷ የሆነችው የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ከተለያዩ ቋንቋዎች ከተረጐመቻቸው በርካታ መጻሕፍት በተጨማሪ በራሷ ሊቃውንት የተደረሱ አያሌ መጻሕፍት ባለቤት ናት:: የዚህ ጽሑፍ አቅራቢ ኢትዮጵያዊ የሆኑ ነገረ መለኮታዊ አስተምህሮዎችን ሲያፈላልግ ከቅዱስ ያሬድ መጻሕፍት በተለይም ከድጓ የተሻለ ማረፊያ አላገኘም:: የዚህ ጽሑፍ ዋና ዓላማም ቅዱስ ያሬድ በመጻሕፍቱ ያስቀመጣቸውን ነገረ ድኅነታዊ አስተምህሮዎች መፈለግና ነገረ ድኅነታዊ አገላለጾቹን ማሳየት ነው:: ወደዚህ ግብ ለመድረስም ጸሐፊው የቅዱስ ያሬድ ምስጋናዎች ነገረ ድኅነታዊ ፋይዳ አላቸውን? ካላቸውስ ቅዱስ ያሬድ ነገረ ድኅነትን እንዴት ነው የገለጸው? ነገረ ድኅነታዊ የሆኑ የመጽሐፍ ቅዱስ አገላለጾችንስ እንዴት ነው የተረዳቸውና የተረጐማቸው? አስተምህሮዎቹስ ከሌሎች ሊቃውንት ነገረ መለኮታዊ እሳቤዎች ጋር ይስማማሉ? የሚሉትን ጥያቄዎች አንሥቷል:: ከዓላማው ለመድረስ ደግሞ የዘማሪውን ነገረ ድኅነታዊ አእምሮ እንደሚያሳዩ በማመን ከድጓው መጽሐፍ የሰናብትን (የእሑዶችን) መዝሙራት ብቻ በመምረጥ ነገረ መለኮታዊ ይዘታቸውን መርምሯል:: አቅራቢው መጀመሪያ ከመዝሙራቱ ነገረ ድኅነታዊ ሐሳብ የያዙትን መዝሙራትና የመዝሙራት ክፍሎች በመምረጥና በመሰብሰብ ወደ እንግሊዝኛ የተረጐማቸው ሲሆን በመቀጠል ደግሞ የዘማሪውን ጽሑፎች ነገረ ድኅነታዊ አስተምህሮ ከአበው ጽሑፎችና በአበው ጽሑፎች ላይ ከተደረጉ ጥናቶች ጋር እያነጻጸረ መርምሯቸዋል:: በመጨረሻም የቅዱስ ያሬድ መዝሙራት በዓላማቸው የእግዚአብሔርን ክብር ለመግለጽ የቅዱሳንንም ቅድስና ለማጉላት የተጻፉ ቢመስሉም በይዘታቸው ግን ከሚገመተው በላይ ነገረ ድኅነታዊ ሆነው አግኝቷቸዋል:: ነገረ ድኅነታዊ አገላለጾቹም በብሉይ ኪዳን የተፈጸሙ እና የታዩ ምሳሌዎችን እና የተነገሩ ትንቢቶችን በመተርጎም ላይ የተመሠረቱ፣ ልዩ ልዩ ምልክቶችን በማተት ነገረ ድኅነትን የሚያጎሉ እና የራሱ በሆኑ አገላለጾች

---

[1]This article is extracted from a senior essay submitted to the Holy Trinity Theological College by the contributor as a partial requirement for his Bachelor Degree in Theology.

* Deacon Tsehaye Dedimas is an Assistant Lecturer at Bahir Dar University and a Trainer at The Ethiopian Orthodox Tewahido Church, Bahirdar Dioces, Teacher Training Institute.

የተሞሉ መሆናቸውን አረጋግጧል። በመጨረሻም ሦስት ወሳኝ ያላቸውን የመፍትሔ አቅጣጫዎች አቅርቧል። አንደኛ የቅዱስ ያሬድ የምስጋና ድርሰቶች ተመራማሪዎች በቀላሉ እንዲያገኟቸውና ለዓለም እንዲተዋወቁ (በተለይ ወደ እንግሊዝኛ) መተርጐም አለባቸው። ሁለተኛ በውስጣቸው አምቀው የያዙት ጥበብ እንዲታወቅና ብዙ አንባብያን እንዲጠቀሙባቸው ይዘታቸውና አስተምህሯቸው በስፋትና በጥልቀት መመርመር ይገባቸዋል። በሦስተኛ ደረጃም መጻሕፍቱ የቋጠሩትን ሀብት ለዓለም እንድናጋራው የዘማሪው ሥራዎች ትርጉሞችም ይሁኑ በዘማሪው ሥራዎች ላይ የሚደረጉ የምርምር ውጤቶች ለኅትመት እንዲበቁ መደረግ አለባቸው።

1. INTRODUCTION

According to the Ethiopian Church historians, the establishment of the Ethiopian Orthodox Tewahido Church (EOTC) goes back to the Apostolic era, when St. Philip baptized the Ethiopian Eunuch,[2] Bakos, in 34 A.D. Despite the Church's establishment in the first century A.D., the Church of Christ did not expand and consolidate for many years. The Church started to strengthen herself after St. Frumentius, the first known bishop of Axum, brought the priesthood and baptized the twin kings, Ÿbréha and Ÿsbéha. The coming of the Nine-Saints marked further expansion and strengthening of the Church.

Following the introduction and expansion of Christianity, Ethiopian and non-Ethiopian scholars engaged in translating books into and writing in the Ethiopic language, gé'éz. St. Yared was one of the prominent and pioneer Ethiopian writers who wrote Dəgguʷua[3], Somä Dəgguʷua[4], MéŸraf[5], Zémare[6] and MäwaséŸtᶜ. [7]However, his works have not been studied in detail. Therefore, the researcher

[2] Act 6:1-6, 8:26-40.

[3]Dəgguʷua is a Zema text which is classified in to four main parts፡ Dəgguʷua of the Yohanns, Dəgguʷua of the ᶜastməhəro, somä dəgguʷua and Dəgguʷua of the fesica(Easter).

[4] Ṣomä dəgguʷua, is a book of zema chanted on the fast of Lent; only on the Lent.

[5]MéŸraf is a one of the five books in the collection *Amméstu äwatwä zemawoch which form the devine office.*

[6]Zémareis one of the modes of performance of ak'wak'wam liturgical chant and dance (EAE VOL.5, PP).

[7]Mäwasét is a book of praying for the dead. The prayer is known as 'féthhat' meaning absolution. Mäwasét is also chanted on Saturday before Easter known as 'Qäedam séŸur'.

sets off to search for the Ethiopian Church and teaching in St. Yared's 'Hymns of Sundays selected from the book of Déggu^{w}ua. The research focused on looking for the theological theme of Soteriology[8] in St. Yared's Hymns of Sundays which are acclaimed to Ethiopian scholars.

This paper examines whether the Hymns of Sundays conveys the theology of salvation and how the theology of salvation or Soteriology is expressed in the Hymns of the *Sabbath,* the hymns of Sabbaths have Soteriological/ Theological significance, the hymns of the *Sabbath* have theological conformity with patristic thought and St. Yared interpreted Soteriological scriptural verses in the hymns of the Sabbath.

For the purpose, the author selected the book of Déggu^{w}ua and extracted texts for analysis from the Mäzəmur (መዝሙር), which is one of the twenty two titles of Déggu^{w}ua (ድጓ). Since the texts of the Mäzémur are found scattered[9] throughout the entire book, the researcher used the book "Mäséhafä Ziq WäMäzémur"[10] where we find the hymns of Sundays the Ÿrarat, the Ÿézél, the Sälam (አራራት፣ እዝል እና ሰላም) and other texts that accompany the hymns of Sundays.

It is hoped that this article will attract the interest of researchers to explore Christian wisdom from the works of the same author and thus constitute an additional source stimulating further research on related issues.

The researcher collected the data from primary and secondary sources. Textual and comparative analysis have been applied to generate the article. Discussion with the Ethiopian Orthodox Tewahido Church scholars cleared textual ambiguities. The researcher first collected, selected and translated (according to their relevance to the study and the order they appear in the hymns) some hymns and their 'companions'[11], which he considered to have Soteriological significance. He then, analyzed and compared the Soteriological understanding of St. Yared with

---

[8]Soteriology is derived from the Greek word 'Soteria' meaning 'salvation'.

[9]መጽሐፈ ድጓ ዘቅዱስ ያሬድ። (ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፣1988)።

[10]መጽሐፈ ዚቅ ወመዝሙር። (ትንሣኤ አሳታሚ ድርጅት፣ 1987)። ገጽ 1-81።

[11] "Companions" here represents the ᶜararay, the ᶜəzəl, and the Sälam, related in textual contents with the hymn of each Sunday, which accompany the hymns when they are sung in the church.

the Soteriological teaching of the Scriptures, and the Soteriological understanding and expression of predecessors and successors to St. Yared. Furthermore, the author assessed the Ethiopian exegesis, the commentaries Ÿndémta, the Gé'éz Anaphors, the patristic writings and related research works.

Thes paper first presents the review of related literature emphasizing the mystical life of St. Yared and his works with special reference to the Soteriological teaching of the Orthodox Church. The third and the fourth sections are dedicated to analysis of selected hymns of the Sabbath, conclusions and recommendations.

2. REVIEW OF RELATED LITERATURE

2.1. The Life and Works of St. Yared the Ethiopian

St. Yared was born to Abiud (Isaac) his father and Christina his mother in a village near Axum in 505 E.C.[12]. His father died when St. Yared was a baby. The death of the father compelled his mother to send her son to his uncle, Gedion, who was a teacher at the religious school in Axum. Due to these circumstances St.Yared joined the traditional school at the age of seven.[13]

However, education was not an easy job for him. He faced punishment from his uncle for not learning fast enough. On his way to visit his mother, the child Yared became tired and rested under a tree with prayer and tears. While he was sitting under the tree he saw an immature insect, a caterpillar[14] trying many times to climb a tree. St. Yared took a lesson from its eventual success and returned to school with a spirit of success. Forgiven by his uncle and master, St. Yared pursued his education and started serving the Church of Axum as a deacon, priest and later succeeded his teacher. He taught the Old and New Testaments and led the school.[15]
On the 5th of Hédar 534 E.C. some years later, three birds came to him[16]. The birds first paid respect to him and inspired him concerning heavenly wisdom.

---

[12]If not preceded by AD, the years in this article are in the Ethiopian Calendar (E.C.).

[13]ታደሰ አለማየሁ። የቤተ ክርስቲያን ብርሃን ቅዱስ ያሬድ። (2005):: ገጽ16፤ጥዑመ ልሳን ካሣ (ሊቀ ካህናት):: ያሬድና ዜማው። (ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፣ 1981):: ገጽ 20::

[15]የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከልደተ ክርስቶስ እስከ 2000 ዓ/ም። (ሜጋ ማተሚያ ቤት፣ 2000)። ገጽ109፤ልሳነ ወርቅ ገብረ ጊዮርጊስ (መርጌታ)። ጥንታዊ ሥርዓተ ማኅሌት ዘአቡነ ያሬድ ሊቅ። (1997); Maison Des Etudes Ethiopiennes, pp. 21.

Later, he was taken to the heavens and saw the angels glorifying God untiringly. He came back learning his chant from the angels. That is why the Ethiopian Church scholars confidently say that the hymns of St. Yared are not of this world but of the heavens.[17] When he returned to earth at Muradä Qal (word descended) he sang "**ዋይ ዜማ ዋይ ዜማ ዘሰማዕኩ በሰማይ እመላእክት ቅዱሳን እንዘ ይብሉ ቅዱስ ቅዱስ ቅዱስ እግዚአብሔር መልአ ሰማያተ ወምድረ ቅድሳተ ስብሓቲከ** Oh song! Ah song that I heard the holy angels sing in the Heavens uttering Holy! Holy! Holy! Lord the Heavens and the Earth are filled with your holy praise."[18] Yared preferred an acetic life and he spent many years in the Sämen Mountains as a celibate[19].

Concerning the end of his life, there are two conflicting accounts, it is said that he died or alternatively that he was *taken* by God. But the official documents of the EOTC declared that he was "taken to be with God" [**ተሰወረ**] at the age of 75 on the 11th of Génébot[20]

2.1.1. The Mystical Life of St. Yared

From an Orthodox point of view, mysticism can be understood as the life of experiencing the true Doctrin and theologizing the Christian life in the light of the true Tradition and the Scriptures through prayer and contemplation. Vladimir Lossky, in his famous book '*The Mystical Theology of the Eastern Church'*, explained the mystical life as a true Christian life practicing Christian theology:

> The eastern tradition has never made a sharp distinction between mysticism and theology; between personal experience of the Divine mysteries and the dogma affirmed by the Church. …we must live

---

[16] የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከልደተ ክርስቶስ እስከ 2000 ዓ/ም። (ሜጋ ማተሚያ ቤት፣ 2000)። ገጽ98-99፤ ልሳነ ወርቅ ገብረ ጊዮርጊስ (መርጌታ)። ጥንታዊ ሥርዓተ ማሕሌት ዘአቡነ ያሬድ ሊቅ:: (1997); Maison Des Etudes Ethiopiennes, pp. 23-25.

[17] የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከልደተ ክርስቶስ እስከ 2000 ዓ/ም። (ሜጋ ማተሚያ ቤት፣ 2000)። ገጽ98-99፤ ልሳነ ወርቅ ገብረ ጊዮርጊስ (መርጌታ)። ጥንታዊ ሥርዓተ ማሕሌት ዘአቡነ ያሬድ ሊቅ:: (1997); Maison Des Etudes Ethiopiennes, pp. 23-25.

[18] ልሳነ ወርቅ ገብረ ጊዮርጊስ (መርጌታ):: ጥንታዊ ሥርዓተ ማሕሌት ዘአቡነ ያሬድ ሊቅ:: (1997); Maison Des Etudes Ethiopiennes, pp. 22.

[19] Ibid, pp. 23.

[20] የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከልደተ ክርስቶስ እስከ 2000 ዓ/ም። (ሜጋ ማተሚያ ቤት፣ 2000)። ገጽ 102።

> the dogma expressing a revealed truth, which appears to us as an unfathomable mystery, in such a fashion that instead of assimilating the mystery to our mode of understanding, we should, on the contrary, look for a profound change, an inner transformation of spirit, enabling us to experience it mystically.[21]

The Encyclopedia of Religion and Ethics, under the article 'mysticism' tries to show that the mystic life was seen in, and springs from, the mystical life of Jesus.

> Christ's own life, as it comes to light in the Gospels, is the supreme model of true mystical experience. All His words and acts are penetrated with an infinite depth of experience and are fused with a warmth and intimacy of direct fellowship with God. He reveals an interior sense of life which explores and possesses new depth of reality and which releases for Himself and others new energies by which to live. The active forces of His will appear always to spring from a life conjunction with the Beyond. His ethical ideals in the sermon on the mount are inherently bound up with His prayer experience.[22]

St. Yared's mystical life started while he was resting, crying and praying under a tree.[23]He experienced the first kind of life of mysticism, which is the life of prayer. Contemplating under the shade of the tree St. Yared learnt a lesson from an immature insect. This incident helped him realize the benefit of hard work and patience for achieving human mental progress[24].

When we consider his life after his return from the heavens, it is clear that he lived a mystical life. The account of his performance in the presence of Ÿase Gäbérä Mäséqäl[25] shows the depth of St. Yared's mystical life. While he was singing, the king pierced his foot unknowingly; despite this St. Yared continued

[21]Lossky, Vladimir. *The Mystical Theology of the Eastern Church*. (James Clerke & Co.Ltd, 1957). pp. 8-14.

[22]Hastings, James (ed.).*Encyclopedia of Religion and Ethics*.(Vol. iv, T&T Clark Ltd, 1994). pp. 89.

[23]ጥዑመ ልሳን ካሣ (ሊቀ ካህናት):: ያሬድና ዜማው:: (ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፣1981):: ገጽ 20::

[24] Sergew Hable Selassie. Ancient and Medieval Ethiopian History. (Addis Ababa, 1972). pp.165.

[25]Ibid, pp. 159.The king of Axum succeeded the throne of his father, aŸsä Caleb, after he abdicated his throne voluntarily.

his song since he was in a state of spiritual ecstasy.

With regard to the rest of his life, we recognize two aspects: First he spent his life teaching his chant and writing his books which are the expression of his mystical life filled with praise, prayer and contemplation. Secondly he chose an ascetic life, spending the rest of his life in devotion, prayer and praise, which, according to the official Church narrative led him to be taken up to be with God.

2.1.2. The Two fold Works of St. Yared

i. His Hymn Texts (His Books)

The texts of his hymns are recorded in five books: *Déggu*^{w}*ua*, Somä *Déggu*^{w}*ua, MéŸraf, Zémmare* and *MäwasŸét*.[26] Scholars do not agree concerning the list of books. For example, Taddese Alemayehu (2005) argues that the number of books of St. Yared is four. He wrote in the *History of EOTC from Incarnation to 2000* that except the Zema[27] the Anaphora are not by St. Yared. Church scholars such as Archpriest Tiume Lissan Kassa, in the introduction of the book of *Déggu*^{w}*ua*, argue that the five books of St. Yared are *Déggu*^{w}*ua*, *Somä Déggu*^{w}*ua* , *MéŸraf*, *Zémmare* and *MäwasŸét*[28].

ii. His Zema

The Zema (or the melody) for singing the texts in the books are organized by St. Yared the composer of the texts in a special way. The Zema consists of three modes of chanting called: *Gé'éz, Ÿézél*, and Ÿararay. According to the experts of the Zema of St. Yared, these modes can appear separately or together, most often two of them appear in a single piece of song or hymn. The three modes of the Zema are sung using the tones, or the *Mélékét*, which are 10 in number but two of them are believed to have been added later by his disciples.

---

[26] የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን ታሪክ ከልደተ ክርስቶስ እስከ 2000 ዓ/ም:: (ሜጋ ማተሚያ ቤት፣ 2000)። ገጽ 110። The contributor of the article for this official publication of the EOTC has argued that except the Zema the texts of the Anaphora are not by St. Yared. However, contrary to this argument, the same author said that the books of St. Yared are five, taking all the Anaphora as the fifth book.

[27] ታደሰ አለማየሁ። የቤተ ክርስቲያን ብርሃን ቅዱስ ያሬድ። (2005) ። ገጽ 2።

[28] ጥዑመ ልሳን ካሣ (ሊቀ ካህናት):: ያሬድና ዜማው:: (ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፣1981):: ገጽ 44፤ መጽሐፈ ድጓ ዘቅዱስ ያሬድ። (ንግድ ማተሚያ ቤት)። (Introductory page).

The whole hymn of the Book of Déggu^{w}ua has 22 titles of Zema (Aréstä zema)[29] and we find the hymns for Sunday (**መዝሙር ዘሰንበት /አቡን/**)[30] 7^{th,} according to the sequence of the 22 titles of the book written by Lissane Werq.[31]

2.2. General Concept of Orthodox Soteriology

The word Soteriology is derived from the Greek word 'swthria Soteria' meaning 'salvation'.[32] As a field of study, Soteriology is defined as follows:

> …the section of Christian theology which treats of the salvation of Christ for the world. It includes not only the doctrine of the Atonement and of Grace but also: i) the doctrine of human nature as affected by the fall and sin which is the presupposition of Christ's work, and ii) the doctrine of man's final destiny as the result of that work."[33]

From this we understand Soteriology to be the study of Christ's saving works and human salvation in general. The eastern commentator of the 20th century, Tsirpanlis, strictly advised the use of the word salvation rather than redemption, reconciliation and justification, which are, according to him, more legalistic words of the Catholic and the Protestant traditions.

> Salvation or *soteria* does not mean only liberation from sin, in Greek patristic thought. The conception of *soteria* in the Eastern Church and Patristic Tradition is broader and more inclusive than the Roman Catholic emphasis of redemption and reconciliation, and the protestant

---

[29] ልሳነ ወርቅ ገብረ ጊዮርጊስ (መሪጌታ)፣ ጥንታዊ ሥርዐተ ማሕሌት ዘአቡነ ያሬድ ሊቅ፣ (አዲስ አበባ/ መቀሌ፣ 1997)፣ ገጽ 58።

[30] ልሳነ ወርቅ ገብረ ጊዮርጊስ (መሪጌታ)። ጥንታዊ ሥርዐተ ማሕሌት ዘአቡነ ያሬድ ሊቅ። (1997); Maison Des Etudes Ethiopiennes, pp.59. This part or head of the Déggu^{w}ua is the main source, although they are scattered throughout the entire book, where we find the text under study.

[31] Ibid, pp. 58-59.

[32] Duff, Jeremy.The Elements of New Testament Greek 3rd edition.(Cambridge University Press, 2005). Pp.311; Tsirpanlis, Constantine N. Introduction to Eastern Patristic Thought and Orthodox Theology. (The Liturgical Press,1991). pp.61; Jossi Jacob (Fr.Dr.), Course Material for Dogmatic Theology (unpublished), pp. 93.

[33] Cross, F.L & Livingstone, E.A.The Oxford Dictionary of the Christian Church. (OUP, 1997). pp. 1520.

justification.[34]

After the fall of Adam and under the captivity of death the whole of humanity longed for salvation. Gregory of Nazianzus asserted "It was necessary for us that God become incarnate and die, that we might live again". And it was for this aim that God became incarnate as indicated by St. Athanasius and restated in the work of Vladimir Lossky. "If God is born and if he dies, it is not because He is born that He dies, but it is to die that He is born."[35] According to the words of the editor of the *Oxford Dictionary of the Christian Church*, Christianity also claims that redemption happened under the double aspect: deliverance of humanity from sin, and restoration of man and the world to communion with God, through the Incarnation and the death of Christ.[36] But, Tsirpanlis explains, the double aspects that caused the Son of God to become incarnate and which were fulfilled by the saving work of Christ as: "the regaining of immortality and the restoration of God's image in the fallen man"[37].

According to Lossky, salvation is the way of deification and union with God that was intended for the first man. The plan of deification, the ascension of man towards God, failed due to man choosing the contrary path to nature and ended in death. Hence by the corrective path of salvation, God descended to man and died to break the triple barriers, death, sin and nature, in that order beginning with the union of the separated natures and ending with the victory over death.[38]

The work of salvation of humanity was started, according to the mind of Athanasius, as reported by Constantine N. Tsirpanlis, with the Incarnation and fulfilled through the death of Christ on the Cross. This tells us that God assumed

not only the nature of humanity but also death for the complete renewal of humanity.

---

[34] Tsirpanlis, Constantine N. Introduction to Eastern Patristic Thought and Orthodox Theology. (The Liturgical Press, 1991). pp.

[35] Lossky,Vladmir. Orthodox Theology: An Introduction. (1989). Pp. 110.

[36] Cross, F.L.& Livingstone, E.A. The Oxford Dictionary of the Christian Church. (OUP,1997). pp. 1373.

[37] Tsirpanlis, Constantine N. Introduction to Eastern Patristic Thought and Orthodox Theology. (The Liturgical Press, 1991).pp.

[38] Lossky,Vladmir. The Mystical Theology of the Eastern Church. (James Clerke & Co.Ltd ,1957). pp.135-136.

> But Athanasius goes deeper by placing himself in the Patristic Tradition of Soteriology according to which the most important and sufficient reason for the Word's assuming man's nature and death is not the satisfaction of God's justice, the juridical roman catholic tendency rooted in Augustine and Anselm, but that 'in it (Christ's death) death might once and for all be destroyed, and that men might be renewed according to the Image.'[39]

Salvation can also be understood, in the mind of the Church as manifested through the sacred tradition and Scriptures, as the establishment of total communion with God, initiated by the grace of God[40], and fulfilled through faith and redemptive sacraments.[41]

3. SOTERIOLOGICAL THEMES IN SAINT YARED'S HYMNS OF THE SABBATH

3.1. Incarnation: The Core Act of Salvation and the Start of Theosis

Like the other Church Fathers, St. Yared's Soteriological teaching starts from the concept of the Incarnation. We can see the double actions of the *Logos* (the Word) in his text of the hymns of Sunday. These two-fold actions are the action of descent of the Word and His action of assuming the human flesh from the Virgin. "**ወረደ**" *[He descended]* and "**መጽአ ኀቤነ**" *[He came into us]* are the words, with deeper meaning and conveying richer concepts. We find repeatedly in the Sabbath hymns of St. Yared the assertion of the act of descent of the Word of God and His assumption of human flesh. As an example he sang as follows:

> **ዮሐንስ አኅድአ እምኳልአኒሁ አንኀ ወክሐ እንዘ ይብል እምላዕሉ ወረደ ቃለ አብ…**
>
> *John silenced [all the other], he made longer cries than the others, Saying, "from the high descended, the Word of the Father… [Déggu*ʷ*ua Zä-Yohanés],* and
>
> **ብርሃን…ይርዳእ ዘተሀጕለ ያስተጋብእ ዝርዋነ መጽአ ኀቤነ**

---

[39]Tsirpanlis, Constantine N. Introduction to Eastern Patristic Thought and Orthodox Theology. (The Liturgical Press, 1991). pp.

[40]TEp. 2:8f.

[41]Jacob,Jossi (Fr.Dr.), Course Material for Dogmatic Theology (unpublished),pp. 97.

Light (the Lord)…to help the corrupted, to gather the scattered, came unto us. [Dəgguʷua Zä- Ÿsətämələro]

The word "**ወረደ**[He] descended", whenever said in relation to the Word of God, like in the above hymn, shows the act of Incarnation according to Ethiopian scholars and commentators.[42]

In other related texts of St. Yared, incarnation is addressed not only as the core act of salvation but also as the reason and means of *theosis*; the very reason and purpose as well as the apex of salvation."…**ንግድፍ እምላዕሌነ ኵሎ ምግባረ ጽልመት ወንልበስ ወልታ ጽድቅ እስመ ኢየሱስ ክርስቶስ መጽአ ውስተ ዓለም ንዑ ናንሶሱ በብርሃኑ** *Let us abandon from us all deeds of darkness, and wear a shield of righteousness, for Jesus Christ has come into the world; let us now walk in His light"[Déggu*ʷ*ua Zä Ÿsétäméhéro].* This is a clear witness to us to believe that the Incarnation enables us to walk in light wearing the shield of righteousness so as to reach communion with God.

In the Synaxarium (**ስንክሳር**)[43], Incarnation is stated to be the core act of the salvation, in the reading *for Mäggabit* 29 the commemoration of the feast of the Annunciation, by hallowing the Annunciation day and lifting it up to the level of first-born of all feasts for the reason that in it human salvation was started through the Incarnation:

At that time [when St Mary said, "Let it be to me according to your word"[44]], she received a Divine conception, being virgin for the only Son, God the Word descended…. He dwelt in the womb of the holy

[42]መጽሐፈ ቅዳሴ ንባቡና ትርጓሜው። ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት። (1988)። ገጽ 449።

[43] ላእከ ማርያም ወልደ ኢየሱስ (ሊቀ መዘምራን፣ ተርጓሚ)። (1993)፣ መጽሐፈ ስንክሳር ግእዝና አማርኛ ከመጋቢት እስከ ጳጉሜን። (ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፣ አዲስ አበባ፣ 1993) (Introductory page). Synaxarium (**ስንክሳር**), as defined in the preface, is a collection: i.e. a book which contains descriptions about the oneness and triad of Trinity, the eternal birth [from His Father] without mother and the worldly birth from our Lady Holy Virgin Mary without father of our Lord and Savior Jesus Christ. It is a record of the faithful and ethical works of the holy Angels, the holy Prophets and holy Apostles, the holy Righteous and Martyrs; their miracles, their sufferings and plenty of works. The sources of the book of Synaxarium are the Old and New Testaments, the writings [of the fathers], hagiographies and sacred books written by different fathers of the church led by the Holy Spirit. Those who prepared and organized the book to be read daily, with help of God and the leadership of the Holy Spirit, were Abba Michael, the bishop of Atrib, Abba Yohanes, the bishop of Burls, and other saintly fathers and teachers of the church.

[44] Luk. 1:38

Virgin Mary, in a wonderful union unknowable how it happened. And at that time, He assumed perfect flesh (perfect Incarnation took place), separation would be impossible afterwards; because His divinity and humanity became one without separation. And this day is the first-born of all feasts[45] *for in it was made the start of the salvation of the world. Salutation is to His descent, leaving the powers of the heavens, for Incarnation* (**ለተሠግዎ**) *in the womb of Mary.*[46]

For St. Yared the act of incarnation is amazing too, "**መንክር ምጽአቱ ወመንክር ልደቱ** *Amazing is His coming, magnificent is his birth*" [Déggu^{w}ua Zä-Ÿastéméhéro]. Why? Due to His magnificent birth men became the partakers of the glory of God. Other Ethiopian Scholars also share St. Yared's astonishment. The scholars said "His wisdom through which He saved humanity becoming human is greater than His wisdom through which He created the world"[47] Why? It is true that God created man through His word and action out of his will, but He saved man assuming and becoming man through not only His will but also His obedience! Lossky agrees with the Ethiopian singer and the Ethiopian exegetes with his words, "The Incarnation of the Word is a greater and more profound mystery than that of creation of the world".[48]

The words of the writer of the Déggu^{w}ua which says "**በልደቱ ተርኅወ ሰማይ** *Through His birth the heavens were opened" [Déggu^{w}ua Zä-*Ÿastéméhéro*]*" gives us another proof that the Incarnation is the core act of God to save humanity and open the way of *theosis*. This "opened heaven" for St. Yared implies the elevation of humanity into godliness by, the perfect and first reason, the ascension of the

[45] Jacob of Serug (451-521) (translated by Mary Hansbury). On the Mother of God. (St. Vladimir's Seminary Press, 575 Scarsdale Rd., Crestwood, NY10707, U.S.A., 1998). pp. 3. The feast of Annunciation, the commemoration of the day of the act of Incarnation, like in the Ethiopian tradition, is observed as the first feast, which means the feast of all feasts, in the Syrian tradition too.

[46] ላእከ ማርያም ወልደ ኢየሱስ (ሊቀ መዘምራን፣ ተርጓሚ)፡፡ መጽሐፈ ስንክሳር ግእዝና አማርኛ ከመጋቢት እስከ ጳጉሜን፡፡ (ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፣ አዲስ አበባ፣ (1993):: ገጽ124::

[47] ተስፋ ገብረ ሥላሴ፡፡ ወንጌል ቅዱስ ዘእግዚእነ ወመድኀኒነ ኢየሱስ ክርስቶስ ንባቡና ትርጓሜው፡፡ (1988)፣ ገጽ19-22፡፡ "ዓለምን ከፈጠረበት ጥበቡ ሰው ሆኖ ዓለምን ማዳኑ ይበልጣል"

[48] Lossky, Vladmir. The Mystical Theology of the Eastern Church. (James Clerke & Co.Ltd, 1974). pp.156

divinity and His assumption of human flesh. The heavens were closed for many generations, for 5,500[49] years according to the traditional teaching of our Church. But by His descent, He opened the way and enabled humanity to enter into the realm of Divinity. This shows the aim of God to lift man up to the heavens opening them, or giving man an opportunity to ascend on high, through His coming down unto us, through His birth or Incarnation which is the core act of God for the salvation and *theosis* of humanity.

As can be seen in the book "*Theosis:* The True purpose of Human Life", the Abbot of St. Gregorios monastery Archimandrite George presents salvation as the purpose of human creation. For him, man is created to enjoy a godly life through grace and communion with the Creator. This was the reason that God became man that man became God through the Incarnation of the Word of God. For this prominent theologian, it was not necessary for God to come to our world simply for the purpose of improving human morality for there were virtuous philosophers who could elevate human ethics. On the contrary, the purpose was the *theosis* of man, which can only be true by the descent of God into humanity and the ascension of man into the very purpose of his creation, theosis[50].This indicates that the salvation of man initiated through the Incarnation is the life of *theosis,* the becoming of men Gods by grace. This condition is the opening of the heavens that by grace man enters into communion with God.

Tracing back to patristic thought, the 20th century theologian Vladmir Lossky stated beautifully in full agreement with the Ethiopian singer, in his work 'In the

Image and Likeness of God', that the descent of God the Word was the way of the ascent of humanity in the following manner:

> *The descent of the Divine person of Christ makes human persons capable of ascent in the Holy Spirit. It was necessary that the voluntary humiliation, the redemptive KENOSIS, of the Son of God should take place, so that the fallen men might accomplish their vocation of THEOSIS, the deification of created beings by uncreated*

[49]ተስፋ ገብረ ሥላሴ። ወንጌል ቅዱስ ዘእግዚእነ ወመድኀኒነ ኢየሱስ ክርስቶስ ንባቡና ትርጓሜው። (1988)፣ ገጽ19-22። In the introduction of the Ethiopian exegesis of the Gospel, the Ethiopian commentators said "He (God) judged [man] a death of soul on top of a death flesh, descent to Hades on top of descent to the grave".

[50] George, Archimandrite. Theosis: The True Purpose of Human Life, 4th edition, (Greece, Holy Monastery of Saint Gregarious, 63087 Mount Athos, 2006). pp. 25-26, 86.

grace… The Son of God came down from heaven to accomplish the work of our salvation, to liberate us from the captivity of the devil, to destroy the dominion of sin in our nature, and to undo death, which is the wage of sin.[51]

The Church scholars, including the Ethiopian singer St. Yared, described the descent of the Son of God into humanity, as a fundamental phenomenon, to make the way into the heavens straight[52]and to enable theosis for humanity.

3.2. Trinitarian and Marian Economies in the Incarnation of the Word

Truly, the Incarnation of the Word of God is the means through which the salvation of humanity is achieved. But the question now is 'whose economy is it?'

The initiation to save humanity was that of the Holy Trinity. St. Yared gave emphasis to the goodness, gracefulness, and will of the Triune God that made Him take the lead in saving humanity and act accordingly. God, being good, was not willing to remember the debts incurred by the sins of humanity and to desert human beings completely to live a corrupted life in respect of their continued disobedience. Thus he sang,

"ኢተዘኪሮ አበሳ ዚኣነ ኢኀደገነ ፍጹመ ንማስን ኄር እግዚአብሔር *without remembering our debt, He did not leave us to be fully corrupted, God the good. [Déggu*ʷ*ua Zä Ÿastéméhéro]*

In a similar manner, referring to the Athanasian understanding,[53] the Eastern patristic analyst, Tsirpanlis, stated that the *goodness* and *truthfulness* of God were the two basic qualities of God that made the Word come into humanity and become incarnate. *The theological*

---

[51]Lossky, Vladimir. In the Image and Likeness of God. (St. Vladimir's Seminary Press, USA,1974). pp. 97-98.

[52] Matt3:3; Isa57:14.

[53]St. Athanasius (Edited by Schaff, Philip 1819-1893). Athanasius: Selected Works and Letters. (NPNF2-04, Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library).pp. 221; St. Athanasius, On the Incarnation.(St. Mark Coptic Orthodox Church).

elaboration especially of Saint Athanasius regarding the necessity of the Incarnation is of deep meaning. He starts from the two substantial characteristics of God: goodness and truthfulness, and ends by insisting that the Word alone was properly qualified to restore man, since He was 'God-man or Theanthropos'[54].

The Ethiopian scholars state, in their introduction to the exegesis of the Gospel's or the Ÿa*nd*é*mta,* different qualities of God that made Him save mankind. "**ፈቀደ እግዚአብሔር አድኅኖተ በሣህሉ ወበምሕረቱ**" God willed the salvation of [to save] Adam out of His forgivingness and mercifulness."[55]

It seems that for St. Yared the grace of God was the other basic quality that made Him save mankind. The Gé'éz text '**ጸገወ**' carries a threefold message: the action of giving, what is given, and the nature of both. In the *Sälam of B*é*r*é*han* we find the words of the Ethiopian composer which show the salvation of humanity expressed by the peace, the Savior granted to those who need to be saved, which in turn indicates that**:** 'a life of salvation is a life of peacefulness';**መድኅኒነ ውእቱ ሠርዐ ሰንበተ በቃሉ ወጸገወ ሰላመ ለኵሉ** *He is our Savior; He established the Sabbath with His word, and granted peace to all. [D*é*ggu*ʷ*ua Zä-*Ÿ*ast*é*m*é*hr]*

While describing the desire and work of God to save man, St. Athanasius focused on His *goodness* and *truthfulness*; the Ethiopian commentators too gave more credit to His *mercifulness* and *forgivingness*, which are expressions of *goodness*; but St. Yared, in his hymns of Sundays, through the word '**ጺሩት**' gave more emphasis to His *goodness* and *gracefulness*. Why? The reason seems that *goodness* includes the majority of God's qualities in relation to His creation specially man.

The Other nature of God through which salvation of humanity was affected and to which the author of the *D*é*ggu*ʷ*ua* appealed was the will of God. In the Ÿézél of the hymn of *Nolawi* he confessed his faith and said, "**ነአምን አበ ፈናዌ ወልደ ተፈናዌ መንፈስ ቅዱሰ ማሕየዌ ዐቢየ ኖላዌ ሰማያዌ** *we believe in the Father the sender, the Son the sent, the Holy Spirit the life giver, The great celestial shepherd " [D*é*ggu*ʷ*ua Zä-*Ÿ*ast*é*m*é*hro]*. We can understand from this hymn that

[54]Tsirpanlis, Constantine N. Introduction to Eastern Patristic Thought and Orthodox Theology. (The Liturgical Press, Collegeville, Minnesota, 1991). pp. 61.

[55]ተስፋ ገብረ ሥላሴ። ወንጌል ቅዱስ ዘእግዚእነ ወመድኀኒነ ኢየሱስ ክርስቶስ ንባቡና ትርጓሜው። (1988)፣ ገጽ19-22።

he believes the Holy Trinity is the Shepherd or the Savior of the world, the Father through sending His only Son, the Son through assuming our humanity, and thus His crucifixion, death and resurrection, and the Holy Spirit through giving life to the humanity in Jesus Christ. This can be articulated in a negative expression as follows: ‘the Son would not have saved us, unless He was sent by His Father and accompanied by His life giving Spirit’.

In the *Sälam o*f the same Sunday, it is stated that: |St. Yared spoke to the Shepherd that He descended from the heavens by the order and the will, of His Father to ransom His people:“**እም ሰማይ ወረድከ በትእዛዘ አቡከ ከመ ትቤዙ ሕዝበከ ...** *from the heaven, you descended by the will of Your Father that you ransom Your people...”[Dégguʷua Zä Ÿastéméhr].* This assures the economy of the Holy Trinity in the salvation of humanity. In the Ethiopian Anaphora of St. Mary we find a clear statement that any one of the three Divine persons cannot command the other two but they act by the common will.[56] In the praise of the Church to the Virgin Mary, believed to be translated from the hymns composed by St. Ephrem, the economy of salvation is beautifully presented as the economy of the Three; “Out of the will of His own, of His Father and of the Holy Spirit, He came and saved us.”[57]

Vladimir Lossky presented the Holy Trinity as the Savior in an appealing manner of expression in his book ‘Orthodox Theology’, which resonates with the mind of St. Yared:

> *Certainly economy belongs to the Divine will and this is unique to the Trinity; certainly the salvation of the world is the single will of the three, ... But this common will is realized differently for each person: the Father sends, the Son obeys, the Spirit accompanies and helps and through it the Son enters the world. The will of the Son is that of the Trinity, but it is rather obedience. It is the Trinity that saves us, but it is the Son Who is incarnated to realize in the world the work of salvation.*[58]

---

[56] Daoud, Marcos. The Liturgy of the Ethiopian Church. (1959). pp. 77-78.

[57]ውዳሴ ማርያም ንባቡና ትርጓሜው፡፡ (ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ፣1990)፡፡ ገጽ 31፡፡

[58] Lossky, Vladimir. Orthodox Theology: An Introduction. (St. Vladimir’s Seminary Press, USA, 1989), pp.91

Orthodox dogmatic Christological teachings assign an indispensible place to the Virgin Mary. Like all of the Church Fathers, St. Yared, whenever he discusses the work of God to save His people, he highlights the role of the Virgin Mary and reiterates Her role in making the saving work of God effective.

In the hymn of the Sunday of Yäkatit 13 to 20, he articulated the words of the saints that they saw the Highest but were unable to comprehend and hence were overwhelmed by Him. In the case of the Virgin Mary, She saw Him like the other saints, but unlike them, She was able to carry and bear Him. Here are the words of St. Yared: **ተበሃሉ ጻድቃን በበይናቲሆሙ እንዘ ይብሉ ቦኑ ዘርኢክምዎ ለልዑል። ኢሳይያስኒ ይቤ ርኢክዎ ለልዑል ርእየ ወስዐነ ጠይቆቶ፤ ሙሴኒ ይቤ ዘርእዮ በዓምደ ደመና ርኢክዎ ለልዑል ርእየ ወስዐነ ጠይቆቶ፤ ማርያምኒ ትቤ እንተ ፆረቶ በከርሣ ርኢክዎ ለልዑል ርእየት ወክህለት ፀዊሮቶ** *...The righteous ones talked with one another, saying that, 'Is there anyone of you who saw the Highest?' And Isaiah said, 'I saw the Most High'; he saw but was unable to comprehend Him; and Moses, he who saw Him in the pillar of cloud, said, 'I saw the Most High'; he saw but was unable to comprehend Him; but Mary, she who carried Him in her womb, said, 'I saw the Most High'; she saw and was able to carry Him. [Déggu^{w}ua Zä-Ÿastéméhro]*

For the author of the *Déggu^{w}ua*, the reason to honor and praise the Virgin Mary is not mere love; the reason is Her being the bearer of God. Thus he said, "**ዮም ንወድሳ ለማርያም በእንተ ዘተወልደ እምኔሃ** *today, let us praise Mary, for from her He was born (or because of the One born of her).*" We find very similar expressions in the writing of the composer of the Anaphora of Mary, Abba Hryaqos,[59] and in the Praises of Mary by St. Ephrem.[60]

In his hymn assigned to the 5th of Nähase, St Yared mentioned a very important symbol for the Virgin Mary in relation to the Incarnation and salvation: "the gate of salvation **አንቀጸ አድኅኖ**" *[Déggu^{w}ua Zä-Kérämt]*. Through this, he

highlighted her role in the saving work of her Son by becoming a gate through which the Savior entered the world, and the world entered into the salvation; thus the gate of salvation. She is also called by him "the Gate of Light

[59]Daoud, Marcos. *The Liturgy of the Ethiopian Church: Anaphora of St. Mary*, (1959), pp. 74.

[60]ውዳሴ ማርያም ንባቡና ትርጓሜው። (ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ፣ 1990)። ገጽ 62።

አንቀጸ ብርሃን"[61], and "Door of Light ኆኅተ ብርሃን"[62]. Abba Giyorgis of Gaśəča (አባ ጊዮርጊስ ዘጋሥጫ) (1357-1417 EC)[63] adds that through her the True Light, our Savior Jesus Christ, entered into the world and ever lighted it.

Being the abode where the perfect union of humanity and divinity took place, the Virgin Mary's role in the economy of human salvation is very great. For this reason St. Yared said in the ᶜəzəl of Näḥase 8 to 14: "…ፀሐይ ብሩህ ወወርኀ ንጹሕ ኮከብ ሥርግው ኀበ ማርያም ኀደረ፣ አንጺሖ ሥጋሃ ኀበ ማርያም ኀደረ፣ ቀዲሶ ኪያሃ ኀበ ማርያም ኀደረ፣ መለኮቶ ወልድ ውስተ ሥጋሃ ደመረ … *A Bright Sun and a Pure Moon, an Adorned Star dwelt in Mary; He dwelt in Mary purifying her flesh; He dwelt in Mary sanctifying her; the Son added [made united perfectly] His Divinity into her flesh..." [Déggu^W ua Zä-Kérämt].* St. Yared proclaimed that the Word dwelt in the Virgin Mary while He also dwelt in all humanity as St. John said, in the prologue of his Gospel, *"the Word became flesh and dwelt among us"[64].* Here, the flesh of the Virgin Mary is identified with the flesh of all humanity, a *cosmic flesh*, thus her significant role in our salvation. The perfect union of Divinity and Humanity in Christ took place in the womb of the Virgin Mary. God the Father contributed His Word, and the Virgin Mary contributed her flesh. Though the subject of the act

of assumption, the Incarnation, was the Word, the assumption was made in her womb and from her pure flesh, through her faith and will

Fr. Tadros Y. Malaty emphasized the two wills, which were very important for human salvation; the graceful will of God and the humble and obedient will of the Virgin Mary: "*God did not force Himself into St. Mary's womb, nor did she conceive Him unwillingly, but played an active role. God asked her to accept! The Divine Incarnation was realized by the free grace of God, but she herself humbly accepted obedience."[65]* The editors of the Orthodox Study Bible gave a very similar comment concerning the Lucian record: "let it be to me according to

---

[61]ምዕራፍ ዘቅዱስ ያሬድ። (ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ፣ 1987)። ገጽ 124።

[62]ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት። መጽሐፈ አርጋኖን (ጸሎታ ለማርያም): ኆኅተ ብርሃን ዘቀዳሚት። (አዲስ አበባ፣1996)። ገጽ 230።

[63]የቅዱስ አባ ጊዮርጊስ ዘጋሥጫና የቅዱስ አባ በጸሎተ ሚካኤል አንድነት ገዳም፣ መጽሐፈ ምሥጢር ግእዝና አማርኛ፣ (2001)። ገጽ 5-9።

[64]Jn1:14.

[65]Malaty, Tadros Y. (Fr.). *Saint Mary in the Orthodox Concept*, (St. George Coptic Church, 1978). Pp. 13.

your word"[66] which manifests the common Orthodox understanding on the role of the Virgin Mary: "*The Incarnation is not only the work of God, but it involves the free response of mankind in the person of Mary. Whereas Eve once disobeyed, Mary now obeys; whereas Eve closed herself to God, Mary opens to His will.*[67]

According to the understanding of our Church, as recorded in the book written by Abba Abera Bekele, the personal Word dwelt in the womb of the Virgin Mary, at the time she said, *"let it be to me according to your word",* which signifies the role of our Queen the Virgin Mary in the descent of the Word of God for our salvation.[68] Dr. Amsalu Tefera, an assistant professor of Philology at Addis Ababa University, on his part, made a very interesting remark in his article published in the Journal of the Ethiopian Church Studies (2013) as follows:

> *Our Lady the Virgin Mary is the humble handmaid through whom God glorifies Himself. She is the Virgin to whom God gave a child… She is the very Mother of God apart from whom no genuine Incarnation of God would have been possible…Blessed Virgin Mary has a prominent role in the economy of our salvation…*[69]

The author notes the very same understanding in the Syrian and Ethiopian traditions about the Marian role in the salvation of humanity as Sebastian Brock recorded in his article for the introduction to the book of hymns of St. Jacob of Serug entitled "On the Mother of God". He used to say, in a very emphatic sense, "without Mary, the Incarnation would not have taken place."[70]

Vladimir Lossky expressed himself in line with the above mentioned individuals concerning the role of Mary:

> *Mary remained free to accept or to refuse [the election and call]. The*

[66]Luk1:38.

[67]St. Athanasius Academy of Orthodox Theology. *The Orthodox Study Bible.* (Tomas Nelson, USA, 2008). pp. 1363; footnote comment on Luk1:38-10.

[68]አበራ በቀለ (ሊቀ ጉባኤ አባ)። ትምህርተ ሃይማኖትና ክርስቲያናዊ ሕይወት። (ንግድ ማተሚያ ድርጅት፣ አዲስ አበባ፣ ማኅበረ ቅዱሳን፣ 1996)። ገጽ 131።

[69]Amsalu Tefera (Dr.). *"Mariology in the EOTC Tradition: Special Emphasis on Dersane Zion": Journal of Ethiopian Church Studies No. 2*; (Berehanena Selam Printing Press, Addis Ababa, Research Center Mahibere Kidusan, 2012).pp. 79-80.

[70]Jacob of Serug (451-521) (trans. Mary Hansbury). *On the Mother of God.* (St. Vladimir's Seminary Press, USA,1998), p. 3;

whole history of the world, every fulfillment of the Divine plan, was dependent on this free human response. The humble consent of the Virgin allowed the Word to become flesh. Everything God had waited for from fallen humanity was realized in Mary's personal liberty finally opened her flesh, her human nature, to the necessary work of salvation.[71]

3.3. Salvation: The End of Death by the Death and Resurrection of Christ

It is accepted that death reigned over man from the time of the fall of our ancestors to the time of the death and resurrection of Christ[72]. The hymn and the *Sälam* of the Sunday two weeks after the feast of Resurrection respectively, read as follows:

…ተንሥአ ወአንሥአ ኵሎ ሙታነ ወፈትሖሙ ለሙቁሓን ተንሥአ ወአንሥአ ኵሎ ሙታነ በዐቢይ ኀይል ወሥልጣን ወአግዐዘ ነፍሰ

ጻድቃን ተንሥአ ወአንሥአ ኵሎ ሙታነ ትንሣኤሁ ገብረ በሰንበት በሣልስት ዕለት…

…He rose, and raised all the dead, and untied the imprisoned; he rose and raised all the dead in great power and authority, and freed the soul of the righteous; He rose and raised all the dead, He made His Resurrection on Sabbath, **on** *the third day… [Déggu*ʷ*ua Zä-Fasika]*

ተንሥአ ክርስቶስ እሙታን ከይዶ መቃብሪሁ ለአዳም ወበትንሣኤሁ ገብረ ለነ ሰላመ ለጻድቃን አብርሃ

*Christ rose from the dead, trampling the grave of Adam, and through His Resurrection He made peace for us, He gave light for the righteous. [Déggu*ʷ*ua Zä-Fasika]*

The above words of the Ethiopian scribe show that Christ's Resurrection is the means through which death was completely defeated. What does the walk of

[71]Lossky, Vladimir. *Orthodox Theology: An Introduction*. (St. Vladimir's Seminary Press, USA, 1989). p. 89.

[72]Rom5:14-21.

Christ over the grave of Adam symbolize? When one tramples over another, the trampled party will be destroyed, especially when the one trampling is stronger than the one being trampled on. This analogy of the trampling of Christ over the grave of Adam, **ከይዶ መቃብሪሁ ለአዳም**, shows the defeat of death. From the above hymn, we once more better understand that death is vanquished whereas through the resurrection we receive peace, since the peace lost by the transgression and subsequent death of Adam was re-granted to humanity when Christ arose from the dead.

In the prayer and teaching books of the Church, we find a very beautiful and similar expression which says: "Raised from the dead, He trampled Sheol, He destroyed death by His death."[73] They all present the same idea in different modes of expression; while St. Yared tells of the trampling of the tomb of Adam, the book of 'Hidden Teachings' informs us of the trampling of Sheol; in both actions, the places of the dead, Sheol and the grave, were trampled by the resurrected

Christ, whose soul and flesh were respectively united with His Divinity. The work of Christ through His Resurrection is perfectly expressed in the Ÿararay of the Sunday mentioned: **ትንሣኤሁ ገብረ በሰንበት ወሰበረ ኆኃተ ብርት እግዚኣ ለሰንበት አመ ሣልስት ዕለት ሞዖ ለሞት**… *He made His Resurrection on the Sabbath, And He destroyed the door of iron, The Lord of the Sabbath, on the third day, defeated death… [Dégguʷua Zä-Fasika].* St. Yared symbolized the door of Sheol, i.e. death, by an iron door. To break this iron door a hammer made of iron stronger than the iron-made door was needed. Hence, He fractured the seemingly unbreakable door of Sheol, i.e. the death of humanity, and let all men return to their former dwelling-place, Paradise where they could enjoy a life of peace. Christ applied His soul and body that are united to Divinity flesh and soul, an ever stronger armor in front of which nothing can prevail.

This was celebrated by St. Yared in song and through it tells us of the destruction of the power of death through the resurrection of Christ:

> **አርአየ ሥልጣኖ ላዕለ ሞት አርአየ ሥልጣኖ ላዕለ ሞት ንጉሠ ነገሥት እግዚአ አጋእዝት አርአየ ሥልጣኖ ላዕለ ሞት… ኦ ትዕግሥት ወአርምሞት በፍቅረ ዚኣነ በጽሐ እስከ ለሞት አርአየ**

[73] ገብረ ሥላሴ ብርሃኑ። መዝሙረ ዳዊት፣ ትምህርተ ኅቡአት። (አክሱም ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ፣ ኢትዮጵያ፣ 1995)። ገጽ 518::

> **ሥልጣኖ ላዕለ ሞት ወንሕነኒ ንግበር በዓለነ ቅድስተ ፋሲካ በሐሤት አርአየ ሥልጣኖ ላዕለ ሞት ገባሬ ሕይወት ክርስቶስ፤** *He exerted His Authority over death; the King of kings and Lord of Lords, He exerted His Authority over death;… O patience and silence, out of His love for us He went as far as death, He exerted His Authority over death; And let us [Christians], celebrate our feast the holy Pascha, with happiness, He exerted His Authority over death; Christ the Life-giver. [Déggu*ʷ*ua Zä-Fasika]*

The account of the death and resurrection of Christ in the Ethiopian Anaphora attributed to St. Dioscorus, the writer emphasizes that the death experienced by Christ before the resurrection was impossible and unspeakable due to His Divine nature: "The immortal died, died to destroy death, died to raise the dead as He had promised them [the Fathers] by the word of the covenant."[74]

In the exegesis of the book of Genesis, the Ethiopian commentators expressed in a beautiful way the Divine plan for the salvation of man, already prepared at his fall, to be fulfilled by the death and resurrection of the Son.

> **አንድም አዳም ሥጋ የባሕርይ ዕውቀትን ያውቅ ዘንድ፣ ከእኛ አንዱን ወልድን ሆነ፤ በመልዕልተ መስቀል እጁን ዘርግቶ ተሰቅሎ፤ መከራ መስቀልን ተቀብሎ የሐዩ በትንሣኤ [ሕያው ሆኖ ይኖራል]፣ (ያሐዩ) ምእመናንን [አስነሥቶ] በዘለዓለም ሕይወት ያኖራል**[75] *(Again: Adam received flesh, to gain eternal knowledge, he became like One of Us [imitating the words of the Holy Trinity], the Son, being crucified on the Cross stretching out His hands, received the sufferings of the Cross , He lived through His resurrection and made believers share in the eternal life [i.e. life of salvation].*

With regard to our salvation, St. Yared depicted Christ as the 'Man of Salvation' who accepted suffering and death, **ዘሐመ ወሞተ ከመ ያድኅነነ** *He is [the One] Who suffered and died to save us*. This is very similar to the creedal expression of Nicaea and Constantinople; "for us and for our salvation … He suffered and died."[76]

---

[74]Daoud, Marcos (Rev.). *The Liturgy of the Ethiopian Church, The Anaphora of St. Dioscorus.* (1959). pp. 160.

[75]ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት:: መጻሕፍተ ብሉያት ፪ቱ አንድምታ ትርጓሜ። (አዲስ አበባ፣ 1999)። ገጽ 38:: The Ethiopian exegesis on Genesis 3:22.

[76]Kelly, J.N.D. *The Early Christian Creeds, 3rd ed, Continuum,* (The Tower Building 11 York Road London SEI 7NX, 2008), pp 216.

In the Synaxarium, both the days of the crucifixion and the Resurrection, Mäggabit 27th and 29th, of our Lord are honored and exalted as days of salvation with different significance. The crucifixion is significant for our salvation, whereas the Resurrection has a twofold significance: for our salvation as well as for the hope of the final resurrection of all the dead. The readings are:

> *On this day our Lord and Savior Jesus Christ was crucified in the flesh for the salvation of the world… and He gave His rational and understanding soul that He took from our Lady the Holy Virgin Mary. That soul was separated from her flesh and went [descended] into Sheol without separation from the Divinity ... At that time, the flesh was crucified on the wood without separation from the Divinity and*
>
> *likewise the soul descended into Sheol being one with the Divinity to untie the prisoners. Salutation be to the departure of Your soul… when You descended, O Lord, into the depth of Hades, the power of Your Glory undermined the strength of its gate lock, and Sheol vomited the souls it had swallowed.*[77]

And,

> *On this day again occurred [it says 'again occurred' for the account of the Incarnation of the Word made on the same day] the completion of salvation through His holy and honored Resurrection, ... For He on this day proclaimed through His Incarnation that He made them wait, again they rejoiced in this day both the dead and the living as a result of receiving their salvation from Sheol. And through this, the dead and living understood their resurrection through the Resurrection of the body of our Lord and Savior Jesus Christ, He who is the first-born of the dead as St. Paul said, Christ is "the firstborn of the dead,"*[78] *through His Resurrection, Salutation be to Your Resurrection [day] (***ትንሣኤከ**[79]*) that became to Adam a day of*

---

[77]ላእከ ማርያም ወልደ ኢየሱስ (ሊቀ መዘምራን፣ ተርጓሚ)። መጽሐፈ ስንክሳር ግእዝና አማርኛ ከመጋቢት እስከ ጳጉሜን። (ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፣ አዲስ አበባ፣ 1993):: ገጽ 116-117::

[78]Co.l1:18

[79]Your Resurrection (**ትንሣኤከ**), here shows, from the context of the salutation, not the act of Resurrection but the Easter, or the feast of Resurrection.

salvation from being judged.[80]

All these events enable us to recite with fervor the words of the creed, "we look forward to the resurrection of the dead and the life of the world to come. Amen."[81]

In the like manner, the book of the Passion (**መጽሐፈ ግብረ ሕማማት**[82]) conveys the message that death was overcome through the death of Christ on the wood of the Cross according to the reading for the 9th hour of Good Friday. Let us see the beautiful words of the book, attributed to the prayer of Simon of the pillar (*Stylites*) (**ስምዖን ዘዐምድ**):

> *O my Lord and God Jesus Christ, Who died on the trunk of the Cross [meaning the wooden Cross], death was defeated through Your death for You received death and life from Your Father. You are the vanquisher of death, but You are the same and You are the giver of Life. You were dragged into death and death was overcome by You. When You made known to [death] that You are Life, [it] was vanquished when [it] saw You. And death was defeated when it heard Your voice.*[83]

The death of Christ, not only overcame death but made humanity to partake in life: "[He] broke the bondage of Satan that, by the death of our Lord, we partake life… [He] was crucified for our sake and through His Cross we gained salvation, strength and were ransomed… He was raised from the dead, trampled Sheol through His death, He destroyed death."[84]

Vladimir Lossky stated his belief that redemption was through "The passion, death and Resurrection of Christ, by which His redemptive work was

---

[80]ላእከ ማርያም ወልደ ኢየሱስ (ሊቀ መዘምራን፣ ተርጓሚ)፡፡ መጽሐፈ ስንክሳር ግእዝና አማርኛ ከመጋቢት እስከ ጳጉሜን፡፡ (ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት፣ አዲስ አበባ፣ 1993):: ገጽ125::

[81]Kelly, J.N.D. *The Early Christian Creeds, 3rd edition, Continuum.* (The Tower Building 11 York Road London SEI 7NX, 2008). pp. 298.

[82]The book of passion (መጽሐፈ ግብረ ሕማማት) is a prayer book of the passion /holy/ week, a week the church commemorates the sufferings of Lord Jesus Christ up to His death on the cross and His descent to the tomb, that includes many readings from both the Old and New Testaments, from the writings of different fathers of the church, from Ethiopia and abroad, hagiographies and prayers of saints, the miracles of Mary and Jesus, etc. The book covers all the readings from the eve of the Palm Sunday to the evening of the feast of Resurrection, i.e. Easter.

[83]ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት:: መጽሐፈ ግብረ ሕማማት በግእዝና በአማርኛ:: (አዲስ አበባ፣1996)፡፡ ገጽ 903፡፡

[84]Ibid, pp1169, 1170, 1172.

accomplished, thus occupying the central place in the Divine dispensation for the fallen world."[85] In a similar manner, Abba Abera expressed that our salvation is revealed and confirmed through the death and Resurrection of Christ, that we [humanity] have received the remission of sin and are saved from the judgment [dominion] of death through His death, and we have hope of eternal life through His Resurrection.[86]

The Syrian poet theologian, St. Ephraim, fills us with the hope of the resurrection with his 'hymn on Paradise':

Weary not, my brethren,

nor suppose

that your struggle will last long,

or that your resurrection is far off,

for our death is already behind us,

and our resurrection before us[87]

For this reason we recite during the fifty days from the feast of Easter till the day of Pentecost, (in the middle of the Divine Liturgy): "Christ arose from the dead. He died and trampled death under foot. He gave life and eternal rest to those who were in the grave,"[88]

3.4. Salvation as Entering into the Sabbath of Sabbaths

In the 'Ÿézél' of Sunday Hédar 6-19, St. Yared introduced the concept of the "Sabbath of Sabbaths" into which all the righteous enter, identifying the "Sabbath of Sabbaths" with the opened Paradise. Here are his own words: **ብፁዕ ብእሲ ዘኢሖረ በምክረ ረሲዓን ወዘኢቆመ ውስተ ፍኖተ ኃጥኣን**[89] **ይበውእ ውስተ ሰንበተ ሰንበታቲሁ ኀበ ተርኅወ ገነት** *blessed is the man, who walks not in the counsel of the ungodly, nor stands in the way of sinners; he will enter into His*

---

[85]Lossky,Vladimir. *In the Image and Likeness of God.* (St. Vladimir's Seminary Press, USA, 1974). pp.98.

[86]አበራ በቀለ (ሊቀ ጉባኤ አባ):: ትምህርተ ሃይማኖትና ክርስቲያናዊ ሕይወት። (ንግድ ማተሚያ ድርጅት፣ አዲስ አበባ፣ ማኅበረ ቅዱሳን፣ 1996)። ገጽ 143::

[87]St. Ephraim the Syrian (trans. Sebastian Brock). Hymns on Paradise: (Hymn VII, 2, St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York10707, U.S.A. 1990). pp. 119.

[88]Tensae Publishing House. *The Liturgy of the Ethiopian Orthodox Church: The Anaphora of the Apostles.* (Addis Ababa-Ethiopia, 2010 G.C.). pp.76.

[89]Ps. 1:1.

Sabbath of Sabbaths, into the opened Paradise. [Déggu^{w}ua Zä-Ÿastäméhéro]. For the author of the *Déggu^{w}ua* , the blessed is none other than he who enters the opened paradise which is the Sabbath of Sabbaths.

St. Yared's concept of the "Sabbath of Sabbaths" is clearly reflected in the Gé'éz text of the Epistle of St. Paul to the Hebrews as follows: "**ተዐውቀኬ ከመ ሀሎ ዕረፍት ኀበ ይበውኡ ሕዝበ እግዚአብሔር ቀዋሚ ዘይነብር**; *it is known that there is a rest imperishable (which persist for ever* **ፀንቶ የሚኖር**,) *into which the people of God enter.*[90]" The Orthodox Study Bible reads this text as follows: "There remains therefore a rest for the people of God"[91] The commentators of the same Bible noted that there are three types of rest and the third one is described as follows:

> *Rest here [the rest referred to by Paul in Heb. 4:9] is a reference to the third type of rest [the rest in the kingdom, the ultimate Sabbath rest in heaven established by the Messiah.... Significantly, we experience this rest now as we ascend to God in worship], the perfect final rest of the kingdom of heaven. [The words of St. Paul "Let us therefore be diligent to enter the rest," show that] Man must labor to enter the rest of God, for rest implies prior work.*[92]

The Ethiopian commentators of the Epistle of Paul to the Hebrew understood the Pauline rest as referring to the heavenly Kingdom that remains forever without passing.[93] The Coptic commentator and researcher of patristic writings, Fr. Tardros Y. Malaty, referring to the early Fathers, mainly to the western father Augustine, related the establishment of the Sabbath to the plan of salvation and he identified the Sabbath with Christ Himself.

> *... many Fathers believe that the commandment of "keeping the Sabbath", which means in Hebrew "the rest", is actually a symbol of abiding in the Lord Christ, being the rest of the Father, in whom He finds His pleasure concerning us, as well as our own rest, as in Him we enter into the bosom of the Father; the Lord Christ, Himself, is our true Sabbath. ... This is the secret of God's care for keeping the commandment of the Sabbath, and for making it a main line in His*

---

[90] የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን፡፡ የቅዱስ ጳውሎስ መጽሐፍ ንባቡና ትርጓሜው 2ኛ ዕትም፣ (ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ፣ 1988)፡፡ ገጽ 423::

[91] Heb. 4:9.

[92] St. Athanasius Academy of Orthodox Theology. The Orthodox Study Bible. (Tomas Nelson, USA,2008). pp. 1656, 1657; footnote comments on Heb. 3:3-11; 4:9,11.

[93] የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን፡፡ የቅዱስ ጳውሎስ መጽሐፍ ንባቡና ትርጓሜው 2ኛ ዕትም፣ (ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ፣ 1988)፡፡ ገጽ 423::

plan of salvation of His people…[94]

As for St. Yared, the Sabbath is an everlasting day time without night, in which we live without need of a natural sun and moon for the true Sun, our Lord Jesus Christ, will be the true Light that never darkens in the life after death (<u>*eschatone*</u>). **አመ ይመጽእ ንጉሥ በንጥረ መባርቅት ትሰፍን ሰንበት ርእሰ ኵሎን ዕለታት አሜሃ አልቦ ወርኅ ኢ ፀሐይ ኢ ክረምት ወኢ ሐጋይ** *When the King comes, accompanied by thunder, Sabbath, the head of all days, will reign [forever]; at that time, there will be no moon, nor sun, no summer nor winter. [Somä Déggu*ʷ*ua ZäDäbérä_Zäyét]*

The mystical understanding of St. Yared about the life to come, the eschatological life, as witnessed in the book of Revelations, is based on Biblical teaching[95].The rest of God on the seventh day of creation is a pre-indication of the entrance of man into the eternal rest already at work in this world.[96]

In his Ÿ*ézél'* of the 7'th Sunday of the Great Lent named '*Gäbérher*'- meaning the 'faithful servant St. Yared gave a clear impression of the 'Sabbath of Sabbaths' as the Kingdom of God, this was supported by his mode of translating the Biblical verses and his hymnological approach. **ኦ ገብር ኄር ወገብር ምእመን ዘበውኁድ ምእመነ ኮንከ ዲበ ብዙኃ እሰይመከ ባእ ውስተ ፍስሓሁ ለእግዚእከ ሰንበተ ሰንበታቲሁ** *O good and faithful servant, You have been faithful over a few things, I will make you a ruler over many things; enter into the joy of your Lord, His 'Sabbath of Sabbaths'! [Somä Déggu*ʷ*ua Zä-Gäbérher]*. In his interpretative hymn for the first week of the Great Lent, the Kingdom of God for him is the 'Sabbath of Sabbaths'. He sang: "For the Apostle says thus: It is only through much tribulation that we enter into the Sabbath of Sabbaths,[97]" *[Somä Déggu*ʷ*ua Zä-Wäräd*Furthermore, in the Ÿ*ézél* and *Sälam* of (the feast of) Nicodemus St. Yared clearly establishes the significance of the Sabbath for rest, for life, for salvation, for remission of sin and peace; they are interlinked as can be seen in the figure below.

---

[94]Tadros Y. Malaty (Fr.), Interpretation of the Book of Genesis, COeRL, pp. 48-49.

[95]**የኢትዮጵያ ኦርቶዶክስ ተዋሕዶ ቤተ ክርስቲያን። የቅዱስ ጳውሎስ መጽሐፍ ንባቡና ትርጓሜው 2ኛ ዕትም፣ (ትንሣኤ ዘጉባኤ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ፣ 1988)። ገጽ 423::**

[96]Tadros Y. Malaty (Fr.), Interpretation of the Book of Genesis, COeRL, pp. 48-49.

[97]Rev 21:22-25; 22:5.

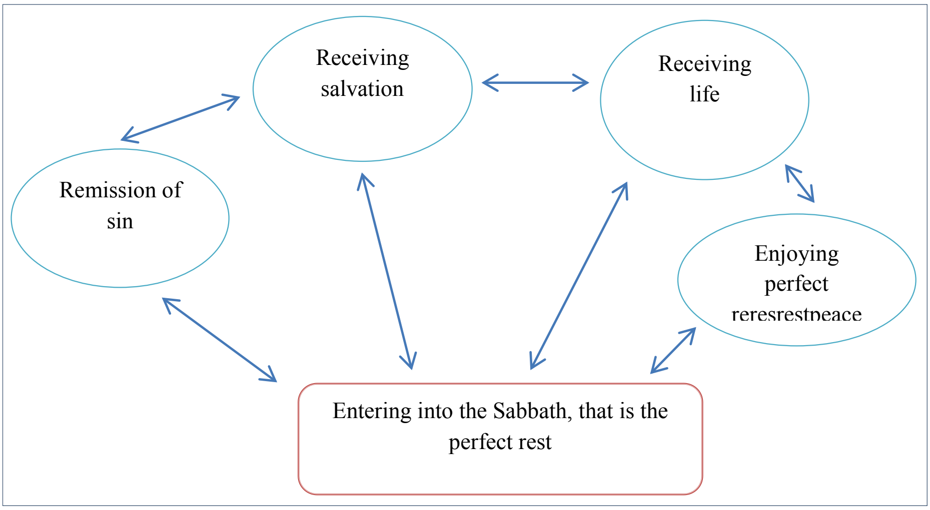

Figure 1: The Sabbath and the Life in the Kingdom of God

3.5. The Role of Mankind for his own Salvation

St. Yared puts great emphasis on the role of mankind in gaining salvation, although it has already been granted through the grace of God. Let us start with his hymn of the Sabbath concerning the period between '*Hédar*' 20th and 26th. In it we find that work is among the three fundamental elements that enable man to inherit the Kingdom of God; through the Grace of God, on the side of the Savior, and through faith and good works on the side of man.

> **… ቅረቡ ኀቤሁ ለአምላከ ጽድቅ ማኅደር ለንጹሓን ከመ ትንሥኡ አክሊለ ስብሐት ዘአስተዳለወ ለእለ ያፈቅርዎ ፀንዑ በጸጋ በሠን ወበሃይማኖት ወረሱ አክሊለ ስምዕ በእምነቶሙ እለ እምዓለም አሥመርዎ ለእግዚኦሙ መምህረ ቅዱሳን አክሊለ ሰማዕት ሰያሜ ካህናት**

> *… Come near to Him, to the righteous God, a dwelling place for the pure, to receive the crown of glory that He prepared for those who love Him. They were firm in grace, goodness [deeds], and faith and they inherited the crown of witness through their faith, those who pleased their Lord, the Master of the Saints, the Crown of the Martyrs, and the Ordainer of the priests. [Déggu^wua Zä-Ÿasétäméhéro]*

Here the elements are presented as follows: God through His Grace allowed

humanity to become heirs to His glory or His Kingdom, and the saints kept firm the gifts given by God and pleased God approaching Him through faith and by doing good works. St. Yared’s expression, **ፀንዑ_በጸጋ በ/ሥን ወበሃይማኖት** *(They were firm in grace, goodness [deed], and faith)*, is so powerful that it contains the three most important elements for becoming heirs to the crown of witness.

Analysis can be made concerning **ፀንዑ በጸጋ በ/ሥን ወበሃይማኖት.** He said “**ፀንዑ**” to remind human beings that endurance is rewarding. Those who endure bodily as well as spiritual temptations will receive the crown of glory. What kind of endurance have the Saints displayed which pleased God so much that He granted them the crown of witness? St. Yared said, “**በጸጋ በ/ሥን ወበሃይማኖት.**” In the case of by *grace* (**ጸጋ**), this is to say that they [the Saints or human beings?] endured suffering in line with the saving grace granted by Christ unceasingly, receiving that grace Divine which is given once and yet is always effective. But when St. Yared says they were endured *in goodness or deed* (**በ/ሥን**) and *in faith* (**በሃይማኖት**), he persuades us that their faith was firm in a manner that could not be shaken or loosened by any kind of temptation or false teachings. Being faithful they did what they had to do untiringly as they were well aware of the reward awaiting them the crown of witness. “**/ሥን**”, etymologically, has different meanings including: goodness, beauty, teaching, creation, ornament, decoration, praise or reward, but metaphorically it refers to good works and actions.[98]

The Orthodox Study Bible explains the relation between grace, faith and work:

> *How can one get from one kingdom to the other? By the unity of grace, faith and work! Not that these are equal, for grace is uncreated and infinite, whereas our faith is limited and can grow; good works flow out of authentic faith. Works cannot earn us this great treasure-it is a pure gift- but those who receive this gift do good works. We are not saved by good works, but [we are saved] for i.e. to perform good works.*[99]

When advising his spiritual children, in his book *‘Salvation in the Orthodox Concept’,* the late Coptic Orthodox Patriarch His Holiness Pope Shenouda III

[98] ኪዳነ ወልድ ክፍሌ፡፡ መጽሐፈ ሰዋስው ወግስ ወመዝገበ ቃላት ሐዲስ፡፡ (አርቲስቲክ ማተሚያ ቤት፣ 1948)፡፡ ደስታ ተክለ ወልድ፡፡ ገጽ 672፡፡

[99] St. Athanasius Academy of Orthodox Theology. The Orthodox Study Bible. (Tomas Nelson, USA, 2008). pp. 1600. footnote comment on Eph. 2:8-10.

wrote: “As a general rule I tell you about the necessity of good works for salvation,” Any verses of the Holy Bible opposing good works refer to ‘works alone without the blood of Christ’ or ‘the works of the Law of the Old Testament’. Without the blood of Christ works are of no avail.”[100] He specified the three conditions man has to fulfill in order to be saved, under the saving blood of Christ; faith, partaking of the sacraments and performing good works are necessary for salvation.[101]

Most of the time St. Yared focuses on love, fasting, almsgiving, and good deeds. For example;

> **…ንጹም ጾመ ወናፍቅር ቢጸነ ወንትፋቀር በበይናቲነ እስመ ለዓለም ምሕረቱ አክብሩ ሰንበተ ተገበሩ ጽድቀ**
>
> *...Let us fast, and love our neighbor, and love one another; for His mercy is forever, You should observe the Sabbath, and do righteous deeds. [Somä Déggu^{w}ua Zä-Zäwärädä]*
>
> **ቦአ ኢየሱስ ምኵራበ አይሁድ ወመሀረ ቃለ ሃይማኖት ወይቤሎሙ ምጽዋተ አበድር እመሥዋዕት…** *(Jesus entered the synagogue of the Jews, and taught the word of faith, and said unto them, “I prefer alms to sacrifice!... [Somä Dggu^{w}ua Zä-Mékurab]*
>
> **ሰንበተ አክብሩ ሠናየ ግበሩ ቢጸክሙ አፍቅሩ ነዳያነ ወምስኪናነ መሐሩ ከመ ትእመኑ አንትሙ ቦአ ኢየሱስ ምኵራበ አይሁድ ወመሀረ ቃለ ሃይማኖት**
> *Honor the Sabbath, do what is good, love your neighbor, have mercy upon the poor and destitute; Jesus entered into the Synagogue of the Jews, and taught the word of faith for you to believe. [Somä Déggu^{w}ua Zä-Mékurab]*
>
> **አመ ዕለተ ፍዳ አመ ዕለተ ደይን አመ ዕለተ እግዚአብሔር ምንተ ንብላ ለነፍስ አመ ኢታድኅን እምውሉዳ ወምድርኒ አመ ታገብእ ማኅፀንታ ምንተ ንብላ ለነፍስ አመ ይወቅሰነ በግርምት ዐውድ አሜሃ ይትከሠት ወይሰጣሕ ምግባራቲነ ወይትነበብ ኵሉ ዘገበርነ ምንተ ንብላ ለነፍስ እምኄሶ ለሰብእ ሶበ ይምሕር ነዳየ ወይገብር ሠናየ**

[100] Pope Shenouda III. Salvation in the Orthodox Concept. (Egyptian Printing Co., 2005). p. 22.

[101] Ibid, p. 28.

What shall we say then to the soul on the day of vengeance, the day of damnation, the day of God! When a mother cannot save her children, and when the earth gives up what is in her; what shall we say then to the soul! When He rebukes us at the fierce court, then our deeds will be unveiled and laid out, and all that we have done will be read aloud; what shall we then say to the_soul! It would be better for a man, if he had mercy upon the poor, and did what is good. [Somä Déggu^{w}ua Zä-Däbérä Zäyét]

All these texts confirm that man has to do good works to gain access to the banquet of Salvation. The commentators who produced the Orthodox Study Bible express with a short and very interesting sentence the conviction that saving faith always agrees with and is succeeded by saving works, "Saving faith always produces righteous work."[102] These ideas resonate with the teaching of St. James the Apostle: *"What does it profit, my brethren, though a man say he hath faith, and have not works? Can faith save him?... Even so faith, if it hath not works, is dead, being alone."*[103]

The Syrian poet theologian, St. Ephraim, confirmed in his hymns on Paradise that good deeds witness to the just and facilitate that they may enter Paradise, and they are called "glorious deeds" that surpass the fruits of Paradise:

The diligent carry their own fruits

and now run forward

to meet Paradise

as it exalts with every sort of fruits.

They enter that Garden

With_glorious deeds,

And it sees

[102] St. Athanasius Academy of Orthodox Theology, The Orthodox Study Bible, (Tomas Nelson, USA, 2008) p. 1,319; footnote comment on Matt 25:31-46.

[103] Jam. 2:14, 17

that the fruits of the just

surpass in their excellence

the fruits of its own trees,

and that the adornments of the
victoriousout-rival its own.[104]

3.6. Human Salvation in St. Yared's Symbolic and Typological Expressions

The Analogy of Satiety from Hunger:

In the hymn that is assigned to be sung on the 2nd Sunday of the liturgical year, that lies between the 9th and 15th of the month *Mäskäräm* in the Ethiopian Calendar, St. Yared uses an analogy comparing the state of a (soul) that is saved (from the domination of death), which glorifies and gives thanks to God with a Soul which gives glory to God for its hunger being satisfied. To use St. Yared's own words: "… **ነፍስ ድኅንት ወነፍስ ርህብት እንተ ጸግበት ተአኰተከ** *...a soul saved, and a soul starved and then satiated gives you thanks*".

The Symbol of Father and Mother of the Saved:

In the *Sälam* of the Sunday *Tahésas* 7-13, St. Yared identified Jesus Christ with a father and a mother. Why? In this hymn, St. Yared said about Jesus: "**ተሰብከ መድኅን ክብረ ቅዱሳን አብ ወእም ዘይከውን ለኵሉ ዓለም** *the Savior has proclaimed, the honor of the saints; He Who becomes father and mother to the entire nation."* The concept of identifying Jesus with a mother and a father might spring from different reasons: as a father and a mother give life and through the providential act of God and his covenantal blessings nourish their children, likewise Jesus gives life to all humanity (the entire nation according to St. Yared) and nourishes salvation without discrimination; or it could be due to the reason that He brought humanity into the sphere of salvation, the kingdom of God, just as our parents cause us to join the world of humanity.

It is unique that St. Yared calls Christ both 'father and mother'. We find

[104]St. Ephraim the Syrian (trans. Sebastian Brock). Hymns on Paradise: Hymn VI 11. (St. Vladimir's Seminary Press, Crestwood, New York10707, USA,1990). pp. 112.

references to Christ as 'a father' in both the Scriptures and patristic writings,[105] as a phenomenon of the understanding of the early Church, but it is unusual for Him to be called 'mother'. St. Yared, in contrast repeatedly calls Christ; 'mother.'

ሐዋርያቲሁ ከበበ
እግረ አርዳኢሁ ኀፀበ

ኮኖሙ አበ ወእመ

ወመሀሮሙ ጥበበ

He made His Apostles surround Him,

washed the feet of His disciples,

became their father and mother,

and instructed them in wisdom.[106]

አንተ አቡነ ወአንተ እምነ አምላክነ ርድአነ ወአድኅነነ
You are our Father and You are our Mother, our God, help us and save us[107]

Types that Foretell Salvation:

St. Yared, in the hymn of Sunday a week before the beginning of the Great Lent, uses typology from the Old Testament account of the Patriarch Jacob and the prophecy of Isaiah to describe the saving works of our Lord Jesus Christ:

ወብዙኃን ኖሎት መጽኡ ወስእኑ ከሢቶታ ለዕብን እምአፈ አዘቅት እስከ ይመጽእ ያዕቆብ ዘክቡት ውስተ ሐቌሁ ዘሀሎ ይሠኀ እምሰብእ

ከሠተ ወአስተየ መርዔቶ:: ወከማሁ መጽኡ ብዙኃን ነቢያት ወስእኑ ከሢቶታ ለጥምቀት እስከ ይመጽእ ዐቢይ ኖላዊ እምሰማይ

---

[105] TedrosAbraha.Quotations from Patristic Writings and References to Early Christian Literature in the Books of St. Yared. (Le Museon: Revue D'Etudes Orientales, Tome122, Louvain-La-Neuve, 2009). pp. 346-352.

[106]ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት:: ጾመ ድጓ ዘቅዱስ ያሬድ: ዘሰሙነ ሕማማት:: (ንግድ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ፣ 1987):: ገጽ 390::

[107]Ibid, pp 100

ከሠተ ወአጥመቀ ብዙኃነ አሕዛበ በውስቴታ መንክር ተአምሪሁ ለመድኀኒነ። በከመ ወጽአት በትር እምሥርወ እሴይ በአምሳለ በትረ ያዕቆብ በዘይርኢ አባግዒሁ ይእቲኬ ማርያም ይእቲ። ወበእንተ ዘይቤ ትወጽእ በትር ወየዐርግ ጽጌ ውእቱኬ ዋሕድ ውእቱ ውእቱኬ ወልደ አምላክ ውእቱ።

Many of the shepherds came, and were unable to roll the stone

from the well's mouth, till Jacob came, and in his loins (*belly)*[108] *was hidden, He Who would be Incarnated [forever] from man, and he was able to open and give drink to his herd; [St. Yared's typological interpretation continues] and likewise, many prophets came, and were unable to unveil the mystery of baptism, till the Grand Shepherd came from heaven, [He] unveiled and baptized many of the Gentiles in it; marvelous was the miracle of our Savior. Just as the rod came forth, from the root of Jesse, in the type of the rod of Jacob, by which he looked after his sheep, so the rod itself is Mary. Just as he said the rod comes forth, and a flower shall grow, so He Himself is the incarnate Word, He Himself is the Son of God. [Déggu^{w}ua Zä-Ÿasétäméhéro]*

We can summarize the types St. Yared found in the Old Testament in contrast to the anti-types of the New Testament as portrayed in the above hymn as follows:

Type		**Anti-type**	
1	The shepherds	1	The prophets
2	The stone	2	Christian baptism
3	Jacob	3	Jesus
4	Herd/the flock	4	Gentiles/ baptism
5	Gave drink	5	Baptized
6	The stick/rod	6	Virgin Mary
7	The flower	7	The Incarnate Son of God

108Ralph Lee (Dr.), *Symbolic Interpretations in Ethiopic and Ephremic Literature*, p. 211. (unpublished PhD Dissertation SOAS University of London, 2011).

Table 1: The type-anti-type relations described in the above hymn

For St. Yared, the reason why Jacob was able to roll the stone, open the well and give drink to the herd was that "**ዘክቡት ውስተ ሐቌሁ ዘሀሎ ይሠጎ እምሰብእ** *in his* loins *(belly) was hidden He Who was to be incarnated from man"*. What insight St. Yared had to see Jesus in the belly of the Patriarch Jacob! This tells us about the capacity of St. Yared to make connections between the two Testaments

and to show that Christ is referred to everywhere in the pages of both books, as types and symbols in the Old and as antitypes and fulfillment in the New, and that Christ is the central theme of the whole Scriptures. Such an interpretative approach is very Biblical; Christ taught that His sepulcher[109] was an anti-type of the fish of the sea of Tarshish[110] in which Jonah the prophet remained for three days and nights, and Paul proclaimed the stone in the wilderness that quenched the Israelites,[111] to be none other than Christ Himself[112] by whom the thirst of the whole of humanity is eternally quenched.[113]

3.7. The Holy Cross and Human Salvation

The third Sunday of the Ethiopian liturgical year is named *Mäséqäl* (or the Cross) because it lies just on or after the feast of the finding of the true Cross, *Mäskäräm* 17th to 23rd (28th September to 3rd October. In his hymn assigned to this particular Sunday, St. Yared associated our redemption with the Cross on which our Lord was crucified and gave redemptive power to the Cross as a sign of victory over the devil and death with all its consequences.

**ዝንቱ ውእቱ መስቀል በአማን ዕፁበ ያቀልል በጽንዐ
ኀይል ወበሠናይ ምግባር በዕፀ መስቀሉ ኃጢአተ ይሠሪ
ዝንቱ ውእቱ መስቀል ጸርሑ ጻድቃን እምደብር ልዑል
ወኃጥኣነ ምድር በማዕከለ ደይን ዝንቱ ውእቱ መስቀል
ለእምነ ጽዮን ቆመ ማዕበል በዕለተ ሰንበት ገሠጸ ለባሕር
ዝንቱ ውእቱ መስቀል ደቂቀ እሥራኤል አደዉ በእግር
ዝንቱ ውእቱ መስቀል ንሕነ ነአምን ረድኤተ ወኀይለ**

[109] Matt12:40.

[110] Jon1:1f, 2:1f.

[111] Exo17:6.

[112] 1Cor10:4.

[113] Jn6:53ff, 7:37f.

> **ዝንቱ ውእቱ መስቀል ፅንዕነ ቤዛነ በማዕከለ ፀር ዝንቱ ውእቱ መስቀል ኀይልነ ወጸወንነ ወሞገስነ ዝንቱ ውእቱ መስቀል**
>
> *This is the Cross, truly that lightens the hardship, through strength of power and good deeds; He, through His wooden Cross, absolves sin; this is the Cross, the righteous cried from a high mountain, and sinners of the earth in the midst of grave; this is the Cross, of Zion our mother which stilled the storm, He reproved the sea on the day of the Sabbath; this is the Cross, the sons of Israel crossed on foot; this Cross, we believe aids and empowers us [to be made through the Cross]; this is the Cross, our strength in the midst of the enemy; this is the Cross, the power of Zion and our grace; this is the Cross. [Déggu^{w}ua Zä-Yohanés]*

St. Yared develops seven concepts in this hymn; six of them are attributed to the Cross while the remaining one is attributed to the Redeemer but through His Cross. These concepts are:

1. Truly the Cross lightens hardship;
2. (Jesus) through His wooden Cross absolves sin;
3. The Cross is our strength in the midst of the enemy;
4. The Cross is our ransom in the midst of the enemy;
5. The Cross is our power;
6. The Cross is our Zion; and
7. The Cross is our grace.

In an alternative hymn of the same Sunday, St. Yared expressed the belief that the Cross is our helper [i.e. assistant], and life or existence to those who have faith. "**ዝንቱ ውእቱ መስቀል ረድኤት ለእለ ነአምን ሕይወተ** *this is the Cross, helper*

[aid] [and] life to us who believe". There is a great unity of meaning with the Pauline text: "For the preaching of the Cross is to them that perish foolishness; but unto us which are saved it is the power of God."[114]

In other parts of the songs assigned to the same Sunday, we find beautiful expressions about the Cross. In the *Ÿararay* St. Yared tells that He (Jesus) opened Paradise and brought us life or salvation through His Cross:

> **በመስቀሉ አርኀወ ገነተ በመስቀሉ ገብረ መድኀኒተ ሰደደ አጋንንተ እመስቀሉ ወሪዶ ቤዘወነ ወሠርዐ ሰንበተ ለዕረፍት**
>
> *Through His Cross, [He] opened Paradise; through His Cross, [He] made salvation [and He] chased away the demons; descending from His Cross, He ransomed us, and established the Sabbath for rest. [Déggu*ʷ*ua Zä-Yohanés]*

Jesus opened Paradise, gave life or salvation and chased away the demons, which were the source of all evil and sin though they could not make evil and sin to reign without men being willing. Through His Cross; practically through His crucifixion, we were ransomed and our rest was established. In the mind of our father St. Yared, the descent of Christ from the Cross: **እመስቀሉ ወሪዶ ቤዘወነ ወሠርዐ ሰንበተ ለዕረፍት** can be associated with the exposition of two Biblical references:

a. His descent from the Cross to the tomb where He defeated death and its dominion, through His resurrection he ransomed us from death's dominion and gave us the hope of resurrection with Him.[115]

b. When He himself separated His Body and Soul, His Divinity being united with both, was sent to Sheol to ransom and free the souls of Adam and his descendants and return them to their original abode, Paradise.

This is what was recorded by St. Gregory of Nyssa, in the book 'the Faith of Fathers' He said: "His descent from His Cross into Sheol saved us" or more appropriately from the Amharic text: "He saved us through His descent from

---

[114] 1Cor. 1:18.

[115] Matt16:21, 17:23, 20:1-7;Rom. 6:1-5; 1Cor. 15:3-22.

His Cross."[116] St. Cyril also expressed a similar idea in the same book stating that: Christ "descended into the places which are under the earth that He might liberate the souls of the men that were kept there,"[117] which signifies a two-fold descent; into the tomb and into Sheol to free both the body and the soul respectively. The expressive words of the same writer are cited in the same book:

> *And He did not leave His soul in Sheol and His flesh did not see corruption, and His Divinity was not separated from either [the body or the soul], but the fullness of the Divinity entered with the Soul into Sheol and announced the good tidings within Sheol; and the fullness of the Divinity joined with the Flesh inside the tomb, because Divinity exists everywhere.*[118]

St. Yared's words beautifully describe how our Savior ransomed us; through His descent to the tomb he ransomed our bodies from the dominion of death and his descent to Sheol ransomed our souls from the Hellish life of slavery by his single word: *'He ransomed us'*.

His Crucifixion (His Cross) is our Salvation and His Resurrection is our Rest! According to a very similar understanding expressed by Fr. Tadros: "Through the Cross, we realized our Salvation and He reconciled us with God,"[119]. He even granted the Church through the Cross the power of attraction and conquest that the Church might: "conquer the world by the Cross and the Cross only."[120] St. Ambrose, as mentioned in the NPNF series, described the wood of the Cross as the 'Ship of Salvation': "That wood of the Cross is, then, as it were a kind of ship of our salvation, our passage, not a punishment, for there is no other salvation but

---

[116] ተስፋ ገብረ ሥላሴ።ሃይማኖተ አበው በግእዝና በአማርኛ፡ ዘጎርጎርዮስ ዘኑሲስ። (1982)። ገጽ 107; The Gé'éz texts are [በ]ርደቱ እመስቀሉ ውስተ ሲኦል [አድኅነነ] ወፈትሐ እለ ሀለዉ ህየ ጻድቃን ሙቁሓነ በኀጢአተ አዳም አቡሆሙ ወአንሥአነ በጽድቀ ትንሣኤሁ እምነ ሙታን ወአርኀወ ለነ ኆኅተ ንስሓ. We cannot find the letter [በ] and the word [አድኅነነ] in the G□'□z text of the book but it is present in the Amharic translation, showing the understanding of the EOTC scholars.

[117]ተስፋ ገብረ ሥላሴ። ሃይማኖተ አበው በግእዝና በአማርኛ:: ዘቄርሎስ። (1982)። ገጽ 240::

[118]Ibid, pp. 244.

[119]Malaty,Tadros Y. (Fr.). *Commentary on the Book Song of Solomon*. (COeRL, 1999), p.19.

[120]Ibid, p. 20.

the passage of eternal salvation."[121]

Another song assigned to the 24th of *Mäskäräm*, if it falls on a Sunday, shows that the power of Jesus' Cross broke the chains of the prisoners, cleansed the lepers, cast out demons, and raised the dead to the glory of God:

> **መስቀልከ እግዚኦ ተሰብሐ ኀይለ መስቀልከ ሙቁሓነ ፈትሐ እለ ለምጽ አንጽሐ መስቀልከ እግዚኦ ተሰብሐ ኀይለ መስቀልከ አጋንንተ አውጽአ መስቀልከ እግዚኦ ተሰብሐ ኀይለ መስቀልከ ሙታነ አንሥአ መስቀልከ እግዚኦ ተሰብሐ…**
>
> *Your Cross, O Lord, is glorified; the power of your Cross released the chained, cleansed those with leprosy,Your Cross, O Lord, is glorified; the power of your Cross cast out demons, Your Cross, O Lord, is glorified; the power of your Cross raised the dead, Your Cross, O Lord, is glorified. [Dégguʷua Ze Yohanés]*

In the additional Ÿ*ézél* song of the day, after telling that the Sunday is the Sabbath of Christ, St. Yared presented praise to Christ who opened Paradise through His Cross: **ናክብር ሰንበቶ…ሃሌ ሃሌ ሉያ ሃሌ ሉያ ንሴብሕ ክርስቶስሀ ለዘበመስቀሉ አርኀወ ገነተ** *let us observe [honor] His Sabbath, Halle Halleluiah, Halleluiah, we offer Praise to Christ, Who with His Cross opened Paradise.* With regard to the opening of Paradise, he reminded us that Paradise was closed before the Crucifixion of Christ. Is the Cross only the wood on which Christ was crucified? His outstretched hands and feet nailed to the crossed wood, the crucified Christ, is the real Cross which opened the closed Paradise (guarded by the Cherubs) and allowed humanity to enter the gate of Paradise and to live in the realm of the crucified One. It is amazing to say that Christ opened Paradise with His Cross while He Himself is the key to Paradise! This evoked the following words of worship from St. Yared: "**ቦ እለ ይቤሉ ለዕፀኑ ታመልኩ ወለዕፀኑ በዐለ ትገብሩ፤ ኢቀደሶኑ በደሙ ክቡር ለዕፀ መስቀሉ ወበእንተዝ ንሕነ ናመልኮ**". There are some who say 'why do you worship wood? And why do you celebrate a feast for wood?' [He himself responded] does not His Blood consecrate His wooden

[121]Schaff,Philip., *NPNF2-10: Ambrose: Selected Works and Letters, T&T CLARK, EDINBURGH, Grand Rapids*. (MI: Christian Classics Ethereal Library). pp. 203.

Cross! For this reason we worship/and venerate the Cross." The contemporary Church scholar and researcher on the life and works of St. Yared, Belay Mekonen Seyoum, commented: "The Cross can be interpreted as referring to Christ" in his article published in the Journal of Ethiopian Church Studies (2013).[122]

St. Yared described the Cross as the anti-type of the tree of life, and in agreement with the Ethiopian exegetes which emphasized the role of the tree of life in the plan of salvation and in regaining Paradise,[123] stating that the salvation of humanity was granted through the Cross.

> *The Cross means the tree of life; tree that was touched by His honored Blood. Did not it [the Cross] become honored? Did not He honor it [the Cross]? Did not He make it greater than other trees for He sanctified it through His Blood? The Cross, the hope of the hopeless, became the life of all the nations, the joy for us who believe, the greatness and beauty of Kings, the foundation of the Church, the peace of those at sea, and a harbor for ships, the Cross. His Cross is our life, the Cross of Christ is our salvation.*[124]
>
> *The Cross is outside, and the Cross is inside, in the desert the Cross lightens the darkness.*[125]

The renowned Saintly Father, St. John Chrysostom, said "the Cross is a great good, the armor of salvation, a shield which cannot be beaten down, a weapon

---

[122]በላይ መኰንን ሥዩም፣ "የቅዱስ ያሬድ የሕይወት ታሪክና ሥራዎቹ አጭር የዳሰሳ ጥናት"፣ የኢትዮጵያ ቤተክርስቲያን የጥናት መጽሔት፣ 2005፣ ቁጥር 3፣ ገጽ 12::

[123]ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት። መጻሕፍተ ብሉያት ፪ቱ አንድምታ ትርጓሜ። (አዲስ አበባ፣1999)። ገጽ 24። ለአዳም ሦስት ዕፀዋት ተሰጥተውት ነበር። አንዱን ሊጠብቀው፣ አንዱን ሊመገበው፣ አንዱን ሺሕ ዓመት ኑሮ ሊታደስበት፤ አትብላ ያለውን ዕፀ በለስ በበላ ጊዜ የሚታደስበትን ዕፅ ተነሥቶታል፤ በሚታደስበትም ዕፀ ሕይወት ፈንታ ዛሬ ሥጋው ደሙ ገብቶልናል፤ ሥጋውን ደሙን ተቀብለን በልጅነት ታድሰን መንግሥተ ሰማያት የምንገባ ሁነናል። Three trees were given to Adam; the one he to preserve, the one he to consume (for food), the one he to be renewed after 1000 years. When he ate the tree of wisdom he was ordered not to eat, the tree of life was taken out of him. But for us today the tree of life is replaced by His (Christ's) flesh and blood, for we are able to enter the Heavenly Kingdom taking His Flesh and Blood, and being renewed.

[124]ጾመ ድጓ ዘቅዱስ ያሬድ። (ንግድ ማተሚያ ቤት፣አዲስ አበባ፣1987)። ገጽ 51።

[125]Ibid, pp. 52.

to oppose the devil.”[126] He makes a significant connection between salvation and the holy Cross, in his homily on the Epistle of St. Paul to the Philippians, in addition to his understanding of salvation as an ongoing process of struggle with the ever present enemies of humankind.

3.8. The Church: The House of Salvation

St. Yared saw the economy of the Holy Trinity in the Church and he showed his belief and knowledge in the hymn of Sunday assigned for the 16th day of the first Ethiopian month, *Mäskäräm*, and known by the name *Hénsäta* [**ሕንፀታ**] or her foundation, if it falls on a Sunday. In this particular hymn, he stated that the Church is built by the Holy Spirit, hallowed by the water which flowed from the side of Jesus at the time of His suffering, and that the Father consecrated her and made her His HOUSE (dwelling place).

> **ሐነፅዋ ለቤተ ክርስቲያን ወሣረርዋ በመንፈስ ቅዱስ እንተ ተሐንፀት በእደ ካህናት ወተቀደሰት በአፈ ጳጳሳት ወተዐትበት በማይ ዘውኀዘ እምገቦሁ አመ ሕማማቲሁ ለሰማይ አቅዲሙ ፈጠሮ ወበምድር ተከለ ደብተራ ቀደሳ አብ ወማኅደሮ ረሰያ -**
>
> *They [the Apostles] built the Church, and founded her through the Holy Spirit; she was built by the hands of priests, and consecrated by the mouths of bishops, and sanctified by the water flowing down from His side at the time of his suffering. He first created the heavens, and on the earth He pitched the Tabernacle, the Father consecrated her and made her His house. [Déggu^{w}ua Zä-Yohanəs]*

The Church being built by the Holy Spirit, was *sanctified by Jesus, and became the house of* the Father, and surely salvation is through the economy of the Holy

---

[126]St.John Chrysostom (Schaff Philip (1819-1893) (Ed.)). *On the Epistle of St. Paul, the Apostle to the Philippians (NPNF1-13) Homily XIII, Grand Rapids,* MI: (Christian Classics Ethereal Library). pp. 381.

Spirit, definitely the Church is the house of human salvation, no one can receive salvation except in the Church which is built by and considered to be the house

of the Holy Trinity. It is thus said that the Church is the house of God the savior, therefore no one doubts her being of the house of salvation.

St. Yared uttered very significant words, saying that the Church is built by the hands of priests and blessed by the mouth of bishops, thus indicating that the Church is commissioned to do the work of salvation through the priesthood, and constitutes the property of the Holy Trinity.

In the Ÿ*əzəl* of the song of the same Sunday *Hénsäta*, St. Yared advised all Christians to go to the Church and salute/kiss her. Furthermore, He borrowed the words of the psalmist and continued by advising us to walk around (encircle) her, for she is the Zion of Christians through the power of God over her as a result of her being built in His (Jesus') name, consecrated by His (Jesus') blood, and signed or hallowed through His wooden Cross.

> **በሐ በልዋ ተሳለምዋ ዕግትዋ ለጽዮን ወሕቀፍዋ ደዩ ልበክሙ ውስተ ኀይላ እንተ ተሐንፀት በስሙ ወተቀደሰት በደሙ ወተዐትበት በዕፀ መስቀሉ ጊሡ ኀቤሃ እስመ ኀይለ እግዚአብሔር ላዕሌሃ**
>
> *Greet her and kiss her; encircle Zion and embrace her, set your hearts on her power; she is built in His name, and is sanctified* ***by*** *His blood, and is hallowed* ***by*** *His wooden Cross. Go every morning [***ጊሡ***][127] unto her, for the power of God is over her. [Dégguʷua Zä-Yohanés]*

The above text by the author of the of the *Dégguʷua* informs us that everybody who wants to be embraced in the bosom of salvation should visit the Church; hence she is lifted to the level of being the house of Salvation because she is built in His name and blessed by His blood. According to St. Yared, if our redemption is through His blood, we have to visit the Church which is sanctified by His redemptive blood. This in turn shows that anybody outside the bosom of the

---

[127]**ጊሡ** here shows the continuous action of visiting the church, house of God, in the mornings to pray, to receive Holy Eucharist, to listen to the Gospel of life, to receive benedictions through the priests.

Church is outside the bosom of salvation. Though there is no space beyond the reach of the Church, there may be those unwilling to partake of her nourishment, which is Salvation. In this context St. Yared tells us that the doors of the Church are always open; *"***ኢይትዓጸዉ አናቅጽኪ** *your doors shall not be closed!" [Somä Déggu*ʷ*ua Zä-Mékurab]*

Why did he attempt to show us that the doors of the Church are not always closed? Is that not because she is the house of salvation? And does that not show us that the work of salvation (the effect of the saving work of the Redeemer) does not stop even for a moment?

The doors of the Church, being the house of salvation, are ever opened allowing those who desire to be saved to enter into her at any time they will! This caused St. Yared to engage in a mystical discourse with the Church and he called unto her: "Your doors never have been closed, your doors are not closed, and your doors never will be closed." The words of the prayer of petition by the assistant priest during the Divine liturgy beautifully expresses the official standpoint of EOTC teaching with regard to the ever open Church; "And make the doors of your holy Church open unto us in mercy and in faith."[128] In his other expressions of praise St. Yared explained why the door of the Church should always be open; because it is the gate of salvation (**አንቀጸ አድኅኖ፣አንቀጸ መድኀኒት**),[129] the gate of life (**አንቀጸ ሕይወት**)[130] and people should always diligently visit her.

In another hymn, for the feast of *Mäséqäl*, St. Yared described how we are born of His baptism in the holy Church; Zion the peaceful mother of all people. Here are his words: "… **ወለደነ በጥምቀቱ በቅድስት ቤተ ክርስቲያን፣ ጽዮን ቅድስት ሰላማዊት እመ ኵሉ ሕዝብ** *(He bore us through His baptism, in (or through) the holy Church; the holy Zion, the peaceful, and the mother of all people" [Déggu*ʷ*ua Zä-Yohanés]*. Hence, if being children of Christ constitutes our salvation, and we receive this state in the Church through baptism, thus it is true that the Church, being the mother of all, is the house of salvation.

---

[128]Tensae Publishing House. *The Liturgy of the Ethiopian Orthodox Church*. (Addis Ababa, Ethiopia, 2010). pp. 103; ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት። መጽሐፈ ቅዳሴ ጉልሕ በግእዝና በአማርኛ ከነምልክቱ። (ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ድርጅት፣ 1994)። (…ወረሲ ኀዋኀወ ቤተ ክርስቲያንከ ቅድስት ርኀዋተ ለነ በምሕረት ወበአሚን)።

[129]ትንሣኤ ማሳተሚያ ድርጅት:: ጾመ ድጓ ዘቅዱስ ያሬድ:: (ንግድ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ፣ (1987)፡ ፡ ገጽ 23-26::

[130]Ibid, pp 17, 23.

St. Yared, in the Ÿ*araray* of *Nolawi*, introduced us to the concept of the everlasting house of Christ in which we, the inheritors, worship Him by bowing down before Him: "**ለክርስቶስ ህላዌሁ ነአምን ወንሰግድ ውስተ ጽርሑ ቀዋሚት በዕለተ ሰንበት ያድኅነነ ወረደ ኖላዊ ኄር**) *We believe in the existence of Christ, and we bow [unto Him] in His everlasting house, on the day of the Sabbath; He descended to save us, the Good shepherd." [Déggu^{w}ua Zä-Ÿasétäméhéro]*

If the house of Christ which does not perish (but rather persists) is not the Church, where could it be? Definitely, the house in which we worship Christ our Savior is the Church, which is believed to be the community of believers in communion with God and it is believed to be imperishable, that means that it remains forever. Hence, St. Yared knowingly worshiped Christ inside His imperishable house because outside the imperishable house of Christ salvation is not to be found. This in turn shows that the Church of Christ is the house of salvation in which Christ grants us His eternal life.

While commenting on the holy city or New Jerusalem that St. John the Apostle saw in his vision, the editors of the Orthodox Study Bible verified that it is the Church: "*The holy city, New Jerusalem, is the city built by God.*[131]*It is the perfected Church, the bride ready for her husband, Christ, the abode of the righteous eternally."*[132]

St. Yared's celebrated book to praise the Eucharist and he who established it, known as the *Zémmare*, called the Church Jerusalem and the holy Zion which lead the believers to God the just.

> *Jerusalem…Zion…the Gentiles walk through your light [Christ, being the light of the Church] and the Kings through your rays… the Kings and the Gentiles build your fences; precious stones are your basement… your doors shall not be closed [for] the Great King rests inside you…when our Lord descends onto the top of mount Zion,*

[131] Heb11:10,16.

[132] St. Athanasius, Academy of Orthodox Theology (2008), The Orthodox Study Bible, Tomas Nelson, U.S.A. pp. 1744; footnote comment on Rev 21:2f.

the holy Zion shall lead us [be our way].[133]

St. Yared used the word **ጽርሑ ቀዋሚት**, *His everlasting house*, to refer to the Church or the Tabernacle not made by human hands, into which Christ the High Priest and Savior once entered with His own blood,[134] and the holy city or New Jerusalem which John saw in his revelation. Fr. Tadros Y. Malaty said much about this everlasting house of God, the Church or holy city.

> *It is an extension of the holy Church, as the Holy One is dwelling in it. And when he wanted to give her a name, he called it, "The new Jerusalem" i.e. the new city of God. It stays new, because all that is eternal is new, will stay new and will never get old. It will never be affected by age or perishing factors, or lose its beauty and brightness that is illuminated by the Light of God…. "[Described by St. Augustine] "The spiritual person in the Church,*[135]*is heaven, the Church, is heaven, and heaven is the Church."*[136]

To verify that the Church is the house of God, St. Yared in his Somä *Déggu*ʷ*ua* presented the Church as a house where the wealth of God, necessary for human salvation, is stored and hence anyone who visits her can obtain what he/she desires, and receive aid and life.

> *"O, Lord, grant us a positive (***ሐዋዘ***) light; waking up in the morning, let us visit the Church, where the wealth of His glorious treasure is stored. Let us beseech from Him aid and life. Those who go [***ዘጌሠ** *means one who repeatedly visits] in to her, will not suffer".*[137]

---

[133] መሪጌታ መዝገቡ ስብሐት:: ዝማሬ ወመዋሥእት፣ 4ኛ እትም:: (ብርሃንና ሰላም ማተሚያ ድርጅት፣2006)። ገጽ 5::

[134]Heb 9:11-12.

[135] Augustine (St.4th c-5th c) (Edited by Philip Schaff: 1819-1893), *Sermon on theMount; Harmony of the Gospels; Homilieson the Gospels: On the Lord's Prayer in St. Matthew's Gospel*, Grand Rapids, MI: Christian Classics Ethereal Library, pp. 468.

[136] Fr. Tadros Y. Malaty (1996), The Book of Revelation, St. George's Coptic Orthodox Church, Sporting: Alexandria, Anba Reuis Press, Abassia, Cairo, Egypt, pp. 232-234.

[137] (1987)፣ ጾመ ድጓ ዘቅዱስ ያሬድ፣ ንግድ ማተሚያ ቤት፣ አዲስ አበባ፣ ገጽ 45::

4. CONCLUSION

St. Yared, the Ethiopian singer-writer of the 6th century, composed many songs; purposefully to praise and worship the Holy Trinity, to venerate the perpetually Virgin Mary, the Saints and Angels. While presenting his songs, St. Yared confessed his faith, interpreted selected verses of Scripture, and endeavored to find types in the Old Testament and Anti-types in the New Testament. Thus he theologized the matters of God, expressing knowledge of the saving works of our Lord Jesus Christ, the role of our Lady the blessed Virgin Mary; in general articulating ideas concerning the way of salvation and the *theosis* of man.

He employed famous methods of interpretation, like those often used by other exegetes of the Holy Scriptures, such as symbolism and typology. The researcher would like to put forward another important conclusion as a finding of his analysis of the 'hymns of the Sabbath'. These literary works of St. Yared have a unique feature: their purpose is to be words of glorification but they are also Soteriological in content, providing evidence of St. Yared's Soteriological mind. St. Yared also *expressed essential concepts* about the saving work of Christ and the salvation of mankind in short but powerful compositions; concerning the Savior these extend from the Incarnation of God the Word, through His Death and Resurrection to His Second Coming; and concerning man from his responsibility starting with exercising faith, partaking of the sacramental life, practicing a life of purity and godliness till his entry into paradise, under the umbrella of God's grace. Generally, the author concludes that the study of the Sabbath hymns of St. Yared, and the texts of other hymns of St. Yared attest to their Soteriological significance, which is no less important than their liturgical significance. They do not constitute plain expressions of praises, but rather words of Theology that touch on the Soteriological understanding of the Church using an associative Semantic approach. They deliver a theological content while also serving the purpose of worship and glorifying God. Thus they nourish the faithful encouraging them to achieve higher spiritual maturity. His texts, in addition, show an essential compliance with patristic writings, in their purpose, content and presentation, reflecting the traditions of Oriental Christendom especially in its Hellenic mode of expression. \

Furthermore, the contributor of this article would like to suggest three recommendations which are relevant to the Church in general and to concerned individuals. The first suggestion concerns the imperative to engage in translation of the writings of St. Yared, which would both facilitate their accessibility and further their promotion. Currently, the writings of St. Yared are neither accessible to researchers nor even familiar to the world of scholars and ordinary readers who might be nourished by them. The main reason for this is that his works have not been translated, neither into foreign languages nor into Amharic, the national language of Ethiopia.

In practice, researchers wishing to penetrate the wisdom of the writings of St. Yared face four options: either they have to be clergy, who can understand g*é'é*z language well, or they must join g*é'é*z School for the purpose of their study, or they may employ a translator, otherwise they must abandon their research for lack of accessibility to the texts. The second recommendation is that the texts of the St. Yared have not been given their due importance with regard to research activities, and a great deal of activity is required to give them the position they deserve. Finally, publication is no less important than making translations and doing research. Unless there is an opportunity to publish translations and research reports, the wisdom of the writings of St. Yared, the Ethiopian singer and poet, will remain inaccessible and undiscovered.

138139140141